arkzin®

IZLAZI SVAKOG DRUGOG PETKA

ISSN 1330-4011

MEGAZIN ANTIRATNE KAMPANJE HRVATSKE br 43 14.7.95 god V, cijena 7 kn, 150 SIT, 4 DEM

Silvije Degen: Nema pitomog nacionalizma!

U ovom broju

BASTARD

prilog za kritičku publicistiku

INTERVJU:

Vladimir Malahov

Filozof u prelaznom razdoblju

Dr Stipe Šuvar

Čeka li nas obnova Jugoslavije?

E K S K L U Z I V N O

General Rade Bulat, ratni komandant Franje Tuđmana i Janka Bobetka:

Ovi su narodi zaslužili bolje vođe!



SADRŽAJ

+ PRILOG ZA JAKO, JAKO PAMETNE DA IMAJU ŠTO ČITATI DOK SE SUNČAJU NA PLAŽAMA SUNČANA NAM JADRANA: BASTARD STRIKES AGAIN!

ŠTOVANI ŠTIOCI!!!!!!!!!!!!!!!!!!!
DOJADILO NAM JE IME ARKZIN!!!!!!
SMISLITE BOLJE!
OVO JE JUGOKOMUNISTIČKO!
SRETNOG KUMA
NAGRDUJEMO!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!
SMISLITE NAJBOLJE IME ZA ARKANZIN!
ARKANZIN NIKAD NEĆE BITI ARKANZAS!!!!!!!!
ARKAZNZAS NIKAD NEĆE BITI KOLORADO!
HOĆEMO VIŠE, BOLJE, JAČE!!

IMPRESSUM

arkzin

arkzin d.o.o. Republike Austrije 23/I, Zagreb

BROJ 43
ZAGREB, 14. SRPNJA 1995.
PAMETNA INVESTICIJA : 7 KN
IZDAVAČ: ARKZIN D.O.O. REPUBLIKE AUSTRIJE 23/I, ZAGREB, TEL/FAX (041) 57 19 11
E-MAIL: ARKZIN_ZG@ZAMIR-ZG.ZTN.APC.ORG

GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
DRUG ZAMJENIK: BORIS RAŠETA
GRAPH. DEPARTMENT: DEJAN KRŠIĆ & RUTTA D.D.
FOTO: NINO $OLIĆ, KRISTIAN KRVAVICA, BUDEN BORIS
ILUSTRATORI: VELJAC U SAJBERSPEJSU
REDAKCIJA: BORIS BUDEN, AIDAN FENTEN, TONI GABRIĆ, PETAR JURIŠIN (SPLIT), DEJAN KRŠIĆ (OPAKA TEORIJA), IGOR MARKOVIĆ, MILIVOJ ĐILAS (ULJUDBENO), BOŽO MATIĆ (POTRESNE ISPOVIESTI), JO VAN DER SPEK (DALJINSKI), TATJANA TAGIROV, BORIS TRUPČEVIĆ (STRUČNI ŽIRI RADOSTI EVROPE)
RADNICA NA MJESTO DIREKTORA: TANJA ČALIĆ
TAJNICA: SAVICA TALABER
DELOŽIRANI KONTRA-ALT: NENADIĆ ROSANA
TANX 2 MAK [SMGRAF]!!! (ZA TONER ĆEMO SE DOGOVORITI)
TISAK: HRVATSKA TISKARA, SLAVONSKA AVENIJA 4
GLAVNI DISTRIBUTER: TISAK, ZAGREB
MIŠLJENJEM MINISTARSTVA KULTURE I PROSVJETE REPUBLIKE HRVATSKE, ARKZIN JE OSLOBOĐEN PLAĆANJA POREZA NA PROMET.

POLUGODIŠNJA PRETPLATA (13 brojeva): 20 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 50 DM, Australiju i SAD 50 US$.
GODIŠNJA PRETPLATA (25 brojeva): 36 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 90 DM, Australiju i SAD 90 US$.
Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437 [s naznakom polugodišnja / godišnja pretplata]
Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, ARKZIN d.o.o. 2500-71-0816396. NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICE SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!
Prošle brojeve možete nabaviti u redakciji ili na šalteru male prodaje u Vjesniku, Slavonska avenija 4. Kupi, kupi, kupi me ti to radiš najbolje!!!
CIJENA OGLASNOG PROSTORA:
1/1 stranica 1000 DM, 1/2 stranice 500 DM, 1/3 str 300 DM, 1/4 stranice 250 DM. Plaćanje u protuvrijednosti HRK po srednjem tečaju NBH na dan uplate.

rješenje-

Sličnu logiku, u biti imaju i ostali: budući da nitko ne može nametnuti idealno rješenje, onda je "drugo najbolje" rješenje - status quo.

Kad je jedan od novinara prisutnih na konferenciji za tisak koju je prošlog tjedna prilikom najave svog umirovljenja organizirao **Douglas Hurd** pitao britanskog ministra vanjskih poslova odlazi li zbog neuspjeha njegove politike u Bosni, stari se lisac nasmjesio, i rekao: "Slijedeće pitanje, molim".

I imao je pravo.

Naime, Hurdova je politika prema Bosni bila apsolutno sjajna zaštita britanskih interesa na Balkanu. Posljednji uspjeh te politike jest odluka o formiranju snaga za brzu intervenciju koje bi u Bosni trebale štititi mirovne snage Ujedinjenih naroda i osigurati provođenje rezolucija UN, posebno štiteći humanitarne konvoje i zaštićena područja.

Snage za brzu intervenciju su britanska i francuska ideja. Pa ipak, zašto je Britanija, čije je javno mnijenje bilo zgranuto televizijskim slikama vojnika Njenog Veličanstva svezanim za stupove ili za drveće, odlučila poslati još pet tisuća svojih vojnika na to područje? Nije li nekad najmoćnija svjetska vojna sila već doživjela dovoljno poniženje, nemjerljivo čak i s onim koje je na kraju u diplomatskom smislu prétrpio njihov **Lord Owen**?

Mi njih ili nitko nikoga

Ključ te odluke je u britanskoj (i francuskoj) vanjskopolitičkoj strategiji, koja se dobrim dijelom može opisati hercegovačkom uzrečicom: "Ili mi njih ili nitko nikoga!". Britanija, naime polaže historijsko pravo na utjecaj na Balkanu. To se pravo temelji na jaltskom sporazumu s Rusima. Nisu Amerikanci ili Nijemci, nego Britanci i Rusi tada dogovorili politiku podjele utjecaja u tom području u omjeru 50-50. No, sad, pedeset godina nakon Jalte svima je (a osobito Rusima i Britancima) jasno da taj dogovor ne može funkcionirati. Ne samo zato što svijet danas sve manje funkcionira na rezultatima Drugog svjetskog rata, nego i zato što Britanci i Rusi jednostavno nisu dovoljno snažni da bi nametnuli svoje rješenje. Amerikanci imaju snažnu vojnu silu koja se (bar u Makedoniji, a onda i u zaustavljanju širenja jugoslavenskog rata izvan granica nekadašnje države, te donekle i u postizanju kakvogtakvog mira u Hrvatskoj i potpunog u Sloveniji) pokazala kao ipak značajan faktor. Napokon, vojna je prijetnja - od koje Amerika nikad nije odustala - već nekoliko puta zaustavila ofanzive Srba (recimo, oko Goražda ili Bihaća).

To je temelj politike pet velikih sila na Balkanu. Nije istina da su one nesposobne da vojno riješe taj rat, nego je istina da ga ne žele riješiti na način koji bi favorizirao jednu od njih i potpuno eliminiralo druge, a ne mogu ga riješiti ni na koji drugi način

Piše: Dejan Jović

-status quo



Povrh toga, Amerikanci imaju snažan politički utjecaj u regiji - oni su uspjeli zaustaviti rat Hrvata i Muslimana, kontroliralu makedonske prilike i utječu na ostale balkanske faktore: Grke, Turke, Albance, Bugare i Mađare. Na diplomatskom planu Rusi i Nijemci također imaju uspjehe: njihova se moć prije svega vidi u količini utjecaja kojeg imaju na Srbe i Hrvate. Rusi i Nijemci su međunarodnoj zajednici potrebni kad ona želi biti sigurna da će se njena riječ čuti u Beogradu i Zagrebu, a aktualnim srpskim i hrvatskim vlastima su dobrodošli ne bi li svojim javnostima opravdali vlastito pristajanje na sporazume i odustajanje od rata.

Britanija ne želi biti otok

No, čemu služe Britanija i Francuska u toj najvećoj diplomatskoj igri u suvremenom svijetu? Bez vojne sile koja bi mogla efektivno zaustaviti rat i bez svojih pulena u tom području, one su pred mogućnošću da ostanu bez utjecaja. A ostati bez utjecaja u Europi, unutar regije u kojoj se trenutno vrte svi važni svjetski interesi - to znači ostati bez statusa velike sile općenito.

Ne bi li kompenzirali svoju slabost, Britanci i Francuzi šalju kopnene trupe u Bosnu i pokušavaju kontrolirati operacije UN. Od početka do danas, britanski i francuski generali su vodili zemne snage UN na terenu. Istodobno, britanska je strategija pokazati se kao jedina potpuno neutralna diplomatska strana. Lord Owen je zato preživio tako dugo - pregovarač nije mogao biti ni Rus, ni Nijemac, ni Amerikanac. Japanci su predaleko (**Akashi** podjednako slabo razumije stanje odnosa na Balkanu koliko je i sam slabo razumijevan od sukobljenih strana), a Norvežanina **Stoltenberga** nitko nije uzimao previše ozbiljno upravo zato što iza njega nije stajala moćna sila vlastite zemlje.

Prvi britanski i francuski cilj na Balkanu je, dakle, biti prisutan. Govoreći na partijskoj konferenciji svoje Konzervativne stranke prošle godine, Hurd je jasno rekao da bi Evropa bez Britanije bila Evropa Francuske i Njemačke, a takva Evropa teško može biti stabilna, a još teže može biti u britanskom interesu. Sporeći se s euroskepticima u vlastitoj stranci Hurd je jasno rekao da bi britansko neprisustvo na Balkanu značilo kraj njene moći u Evropi, te da bi je njeno vezivanje samo za Ameriku (koje zapravo predlažu podjednako **Margaret Thatcher** kao i **Bob Dole**) moglo odvesti daleko i od Evrope i od Amerike, učinivši je napuštenim otokom, "negdje na sredini Atlantika".

No, što je smisao te prisutnosti na Balkanu? Koji su politički koncept Britanija i Francuska spremne podržati?

Drugo najbolje rješenje

Odgovor na to pitanje je evidentan ako se prate izjave Lorda Owena, koje su zapravo najbolje iskazivale ono što Britanija misli. Owen nije imao nikakvo rješenje, osim onoga "kakvo dogovore tri strane u Bosni". Znajući da do takvog dogovora neće doći ako ne bude pritiska sa strane, Owen je zapravo zagovarao balans temeljen na statusu quo. Ta je politika bila realistična (jer u Bosni više nije moguće postići velika teritorijalna osvajanja), ali je istodobno bila i u britanskom interesu. Ako Britanija (sama ili s Rusijom) ne može kontrolirati Balkan, kao što joj po povijesnom pravu pripada, onda je britanski interes (i francuski) da spriječi da bilo tko prevagne u toj regiji. Prema tome, ako se Amerika odluči za bombardiranje

Te jedinice nastale su kao rezultat britanske strategije prema Balkanu: ako već mi ne možemo kontrolirati taj prostor, onda to nikako ne smije ni Njemačka

bosanskih Srba i time stane na stranu Federacije Hrvata i Bosanaca, to nije u interesu ni Britanije ni Francuske ni Rusije, jer bi značilo da su one potpuno izbačene iz igre. Ako pak Srbi osvoje cijelu Bosnu, to bi imalo isti efekt, jer bi izguralo sve osim Rusa iz kontrole te regije.

Budući da nije moguće da pobijedi britanska opcija, onda treba učiniti sve da ne pobijedi nijedna. Zato Britanci imaju cik-cak argumentaciju: protiv su srpskih osvajanja, ali su istodobno strogo protiv toga da bilo tko tamo pobijedi i dominira. Sličnu logiku, u biti, imaju i ostali: budući da nitko ne može nametnuti idealno rješenje, onda je "drugo najbolje" rješenje - status quo.

Taj status quo jest temelj politike pet velikih sila na Balkanu. Nije istina da su one nesposobne da vojno riješe taj rat, nego je istina da ga one ne žele riješiti na način koji bi favorizirao jednu od njih i potpuno eliminirao druge, a ne mogu riješiti ni na koji drugi način (jer kako god bilo netko u Bosni ostaje nezadovoljen).

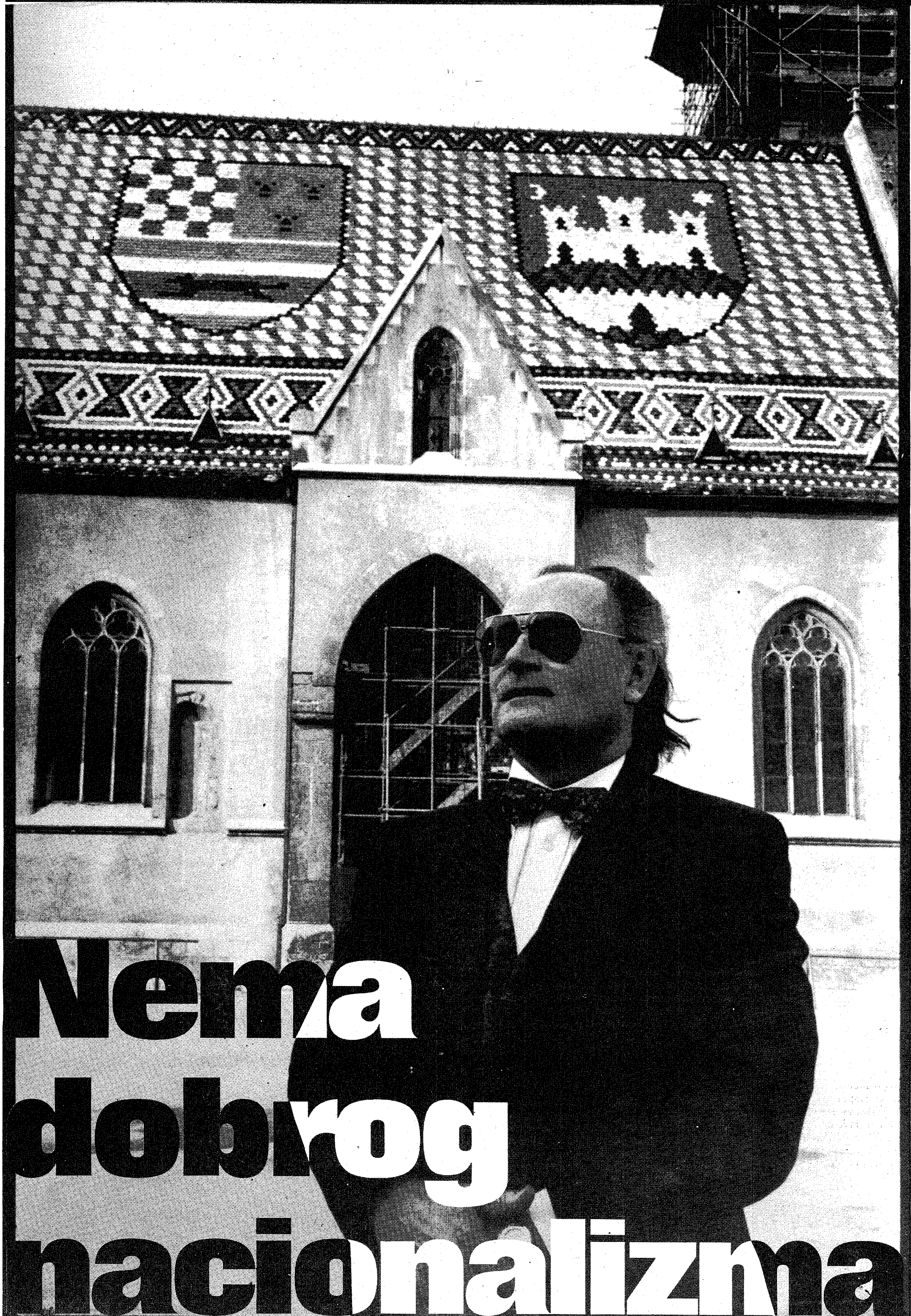
Tko će biti svjetski lider?

Snage za brzu intervenciju u funkciji su novog postizanja ravnoteže. One su slijedile dva događaja koji su narušili ravnotežu - prvo američko bombardiranje, a drugo - srpski odgovor. One su smirile Amerikance zato što bi trebale jamčiti da Srbi neće slomiti Muslimane i Hrvate. Smirile su Ruse, jer novi vojnici na terenu znače da su mogućnosti za nove vojne akcije iz zraka (a **Jeljcin** je poludio kad je vidio da su one izvedene bez konzultiranja Moskve) sve manje. Britanci i Francuzi su, napokon, zadovoljni, jer novi vojnici na terenu pod komandom britanskih i francuskih generala znače novi vojni i politički uspjeh njihovih oslabljenih zemalja.

Takav je balans, pak, potpuno u skladu s američkom strategijom liderstva, koje podrazumijeva da je suradnja s ostalim regionalnim silama američki prioritet broj dva - odmah iza same činjenice da Amerika mora biti lider, jer, kako je nedavno napisao **Warren Christopher** "ako mi nećemo biti lideri, onda nitko neće, a svijet bez liderstva nikome ne treba". Amerika, uostalom, zna da ne može uvijek ostvariti svoje interese, te da ponekad mora popustiti iz najmanje dva razloga: prvo zato što očekuje popuštanje ostalih - osobito kad se radi o zemljama u kojima ostali imaju utjecaj, a Amerika neki interes (recimo, Kuba, Sjeverna Koreja, Makedonija, Hrvatska, Srbija...), i drugo - zato što jedino velike sile mogu ozbiljno uzdrmati Ameriku - to neće učiniti bosanski Muslimani i Hrvati, čak i ako budu razočarani do dna.

Za Srbe, Hrvate i Muslimane u principu u toj priči i nema puno mjesta. Napokon, ironično zaključuju veliki, nismo im mi rekli da se ubijaju. To je bila njihova volja.

Zamjenik predsjednika ASH, po povratku iz Sarajeva: Silvije



Nema dobrog nacionalizma

FOTO: ARKPHOTO

D E G E N

Razgovarao: Boris Rašeta

Silvije Degen boravio je ovih dana, zajedno s predstavnicima još četiri hrvatske parlamentarne stranke, u Sarajevu, gdje je u ime ASH potpisao dokument poznat pod nazivom *Sarajevska deklaracija*, u kojemu se ističe snažna podrška opstanku BiH kao međunarodno priznate države, u njenim predratnim granicama. Izjavu su potpisale i bosanske parlamentarne stranke, među njima i HDZ BiH. Od hrvatskih stranaka na put u Sarajevo nije otišao IDS - jer su bili spriječeni - i HSP, čiji vrh to nije htio.

► **Upravo ste se vratili iz Sarajeva, gdje ste boravili s čelnicima drugih hrvatskih oporbenih stranaka. Koji su bili ciljevi ove posjete?**

Htjeli smo jasno pokazati da snažno podupiremo državnu cjelovitost i intregritet Bosne i Hercegovine. To je bio naš najvažniji cilj. U *Sarajevskoj izjavi* koju smo potpisali u tom gradu, mi potvrđujemo temeljna načela o nepovredivosti i potrebi očuvanja međunarodno priznatih granica BiH i pozivamo međunarodnu zajednicu, kao i vlade BiH i Hrvatske, da učine sve kako bi se odmah zaustavili agresija, terorizam i nasilje. Izjavu su potpisali, kako ste rekli, čelnici oporbenih stranaka iz Hrvatske, ali pogrešno je uvjerenje da je to bila nekakva akcija hrvatske oporbe. Predsjedništvo i Skupština BiH pozvali su u Sarajevo sve hrvatske parlamentarne stranke. Zašto se vladajući HDZ nije odazvao ja ne znam, ali mogu pretpostavljati.....

► **Zašto mislite da se HDZ nije odazvao?**

To bi trebalo pitati njih. Mogu reći tek toliko, da je razlog sasvim političke prirode, a ne, recimo, strah od opasnog putovanja. To znači da sadržaj *Sarajevske izjave* ne odgovara vrhu HDZ-a. Tako je ponovno otvoreno pitanje politike vladajuće stranke u Hrvatskoj prema Bosni i Hercegovini. Naravno, u tome je najvažnije je li ona za očuvanje cjelovite BiH države ili za njenu podjelu. Ili, možda jedno i drugo; jedno pod međunarodnim pritiskom, a drugo po vlastitim željama, jedno na riječima, a drugo na djelu...

O tome se i inače stalno nagađa, a činjenica da HDZ nije prihvatio poziv u Sarajevo u tome je još jedan, novi putokaz.

► **Ali izjavu je potpisao predstavnik HDZ-a Bosne i Hercegovine, Tomislav Obadalj.**

Točno, i to je vrlo ohrabrujuća činjenica. Mi koji smo bili u Sarajevu, razumjeli smo, međutim, da to nije bilo u dogovoru, već protiv volje Zagreba. Također je bilo vidljivo, da na tom pitanju nije postojalo ni jedinstvo unutar HDZ-a Bosne i Hercegovine; zapravo da izjavu prihvaća sarajevska, ali ne i hercegovačka, odnosno "herceg-bosanska" struja. Zato ju je potpisao potpredsjednik HDZ-a, sarajlija **Obadalj**, ali ne i predsjednik, **Kordić**, koji nije ni došao iz Hercegovine u Sarajevo.

► **Hrvatska se priprema za izbore. Jeste li putovali u Sarajevo da bi zabilježili neke predizborne političke poene?**

Dobro kažete da je Hrvatska u predizbornom vremenu, pa sve što se sada napravi može utjecati na rezultate izbora. **Dražen Budiša, Stipe Mesić, Joško Kovač, Ivica Račan, Radimir Čačić** i ja odazvali smo se pozivu iz Sarajeva, dok su se čelnici HDZ-a oglušili na taj poziv. Ali i jedan i drugi postupak, i naš i HDZ-ov, samo su nastavak politike koju smo dosad vodili. Ništa nije napravljeno samo zbog predstojećih izbora. Ali dozvolite mi i jednu emotivnu konstataciju, iako se kaže da emocije i politika ne idu zajedno. Nakon svega što se dogodilo u Bosni i Hercegovini i što se tamo još uvijek događa, jednostavno nije ljudski odbiti njihov poziv. To znači ne obazirati se na žrtve, patnje i stradanja, već hladno i okrutno biti spreman na sve za volju svojih političkih ciljeva. Takvo ponašanje ne bi smjelo biti legitimno na kraju dvadesetog stoljeća. Europa i čitav civilizirani svijet to nam svakodnevno poručuju, iako su sami vrlo neefikasni u pokušaju da zaustave srpsko nasilje, etničko čišćenje i sve ono što je posljedica nacionalne mržnje i isključivosti.

► **Kakvi su vaši dojmovi s puta?**

Teški. Iz pristojnosti me ne pitate jesam li se bojao. Naravno da sam se bojao i ne stidim se to priznati. Vjerujem da su se bojali i svi drugi iz naše grupe. Oko nas, pa i na nas se stalno pucalo. Nismo išli u Sarajevo zato što smo nekakvi veliki junaci, već zato što smo osjećali i znali da moramo ići.

Inače, graničilo bi s dobrim ukusom, da sada mi, koji smo tri dana bili na putu, pričamo o svojim strašnim doživljajima, dok tamo 300 tisuća ljudi živi već tri godine. Iako smo takvih doživljaja imali, usprkos svim naporima organizatora da nas poštedi neugodnosti i da nam, u svojoj neimaštini, pruži najviše što može i ima.

"Otvoreno smo rekli i Aliji Izetbegoviću i Harisu Silajdžiću, da se ne može ići nacionalizmom protiv nacionalizma, i da ne postoji dobar nacionalizam (zato što je "naš") i loš (zato što je "tuđi"). Stekao sam dojam da oni to prihvaćaju, ali da to ipak nije prevladavajuće raspoloženje u njihovoj stranci."

► **Ipak, kako izgleda Sarajevo iz prve ruke?**

Želite da vam kažem nešto što se nije moglo vidjeti na televiziji? Po ovim vrućinama, bez vode, u čitavom gradu osjećaju se neugodni mirisi. To je neizbježno i to je svatko od nas mogao pretpostaviti. Sve je zaraslo u visoki korov i travu, a jedini zvukovi su eksplozije granata i kreketanje žaba. Ptice su u Sarajevu odavno prestale pjevati. U spisku strašnih zločina koji su počinjeni u Bosni i Hercegovini, zločin nad Sarajevom zaslužuje posebno mjesto. Razumljivo je, da je oslobađanje Sarajeva prvorazredni zadatak. Ako se rješenje za Bosnu i Hercegovinu na kraju ipak bude tražilo vojnim sredstvima, oslobađanje Sarajeva će sigurno biti prijelomni trenutak. Nešto kao Staljingrad u drugom svjetskom ratu.

► **Da se vratimo na politiku HDZ-a, a to je i hrvatska državna politika. Vi ste rekli, da nije legitimna ni jedna politika, koja se ostvaruje po cijenu ljudskih žrtava, stradanja i patnji. Ali tvrdi se da je glavni cilj zaštita hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini?**

Nitko nije zaštićen i nitko ne može biti zaštićen, ako se vodi nacionalistička politika u višenacionalnoj sredini. Ako igdje, to se dobro vidi u Bosni. Vi jednostavno ne možete zaštititi Hrvate, ako je stvoreno stanje da su im svi drugi neprijatelji. Tada se, u strahu od drugih, svatko želi zatvoriti u svoju teritoriju, pa je posljedica rat za teritorije, etničko čišćenje i "humano preseljenje naroda". Ono što se sada događa u Bosni uopće nije zaštita naroda, već isključivo rat za teritorije. U tome su svi angažirani i svi imaju neka svoja povijesna prava, pa i imperijalne politike. Jedino pravo na koje se malo tko obazire je ljudsko pravo na život.

► **Jeste li razgovarali sa sarajevskim Hrvatima?**

Naravno. Njihovi predstavnici ocjenjuju stanje otprilike tako kako sam rekao. Posljedica toga je i potpis potpredsjednika HDZ-a Bosne i Hercegovine na *Sarajevsku deklaraciju*. Razgovarali smo, i dobro se razumjeli, i s predstavnicima katoličke crkve, a bili smo i u hrvatskom veleposlanstvu. Tu su nam se žalili, da Zagreb o njima ne vodi brigu i da ne dobivaju čak ni hrvatske novine. U Sarajevu živi oko 45 tisuća Hrvata. Oni, kao ni bilo tko drugi u Sarajevu, nisu fizički ugroženi od svojih sugrađana, već jedino od srpskih snaga koje opsjedaju i teroriziraju grad. Ali Hrvata više nema na rukovodećim dužnostima. SDA je provela do kraja politiku stranačke podobnosti, a kad su stranke stvorene na nacionalnoj osnovi, onda je stranačka podobnost jednaka nacionalnoj. Hrvati u Bosni nisu ni zaštićeni niti im je osigurana nacionalna ravnopravnost.

► **Jesu li za to krivi Muslimani? Oni isti na čiji ste poziv otišli u Sarajevo?**

Za to je kriva politika nacionalne isključivosti i podjela, čiji je krajnji cilj razbijanje Bosne i Hercegovine i njena likvidacija kao samostalne države. Mi smo otputovali u Sarajevo i potpisali deklaraciju, da bi se suprotstavili politici stvaranja Velike Srbije, ali i pripajanja dijelova BiH Hrvatskoj. Da bi se uopće moglo govoriti o nacionalnoj ravnopravnosti u nekoj državi, mora se prvo spriječiti njeno uništavanje i rasparčavanje po nacionalnom ključu. Inače, mi smo otvoreno rekli i **Aliji Izetbegoviću i Harisu Silajdžiću**, da se ne može ići nacionalizmom protiv nacionalizma, i da ne postoji dobar nacionalizam (zato što je "naš") i loš (zato što je "tuđi"). Stekao sam dojam da oni to prihvaćaju, ali da to ipak nije prevladavajuće raspoloženje u njihovoj stranci. Rekli smo im i da se ne može čekati na oslobađanje cijele Bosne i Hercegovine da bi se počelo voditi računa o punoj nacionalnoj ravnopravnosti; sasvim suprotno - ravnopravnost je uvjet zajedničke borbe za Bosnu i Hercegovinu. Stoji međutim i činjenica da su se hrvatski predstavnici povukli iz organa BiH na zahtjev čelništva "Herceg-Bosne". Sve je to isti, zatvoreni krug iz koga se mora pronaći izlaz. Zato smo i potpisali Sarajevsku deklaraciju.

► **Kako tumačite činjenicu, da ostaju bez odziva sva upozorenja da bi podjela BiH bila i uvod u podjelu Hrvatske? Da se BiH mora sačuvati, kako se ne bi stvorio presedan za secesiju pobunjenih hrvatskih Srba?**

Englezi imaju izraz "wishfullthinking", koji se na hrvatski ne može prevesti jednom rječju. To je razmišljanje u skladu sa željama a ne realnošću. Tvrdi se, da se BiH i Hrvatska uopće ne mogu uspoređivati, jer su Hrvati u BiH konstitutivni narod, a Srbi u Hrvatskoj nacionalna manjina. Usput rečeno, **Milošević** kaže da su Srbi u Hrvatskoj narod, a Albanci na Kosovu nacionalna manjina, pa prvi imaju a drugi nemaju pravo na samoodređenje.

Riječ je o nadmudrivanju, koje može imati kobne posljedice po Hrvatsku. Međunarodna zajednica je jasno pokazala da joj je svejedno tko je formalno u pravu. Što je ona na području bivše Jugoslavije učinila rukovodeći se međunarodnim pravom, Poveljom UN i drugim sličnim dokumentima? Ništa! Otuda Hrvatska može očekivati samo podršku na riječima: može dobiti još neku rezoluciju Vijeća sigurnosti ili osudu srpske agresije, ali ako se pripadnu Bosna sa teritorijama koje pripadnu Srbima, povezat će se tada i pobunjeni Srbi iz Hrvatske. Što će Hrvatskoj tada još preostati? Samo rat s neizvjesnim ishodom, ali izvjesnim užasima koji su dobro vidljivi upravo u BiH.

► **Vi zato smatrate da se cjelovita Bosna i Hercegovina mora sačuvati po svaku cijenu?**

Prvorazredni je hrvatski državni interes da se ona sačuva, ali to nije jedini razlog zbog kojeg se mi za to zalažemo. Bosna se mora sačuvati zbog Bosanaca i Hercegovaca, bez obzira kojem od tri konstitutivna naroda oni pripadali. Nacionalističke politike su u proteklih pet godina pokazale sve svoje domete - od dogovora velikih vođa, do akcija zlikovaca raznih formata u njihovoj službi ili pod njihovim patronatom. Srpski je nacionalizam najgori jer je imao najviše moći i sredstava za ostvarenje svojih ciljeva, ali ne treba imati iluzija ni o ostalima. Nema pitomog nacionalizma. Srpski nacionalizam i posebno Slobodan Milošević snose najveću krivicu i ja običavam kazati da pakleno kolo na tlu bivše Jugoslavije mora završiti tamo gdje je i počelo. Na Terazijama, u Beogradu. Ali kriv je i svatko tko se s njima uhvatio u to kolo. Inače moram reći nešto i o politici koja se "provodi pod svaku cijenu". BiH se razbija "pod svaku cijenu", a tu cijenu uvijek plaćaju obični, takozvani mali ljudi (kao da su ovi drugi veliki?!).

Oni nemaju nikakve mogućnosti da utiču ni na politiku ni na cijenu koja se za nju plaća. Mislim da nijedna politika ne zaslužuje takvu žrtvu u ljudskim životima i patnjama, kakva se sada prinosi u Bosni i Hercegovini. Cjelovita BiH se mora sačuvati upravo zato da se, previsoka cijena, ne bi plaćala.

"Sada smo u opasnosti da izgubimo Hrvatsku, zbog koje se navodno vodi takva politika. Zato ne vjerujem u rješenje dok ne dođe do promjene politike. A politika se u demokraciji mijenja tako, da se mijenja stranke i ljude na vlasti. Umjesto politike i političara kojima je nacionalizam temeljno uvjerenje, moramo dobiti ljude koji će na tlu bivše Jugoslavije, izgraditi moderne, europske, demokratske, građanske države."

► **Za kakvo se rješenje Vi zalažete?**

Za to da države nastale raspadom bivše Jugoslavije opstanu u postojećim, međunarodno priznatim granicama. To su tzv. avnojevske granice, koje su one imale kao republike bivše jugoslavenske federacije, i koje sada moraju priznati jedni drugima. Istovremeno se svim prognanicima i izbjeglicama mora garantirati povratak njihovim kućama, potpuna sigurnost, miran život i puna građanska i nacionalna ravnopravnost. To znači da velikosrpska, ali i svaka druga nacionalistička politika mora biti poražena na oba za nju najvažnija fronta. Mora biti poražena u želji da ostvari i učvrsti teritorijalna osvajanja i u pokušaju da zločinima, progonima i strahom stvore etnički čiste države. To je rješenje za Bosnu i Hercegovinu, ali i za Hrvatsku, pa i Srbiju.

► **Je li to realno? Tzv. "realisti" iz vladajuće, ali i iz dobrog dijela opozicijskih stranaka, ne računaju ozbiljno na povratak Srba koji su se iselili iz Hrvatske?**

Slažem se da to sada nije naša realnost. Sada smo suočeni s drugom "zbiljnošću" i "usudbenošću". I zato smo, uz ostalo, u opasnosti da izgubimo Hrvatsku, zbog koje se navodno vodi takva politika. Zato ne vjerujem u rješenje dok ne dođe do promjene politike. A politika se u demokraciji mijenja tako, da se mijenja stranke i ljude na vlasti. Umjesto politike i političara kojima je nacionalizam temeljno uvjerenje, moramo dobiti ljude koji će na tlu bivše Jugoslavije, izgraditi moderne, europske, građanske države. Takve države neće jedna prema drugoj imati teritorijalne pretenzije pa će se moći bez problema međusobno priznati u avnojskim granicama. U njima neće postojati ni problem manjina jer će svi građani biti jednaki i ravnopravni. Ja sam potpisao *Sarajevsku deklaraciju* kao korak prema tom cilju.

James Gow, predavač na ratnim studijama *King's Collegea* u Londonu

Zločin i kazna

Čini se razumnim spekulirati da Milošević stavlja sebe u poziciju da dovede rat u Bosni kraju unutar nekoliko slijedećih mjeseci, kako bi postigao ukidanje sankcija protiv Beograda

Operacija Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini primjetno se promijenila. Ona nema naširoko propagirani novi, jasniji mandat kojega su mnogi tražili, niti se dogodilo da su se međunarodne snage trenutačno povukle. Pa ipak, sad je vjerojatnije da će snage UN-a biti sposobne djelovati daleko učinkovitije unutar datog mandata.

Ključ te promjene je britanska odluka da osigura kritičnu masu za takozvane terenske rezervne snage koje bi podržale komandu zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda u Bosni (UNPROFOR). To je osiguralo ključni element za vjerodostojnost svake međunarodne diplomatske inicijative kojom bi se kaznile ratujuće strane u Bosni - iznad svega bosanski Srbi - i s kojom bi ih se usmjerilo prema sporazumima koji su već postignuti, ili čak prema stvaranju novih sporazuma. To, zauzvrat, može rezultirati pritiskom međunarodne zajednice, sve samouvjerenije bosanske armije, te - konačno - srpskog predsjednika **Slobodana Miloševića** na vodstvo bosanskih Srba, ne bi li oni učinili ustupke, koliko zbog kraja neprijateljstava, toliko i zbog vlastitog preživljavanja. Ritam je ubrzan: ako će biti održiv - rezultirat će uspjehom - ili neuspjehom koji bi mogao prethoditi zapadnom povlačenju. Glavni uteg za ovu promjenu bio je London. U jednom od najčvršćih poteza tokom četiri godine rata u bivšoj Jugoslaviji, britanski je kabinet priopćio da će dati borbeno sposobnu jedinicu, *24. Zračnu pokretnu brigadu*, te ostala pojačanja za Bosnu. Ta je odluka donesena samo dva dana nakon što je general **Rupert Smith**, zapovjednik UN snaga u Bosni, pozvao na drugi krug zračnih napada protiv skladišta municije blizu zapovjednog centra bosanskih Srba na Palama.

Iako su mnogi koji su interpretirali odluku Kabineta tu trenutačnu reakciju proglasili paničnim odgovorom na loše procijenjen korak do kojeg je došlo američkim pritiskom za zračne napade, promišljeniji i racionalniji pristup tim događajima sugerira alternativno čitanje. U krizi koja je slijedila dva dana nakon zračnih napada, mnogi su u Britaniji i drugdje podizali glasove, govoreći da je to nepromišljen povratak na kažnjavajuću poziciju kojom bi se pokušalo prisiliti bosanske Srbe da se suglase sa sporazumom koji je učinjen daleko ranije. Drugi su to vidjeli kao katalizator za povlačenje UNPROFOR-a. Ni jedna od tih interpretacija nije točna.

Moć kaznene diplomacije

Duže vrijeme za konflikta u Bosni, bilo je jasno da je glavna karakteristika bilo kažnjavanje. Kažnjavanje, da podsjetimo, uključuje upotrebu sile nad subjektom kako bi ga se potaklo na određeni odgovor. Kakav god oblik imala, kažnjavajuća je diplomacija temeljena na sposobnosti da se povrijedi drugoga. U svakom obliku kažnjavanja bitna je osobina - utjecaj na ponašanje druge strane. Onaj koji kažnjava ispostavlja prijetnju - ako stanovita strana ne promijeni svoje ponašanje prema njegovoj volji, uslijedit će kaznene posljedice koje bi bilo bolje izbjeći. Kažnjavanje je dovelo do izbjegavanja direktnih borbi od jedne ili svih strana, kad god je to bilo moguće - a to je navelo mnoge vojne promatrače da zaključe da se zapravo tamo uopće ne radi o ratu, jer je vrlo malo dokaza o taktičkim manevrima vojnih snaga. To je zato što se esencijalni sastojak strategije bosanskih Srba - "etničko čišćenje" - oslanja ne na direktne borbe s protivnicima, nego na demonstrativnu moć nasilja, koje može dovesti do djelomične eliminacije populacije i poticanja masovne migracije. Namjeravani rezultat toga je sve veći prostor "etnički čiste" teritorije.

Na međunarodnoj strani, od početnih diplomatskih intervencija koje je u ljeto 1991. učinila trojka Evropske zajednice nadalje, za one koji su promatrali izbliza bilo je jasno da je kažnjavanje, čak i implicitno, igralo neku ulogu. To se temeljilo prije svega na srpskoj sumnjičavosti prema EZ i širim zapadnim intencijama: srpska je strana konstantno testirala gdje je prag, ne bi li vidjela što bi joj donio kazneni odgovor za Zapada. (Važno je reći da postoje tri elementa u kažnjavajućem odnosu: namjera kaznitelja, njegov kredibilitet i vjerovanje kažnjenoga da je to prijetnja, i da će ga ona - makar implicitno - navesti da prilagodi svoje ponašanje). Kako se međunarodni angažman u Bosni povećavao, sa snagama UN koje su narasle na oko 23000 (praćene zračnim snagama NATO, i dodatnim paketom sankcija protiv Srbije i Crne Gore) vidjelo se da je potreban snažniji i jače kažnjavajući pristup ako međunarodne inicijative žele biti uspješne i ako se želi da UNPROFOR bude učinkovit u provođenju nekih od njegovih uloga. To je vodilo, *prvo*, prema mogućnosti bliže zračne podrške UNPROFOR-ovim jedinicama, što znači taktičkom odgovoru u samoobrani koristeći zračnu moć, *a zatim* i mogućnostima zračnih napada koji uključuju upotrebu zračnih snaga širokog spektra zbog vojnih i političkih ciljeva.

Međutim, zapovjednik bosanskih Srba **Ratko Mladić** je također bio u mogućnosti promatrati političke razlike na Zapadu prema upotrebi zračnih napada i političku osjetljivost prema temi talaca. To se posebno dogodilo nakon upotrebe bliže zračne podrške i ultimatuma kojega je NATO dao Srbima u travnju 1994., i koji je rezultirao neredom: napad bosanskih Srba na Goražde je bio brzo zaustavljen, ali su razlike u mišljenjima unutar UNPROFOR-a i među vladama o tome kako koristiti snage postale evidentne. Posebice je general Mladić naučio da, kao minimum, uzimanjem talaca može posijati dovoljno sumnjičavosti i konfuzije da učini mogućnost zračnih napada vrlo malo vjerojatnom. Zato je general Mladić našao ekstremno uspješnu kontra-kažnjavajuću taktiku, kojom je neutralizirao ograničene kažnjavajuće inicijative s kojima ga je suočila međunarodna zajednica. Ta je taktika izvedena krajem 1994., kad je napade bosanskih Srba na "zaštićena područja" UN-a oko Bihaća na sjeverozapadu Bosne bilo moguće spriječiti, ali uz mogućnost da se na značajni odgovor iz zraka odgovori zarobljavanjem talaca.

Opcije

U tim okolnostima, general **Sir Michael Rose**, tad zapovjednik UN snaga u Bosni, nije mogao upropastiti sigurnost osoblja pod njegovom komandom riskirajući eskalaciju zračnih napada. Dogodilo se da su događaji u Bihaću dali ton UNPROFOR-ovim operacijama u budućnosti i da su doveli do ublažavanja odnosa međunarodne zajednice prema bosanskim Srbima. Unatoč učinkovitom primirju u prva tri mjeseca 1995., u kome je bosanska Armija stvarala većinu problema UNPROFOR-u, bosanski su Srbi pojačano ignorirali volju međunarodne zajednice i sporazume, stavljajući UNPROFOR u sve više ponižavajuću poziciju. Kao rezultat, korisnost UNPROFOR-a u Bosni - već ionako objekt kriticizma s mnogih strana - počela se otvoreno preispitivati od političara u onim evropskim glavnim gradovima koji su bili odgovorni za njegovo postavljanje. Oni su (ne baš sasvim pametno) povećavali mogućnost za povlačenje UNPROFOR-a. Povlačenje je, međutim, bilo vojno teško zamislivo i opasno, te je u postojećim okolnostima bilo politički nemoguće. Povlačenje bi moglo značiti odluku da se ide u rat s 50000 NATO vojnika koji bi došli pokrivati to povlačenje, a tu bi odluku trebali donijeti politički lideri koji (možda razumljivo) nisu imali snage ići u rat za pozitivne ciljeve, i koji bi sad trebali razmišljati o takvoj odluci kao o dokazu koji bi naveo njihovo biračko tijelo i svijet da misli kako oni u Bosni nisu imali pravo. Stvarne su mogućnosti bile: složiti se da UN ne mogu učiniti puno više od pukog bivanja na tom prostoru i prihvaćanja što god bosanske strane rade; ili tražiti puteve da bi se bilo učinkovitiji. Uvijek je bilo izglednije da će novi britanski zapovjednik UNPROFOR-a general Smith, oficir visokog karaktera, intuicije, prilagodljivosti i dubokog, dugoročnog logičkog mišljenja, tražiti puteve ne bi li učinio snage efikasnijima. S tim razumijevanjem, javna se percepcija zračnih napada na kraju svibnja i u događajima koji su slijedili pomakla s početne točke. Do tada je u javnoj diskusiji dominirala ideja da su Sjedinjene Države preuranile sa zračnim napadima i da je to uzrokovalo sveopće predvidivi nered koji je mogao biti izbjegnut. No, čini se da je stvarnost izgledala drukčije. Rezultat je jasan: UNPROFOR je bio stavljen u poziciju da je učinkovitiji i sposoban pokriti rekonfiguraciju snaga (ako bi one dosle u teškoće, što će zauzvrat povećati sposobnost i snagu UNPROFOR-a da koristi kažnjavajuće mjere, uključujući i prijetnju i izvršenje zračnih napada, bez izazivanja nepotrebnih žrtava). General Smith i međunarodna zajednica pokazali su da su u poziciji da odgovore i da neutraliziraju primarni kontra-kažnjavajući instrument bosanskih Srba. Ishod je mogao biti predviđen. Zarobljavanje talaca je trebalo biti ukalkulirano u bilo koju odluku da se koriste zračni napadi. General Smith bi bio neodgovoran i ugrozio bi sigurnost svojih trupa, kad ne bi vjerovao da je moguće napraviti iskorak iz tog stanja. Njegova odluka da pozove na zračne napade, s punom sviješću da će taoci biti uzeti tom prilikom, te brzina kojom je London proglasio razmještanje značajnih dodatnih (i borbeno sposobnih) snaga, sugeriraju da je general znao da može računati na snažnu podršku i ojačanje iz Londona ako dođe do zarobljavanja talaca.

Londonska objava, zauzvrat, znači da je kritička masa za rezervne zemne snage bila već donijeta. To je značilo da će se i ostali, osobito Francuzi, koji su još odavno gurali odluke tog tipa, i koji su nosili najveći dio vojnih i diplomatskih napora u Bosni, također pridružiti snagama za brzu reakciju.

Ti su pokreti ne samo neutralizirali kontra-kažnjavajući instrument bosanskih Srba, nego su pokazali i da je njihovo vodstvo prvi put učinilo značajnu pogrešnu procjenu, te da iz tog kuta ima samo nekoliko izlaza. Mogli su ili ubiti neke taoce - što je uvijek moguće, ali nije gotovo nikad stvarna opcija: to bi jednostavno moralo rezultirati pokušajem Zapada da spasi taoce, a u stvarnosti bi moralo značiti da NATO ulazi u borbu s bosanskim Srbima nanoseći im nepopravljive udarce u tom procesu. Druga je opcija bila da se zadrže taoci. Međutim, kako mnogi teroristi nalaze nakon nekog vremena, držanje i zadržavanje talaca ima malu vrijednost: što duže drže taoce, tim sve više postaju taoci svojih talaca i zbog toga njihova pozicija postaje slabija. Eventualno, to treba također pretpostaviti, predugo držanje talaca bi moglo ponovno dovesti do situacije u kojoj bi spasilačke misije, podržane zemnim rezervnim snagama i NATO-om stavile bosanske Srbe u neprihvatljivu poziciju borbe u kojoj bi njihove snage bile nadmoćno oštećene. To zbog toga nije bila realna opcija. Umjesto toga, treća je opcija bila da se pobjegne od talaca, čim se prije može. Na taj način bi izgledna budućnost borbi mogla biti izbjegnuta, a moralo bi se dati manje koncesija u tom procesu. Bosanska je armija povećano, iako sporo, kroz neko vrijeme osvajala teren od razvučenih snaga bosanskih Srba.

Lider bosanskih Srba Radovan Karadžić, izbjegavajući Miloševićev zagrljaj tokom 1994. i pretvarajući se u frankesteinskog monstruma koji živi sam sa sobom, ima bar pedesetpostotne šanse da bude opozvan, ili čak možda odstranjen od svog gazde do kolovoza.

Prilika za ustupke

U međuvremenu je Slobodan Milošević pripremao sporazum s međunarodnom Kontaktnom grupom o priznanju Bosne - prvi je korak bilo crnogorsko priopćenje od 3. lipnja kojim su oni priznali Bosnu unutar njenih međunarodnih granica. Oni su također jasno odlučili da pokušaju preuzeti kontrolu nad srpskim oružanim snagama u Hrvatskoj, kao što je naznačeno imenovanjem generala **Mile Mrkšića** za komandanta srpske armije na okupiranim područjima Hrvatske, u takozvanoj Krajini (dotad je bio zamjenik načelnika generalštaba Vojske Jugoslavije, Miloševićeve beogradske armije), i u Bosni, što je uslijedilo nakon višesatnog susreta Miloševića i Mladića krajem svibnja. Zasad, čini se razumnim spekulirati da to znači da srbijanski predsjednik stavlja sebe u poziciju da dovede rat u Bosni kraju unutar nekoliko slijedećih mjeseci, kako bi postigao ukidanje sankcija protiv Beograda. Bitan dio beogradske ekonomske i diplomatske strategije od siječnja 1994. bilo je odstranjenje sankcija do ljeta 1995. To također može sugerirati da lider bosanskih Srba **Radovan Karadžić**, izbjegavajući Miloševićev zagrljaj tokom 1994. i pretvarajući se u frankesteinskog monstruma koji živi sam sa sobom, ima bar pedesetpostotne šanse da bude opozvan, ili čak možda odstranjen od svog gazde do kolovoza. Kao rezultat tog razvoja na bosanskom frontu i unutar različitih srpskih političko-vojnih vodstava, londonska odluka da se podupre generala Smitha i da se predvodi međunarodno jačanje UN snaga u Bosni dodala je značajnu težinu međunarodnim diplomatskim pobudama. Šanse za međunarodnu diplomaciju i, ako bude trebalo, ponovno kažnjavanje ne bi li se osiguralo pristajanje na postojeće sporazume - ili pravljenje novih - vjerojatno su veće no ikad u zadnje dvije godine. Predvodeći inicijativu koja je stvorila okolnosti za pozitivni razvoj, važno je da se izbjegnu greške prošlosti. U mnogim prilikama, postižući očiti uspjeh, međunarodne kažnjavajuće inicijative su se iscrpile, jer su nedostajali ili politička volja ili kredibilitet, a pritisak je bio uklonjen pa se situacija vratila na onu u kojoj bosanski Srbi imaju inicijativu. Odluke britanske Vlade koje su podržale generala Smita pokazale su jasan politički smisao i učinile veću kredibilnost i učinkovitost mogućima. Sad je prilika da se izvuku ustupci od bosanskih Srba i da se dođe do kraja konflikta. To zahtjeva koncentraciju, pritisak i uvjerljivi kažnjavajući potencijal koji je sad na raspolaganju - s Londonom, više nego ikad, odgovornim za ono što se događa. Britanska Vlada je obično bila u pozadini kad se išlo naprijed. Sad se dogodilo da su tako često oklijevajući realisti, gospoda **Major**, **Rifkind** i **Hurd** dodali malo hrabrosti svome realizmu. Ne bi trebalo biti nikakvog povratka na staro: rezultat može biti, ili značajan neuspjeh i povlačenje, ili - što je izglednije, uspjeh.

Poslije tri godine rata u Bosni, došlo je vrijeme da se pritisne prema kraju.

(James Gow je predavač na ratnim studijama King's Collegea u Londonu, i istraživač u Centru za obrambene studije, Sveučilišta u Londonu, te autor knjige "The Triumph of The Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslavian War of Dissolution", koja će biti objavljena ove godine. Tekst je objavljen u britanskom časopisuThe World Today, Vol. 51, No. 7, srpanj 1995)

Preveo: Dejan JOVIĆ

Tisuće mladih ljudi napustile su u protekle četiri godine dijelove Bosne pod srpskom okupacijom: Muslimani i Hrvati bježe pred "etničkim čišćenjem", Srbi pred siromaštvom i vojnom obvezom Većina ih želi u inozemstvo

Karta u jednom smjeru

Piše: Rüdiger Rossig

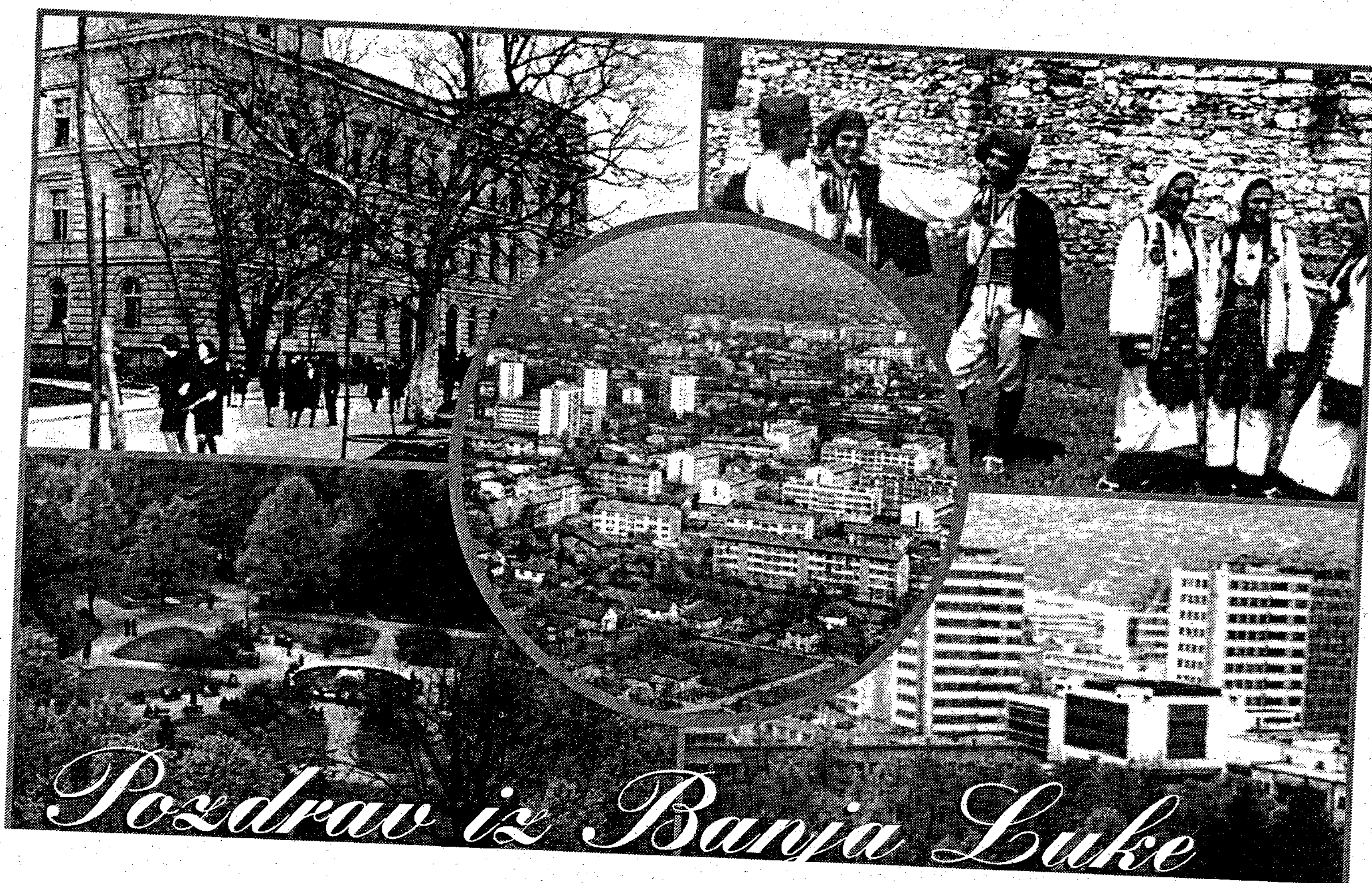
Berlin: Amirova priča

Amir: "Tamo jedva da je ostao netko od mojih prijatelja, a što me se tiču seljaci koji sada žive u našoj kući?"

Čekati, to je Amir u protekle tri godine naučio. "Otkako je počeo rat, sve je nekako trajalo dugo", kaže dvadesetjednogodišnji Bosanac duge crne kose, "od odlaska u trgovinu do vožnje željeznicom - baš sve". Amir je iz Banja Luke, najvećega grada "Republike Srpske". "Imali smo lijepu kuću tamo dolje", kaže mladi Bosanac. "Nažalost, nismo imali budućnosti."

Amir gotovo dvije godine živi u Berlinu. Napustio je "Republiku Srpsku" zato što je dijete "miješanoga braka": Amirova majka je Hrvatica, otac Musliman. "Prije rata o tome nikada nismo razmišljali", kaže Amir. No to se vrlo brzo promijenilo kad je Banja Luku, početkom ljeta 1992., gotovo bez otpora osvojila vojska vođe bosanskih Srba Radovana Karadžića.

U samo nekoliko tjedana svi nesrbi bili su otpušteni sa svih važnih položaja u privredi i upravi. Hrvatski i muslimanski političari bili su uhapšeni. Književnici, glazbenici i umjetnici napustili su zemlju. Isprva su kolale glasine o tome kako ljudi nestaju, potom su međunarodni mediji izvještavali o masovnim grobnicama, koncentracijskim logorima i masovnim silovanjima. Za građane i građanke Banja Luke koji su zakonom bili degradirani u "pripadnike manjina" počelo je vrijeme straha.



Trka s preprekama

Amir je tada, u proljeće 1993., već donio svoju odluku. Za sina iz "miješanog braka" svaki prolazak gradom pretvorio se u međuvremenu u trku s preprekama. Posvuda u Banja Luci srpska vojska je postavila kontrolne točke. "Kad bi te uhvatili na putu u školu", pripovijeda Amir, "mogao si zaboraviti ostatak dana - ako si imao sreće". Nekoliko školskih kolega tad osamnaestogodišnjeg mladića nije imalo sreće: za njih je kontrola trajala duže, ponekad danima.

Amir je samo jedanput bio pozvan u obranu "svoje" države - pismenim putem, sasvim regularno. "Zapravo mi je bilo čak i nekako drago da ne moram u vojsku", kaže danas. Neki njegovi srpski prijatelji doživjeli su stravične stvari na frontu. "Nikad o tome nisu otvoreno govorili, ali nakon nekoliko tjedana, na svom prvom dopustu s fronte, zakopali su uniforme. Nisu se više htjeli tamo vratiti". Mjesecima su se ti mladi Srbi skrivali u Banja Luci, sve dok im ne bi uspio bijeg u susjednu Srbiju.

U proljeće 1993. to je uspjelo i Amiru: postao je jedan od oko 400000 izbjeglica koji su od osnutka "Republike Srpske" napustili banjalučku regiju. Put kojim je krenuo tada devetnaestogodišnji "mješanac" tipičan je za Hrvate i Muslimane iz sjeverne Bosne. Nakon dva mjeseca čekanja u susjednoj Republici Hrvatskoj, u kojoj se nalazi nekih pola milijuna izbjeglica, bilo mu je dopušteno da kao dijete iz "miješanog braka" uđe u Saveznu Republiku Njemačku. Prije pola godine za njim je stigao i brat Damir, dok njihova majka otprije nekoliko tjedana u jednom izbjegličkom logoru u Hrvatskoj čeka na ulaznu vizu.

Zapravo je susret cijele obitelji bio planiran za 10. ožujak ove godine. Ali dugo planirani izlazak Amirova oca iz "Republike Srpske" nije uspio: samo nekoliko sati prije nego što je autobus iz Banja Luke stigao na granicu srpske "države" u Bosni su Karadžićeve vlasti zabranile prelazak za sve vojno sposobne muškarce - bila je to reakcija na proljetnu bošnjačku ofanzivu. "Svaki dan čekali smo poziv iz Zagreba", sjeća se Amir, "i onda je iznenada došla vijest: više ništa ne ide".

To nije naš grad

Amir nije svirao bas još od svog bijega iz Bosne. "U Zagrebu nisam imao novca da sebi kupim nekakav instrument", kaže on, "a ovdje u Berlinu nemam vremena". Prije nekoliko mjeseci preselio je sa svojom djevojkom, Njemicom, u istočnoberlinski okrug Friedrichshain. Novi jezik je brzo naučio: "Htio sam da mogu razgovarati s ljudima ovdje".

Amir se ne želi vratiti u Banja Luku. "Tamo jedva da je ostao netko od mojih prijatelja", kaže on, "a što me se tiču seljaci koji sada žive u našoj kući?" Srpske vlasti su uistinu većinu muslimanskih kuća dale izbjeglicama iz seoskih područja pod kontrolom bosanske vlade. Sastav stanovništva na sjeveru nekadašnje jugoslavenske republike na taj se način nije promijenio samo "etnički". "Oni su uništili grad", objašnjava Amir, "Banja Luka, to je sad jedno veliko selo".

U Berlinu Amir ima vrlo malo dodira s drugim bivšim Jugoslavenima. "Nikad ne možeš biti siguran je li to netko od naših ili netko od njihovih. Ne mislim na to jesu li to Srbi ili Muslimani, nego da li nešto vrijede". Kao na primjer Viola. Nakon bijega iz Bosne Amir nije čuo ništa o svojoj nekadašnjoj obožavateljici. Iako je mlada Srpkinja napustila teritoriju "Republike Srpske" vrlo brzo nakon "mješanca" - ali u drugom pravcu.

Beograd: Violina priča

Viola: "To naprosto više nije naša zemlja, a Banja luka više nije naš grad."

Viola i Amir poznaju se već dugo. Do prije dvije godine oboje su živjeli u istom dijelu grada, pohađali su istu školu. "Bila sam razred iza Amira", priča Viola, "ali često sam ga viđala. Bio je prilično poznat, uglavnom zbog svog benda". U to vrijeme Viola nije znala da je Amir Musliman. Nije znala ni to da se prvi veliki nastup benda u kojem je Amir svirao bas trebao održati izvan Banja Luke. Niti da je koncert u Sarajevu, o kojemu su dugo maštali, otkazan zato što je počeo rat.

Za Violu je cijela situacija, nakon što je Banja Luku zauzela Karadžićeva vojska, izgledala posve drukčije nego za muslimanskog rock glazbenika. "Moja obitelj nije nešto posebno slavila", prisjeća se dvadesetogodišnja Srpkinja, "ali jesmo mislili: naši su pobijedili." Osim toga na početku se u Banjoj Luci jedva nešto promijenilo: "Na uniformama više nije bilo obilježje JNA, nego vojske Republike Srpske - što se to mene ticalo?"

Viola je u to vrijeme primijetila da su do tada obavezne slike nekadašnjeg jugoslavenskog predsjednika Tita nestale i nigdje više nije visjela zastava s crvenom zvijezdom. Odgovornost za trajno katastrofalno stanje u opskrbi Banja Luke pripisivana je ratu i UN-u. "Sve strašne priče o nama Srbima smatrali smo propagandom", kaže Viola. "Radovan Karadžić, on je u svakom slučaju bio naš predsjednik."

Odnos Violine obitelji prema novoj državi promijenio se tek nakon što su nekoliko mjeseci kasnije u zrak odletjele prve od šesnaest gradskih džamija. "Moja obitelj nikad nije bila religiozna", kaže mlada Srpkinja, "ali ipak smo smatrali da su to spomenici kulture, da se to ne diže u zrak". Neprestana oskudica svega učinila je ostalo: majka je prva počela spremati posebne zalihe, a onda se sve otvorenije razgovaralo o tome da bi bilo bolje na neko vrijeme otići iz Bosne.

Otkako je vojska "Republike Srpske" bila preuzela Banja Luku jedan za drugim mobilizirani su svi vojno sposobni muškarci: Muslimani i Hrvati u nenaoružane radne brigade, a Srbi u vojsku. Prvih mjeseci Violin je otac, inženjer, bio oslobođen vojne službe - njegovo poduzeće proglasilo ga je nezamjenjivim. No poduzeće je nekoliko mjeseci nakon srpske "pobjede" u Sjevernoj Bosni obustavilo rad. "Prvi put moj je otac bio odsutan tri mjeseca", prisjeća se Viola, "onda još jedan mjesec, pa dva...".

"Zapravo sam htjela ostati samo nekoliko tjedana kod rođaka u Beogradu", pripovijeda ona. Ali datum povratka u Banja Luku počeo se uvijek nanovo pomicati. "Moja majka mislila je da je sigurnije ovdje u Beogradu", kaže Viola. U međuvremenu niti ona sama više ne želi natrag u "Republiku Srpsku": "To naprosto više nije naša zemlja", objašnjava dvadesetogodišnjakinja, "a Banja Luka više nije naš grad. Tamo ne možeš živjeti ako hoćeš ostati nomalan".

Posljednjih mjeseci Viola pokušava dobiti kanadsku vizu. Šanse nisu velike: "Oni traže samo obrazovane radnike", kaže ona, "a ja ovdje nemam nikakvu šansu steći nekakvo obrazovanje". Kao mnogi mladi Srbi iz Bosne i Viola je ilegalno u Beogradu: Republika Srbija, koja je prema podacima UN-a dosad prihvatila oko 450000 izbjeglica, uskraćuje joj izbjeglički status. "Amir je u tome bolje prošao", kaže ona na rastanku. "Pitaj ga ima li možda kod njega još mjesta, u Berlinu."

Svi u dioničare!!!

Loš je svaki onaj zakon o koji se ljudi suviše griješe, na zakonodavcu je da taj zakon ili ukine ili izmjeni, da se prezir koji je taj glupi zakon na sebe navukao ne bi proširio i na druge, pravičnije zakone.

Nijedan zakon nije suviše strog ako dozvoljava da se smanji broj posrednika koji gmižu po našim gradovima, rasa bestidnih i trbušastih ljudi koji se došaptavaju po svim krčmama, nalakćeni na sve tezge, gotovi da podrivaju svaku politiku koja im nije od neposredne koristi...

(***Hadrijanovi memoari*, Margaret Yourcenar**)

U državotvornim bi novinama sigurno stajalo da je svaka sličnost sa stvarnim ljudima i zakonima slučajna, no *Arkzinovi* čitatelji znaju da je malo toga slučajno. Istina, svakog normalnog mora u depresiju baciti spoznaja da se trbušasti i bestidni od drugog stoljeća naše ere naovamo vrlo uspješno došaptavaju i podrivaju sve što im ne ide u prilog ili džep, ali prosječni hrvatski građani već odavno ne reagiraju na vraćanje u vrijeme robovlasništva i latifundizma (vidi novi *Zakon o poljoprivrednom zemljištu*). Pomireni sa sudbinom, oni prihvaćaju činjenicu da kraj s krajem ne vezuje 88 posto kućanstva, da su im djeca pothranjena i bez perspektive i da im godišnji odmori traju mjesecima jer su na čekanju ili bez posla. Čak se ni novi Spartak ne iščekuje. Vlast se jako brine da amortizira svaki nagovještaj pobune robova oslanjajući se pritom na bestidne i trbušaste koji je gmižući podržavaju svjesni da za njih bolje nema.



velika pljačka Hrvata

Novim, još boljim i još savršenijim Zakonom o privatizaciji, dionice će dobiti oko polovica stanovnika Hrvatske, što je jedinstven slučaj u svijetu. No s tim dionicama oni neće moći učiniti - ništa



Božo Matić

Dimnjačari i ministri

U toj uspješnoj simbiozi napravljen je niz glupih i loših zakona iza kojih su stali akademici, ekonomski stručnjaci, političari s donedavnim ugledom i netalentirani književnici.

Svjesna koliko su joj važni vlast ih svako malo pomiluje novim promaknućem, nakon čega oni odano mašu repom. Kada se od 28-godišnjaka napravi pomoćnik ministra sigurno je da nema gluposti iza koje taj mladi stručnjak neće stati. Branit će on i precijenjenu kunu i visoke kamate i malverzacije u privatizaciji. Jer, gdje bi drugdje on bio pomoćnik ministra? Kada se ravnatelju jednog poznatog lječilišta, koji je ujedno i saborski zastupnik, naredi da odstupi sa ravnateljske funkcije i profesionalizira se kao zastupnik vladajuće stranke jasno je da će dati sve od sebe da stranka ponovo dobije izbore. U protivnom mu nema ni zastupničkog ni ravnateljskog mjesta. Kada žena, koja je od 17 godina radnog staža deset provela kao trudnica i na porodiljskom dobija ministarsku fotelju, treba li se čuditi što joj prvo na pamet padne da stvori, u gotovo cijeloj Evropi već napuštene A, B, i C razvojne programe i klasificira tuđu djecu određujući tko je već s dvanaest godina biti predodređen za dimnjačara, a tko za ministra.

Što očekivati od isluženog menadžera i političara koji je za sobom ostavio milijarde sumnjivih dugova nego da svojski prigrli stranku na vlasti svjestan da bi inače svi njegovi grijesi bili objavljeni u državotvornim novinama?

Čemu se nadati kada zagriženi osnivač HDZ-a i biznismen koji je to postao tuđim novcem ulazi u vrlo unosne projekte sa čelnikom oporbene stranke, također biznismenom, pri čemu u konačnici njih i ne zanima stanje demokracije u Hrvatskoj već broj banaka, upravnih odbora i poduzeća u kojima imaju utjecaj i kontrolu? Kako očekivati istinu u najtraženijim novinama u Hrvatskoj u kojima upravo novinari koji imaju najviše informacija (prate HDZ, Sabor, Vladu, ministarstva) na poklon (a to se kaže na privatnu i službenu upotrebu) dobivaju automobile? I kako to da Vlada koja je "zašarafila" sve mogućnosti isplate plaća blagonaklono gleda na takvo bacanje para.

Uostalom, od *Zore* preko Naroda i *Državnosti* do HRVATSKOG OBZORA, lopovi su uvijek oni drugi. A njihov broj raste prema potrebi.

Još savršeniji zakon

U tako raslojenom društvu, u okruženju u kojem se jedni preko noći bogate, a drugi preko noći ostaju bez egzistencije, u zemlji koja uzore i prijatelje nalazi među zemljama s kojima razvijeni svijet ima posla samo kada mora, "farsa" i dalje traje.

Ovoga puta, nakon pet godina pretvorbeno-privatizacijskih promašaja, komatoznih stanja u poduzećima, manipuliranja malim dioničarima koji su u otkup dionica ušli u ratno vrijeme kada su plaće bile mizerne kao i danas, Vlada donosi *Zakon o privatizaciji*. Jest da je, prema njezinom mišljenju, i onaj prijašnji koji je u dobroj mjeri upropastio gospodarstvo bio maltene savršen, ali nije loše donijeti još jedan, još savršeniji.

Nije dosta što je oko 600 tisuća malih dioničara do sada bivalo obespravljeno u svojim dioničarskim pravima, što su mnogi upisali onoliko dionica koliko su u katastrofalnoj financijskoj situaciji mogli, a ne onoliko koliko su željeli da bi zasluženo postali vlasnici svojih poduzeća, već im Vlada namjerava pridružiti još oko 300 tisuća dioničara koji bi temeljem novog zakona trebali dobiti dionice. Toj će se broj ci pridružiti i oko milijun umirovljenika koji će putem mirovinskih investicijskih fondova postati posredni dioničari. Time će oko 50 posto stanovnika jedne države postati mali dioničari što je zasigurno svjetski fenomen. No, ne samo to. Tih će pedeset posto "kapitalista" biti i dalje jednako obespravljeni kao i do sada. Njihovi dioničarski glasovi i dalje neće vrijediti ništa. Nekoliko ljudi u Hrvatskoj još će lakše dolaziti do dionica, jer mnogi od tih "silom prilika" dioničara neće znati što da učine s papirom. I od dosadašnjih 600 tisuća dioničara samo ih je 50 tisuća otplatilo dionice do kraja, 40 tisuća ih je prodalo uglavnom u bescijenje, a najveći broj je odustao od daljnje otplate jer joj ne vidi svrhu.

Prava stvar!

Na sve to sada će 300 tisuća prognanika i ostalih žrtava rata dobiti kupone kojima će kupovati dionice poduzeća. Kupone će dijeliti *Ured za prognanike*, a u kojim će se poduzećima i pod kojim uvjetima dionice kupovati još se ne zna. Naravno, radi se još o jednoj prevari. Ovoga puta novih 300 tisuća dioničara, o čemu Fond za privatizaciju ne želi govoriti. Njihovo je da vaučerizaciju provedu. To što nema investicijskih fondova u kojima bi se kuponi pohranjivali i koji bi trebali sklapati najpovoljnije aranžmane nije važno. Velika hrvatska banka kojoj je ponuđeno da oformi investicijski fond kako bi se preko nje trgovalo dionicama odbila je to. Ne vidi svrhu. Nema naime u Hrvatskoj više zdravih poduzeća čijim bi dionicama trgovala. Odnosno ima ih toliko malo da se njihove dionice neće poklanjati prognanicima i žrtvama rata (to brane i međunarodne institucije, koje su odlučile ustegnuti kreditna prava ukoliko se na taj način krene u podjelu zdravih poduzeća) a sva ostala ionako su ili već prodana, pa imaju gazdu, ili ne vrijede ni pišljiva boba.

Kada su domaći i strani stručnjaci prije pet godina predlagali vaučerizaciju mnogo su pljuvačke vladini ekonomisti i ministri potrošili na taj model. Masovna privatizacija za njih je bila samoupravljanje, komunizam. Još prije pet godina je postojao *Končar, Prvomajska, Tesla, Chromos*. Postojali su i zainteresirani radnici i menadžeri voljni da potegnu i rade za sebe i državu. Takve je inicijative valjalo uništiti u začetku. Sada kad je ostalo par poduzeća (u čije su se upravne odbore uvalili mahom nestručnjaci, ljudi izvan branše koji jedino znaju uzimati svoje honorare) koja relativno uspješno rade, kada su javna poduzeća postala državi prevelik trošak, sada te ljude treba uljuljkivati u priču o vaučerima, investicijskim fondovima, dioničarskim pravima, dividendama, popustima i dvadesetgodišnjoj otplati. Za mnoge službene novinare, i ovaj je prijedlog Zakona o privatizaciji, kao i onaj prethodni, prava stvar.

Već to što se u njemu spominju sve prethodno navedene riječi dovoljno je da rasprede o vraćanju povjerenja malih dioničara u državu, o stvaranju novih i modernih financijskih institucija. Uredno prešućuju da pet godina nitko iz svijeta nije došao ozbiljno ulagati u socijalistička poduzeća (kako u Hrvatskoj tako i u ostalim zemljama postsocijalizma), ali i da su najbolje poslovne rezultate ostvarila upravo ona poduzeća u kojima su mali dioničari bili vlasnici (u Hrvatskoj ih je zbog forsiranja krivog modela privatizacije moguće na prste izbrojiti). Ne priznaju da ni budžet nije imao nikakve koristi od mrcvarenja i parceliziranja poduzeća čemu je jedina svrha bila da ih se dočepaju vlasti bliski biznismeni. Ne govore ni o tome da su mnogi menadžmenti u dogovoru s upravnim odborima strajbali milijune maraka na vlastita zadovoljstva (vidi priču o kupovini službenih kola za privatne potrebe, službenim putovanjima diljem raseljene nam domovine, nepostojećim specijalizacijama, sumnjivim kupovinama srodnih ili nesrodnih poduzeća) u što zaposleni, kao ni mali dioničari, nemaju nikakvo pravo uvida.

I poslije HDZ-a HDZ

Nijednog trenutka nisu narodu obznanili da pravi cilj prave privatizacije nije samo efikasnost već i pravičnost i da se desetljeće rada uloženog u stvaranje, makar i socijalističke ekonomije (koja je uostalom sasvim dobar temelj za uspješnu ekonomiju skandinavskog tipa) ne smiju ukrasti. Umjesto toga, ljudima se objašnjava da će kupone moći ulagati preko nepostojećih investicijskih fondova i tako kupovati dionice nepostojećih uspješnih poduzeća. Kada budu uvidjeli da su prevareni prodat će ih bestidnicima koji samo to čekaju. Kako domaćinima tako i onima iz dijaspore koji su blagoglagoljivo pozvani u ovu zemlju blagostanja i čije se aktivno učešće u vlasništvu nad nama već priprema kroz Ministarstvo useljeništva, u kojemu su već postavljena dva ključna čovjeka. Jedan iz Francuske, drugi iz Kanade. Trećeg očekuju ovh dana, iz Australije. Jer skriveni cilj privatizacije nije ništa drugo nego restrukturirati društvenu moć. Izgube li HDZ-ovci političke izbore ipak će gospodarstvo (kakvo-takvo) biti u njihovim rukama. A to, ukratko znači: i poslije HDZ-a - HDZ.

Hopa-cupa u Svetom Duhu!!!

Piše: Zlatko Popović-Žućo

Oni koji su dosad razvlašteni od bivše društvene imovine koju su stvarali, sad ostaju i bez prava na pristojan bolnički krevet

Posljednjih tjedana Zagrebom krstare agenti jedne privatne marketinške organizacije, provodeći anketu o njihovoj spremnosti građana na promjenu kursa u dosadašnjoj politici zdravstvenog osiguranja. Iz samih anketnih pitanja razabire se o kakvim se promjenama radi, a one bi se zasnivale na uvođenju nečeg poput A i B klasa zdravstvenog osiguranja. Time bi se stvorila znatna razlika u razini kvalitete liječničkih, bolničkih i drugih usluga. Razumije se da bi pripadanje određenoj klasi osiguranja isključivo ovisilo o količini kuna koju je pojedini osiguranik, odnosno njegova obitelj, spremna mjesečno odvajati na račun državnih fondova za zdravstveno osiguranje.

Uzme li se u obzir pad kvalitete bolničkog i liječničkog tretmana, koji se zbiva usporedno s padom općeg standarda i kvalitete života u Hrvatskoj, te raslojavanje društva na bogatu manjinu i osiromašenu većinu, nije teško dokučiti što se ovakvim mjerama namjerava postići. Oni koji imaju novca moći će si priuštiti vrhunske uvjete u najkvalitetnijim zdravstvenim ustanovama. Oni drugi morat će se zadovoljiti uvjetima već davno opisanima u **Zolinim** romanima ili u stripovima autorskog tandema **Magnus-Bunker**.

Što je čovjek bez kreveta

Time će se novi hrvatski društveni poredak dosljedno preslikati u područje zdravstva, bez obzira što su korisnici zdravstvenih usluga desetljećima odvajali lavovski dio osobnih dohodaka za zdravstvenu zaštitu sebe i svoje djece, što se tim sredstvima od prošlog rata naovamo zdravstvo postepeno moderniziralo i što su se općim izdvajanjima višestruko povećali klinički kapaciteti. Tobožnja "pretvorba" u sferi ekonomije, kojom je *društveno* bogatstvo preko noći došlo u ruke uskog kruga pojedinaca na taj će način definitivno odjeknuti i u ovom, jednom od najvažnijih, području socijale. Oni koji su dosad razvlašteni od bivše društvene imovine koju su stvarali, sad ostaju i bez prava na pristojan bolnički krevet.

Kako to sve izgleda u sumornoj kliničkoj svakodnevnici?

Arkzinova "krtica" raspoređena na položaj u Vinogradskoj, odnedavno *Bolnici sestara milosrdnica,* dočarala nam je pojedinosti nedavne hospitalizacije prvog političara među našim generalima, dakle generala zbora **Janka Bobetka**.

Bobetko je, što je i bilo za očekivati, dobio na korištenje zasebnu sobu na *Odjelu za kardiologiju* tog Kliničkog centra. Da fini gospodin ne bi osjećao gađenje ukoliko naiđe na poneki trag onih bolesnika koji su iz te sobe prethodno morali iseliti, ista je neposredno prije njegovog useljenja bila svježe oličena. Stanoviti građevinsko-rekonstrukcijski radovi izvedeni su i u kupaonici i toaletu, u koji je ugrađena nova zahodska školjka.

Bolesnici, koji su doznali za te intervencije, navodno su naglas komentirali - "Kaj je njegova guzica vrednija od naše?!".

Iako su Bobetkovi stražari nadzirali prostorije u kojima su boravili general zbora i njegova sekretarica, ostalim bolesnicima nije bilo teško uočiti i neke druge pojedinosti koje daju do znanja da su u "Sestrama milosrdnicama" jedni ravnopravniji od drugih. Dovrhovniku Hrvatske vojske nije tako bilo omogućeno da jede iz istog kazana sa svima ostalima. U pravcu njegove sobe, naočigled sviju, svakoga je dana guran posebni pokretni stolić, na kojem je bilo svega onoga što se samo poželjeti može. Tu epizodu, koju bismo mogli nazvati "Stoliću, prostri se!", valja sagledati u kontekstu sve lošije prehrane bolesnika - običnih smrtnika. Posljednjih se mjeseci nerijetko događalo da za njih jednostavno uzmanjka mesa, mada bi većina bolesnika trebala biti na režimu pojačane prehrane.



Tko ima - taj klima!!!

Osim što se ličila generalova soba i pripadajuće mu nusprostorije, u Vinogradskoj su posljednjih mjeseci zidari i ličioci imali posla u još jednom navratu. Bilo je to, doduše, nešto ranije - uređivala se kapelica unutar bolničkog kruga. Pred sam Božić svi su se radovali obnovljenoj kapelici, zvono sa zvonika radosno je odjekivalo, čelništvo "Sestara milosrdnica" na čelu sa **dr Paraćem** i **dr Valentom** lijepo se pogostilo. Slavila se divna slika zajedništva hrvatske Države i Duha Svetoga u uzvišenom činu pripomoći bolešću nagriženih pripadnika sirotog hrvatskog puka, jer time se, jel'da, najbolje manifestira Ustavom deklarirana priča o socijalnoj državi.

A što se uistinu zbiva s bolesnicima koji nisu general Janko Bobetko, niti netko iz nomenklature novokomponiranih bogataša?

"*Onaj tko ima novca, taj se liječi. Tko nema - ne liječi se*", lakonski govore i bolesnici, i liječnici, i medicinske sestre. Usprkos tome što je participacija za cijenu bolničkog kreveta tolika da je dobar dio bolesnika ne može plaćati, pa tako ni realizirati svoje pravo na mjesto u bolnici, standardu onih koji se izbore za svoje kliničko mjesto uskoro bi se bez straha od preuveličavanja mogao pridati epitet alarmantnog.

Umrijeti zbog ljubavi

Sve češće dobijena "bitka" za bolnički krevet ne znači ujedno i pravo na posteljinu koja bi na tom istom krevetu, po ustaljenom razumijevanju stvari, trebala biti prostrta. Bolnica jednostavno oskudijeva s dovoljnim brojem plahti i pidžama, pa se bolesnikova rodbina nerijetko umoljava da od kuće donese vlastitu posteljinu, nakon petnaest dana je vrati natrag, opere i zatim opet donese čistu. Isto se odnosi i na pidžame, a ponekad uzmanjka i toaletnog papira i sapuna.

Često nedostaje sredstava za dezinfekciju medicinskih instrumenata ili posuđa, dostavljena količina stvari ne funkcioniraju najbolje, pa je ponekad osoblje bolnice cjelokupnu humanitarnu pošiljku lijekova prinuđeno baciti na otpad, zbog prekoračenog roka trajanja.

Niska primanja i sve prisutniji osjećaj uzaludnosti rada u takvim uvjetima dovode do pada angažmana i discipline liječnika i drugog osoblja. Prije nešto više od dva mjeseca, ravnatelj bolnice **Ivan Valent** morao je poduzeti krajnje napore da bi zataškao eksces koji se desio za vrijeme noćnog dežurstva, kad je jedna medicinska sestra samostalno morala reanimirati teškog srčanog bolesnika dok je dežurni liječnik sa drugom sestrom u susjednoj prostoriji provodio aktivnosti duhovito i dražesno opisane u **Kunderinim** *"Smiješnim ljubavima"*. Sve je dobro završilo, pacijent je preživio, slučaj je zataškan, ljubavnici su završili na disciplinskom... Mnogi se pacijenti privatno žale da su bili prisiljeni davati mito, bilo u "kešu" bilo u "naturi", ali nitko ne želi o tome govoriti javno, jer tko zna kad će im liječnikova pomoć opet ustrebati. Također se da su na plaćanje mita prinuđeni čak i ratni vojni invalidi.

U posljednje je vrijeme primijećeno i više slučajeva neadekvatnog



Da fini gospodin Janko Bobetko ne bi osjećao gađenje ukoliko naiđe na poneki trag bolesnika koji su iz bolničke sobe prethodno morali iseliti, svježe su oličeni zidovi. Građevinsko-rekonstrukcijski radovi izvedeni su i u kupaonici i toaletu, u koji je ugrađena - nova zahodska školjka. Bolesnici su, navodno, glasno komentirali: "Kaj je njegova guzica vrednija od naše?!"

sredstava za pranje je deset puta manja od naručene u kliničkom ekonomatu i koja se smatra neophodnom za održavanje higijenskih uvjeta. Zbog toga se ponekad posuđe pere, umjesto odgovarajućim sapunicama, sredstvima za pranje podova. Osoblje u istim radnim odjelima pere zahode i raznosi bolesnicima hranu, liječnici godinama rade u istim kutama, koje se s vremenom izližu i poderu. Pod takvim okolnostima pravo je čudo kako u Kliničkom centru već nisu započele harati zaraze.

Takvo stanje donekle spašavaju povremene pošiljke humanitarne pomoći. Međutim, ni u tom lancu tretmana, ili prijevremenog otpuštanja starijih ljudi. Govori se i o slučaju otrovanja krvi jednog starijeg čovjeka, kojem nakon dolaska u kliniku sa slomljenim kukom, nije pružena odgovarajuća terapija. Povećana učestalost takvih pojava u posljednje vrijeme dovela je do širenja priča o okružnici Ministarstva zdravstva prema kojem se, zbog pomanjkanja sredstava, od bolničkih ustanova zahtijeva izbjegavanje bilo kakvih složenijih zahvata na starijim ljudima, kod kojih se ne može očekivati potpuni oporavak. Takve glasine ne moraju biti istinite, ali ocrtavaju raspoloženje bolesnika i njihovu vjeru u liječnike i zdravstvene vlasti.

J'accuse

Piše: Tatjana TAGIROV

Zločinac ili izdajnik?

U Varaždinu je general bivše JNA osuđen na 15 godina zatvora zbog ratnog zločina protiv civila. U Beogradu, kriv je zbog podrivanja vojne i obrambene moći, pa je - u trećem pokušaju - osuđen, još nepravomoćno, na 11 godina zatvora

Kad jednom ovo ludilo završi, kad prođe dovoljno vremena (nekad se to zvalo "vremenskom distancom"), ***slučaj generalmajora Vlade Trifunovića,*** negdašnjeg komandanta 32. korpusa bivše JNA u Varaždinu, suđenog, usprkos nikad objavljenom ratu, od oba ratna suparnika - i Hrvatske i Srbije - bit će ogledni i indikativni slučaj za mnoge analitičare pravnih i ratnopolitičkih zbivanja na ovim prostorima.

Ono što je sigurno, tad slika ni jednog pravnog sistema neće biti ono na što se stalno pozivaju - pravna država. U Hrvatskoj je, naime, general Trifunović, u odsutnosti, prošle godine pravomoćno osuđen na 15 godina zatvora zbog krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. U Srbiji je sve trajalo mnogo duže - prva dva puta, u postupku zbog krivičnog djela podrivanja vojne i obrambene moći zemlje, oslobođen je odgovornosti. Oba puta Vrhovni vojni sud je ukinuo oslobađajuću presudu, te je treći puta (svaki put pred novim vijećem) "pala" osuda teška 11 godina zatvora. Drugostepena presuda Vrhovnog vojnog suda još se čeka.

Okolnosti

Beogradski *Fond za humanitarno pravo* napravio je analizu "beogradskog slučaja Trifunović" (*Pod lupom*, mart 1995). Evo kako njihov izvještaj opisuje okolnosti u kojima se slučaj dogodio. "Trifunović, Raduški i Popov se okrivljuju zbog postupaka koje su, kao visoki oficiri JNA, preduzeli tokom septembra i oktobra 1991. godine, u vreme početka oružanog sukoba (neobjavljenog rata) na teritoriji RH, u to vreme federalne jedinice SFRJ. (...) U tom periodu, mnoge jedinice JNA bile su blokirane u kasarnama i okružene hrvatskim jedinicama, u prvom redu vojskom ZNG-a. Tokom leta 1991. godine iz kasarni varaždinskog korpusa veliki broj vojnika pušten je kući, tako da su starešinama Trifunoviću, Raduškom i Popovu ostali na raspolaganju regruti, u proseku stari 19 godina.

Prema iskazu veštaka na svim dosadašnjim suđenjima, general Trifunović je na kraju ostao sa 220 vojnika i 60 starešina. Broj starešina se smanjio i zbog masovnog dezertiranja pripadnika JNA hrvatske i slovenačke nacionalnosti. U toku odsudnih borbi sklonost ka napuštanju položaja bila je još veća jer se porodicama starešina, koje su živele u Varaždinu, pretilo odmazdom zbog artiljerijske i minobacačke vatre JNA uperene na objekte u gradu.

Kada je uvideo da je dalji otpor uzaludan i da će dovesti do besmislenih gubitaka, general Trifunović je postigao sporazum s hrvatskim vlastima u Varaždinu, oličenim u *Kriznom štabu* i dobio je sa svim svojim ljudstvom bezbedan prolaz do granice Srbije, koji je uz to osigurao držeći sve do kraja tog izvlačenja kao taoce predstavnike tog štaba. Prema nalazu veštaka, koji je ranije prihvatio prvostepeni sud, da sporazum o povlačenju nije potpisan, snage generala Trifunovića imale su mogućnost da se održe još pet do šest dana '*pri čemu iznureno ljudstvo uz višestruku brojnu nadmoćnost protivnika nije imalo šansu da preživi*'".

Optužnica i dileme

Gotovo godinu dana nakon što su u pratnji hrvatskih vlasti napustili Varaždin i Hrvatsku, početkom srpnja 1992. godine, general Vlado Trifunović, pukovnik **Berislav Popov** i potpukovnik **Vladimir Davidović**, optuženi su za ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Na teret im je stavljeno da su od 15. do 22. rujna '91. u Varaždinu, za sukoba između bivše JNA i oružanih snaga RH, protivno međunarodnim konvencijama, naređivali potčinjenima borbena djelovanja *nasumce* po civilnim objektima i civilima u gradu i obližnjim naseljima Nedeljanec i Nova Ves.

Optužnica je, u najkraćem, teretila Trifunovića da je 15. rujna '91. zatražio od nadležnih bivše JNA u Zagrebu borbeno djelovanje, i da su toga dana poslijepodne avioni bivše JNA - zbog tog zahtjeva - bombardirali i raketirali civilni aerodrom u Varaždinu; zatim je, po optužnici, iz kruga varaždinske kasarne, po njegovoj naredbi, ispaljeno oko 45 granata po gradskim ulicama, a iz kasarne *Kalnički partizani* je gađana i trafostanica u Nedeljancu, pri čemu je krhotinama granata teže ranjen dežurni radnik, kojemu je, uslijed toga, kasnije amputirana noga, te je od posljedica granatiranja umrla i jedna pješakinja. Dva dana kasnije, također po njegovoj naredbi, iz dvije varaždinske kasarne grad je granatiran - od 17. do 19. rujna.

Berislav Popov, tadašnji komandant kasarne *Kalnički partizani*, i **Vladimir Davidović**, komandant kasarne *Jalkovečke žrtve*, također su suđeni zbog izdavanja naredbi za granatiranje civilnih i privrednih objekata u gradu i okolici - Popov je, na kraju, osuđen na 15 godina zatvora (u beogradskom Vojnom sudu dobio je šest godina zatvora), te Davidović (koji u Beogradu nije suđen) deset godina zatvora.

Trifunovićev je branitelj (postavljen po službenoj dužnosti) **mr Tomo Čamovski**, postupku i optužnici prigovorio slijedeće (no, to nije *prigovor protiv optužnice*, institut koji je ukinut primjenom, po ZKP suspenzivne, Vladine uredbe, op.a.): Trifunoviću se nije moglo suditi u odsutnosti. Naime, za suđenje u odsutnosti potrebno je da je optuženi u bijegu ili da nije dostižan državnim organima, a "okrivljeni nije u bijegu napustio Varaždin i Hrvatsku, već na osnovu pismenog sporazuma. Čak štoviše, njemu i njegovim časnicima bio je priređen ispraćaj iz hotela Turist, osiguran im je prijevoz i garantirana sigurnost na cijelom putu do izlaska iz Hrvatske uz pratnju policije, koja ga je trebala uhapsiti ukoliko je kriv za ratni zločin, a ne ispratiti". Osim toga, navodi Čamovski: "Za potpuno razumijevanje ovog slučaja u toku istrage neophodno je zatražiti spis Vojnog suda u Beogradu u kojem je prvookrivljenom bilo suđeno što nije postupio u skladu s pravilima vojne vještine, dakle nije poduzeo upravo ono što mu se u ovom postupku stavlja na teret, pa bi dokumentacija iz tog spisa bila neophodna za rasvjetljavanje cijelog ovog slučaja, a država u kojoj se sad ta dokumentacija nalazi ne bi mogla uskratiti dostavu upravo zato jer se i tamo mora suditi za međunarodni zločin".

Suđenje i presuda "krivi su"

Na suđenju pred varaždinskim Okružnim sudom izdefilirali su brojni svjedoci, osim **Stjepana Adanića** i **Ratimira Čačića**, u vrijeme obuhvaćeno optužnicom nadležnih na hrvatskoj strani, za koje je sud odlučio da nisu neophodni za razjašnjenje stvari. Tužilac je ostao pri optužnici, odvjetnici pri već ranije iznesenim tvrdnjama - da optužnica čak nije ni precizirala koje su međunarodne konvencije prekršene, da nije ustanovljeno tko je tražio intervenciju avijacije bivše JNA iz Zagreba, te da je i sa hrvatske strane pucano na kasarne, iz kojih je potom odgovarano na vatru, a da se - s obzirom da je kasarnama bio prekinut dovod struje, vode i hrane, ne može, primjerice, trafostanica smatrati civilnim ciljem.

Prvostepena presuda u potpunosti je prihvatila navode optužnice, optužene oglasila krivima za ratni zločin i osudila na visoke vremenske kazne. Državni tužilac žalio se na presudu, te tražio preinačenje kazni u strože, a žalili su se i branitelji optuženih - njihov je prijedlog bio da viši sud ili preinači presudu u oslobađajuću, ili da presudu ukine, i predmet vrati na ponovno rješavanje prvostepenom sudu.

Vrhovni sud Hrvatske (u tadašnjem njegovom vijeću bili su uglavnom suci koje Državno sudbeno vijeće nije ponovo imenovalo na sudačke funkcije!) nije prihvatio navode ni tužilačke, ni "obrambenih" žalbi.

Tezu branitelja da prvostepeni sud nije ustanovio "tko je bio u ulozi napadača, a tko branitelja, te da 'JNA' ni u jednom trenutku nije htjela izvršiti napad, pa je njena 'obrana u formalnopravnom smislu bila legitimna'", Vrhovni sud nije prihvatio, jer iz okolnosti da je u to doba napadnut od strane bivše JNA ne samo Varaždin, već i ostali hrvatski gradovi i mjesta "...proizlazi da je upravo 'JNA' započela sukob raketiranjem civilnog aerodroma u Varaždinu. (...) Sud prvog stupnja je s pravom utvrdio da da su optuženici naredili da se izvrši napad na Varaždin bez izbora ciljeva što, prema pravilima međunarodnog ratnog prava, obuhvaća i napade koji pogađaju vojne objekte i civilne objekte bez razlikovanja. (...) Taj sud je s pravom ukazao na okolnost da već iz zapisnika o uviđaju proizlazi da granate nisu padale samo po zgradi PU u Varaždinu, nego i po najužem dijelu grada... Neeksplodirane mine nađene su čak na 32 različita mjesta u gradu".

Pravilnost izrečenih kazni Vrhovni sud obrazložio je ovako: "Sud prvoga stupnja ispravno je postupio kada je opt. Trifunović Vladi uzeo kao olakotnu okolnost da je donio razumnu odluku o predaji garnizona 'JNA'. Pri tome ništa ne



Foto: Nino Šolić

Vojni sud u Zagrebu - kad rat završi, sve ispočetka?

mijenja na stvari što je predaja bila posljedica jače sile na hrvatskoj strani, kako to ističe državni odvjetnik u žalbi, jer je opt. Trifunović imao na raspolaganju ogromno naoružanje i mogao je, daljnjim borbenim djelovanjem po civilnim objektima i civilnom stanovništvu prouzrokovati štete u daleko većim razmjerima".

Beogradski procesi

Trifunoviću je u Beogradu prvi puta suđeno sredinom 1992. godine. Sudsko vijeće, pod predsjedanjem pukovnika **Miloša Šaljića**, donijelo je oslobađajuću presudu s obrazloženjem da su optuženi postupali u krajnjoj nuždi, što isključuje njihovu krivičnu odgovornost. Vrhovni vojni sud, povodom žalbe, ukinuo je oslobađajuću presudu. Ubrzo, sudac Šaljić morao je napustiti sudačku funkciju, a jedan član vijeća, sudac, ubrzo je umirovljen.

Drugo suđenje, nakon godinu dana, odvijalo se pred izmijenjenim vijećem. Predsjedao je kapetan I klase **Đorđe Dozet**, te je njegovo vijeće ponovo donijelo oslobađajuću presudu. Isti sudac je obavijestio vojnog tužioca "da je iz toka suđenja zaključio da ima osnova za sumnju da su članovi Predsedništva SFRJ, Štaba vrhovne komande (tela koje je JNA obrazovala 1991. godine bez ikakvog ustavnog i zakonskog osnova, verovatno da bi izbegla nadzor Predsedništva i vlade SFRJ), kao i komanda nadređena 5. vojnoj oblasti JNA odgovorni za dela koja se stavljaju na teret Trifunoviću, Raduškom i Popovu". Reakcije na to nije bilo, ali je Vrhovni vojni sud ponovo, u vijeću sastavljenom od istih sudaca kao i prvi puta, ukinuo oslobađajuću presudu i naložio novo suđenje.

Treće suđenje zakazano je za 20. lipanj 1994. godine, ali je odgođeno "iz procesnih razloga". Procesni razlozi su, čini se, bili u očekivanju da sudac Dozet ode iz Vojnog suda, što se i dogodilo.

Treći puta, Trifunović se našao pred sudom od listopada do prosinca prošle godine. Rezultat - osuđujuća presuda, 11 zatvorskih godina.

Svjedočenja

Vojnici koji su 1991. godine služili vojsku u Varaždinu, iznijeli su svoje viđenje događanja te prve ratne godine. *Fond za humanitarno pravo* izabrao je kao reprezentativna svjedočenja slijedeće iskaze: **Redžep Selimi** (22): "Nekoliko dana pre nego što su nas napali, meni su pokazali kako se rukuje minobacačem. Gađao sam MUP. Ni sam ne znam koliko sam mina ispalio. Danima posle toga gotovo ništa nisam čuo i iz ušiju mi je curela krv. Nas u komandi tukli su sa svih strana i jedinu pomoć nam je pružio pukovnik Popov koji je žestoko udarao po njima iz druge kasarne. Posle nekoliko dana shvatili smo da nam nema spasa i da ćemo svi da izginemo. Mi vojnici dogovorili smo se da poskidamo bele jastučnice, da ih istaknemo na puške i predamo se. Kad su general Trifunović i pukovnik Raduški to čuli odmah su dotrčali do nas. General nam je rekao da nas oni neće ostaviti, tražio je da se borimo i dalje, i obećao da će nam stići pomoć. Nastavili smo da se borimo, ali uzalud. Zengovci su bili blizu upada u komandu gde bi nas sve pobili. Niko nam nije pomogao i onda je general uzeo one taoce, a nama naredio da uništavamo oružje. Ja sam slomio svoju pušku".

Dragan Govedarica (20): "Nije se imalo kud. Dvadesetak dana smo bili zatočeni, a dobrih mjesec dana nijesmo imali ni struje ni vode. Nijesmo imali nikakvog izgleda da preživimo. Kad se sjetim Varaždina, uvijek mi se vraća jedna te ista slika. Gledao sam kako ubijaju jednog našeg vodnika, inače Hrvata, koji je htio, možda posljednji put da vidi ženu i đecu. Dum-dum metkom su ga pogodili u leđa. Vidio sam kako mu se rascvjetao grudni koš, a srce izletjelo napolje".

Siniša Mrđa (22): "Jasno nam je svima bilo da svi možemo izginuti. Vojska je bila rascepkana, podeljena na tri mesta. Vezu među sobom nismo imali. Hrvati su baš dobro navalili. Gledao sam kako ljudi oko mene ginu. Nemaš čime da se braniš nego puškom Teže naoružanje nalazilo se kilometar i po od Komande. A pomoći ni od kuda. Čekali smo metak ili nož. Zar je trebalo tako da završimo?".

"Ipak vas ne poklaše"

Treće se suđenje umnogome razlikovalo od prethodna dva.

Predsjednik vijeća pokazao je veliku netpeljivost prema optuženima i njihovim braniteljima - istraživači *Fonda* ocjenjuju da je preuzeo ulogu tužioca. Zahtjev za izuzeće jednog od sudaca, generala **Pantelića** (potčinjenoga generalu **Jevremu Cokiću** koji je *Politici Ekspres* izjavio da Trifunović treba da izvrši samoubojstvo "da bi spasio ono malo časti što mu je preostalo"), odbijen je.

Osim tendencioznih i irelevantnih pitanja koja su postavljana Trifunoviću, predsjednik vijeća je komentirao odgovore "sugerišući kukavičluk optuženih", pa je bojazan od masakra vojnika komentirao riječima "ipak vas ne poklaše", a brigu o članovima porodica oficira opaskom da nisu bili tamo "da primaju žene nego da vode rat".

No, najodsudniju su ulogu odigrali sudski vještaci. Dok su na prethodnim suđenjima čak tužioci otvoreno rekli "da se izvinjavaju što vještačenje nije onakvo kakvo se očekivalo, već po njihovom znanju i savjesti", na trećem suđenju su smatrali da je umjesto *uporne obrane* trebalo voditi *odsudnu obranu*, i složili s s nekim, optuženima nadređenim generalima da su se Trifunović i njegovi vojnici trebali boriti *do posljednjeg čovjeka*, pa makar

Beogradski proces bila je manipulacija da se skrene pažnja s političkog i vojnog vrha nekadašnje SFRJ i potvrdi njihova teza da je za njihove neuspjehe i uzaludno žrtvovanje ljudi kriva nečija *izdaja*. Da u toj izdaji ne bi učestvovali samo nesrbi, morali su se naći i srpski izdajnici. Tome odgovara i nekrofilska izjava jednog generala da su *'Srbiji potrebni mrtvi heroji, a ne živi vojnici'*.



Početak rata i demonstracije zbog jednog od prvih suđenja generalu Martinu Špegelju

"noževima i pesnicama".

Pritom valja znati da je u njihovu ranijem nalazu stajalo da vojnici generala Trifunovića, da su nastavili borbu, nisu imali šansu da prežive.

Najvažniji svjedoci optužbe bili su bivši pretpostavljeni Trifunoviću, generali Jevrem Cokić, kojega je Trifunović "naslijedio" na funkciji u Varaždinu, dok je ovaj postao komandant operativne grupe bivše JNA za istočnu Hercegovinu i Dalmaciju i komandirao operacijama oko Dubrovnika (te se zalagao za uspostavu Dubrovačke republike, koja bi se otcijepila od Hrvatske!), **Života Avramović** koji je tvrdio da je "predaja zabranjena" i **Andrija Rašeta**, svi stava da su se optuženi, iako bez podrške viših komandi, mogli braniti do "posljednjeg metka i čovjeka i sredstvima koja im zakonski nisu stajala na raspolaganju".

Kako su u njihovim glavama stvari poredane, govori i činjenica da je između drugog i trećeg suđenja Cokić organizirao savjetovanje "o radu pravosudnih organa u Prvoj armiji" (na kojem je značajno sudjelovao i predsjednik Vrhovnog dana u tašni nosio bombu da je bacim na tog izdajnika ako ga sretnem".

Pitanja za budućnost

Istraživači Fonda zaključili su da upornost kojom se suđenja ponavljaju da bi se došlo do osude, drastično visoke kazne i sve nepravilnostu u sudovanju ukazuju da je to - osuđivanje po svaku cijenu. "Fond za humanitarno pravo smatra da je ovaj proces korišćen kao sredstvo za manipulaciju, s ciljem da se skrene pažnja s političkog i vojnog vrha nekadašnje SFRJ i potvrdi njihova teza da je za njihove neuspehe i uzaludno žrtvovanje ljudi kriva nečija 'izdaja'. Da u toj izdaji ne bi učestvovali samo nesrbi, morali su se naći i srpski izdajnici. Tome odgovara i nekrofilska izjava jednog generala da su *'Srbiji potrebni mrtvi heroji, a ne živi vojnici'*.

Međutim, Fond smatra da ovaj proces u nastavcima ima još jednu poraznu dimenziju. U ratnim zbivanjima koja su počela 1991. godine, pokazalo se da je u vojnim školama

Čemu suđenje u odsutnosti kad je Trifunović napustio Varaždin i Hrvatsku na osnovu pismenog sporazuma? Čak štoviše, njemu i njegovim časnicima bio je priređen ispraćaj iz hotela *Turist*, osiguran im je prijevoz i garantirana sigurnost na cijelom putu do izlaska iz Hrvatske uz pratnju policije, koja ga je trebala uhapsiti ukoliko je kriv za ratni zločin, a ne ispratiti.

SAVEZNI SEKRETAR...
PERSONALNA ... UPRAVA
2 5 -06- 1992
19__ god.

Na osnovu člana 495. Zakona o službi u oružanim snagama ("Službeni list SFRJ", broj 7/85, 20/89, 40/89 i 26/90) i tačke 18. Naredbe saveznog sekretara za narodnu odbranu o odredjivanju nadležnosti i o ovlašćenjima starešina za rešavanje o odnosima u službi vojnih lica ("Službeni vojni list", broj 5/87 i 22/91), donosim

R E Š E N J E

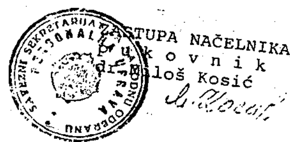
1.- TRIFUNOVIĆ Milana VLADO, general-major, razrešava se od aktivne vojne službe u JNA dana 31. avgusta 1992. godine.

O b r a z l o ž e n j e

Za imenovanog je donet Ukaz Predsedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, broj 2/59 od 19. maja 1992. godine o prestanku aktivne vojne službe u JNA, koji mu je uručen dana 25. maja 1992. godine.

Dan razrešenja od službe odredjen je u smislu člana 399. stav 2. Zakona o službi u oružanim snagama.

Dostavljeno:
- imenovanom;
- Zavodu za SOVO;
- Pers. upravi, i
- RC SSNO.



ZASTUPA NAČELNIKA
p u k o v n i k
dr Miloš Kosić

Dokument kojim bivša JNA razrješava "izdajnika" Vladu Trifunovića

vojnog suda), na kojemu je Cokić izjavio da je u radu (valjda misleći na osobađajuće presude) Vojnog suda riječ o *pogrešnom tumačenju autonomije suda* jer "postoji velika podvojenost u delovanju između organa komandovanja i pravosudnih organa, *ponekad i odsustvo saradnje*".

Uz navedene, u cijeloj priči sudjeluje i načelnik generalštaba Vojske Jugoslavije general **Momčilo Perišić**, kojemu je na jednom sastanku sudac Đorđe Dozet zamjerio što je odbio svjedočiti u slučaju Trifunović. Ovaj mu je odgovorio: "Kako sam mogao da budem veštak kad sam mesec

JNA proizvela veliki broj oficira koji nisu bili samo vojnički nekompetentni, nego i spremni da pravila međunarodnog prava podrede ideologizovanom nacionalnom interesu. To se pokazalo u načinu vođenja operacija, koji se nije zasnivao na vojnim potrebama, a posebno se ispoljio u neopravdanom masovnom rušenju naselja (Vukovar, Sarajevo, Mostar, donekle i Dubrovnik), u tretiranju protivnika kao nižih bića nedostojnih ljudskih obzira, a ne kao ratnih zarobljenika (odvođenje zarobljenika u zatvore i koncentracione logore, njihovo korišćenje za zabranjene poslove, kao što je raščišćavanje minskih polja itd.) i lakomislenom žrtvovanju neiskusnih vojnika u nepromišljenim i slabo planiranim operacijama. Optuženi Trifunović, Raduški i Popov razlikovali su se od njih, jer su se ponašali kao profesionalni vojnici, koji moraju da poštuju pravila humanitarnog prava, ljudska prava državljana SFRJ i norme svog poziva".

U Hrvatskoj sličnog istraživanja, kao uostalom ni nezavisnog analitičara i promatrača, nema. No, na neka pitanja će oba pravosuđa morati, bar jednom u budućnosti, odgovoriti: kako to da isti čin (predaja kasarne i naoružanja, iako "zagrebački svjedoci" listom tvrde da je tek Trifunovićev razum zaslužan što, usprkos golemim količinama oružja raspoloživog za borbu i stvarni ratni zločin, do toga nije došlo) dobija sasvim različite krivično-pravne kvalifikacije? Kako to da, ni jedni ni drugi, nisu imali potrebe spojiti "srpska" i "hrvatska" viđenja događaja? U redu, cijeli ovaj rat govori da su vlastima u Srbiji draži "mrtvi heroji" nego oni koji su odbili ubijati u ime suludih ideja. No, ostaje pitanje: zašto se Hrvatska mora sramotiti nizom besmislenih suđenja u odsutnosti, pogotovo u slučaju gdje je sama njena vlast "priredila ispraćaj vojsci koja se predala", kad bi *čast* bila spašena i razumnim čekanjem na kraj rata, u kojem krivnja zločinaca i mnogih pripadnika bivše JNA ionako neće zastarjeti?

Ne mogu shvatiti da Janko Bobetko danas, kao načelnik stožera Hrvatske vojske, dozvoljava da se njegovim jedinicama i kasarnama daju imena ratnih zločinaca, ustaša Jure Francetića i Rafaela Bobana, protiv kojih smo se bezbroj puta i zajednički borili u Trideset i drugoj diviziji. A slagali smo se i u ocjenama o njihovom antihrvatstvu i zločinačkoj djelatnosti

Razgovarao: Branislav Krivokapić

Like, Korduna i Banije, te jednim dijelom Gorskog Kotara, s masovnim sudjelovanjem naroda otpočeo je oružani ustanak i oslobođena su prva naselja, općinsko mjesto Srb i kotarsko Donji Lapac, te je stvorena velika slobodna teritorija na području Šamarice, Petrove Gore i Like. Upravo je ta činjenica bila presudna kod odluke Politbiroa CK KP Hrvatske i Drugog Kongresa KPH, za 27. srpanj kao Dan ustanka, odnosno, kod stava da je to bio početak sveopćeg narodnog ustanka protiv okupatora i domaćih izdajnika - ustaša i četnika.

► Maček i HSS nisu prihvatili

u oku predstavljalo djelovanje Srbije.

Prvih dana srpnja 1941. godine, ustanak je u zapadnom dijelu Srbije dobio karakter sveopće narodne borbe, kao što je to ubrzo bilo i u Crnoj Gori i u drugim dijelovima Jugoslavije. Poslije propasti Užičke republike i slabljenja oslobodilačke borbe u tom dijelu zemlje, težište ustanka se prebacilo prema BiH i Hrvatskoj. CK KPJ i VŠ na čelu s Titom odmah su shvatili da svim sredstvima moraju ojačati borbu u svim sredinama. Dobro se sjećam kad je početkom 1942. godine došla njihova direktiva o izdajničkoj politici HSS-a i nedovoljnom sudje-

Tuđman i Bobetko došli su na dužnost u moju diviziju 1944. godine. Tuđman je bio sekretar Divizijskog komiteta KPH i zamjenik komesara brigade, a Bobetko je bio politički komesar brigade.

S Bobetkom se poznajem iz gimnazije u Sisku od 1937. godine, i preko 50 godina nismo imali nesporazuma, niti smo izražavali nepovjerenje jedan prema drugome. Tuđmana sam sreo 1943., kad je došao na dužnost u Drugi zagorski partizanski odred. Tad sam saznao da se od prvih dana uključio u NOP na području Hrvatskog zagorja, i da je veliki dio vremena do kapitulacije Italije 1943. godine proveo na ilegal-



Foto: Kristijan Krvavica

General u mirovini i nosilac *Ordena Narodnog heroja*, **Rade Bulat**, jedan je od sudionika antifašističke borbe od samog njenog početka.

S Bulatom smo razgovarali o povijesnim temama, prije svega o kontroverzama iz vremena Drugog svjetskog rata, koje su danas tako često na dnevnom redu, ali i o aktualnim pitanjima hrvatsko-srpskih odnosa.

► U novoj hrvatskoj državi različito se interpretira period NDH. Jeste li se Vi, kao partizan, borili za samostalnu Hrvatsku ili protiv fašizma?

Tu nema nikakve dvojbe. Napadom fašističkog okupatora na Jugoslaviju, i njenim razbijanjem, nastupili su najteži dani za sve njene narode. Kao član KP Hrvatske i sekretar Kotarskog komiteta Vrginmost prisustvovao sam, 19. srpnja 1941. godine u Abezu partijskoj konferenciji KPH za kotare Glina, Vojnić i Vrginmost.

Konferenciju su vodili sekretar CK KPH **Rade Končar** i **Josip Kraš**, član CK. Na toj konferenciji Rade Končar nas je upoznao s odlukom o oružanom ustanku koja je donesena 4. srpnja 1941. godine u Beogradu, pod neposrednim rukovodstvom generalnog sekretara KPJ, **Josipa Broza Tita**. Riječima Končara, u slobodnoj interpretaciji, *napadom Hitlera na Sovjetski Savez i mi komunisti Jugoslavije smo mobilizirani i za nas jednako važe svi vojni zakoni za neizvršenje zadatka*. Shvatili smo da je došao trenutak oružane borbe. U zaključku s tog savjetovanja, mi smo preuzeli odgovarajuće zadatke za napad na ustaške jedinice i ustanove, s početkom 23. na 24. srpnja 1941. godine.

U oružanu borbu ušli smo, dakle, svjesno i organizirano. Nije nam se KP nametnula, kako to danas tvrde pojedinci.

► Nedavno je kao Dan ustanka proslavljen 22. lipanj, a ne 27. srpanj. Koji, po Vašem mišljenju, od ova dva datuma, točnije označava stvarni početak ustanka?

Dvadeset i drugog lipnja dogodilo se nešto što se ne može označavati kao početak oružanog ustanka. Sekretar Okružnog komiteta KPH za Sisak, legendarni **Vlado Janić-Capo** i njegov organizacijski sekretar **Marijan Cvetković**, sa grupom komunista iz Siska, bili su toga dana na listi za hapšenje, ali su zahvaljujući pravovremenoj obavijesti **Kreše Salingera**, pobjegli. Tog je dana njih 14 pobjeglo u šumu Brezovica, gdje su kasnije formirali partizanski odred, koji je s diverzantskim akcijama počeo koncem srpnja 1941. godine.

U isto vrijeme formiran je i Zagrebački odred koji se smjestio na padinama Zagrebačke gore u širem području maksimirske šume i prema naselju Dubrava.

Dana 27. srpnja na prostorima

ponudu da preuzmu vodstvo tzv. NDH?

Maček je to odbio iako je bio na čelu jedne od najmasovnijih, ako ne i najmasovnije stranke u Evropi. Bila je to dobro organizirana stranka, mnogo bolja od svih srodnih stranaka u Jugoslaviji. Razlog je bio taj što Maček nije prihvatio antifašističku borbu niti je bio spreman da osudi okupaciju, a još manje da zajedno s komunistima sudjeluje u oružanoj borbi protiv okupatora i narodnih izdajnika. Njegov poziv hrvatskom narodu da prihvati kapitulaciju i podrži tzv. NDH i **Pavelića** smatrali smo izdajom. Vodstvo HSS na čelu s Mačekom odmah je počelo širiti tezu da *"još nije vrijeme"*, da smo *"mi mali narod i da će veliki sve to razriješiti"*, što je bilo demoralizirajuće, pogotovo kad su počeli zagovarati tezu da vojni obveznici trebaju ići u domobrane.

► Tito je tada prešao u Beograd?

On je u Beograd otišao poslije rušenja Trojnog pakta, jer je taj revolucionarni centar pokazao najviše spremnosti i odlučnosti za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Sama činjenica da je Hitler početak rata protiv Jugoslavije navijestio velikom odmazdom, rušenjem, bombardiranjem i ubijanjem ljudi u Beogradu, te najjačim snagama krenuo na razbijanje i porobljavanje naše zemlje, dovoljno govori o tome da mu je najveći trn

lovanju hrvatskog naroda u partizanskim odredima, da je Tito čvrsto zastupao tvrdnju da CK KPH i GŠ NOP-a Hrvatske glavno težište prodora i širenja borbe moraju usmjeriti sjeverno od Save s ciljem masovnijeg uključivanja hrvatskog naroda u NOB.

► Znači, u početku su većinu NOP-a činili Srbi?

Na Kordunu i Baniji smo već sredinom rujna 1941. godine imali oko pet tisuća ubijenih žena, djece i staraca a spaljeno je i nekoliko stotina sela. Povijesno je nesporno da su do kapitulacije Italije Srbi u Hrvatskoj i BiH ponijeli najveći teret NOB-e. Od 206 tisuća poginulih u ratu, više od polovice bili su Srbi.

► Kakva je bila nacionalna struktura prvih jedinica na Kordunu?

U početku ustanka na rukovodećim mjestima bili su Hrvati. Do 12. siječnja 1942. godine, kad smo oslobodili Vojnić, imali smo u kordunskom odredu oko 2600 boraca, od toga 50 Hrvata i 10 Muslimana. Ostali su bili Srbi. I još ih je oko pet tisuća bilo u rezervi, čekali su oružje. Šesta lička, Sedma banijska, Osma kordunska i Prvi hrvatski korpus, bili su popunjeni isključivo Srbima.

► U trideset i drugoj diviziji, čiji ste bili komandant, bilo je oko 85 posto Hrvata. Tu su bili i Franjo Tuđman i Janko Bobetko.

nom radu pod teškim uvjetima.

Kad smo u Štabu druge operativne zone razgovarali o rukovodećem kadru u štabu Zagorskog odreda, onda je ime Franje Tuđmana kao aktivnog i odvažnog komuniste bilo neodvojivo od političke dužnosti u odredu. Zbog njegovih istupanja i napisa u ratu i poslije rata, zapamtio sam ga kao oštrog, odlučnog kritičara oportunizma HSS-a i njegove nedosljednosti na liniji narodnooslobodilačke borbe. Sjećam se također njegove osude ponašanja izvjesnih dijelova katoličkog klera o kojima je iznosio svoje negativne ocjene. Marljivost i odlučnost otvarali su mu puteve napredovanja u NOP-u, i tu smo, kao i u dužem poslijeratnom periodu, bili istomišljenici u nizu pitanja o zajedničkoj, narodnooslobodilačkoj borbi i o Komunističkoj partiji Jugoslavije.

Poslije 1971. godine, moji odnosi s Bobetkom nisu bili tako prisni kao prije. Ono što me iznenadilo i zabrinulo, jest činjenica da on, kao gorljivi komesar i komunist iz porodice u kojoj su majka, otac i tri brata bili veoma dosljedni i zaslužni za širenje oslobodilačke borbe na području Siska i šire, a poginuli su od ustaša, kao da zaboravlja na njihovu tragediju. Najmlađi brat je svoj život okončao pod užasnim mukama, ustaše su mu pilom za drva prepilali kičmu. Ne mogu shvatiti da Janko danas, kao načelnik stožera Hrvatske vojske, dozvoljava

da se njegovim jedinicama i kasarnama daju imena ratnih zločinaca, ustaša Jure Francetića i Rafaela Bobana, protiv kojih smo se bezbroj puta i zajednički borili u Trideset i drugoj diviziji. A slagali smo se i u ocjenama o njihovom antihrvatstvu i zločinačkoj djelatnosti.

Inače, Bobetko je uvijek bio uporan i svim se snagama zalagao da postigne ciljeve koje je zamislio. Nikada nismo imali svađa ili diskusija. Danas me jako čudi da Bobetko ne govori ništa u prilog ostvarivanju prava svojih ratnih i poslijeratnih kolega iz JNA, koji se u demokratskoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj moraju odricati stečenih prava i živjeti kao građani drugog reda.

▶ Koliko onda možemo govoriti o pomirenju partizana i ustaša?

Fašisti i antifašisti se nikada ne mogu pomiriti. To mogu sam ljudi koji se bore za iste ciljeve. Previše je ratnih ožiljaka od zločina. I ono što se događa danas, u ovom građanskom i nacional-šovinističkom ratu, potvrđuje da sjećanje na zločine nikad ne zastarijeva. Preko toga se ne može prijeći preko noći, pukim riječima i obećanjima, već samo istinskim, iskrenim i pravim ljudskim djelima, koja vraćaju povjerenje u ljude, čime se mogu stvarati pretpostavke za zajednički život u miru. Ako danas, a najkasnije sutra, ne prekinemo rat putem medija, laži, dezinformacija i stalnog obezvređivanja drugih naroda na ovim prostorima, pod ovim podneblјem neće biti mira i sloge. Ratnici su dovoljno iskusni da znaju što je krv, zločin i smrt, i oni bi prvi trebali dići svoj glas protiv.

▶ Mislite li da je riječ o građanskom ratu?

Mislim da jest, s naglašenim nacional-šovinističkim akcentom, a djelomično sam uvjeren da ima i karakter vjerskog. Tko god izučava i nastoji shvatiti historiju, može izvući mnogo korisnih pouka. Na prostorima bivše Jugoslavije, iz bliske prošlosti njenih naroda, Hrvati, Srbi, Slovenci, Crnogorci i Makedonci i drugi, svi su željeli jedinstvo u zajedničkoj borbi za bolje i pravednije društvo.

I katolička crkva nastojala je na prostorima Balkana da i Bugare pounijati i tako stvori bedem kršćanstva islamu. Zašto katolička i pravoslavna vjera, a svjedoci smo u posljednje vrijeme da se **Papa** odlučno potvrđuje kao zagovornik pomirenja među braćom, ostaju gluhe na te Papine pozive i ne prekinu krvoproliće i tragediju čije će posljedice osjećati stotinama godina? Čiji je to interes? Zar su vjera i nacija presudan faktor, ili čovjek treba svojim poštenjem, radom i znanjem biti garant svoje sigurne budućnosti?

Živim u dubokoj svijesti da u svakom narodu ima više onih snaga koje su spremne da se zaustavi rat, ali sve moguće političke mutikaše, razni karijeristi, veliki dušobrižnici domoljublja svojih naroda, zamagljuju istinu i ne vide od drveća šumu. Takvi neće dovesti doi prekida rata i osigurati mirno sporazumijevanje. Kako mogu Srbi u Hrvatskoj koji svakoga dana čuju da su, ne dijelovi jednog naroda, nego hrvatski Srbi, zaboraviti odluke Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, koje ih je izjednačilo sa Hrvatima, i prihvatiti da su odjednom postali nacionalna manjina? Kroz zajedničku borbu u prošlosti bili su konstitutivan narod, i oni to naprosto neće prihvatiti. Zašto se zaboravlja da je danas toliko slavljeni **ban Jelačić**, kad je pošao da guši ustanak u Pešti, u svojoj vojsci imao pet bataljona srpskih krajišnika? I tad, i u NOB-u, Srbi i Hrvati bili su ravnopravni u borbi protiv istih neprijatelja, i po kojim to moralnim, političkim ili pravnim principima trebaju biti manjina, a ne ravnopravni narod koji će imati ista prava kao Hrvati, ostvarena Ustavom svoje domovine?

▶ Koliko je današnja Hrvatska postavljena na temeljima antifašizma?

Lično mi je teško odgovoriti na to, jer je ona u mnogo čemu negacija partizanske i ZAVNOH-ovske Hrvatske. Sjećam se da **Tuđman** kao direktor *Instituta za historiju radničkog pokreta* nije dovoljno težio rasvjetljavanju uloge Srba i komunista u antifašističkom pokretu u Hrvatskoj, ali je bio prepoznatljiv u jačanju tvrdnje da su domobrani predstavljali rezervu NOP-a, iako je to neistina, oni su bili vojska tzv. NDH. Slično se danas ponaša i **Račan** koji preko svojih usta ne može prevaliti ni jednu pozitivnu ocjenu u prilog srpskog naroda u Hrvatskoj, koji mu je dao najveću podršku na izborima 1990. godine. On je morao, kad je izgubio izbore, osmisliti strategiju političke borbe kao opozicione stranke, a ne podržavati HDZ kao njegova sestrinska stranka. Da je imao pravilnu orijentaciju, mogao je u Istri, na Kordunu, Baniji, Lici i nekim općinama gdje su komunisti dobili većinu, imati konstruktivnu pomoć i podršku za otpočinjanje procesa istinske demokratizacije nove hrvatske države.

▶ No, činjenica je da KP, kasnije SK, snosi odgovornost za događaje u bivšoj Jugoslaviji.

Za mene je to nepobitna historijska istina i kad cijenim njihovu ulogu, vidim dva perioda. Do 50-ih godina, uključujući oslobodilačku borbu, period je poštenog, djelotvornog i dosljednog stvaranja osnovnih temelja slobodnog i mirnog života i narodnog blagostanja i izgradnje sistema društvene pravde. Sa 14. kongresom SKH, počinje i raspad Jugoslavije, a SK dobija jasnu, ranije skrivenu, nacionalističku, šovinističku i separatističku karakteristiku, koja se otvoreno pokazuje '90. i '91. godine.

▶ Što ste tad predlagali?

Bio sam čvrst zagovornik teze da je raspad moguć mirnim putem, bez krvi i rata. Iako teška srca, trezveno sam i realno razmišljao da je i konfederalni odnos moguć i prihvatljiv oblik državne zajednice. Nisam pomišljao da će doći do etničkog čišćenja i beskompromisne borbe svim sredstvima za teritorije. Stalno mi odzvanjaju u ušima otrcane riječi da smo svi za AVNOJevske granice. No, svaka država inzistira na "svojim" granicama, u praksi je AVNOJ srušen i njegove su granice nestale. Narodi se sada moraju ponovo dogovoriti, ali današnji građani Hrvatske trebaju znati da Baranja do AVNOJ-a nije bila u Hrvatskoj, da joj je ona poklonjena, i da su u tome imali presudnu riječ **Milovan Đilas** i Politbiro CK Jugoslavije.

▶ Ipak se sve svodi na nacionalno?

Oni koji su 1971. godine bili na čelu nacionalnog pokreta u Hrvatskoj i u CK KPH ni danas nisu pokazali dovoljnu trezvenost, realizam i volju da se pravično razriješi hrvatsko-srpski sukob i trajno osigura mir. Mislim da je **Tripalo** u strukturi ostao dosljedniji, ali ni on ne nudi sa svojom strankom kompleksno rješenje. U Hrvatskoj su i opozicijske stranke manje-više istovjetne HDZ-u u tretiranju tih pitanja, s izuzetkom SDU i SNS, koje nastoje s manje nacionalističkih emocija i više političkog pragmatizma razrješavati hrvatsko-srpske odnose.

▶ Pisanjem o "akciji Bljesak" izazvali ste negativne reakcije. Kako, kao general, vidite akciju oslobađanja zapadne Slavonije?

Kad se akcija izvodi oružanom vojnom silom i policijom protiv građana iste države i manjinskog naroda koji već nekoliko stoljeća u miru živi na tom prostoru s ostalim narodima, i kad znam da je srpski narod s područja Psunja i Papuka imao veliki doprinos u NOB-u, onda to ne mogu doživjeti kao oslobođenje, nego kao pokoravanje vlasti protiv koje se taj narod pobunio. Zašto, treba odgovoriti u miru, a ne pod prijetnjom sile i ubijanja. U vojničkom smislu, obrana izoliranog područja zapadne Slavonije nije bila realna i svaki vid borbe u modernom poimanju upotrebe suvremenih sredstava naoružanja, opreme i iznenađenja, u pravilu je dalo uvijek prednost napadaču. Posebno me i danas zabrinjava nerazjašnjena činjenica koliko je mrtvih na obje strane, koliko mrtvih civila, gdje su sahranjeni, njihova imena i gdje su ranjenici, koliko ih se liječi i u kojim bolnicama. Odgovora nema, a to kod svakog razumnog čovjeka mora izazivati sumnju i nepovjerenje. Što prije se odgovori objelodane, bit će lakše razrješavati kompleksna pitanja "oslobođenja" zapadne Slavonije.

▶ Mislite li da se antifašizam, kojim se Hrvatska povremeno ponosi, zaboravlja?

U Hrvatskoj državnici i političari, naročito u HDZ-u, antifašističku tradiciju spominju kad im je to politički profitabilno za ugled u svijetu. Pedesetu godišnjicu pobjede, u Hrvatskoj sam doživo kao veličanje tzv. NDH i partizanske osvete na Blajburgu i križnog puta hrvatskog naroda, što je neistina. Žrtve i brojevi se izmišljaju, a ne dokazuju, i time se narodi truju i raspiruje mržnja između Srba i Hrvata. Tragično je da Hrvatska svoju akciju u zapadnoj Slavoniji glorificira kao prvi poraz Srba nakon Kosova. Svaki normalan vojnik zna da to nije bio sukob ravnopravnih protivnika. Meni nije velika pobjeda i oslobođenje kad narod masovno napušta svoju rodnu grudu. Ako je točno da je teško naoružanje Srba već ranije bilo na desnoj obali Save, onda su mnoge stvari jasnije. Na žalost, štampa se trudi da nam dočara optimističku situaciju, iako u zemlji gdje narod bježi sa svojih vjekovnih ognjišta, ni za one koji ostaju, neće nikad biti dovoljno sreće i zadovoljstva.

▶ Za Hrvatsku kažu da je demokratska, neki tvrde i "najdemokratskija zemlja na svijetu"?

Kad se reintegracija dijelova Hrvatske nastoji izvršiti vojnim putem, to shvaćam kao put krvavog građanskog rata, jer svakoj mirnoj reintegraciji prethodi mirovni dogovor. Trenutno ne vidim zdrave političke snage koje bi se čvrsto objedinile pod istim barjakom. To što nije situacija i gora, djelomično je zasluga međunarodnog faktora, ali događaji u BiH nakon dolaska snaga za brzu intervenciju nisu nam garancija mirnog raspleta sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Naprotiv.

▶ Središnji problem, ako sam Vas dobro shvatio, i dalje su, dakle, vjera i nacija?

Vjera i nacija su, u suvremenoj civilizaciji, postali fenomenom ovih prostora, a tvorci novog svjetskog poretka vješto su ih iskoristili da nametnu borbu između malih naroda na prostorima Evrope. Preko noći su veliki humanisti, internacionalci, svjetski ljudi, postali uskogrudni sebičnjaci, kriminalci i ljudi željni osvete. Kuda ide čovječanstvo zbog podjela i osvajanja interesnih sfera, i da li samo zbog nafte, bogatstava i teritorija moramo podnositi svako ludilo? Bliska će budućnost pokazati zašto narodi Jugoslavije slijepo idu u vlastitu propast, i da li će se trgnuti iz svog gnjeva i vlastitog stradanja i naći bolje vode. Dosta je rata. ■

Franju Tuđmana zapamtio sam kao oštrog, odlučnog kritičara oportunizma HSS-a i njegove nedosljednosti na liniji NOB-e. Sjećam se također njegove osude ponašanja izvjesnih dijelova katoličkog klera. Marljivost i odlučnost otvarali su mu puteve napredovanja u NOP-u, i tu smo, kao i u dužem poslijeratnom periodu, bili istomišljenici po nizu pitanja o zajedničkoj, narodnooslobodilačkoj borbi i o Komunističkoj partiji Jugoslavije

bolje vode

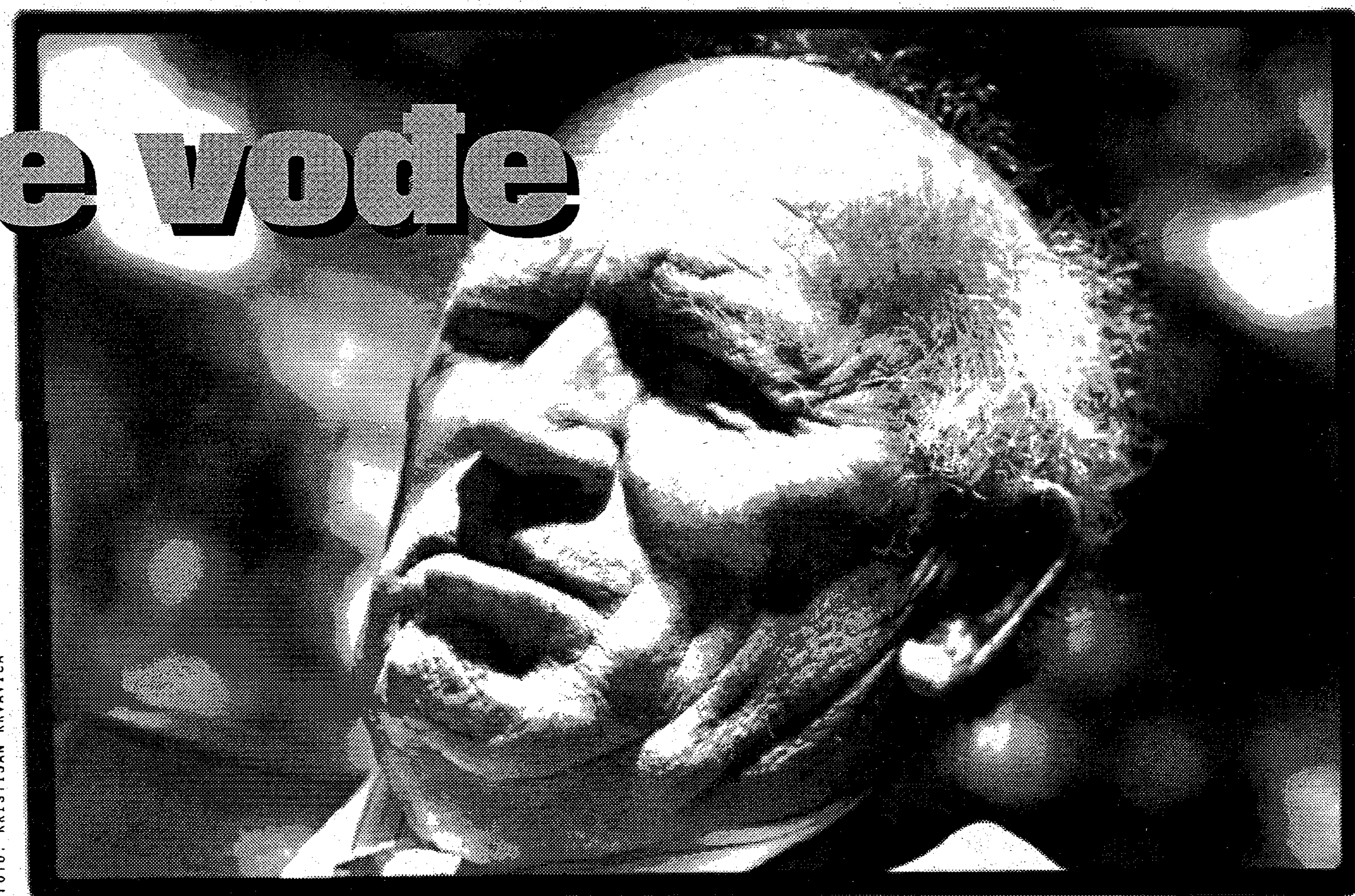


FOTO: KRISTIJAN KRVAVICA

Žene koje žele biti žene

SIMBOLI SLOBODE

Piše: Veljka Čolić-Peisker

Može li se nazvati konzervativnom zemlja u kojoj državna televizija u udarnom terminu prenosi Gay & Lesbian Mardi Gras (fašnik homoseksualaca), najblaže rečeno slikoviti performance povorke (trans)maskiranih homoseksualaca? Šarena provokativna masa protutnjala je Melbourneom, što pješice, što u nakićenim automobilima te pokazana zajedno s letećim intervjuima domaćih zvijezda gay-scene i na kanalu australske državne televizije ABC, na oduševljenje ili gađenje građana. (Namjerno izbjegavam riječ "zgražanje", jer ono podrazumijeva moralni sud, a gađenje tek estetski.)

U zemlji koju mnogi njezini slobodoumni građani smatraju konzervativnom, "alternativci" vam se mogu sviđati ili ne, ali ne smijete tvrditi da su oni "bad guys" (ili girls) i tražiti njihovo uklanjanje s javne scene. Oni su definitivno izborili pravo na javno postojanje i izražavanje svojih interesa i zahtjeva.

Light konzervativizam

I politički pojmovi ovdje imaju nešto drukčija značenja od onih na koja smo navikli u našoj mladoj demokraciji. Glasati za liberale (overseas verzija torijevaca) znači biti konzervativan. Budući da su liberali na vlasti u Zapadnoj Australiji, ona je najkonzervativnija država u federaciji koju čini šest država i dva teritorija. Federalna vlada, ili nacionalna - kako se ovdje kaže, laburistička je. Kada se ovdje nešto okrsti konzervativnim to nije onaj mračni domaći konzervativizam, nego bitno benignije light pakovanje. Ali, kada se ljudi ne zadovoljavaju činjenicom da su (još) živi (čak i oni koji ovamo dolaze iz Sarajeva ubrzo gube tu vrstu skromnosti), osjetljivost za političke nijanse bitno je veća. Priča o australskim ženskim pitanjima & feministkinjama može to ilustrirati.

Zapadnoaustralski vladajući liberali prilično su omraženi među feministkinjama jer se šuška da će uskratiti državnu financijsku potporu nekim ženskim skloništima kojih u Perthu, gradu zagrebačkih dimenzija prema broju stanovnika, ima 13 i stalno su puna. Obiteljsko nasilje vrlo je zastupljena tema u medijima, a podaci su zastrašujući. Početkom osamdesetih pokrenuta je velika kampanja za suzbijanje obiteljskog nasilja, a financirana je državnim novcem. Kažnjavanje nasilnika dobro je razrađeno u zakonu, a policajci prolaze posebnu obuku za postupanje u delikatnim situacijama. Brošure s nužnim informacijama za ugrožene žene mogu se naći na mnogim javnim mjestima, na svim mogućim jezicima imigranata, od vijetnamskog do hrvatskog. Po novinama se posljednjih tjedana povlači afera koja prijeti jedinstvu Liberalne stranke, koja je na federalnoj razini u oporbi: nacionalni vođa liberala zatražio je od senatora koji se na skorim izborima namjerava kandidirati za šefa Senata da povuče kandidaturu jer su politički protivnici iz policijske arhive iskopali podatak da je 1989. tukao svoju ženu i čak za to bio uvjetno kažnjen!

Bezazleni konzervativci

Ženske djelatnice Sveučilišta Zapadne Australije smatraju da je ono posebno konzervativno, iako Women Studies postoje već 20 godina i danas su etablirani dvogodišnji postdiplomski studij, dok se na susjednim sveučilištima može studirati i kao dodiplomski studij. "Pazi", upozoravaju me, "ovo je vrlo konzervativno mjesto. Među predavačima ima samo dvadeset-i-nešto posto žena." Nedavno pristigla imigrantkinja iz balkanske kifla-države može jedino zaključiti da ovdašnji ljudi imaju, što bi rekli sociolozi, mnogo viši nivo aspiracija. Tko je ikada čuo neku od nezaustavljivih tirada don Bakovića ili Ružice Čavar, može se samo sa simpatijama smješkati na ovdašnje mainstream konzervativce - oni su tako umjereni, gotovo bezazleni!

A propos, evo i ideje za don Bakovića: nedavno je pokrenuta inicijativa za uvođenje zakonske mogućnosti da trudna žena naknadno odgovara za neodgovorno ponašanje prema svom nerođenom djetetu, ukoliko puši (pušači su ovdje potpuno izopćeni iz pristojnog društva), pije, drogira se.... Samo bi dijete, nakon što se rodi i koliko-toliko odraste te ustanovi da ga je majka "maltretirala" još prije rođenja, moglo istu tužiti i tražiti od nje odštetu (možda kada mu se pokvari prvi mliječni zub?). Maštovito, zar ne - toga se ni naši vitezovi embria i fetusa još nisu dosjetili. Australski Ustavni sud je odbacio inicijativu s obrazloženjem da je ženina osobna autonomija i njezin tjelesni integritet važniji od nerođenog djeteta, te da bi takva mogućnost mogla unijeti pomutnju u obiteljski život.

Femokracija

Australske su feministkinje, inače, dosta glasne i aktivne, sa stoljetnom tradicijom organizirane borbe za svoja prava. Od kako su žene dobile pravo glasa (u posljednjoj saveznoj državi 1908 - usporedbe radi, u Engleskoj tek 1928., a u većini zapadnoeuropskih zemalja tek nakon drugog svjetskog rata), posebno su glasne. Već u prvom desetljeću ovog stoljeća osnovale su Women's Political Association, a već je 1916. kišobran-organizacija National Council of Women pokrivala čak 39 ženskih udruženja. Drugi feministički val koji je počeo krajem 60-ih godina dokotrljao se i down-under te napravio prilično buke, proizvevši i sasvim konkretne posljedice: 1972 nastao je Women's Electoral Lobby koji na izborima upozorava kako pojedini kandidati gledaju na žensku problematiku i smatra se dosta utjecajnim. Od 1977 pri kabinetu saveznog premijera, kao i u pojedinim državama, postoji Office of Women's Interests. U to se vrijeme pod pritiskom ženskog pokreta uvodi tzv anti-discrimination i equal opportunity zakonodavstvo, a reformira se i postojeće radno zakonodavstvo. Muškom vladajućem soju toliki se ženski utjecaj učinio neuobičajeno pretjeran, pa su ih nazvali "femocrats", s pejorativnim prizvukom. Organiziran je i konzervativni protuudar: 1979. osnovana je organizacija s imenom Women Who Want To Be Women (WWWW), kao pro-life i pro-family skupina za lobiranje. Sve u svemu, opsežna legislativa u korist žena nije riješila najkonkretniji problem Australki - "equal pay". Muškarci još uvijek u prosjeku zarađuju gotovo dvostruko više od žena, a segregacija poslova prema spolu ovdje je najizrazitija u usporedbi s ostalim zemljama OECD-a.

U Australiji djeluje i mnogo istaknutih feministkinja i ne manjka različitih inicijativa: glavno vladino žensko savjetodavno tijelo "Australian Council of Women" nedavno je predložilo nacionalnu strategiju u 11 točaka, kao dio pripreme za predstojeću pekinšku Konferenciju UN o ženama. Najveći odjek izazvali su prijedlozi za osnivanje nacionalne ženske "neseksističke" TV-mreže, te za formalno priznavanje stručnosti domaćicama.

Simbol slobode

Iako bi većina australskih feministkinja vjerojatno izjavila kako žive u "patrijarhalnom autoritarnom društvu parlamentarne demokracije utemeljenom na kapitalističkoj ekonomiji" i proživljava "represivnu toleranciju", ženski se pokret već odavno smatra legitimnim dijelom političkog pejsaža: nitko na to ne odmahuje rukom, pojam "patrijarhat" nalazi se već desetljećima u leksikonu političkih pojmova, a pokazivati svoju mizoginiju ne smatra se pristojnim. Dapače, javno pričanje seksističkih viceva smatra se neukusnim, kao i iskazivanje rasnih predrasuda. Sasvim privatno, prosječni muški šovinist još uvijek misli o feminizmu kao pokretu za burning bra & hairy legs. Javno, multikulturalizam i feminizam su ideologije čije se barem elementarno prihvaćanje smatra bitnim za daljnji miran život pod Južnim križem. Engleski štih tradicionalizma danas je ipak već prošlost, kao i ovaj citat iz 1965. godine: "Jean Shripton, model iz Engleske, pojavila se u Melbourneu na Derby Day-u bez šešira, rukavica i čarapa, u mini suknji... zbunjene, zadivljene i zapanjene oči promatrale su taj simbol slobode od postojećih društvenih ograničenja".



Pojam "patrijarhat" nalazi se već desetljećima u leksikonu političkih pojmova, a pokazivati svoju mizoginiju ne smatra se pristojnim. Dapače, javno pričanje seksističkih viceva smatra se neukusnim, kao i iskazivanje rasnih predrasuda. Utopija ili...?

Piše: Srđan Kisić

Borba protiv diskriminacije

Ustavna komisija koja priprema nacrt novog poljskog ustava usvojila je ustavnu klauzulu ljudskih prava u kojoj su precizirane grupe ljudi koje ne smiju biti diskriminirane. U slučaju da ustavna odredba ostane u predloženom obliku, Poljska će ući u povijest, jer trenutno nijedna zemlja nema ustavnu klauzulu koja bi izrijekom zabranjivala diskriminiranje s obzirom na različitu seksualnu orijentaciju

Poljska, koja je imala prvi pisani ustav u Europi i drugi uopće nakon Ustava SAD, ima sve šanse da ponovno uđe u povijest svjetskog konstitucionalizma. Ustavna komisija koja priprema nacrt novog poljskog ustava usvojila je ustavnu klauzulu ljudskih prava u kojoj su precizirane grupe ljudi koje ne smiju biti diskriminirane. "Nitko ne smije biti diskriminiran s obzirom na svoj spol, rasu, nacionalno ili etničko podrijeklo, zdravlje, fizičku ili mentalnu nesposobnost, društveni status, mjesto rođenja, seksualnu orijentaciju, jezik kojim govori, vjerovanje ili nevjerovanje, mišljenje ili bilo koji drugi razlog", kaže se u predloženom stavku 2. članka 22. novog ustava.

Seksom protiv devijacija

Seksualna orijentacija je bila jedina stavka nabrojanih razloga koja je izazvala duboku podjelu među zastupnicima. "Znači li to kako će općenje sa životinjama ili mrtvacima također biti zaštićeno?" - upitao je Walesin predstavnik Wladyslaw Kulesza, koji je demonstrativno napustio sastanak. Poput Kulesza, još neki zastupnici nisu mogli razlikovati seksualnu orijentaciju - koju većina gay aktivista i psiholozi obično definiraju kao dobrovoljni i konsensualni seks između dvoje odraslih - i seksualnih devijacija. Članovi komiteta koji su bili protivni pravljenju posebne odredbe za seksualne manjine upozoravali su kako će predloženo rješenje dozvoliti homoseksualne brakove i usvajanje djece homoseksualnim parovima. Oni koji su bili "za", naglašavali su da zabrana diskriminacije ne garantira jednaka prava za svakoga.

Jerzy Jaskiernia, ministar pravosuđa i zastupnik Saveza Demokratske Ljevice (SLD) kaže kako je predložena regulacija u skladu sa stanovištem Savjeta Europe i Europskog Parlamenta. "Želimo stvoriti situaciju u kojoj biti različitim neće biti smatrano sramotnim, niti će biti razlog za gonjenje", rekao je. Također, one koji su napali odredbu o seksualnoj orijentaciji optužio je za hipokriziju i strah od suočavanja s problemom. Jaskiernia je citirao izvještaj koji je prošle godine izdala Lambda, poljska nacionalna grupa za zaštitu gay prava, u kojem su navedeni brojni primjeri diskriminacije gayeva i lezbijki. Njegovo je mišljenje da bi predložena ustavna odredba učinila da borba protiv diskriminacije postane nacionalna dužnost.

Marek Nowicki, predsjednik i osnivač Helsinške fondacije za ljudska prava, rekao je kako čitava diskusija ima emocionalnu, a ne praktičnu osnovu. Zabrana bilo koje diskriminacije ukazuje na snažno protivljenje zakonodavca diskriminaciji kao takvoj. Specificiranje alternativne seksualne orijentacije svjedoči o tome kako problemi homoseksualnosti ne mogu dalje biti ignorirani u Poljskoj. "To je pokušaj da se slomi poljska netolerancija", kaže Nowicki.

Poznati sociolog Mikolaj Kozakiewicz ima slično mišljenje. "Ovo je diskusija o općim svjetonazorima. Oni koji se protive predloženoj regulaciji ne mogu se pomiriti s činjenicom kako su homoseksualci postojali i dalje će postojati u ovoj zemlji." Nowicki je rekao da prema istraživanjima obavljenim od stručnjaka za seksualni odgoj, deklarirani homoseksualci (osobe koje uopće ne održavaju heteroseksualne odnose) čine dva do četiri posto ukupnog stanovništva. "To nije marginalna brojka" - kaže Nowicki, ali po njegovom mišljenju, marginalan je način na koji društvo tretira gay i lezbijske probleme.

Mjerenje demokracije

Oni koji podržavaju ustavnu odredbu naglašavaju kako demokracija može biti mjerena samo količinom zaštite koju država nudi svim manjinama. "Ako zabranimo diskriminaciju zasnovanu na spolu i religiji, onda ne vidim razloga zašto ne bismo mogli uključiti seksualne manjine. Pogotovo stoga što ovakva diskriminacija doista postoji" kaže Kozakiewicz. On i Nowicki također ništa ne bi imali protiv prava homoseksualaca da legaliziraju svoje odnose. Nowicki smatra kako bi takva legalizacija trebala izbjeći riječ 'brak' koja za mnoge Poljake označava crkveni sakrament. Umjesto toga, trebalo bi koristiti drugi termin koji bi označavao civilno partnerstvo. Kozakiewicz navodi primjer skandinavskih zemalja koje su uvele registrirano partnerstvo, formulu koja obezbjeđuje lezbijkama i gayevima socijalne i financijske dobrobiti (npr. alimentacija i nasljeđivanje). "Ovi ljudi rade i plaćaju poreze kao i svi ostali, i stoga bi trebali imati pravo na dobrobit iz socijalnih prava kakva su garantirana heteroseksualnim parovima", smatra Kozakiewicz.

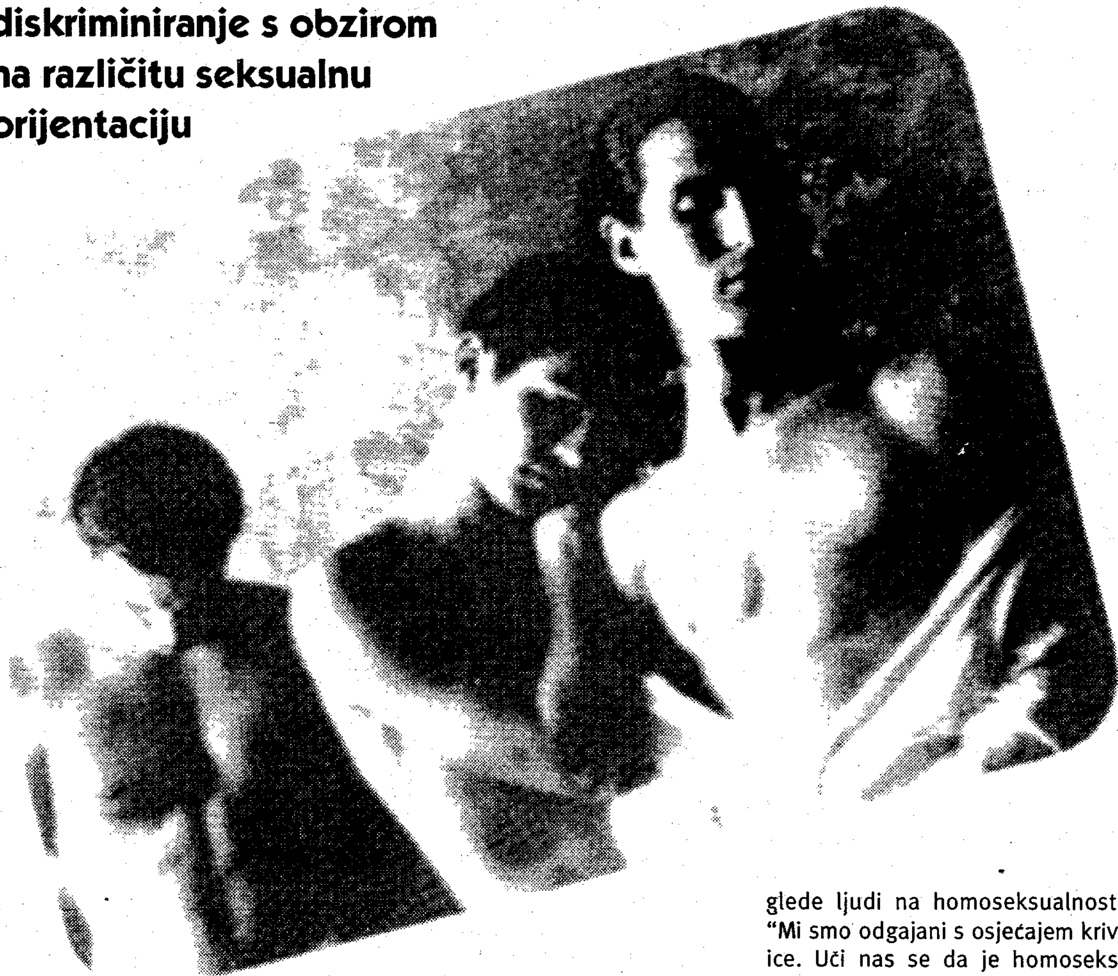
Ipak, oba stručnjaka smatraju kako ustavna odredba koja zabranjuje diskriminaciju neće biti dovoljna za legalizaciju homoseksualnih brakova ili njihovog prava da usvajaju djecu. Takva prava zahtijevala bi promjene obiteljskog zakona. Nijedan političar, uključujući i one koji podržavaju predloženu odredbu, nije htio razgovarati o daljnjem proširenju prava lezbijki i gayeva, ali također ni sami gay aktivisti u Poljskoj nisu aktivno gurali registraciju partnerstva ili dozvolu adopcije. Pristalice odredbe, izgleda, smatraju kako poljsko društvo još nije psihološki spremno za ovaj problem. Aktivisti gay prava kažu kako su zadovoljni što su njihovi pogledi bili uzeti u neposredno razmatranje u tako važnom dokumentu kao što je ustav. "To je stvarni psihološki prodor", kaže Piotr Brodacki, predsjednik varšavskog ogranka Lambda.

"Ne toleriram pedere!"

Kritičari, čak i oni koji kažu kako su protiv diskriminacije lezbijki i gayeva, smatraju kako ova odredba ne treba ući u novi ustav. Prije dvije godine predsjednik Lech Walesa predložio je povelju prava i sloboda koja je homoseksualcima nudila vrstu zaštite kakvu danas predlažu ustavotvorci.

U usporedbi s komunističkim vremenima, danas homoseksualci više ne moraju skrivati svoje stavove. Imaju svoje vlastite publikacije, klubove i udruženja. Ipak, mnogi tvrde kako su diskriminirani u svakodnevnom životu. Lambda je pripremila izvještaj o diskriminaciji homoseksualaca u Poljskoj, koji uključuje 40 primjera diskriminacije u školama, na radnim mjestima, u vojsci, crkvi i od policije. Izvještaj također sadrži primjere diskriminatornog i agresivnog ponašanja u okviru zajednice i u obiteljima, a incidenti se protežu od verbalnih uvreda do fizičkih napada. Lambda procjenjuje kako u Poljskoj ima dva milijuna homoseksualca, pa izvještaj pokazuje samo mali dio problema.

"Izvještaj nije i ne može biti sociološki instrument. Mnogi su se bojali govoriti o sebi, bojali su se ispuniti upitnik" kaže Ryszard Madetko, predsjednik Lambde. Piotru, (izvještaj ne navodi prezimena ispitanih) studentu četvrte godine na poznanjskoj Medicinskoj akademiji, nije dozvoljeno izaći na ispit 1993. godine. Kako se navodi u izvještaju, njegov je profesor rekao: "Ne toleriram pedere. Odmah izađite!" Bez obzira na intervenciju iz ureda dekana, Piotru nije dozvoljeno završiti školsku godinu.



Dva muškarca napalu su 10. ožujka 1991. Staszeka, pretukli ga i nazvali perverznjakom. On tvrdi da policija nije pokazala odgovarajući interes za njegov slučaj i optužila ga je za provociranje napada.

Homoseksualci pod prismotrom

Gay klubovi "Jambolaya" u Poznanu i "Lord" u Gdansku bili su zatvoreni zbog tvrdnji kako ova mjesta mogu smetati susjedima. Homoseksualci također govore o problemima sa svojom seksualnom orijentacijom kod kuća. Nakon što je otac otkrio njegovu homoseksualnost, Krzysiek više nije mogao vidati dečka. Otac je otvarao njegova pisma, oduzeo radio i tv iz njegove sobe i isključio mu struju. Često ga je izbacivao iz kuće prijeteći mu kako će ga ubiti.

Iako je Svjetska zdravstvena organizacija odavno izbacila homoseksualnost s liste bolesti, situacija u Poljskoj u tom pogledu se nije mnogo promijenila. "Gay vojnici se odvode psihijatru. a neki od njih dobijaju dijagnozu nestabilnih osoba i otpuštaju se iz vojske", kaže vojni liječnik iz Opola, koji je htio ostati anoniman. Ali otpuštanje nije rezultat samo takve medicinske ocjene. Jedan obavještajni oficir priznao je kako su homoseksualci oficiri "pod stalnom prismotrom, jer bi ih njihove seksualne preferencije mogle učiniti potencijalnim metama ucjene od stranih službi".

Vodeći ljudi Lambde tvrde da Katolička crkva snosi najveći dio odgovornosti za način na koji ih se tretira u poljskom društvu. "Tisućugodišnja tradicija katolicizma i njegova raširena popularnost dovode do toga da svećenici, naročito na selu, oblikuju poglede ljudi na homoseksualnost. "Mi smo odgajani s osjećajem krivice. Uči nas se da je homoseksualnost grijeh, što je za mnoge gayeve-katolike stvarna tragedija", kaže Madetko. Prema izvještaju, Poljska je zemlja puna "religiozne hipokrizije, bigotizma i netolerancije".

Opravdavanje vlastitog postojanja

Autori izvještaja također optužuju medije za promoviranje diskriminacije. Kažu kako mediji ili iskrivljuju događaje, prezentirajući ih na šokantan način, ili ih ignoriraju i cenzuriraju. Tako su dijelovi Stop AIDS kampanje koji se odnose na homoseksualce biti izbačeni sa televizije, dok oni za heteroseksualce nisu.

Ipak, u slučaju da ustavna odredba ostane u predloženom obliku Poljska će ući u povijest, jer, prema International Lesbian and Gay Association, nijedna zemlja trenutno nema ustavnu klauzulu koja bi izrijekom zabranjivala diskriminiranje s obzirom na različitu seksualnu orijentaciju.

DESIGN: MILIVOJ ĐILAS

Dr Stipe Šuvar - "Vukobratova konferencija" u Parizu, demografija, jugozombiji...

Nema povratka na staro - apsol

Srbi i Hrvati nisu nikad međusobno ratovali osim u tuđim vojskama i pod tuđim zastavama, kao u Prvom i Drugom svjetskom ratu. Kad je austrijska vojska išla na invaziju Srbije, srpski bi vojnik vikao: *Ej, Švabo, nećeš prodrijeti!* A lički Srbin iz austrijske vojske bi odgovarao: *Nijesam ja Švabo, ja sam Srbin iz Like!* Pa su jedni druge ubijali.

Razgovarao: Boris Rašeta

Dr Stipe Šuvar bio je jedan od malobrojnih članova hrvatske "ekspedicije" koja se odlučila prisustvovati *Konferenciji o ekonomskom razvoju Balkana i jugoistočne Evrope,* koju je nedavno u Parizu organizirao **Boris Vukobrat**, u Hrvatskoj trenutno jedan od najozloglašenijih državnih neprijatelja i svojevrsni apostol obnove jugoslavenske zajednice. Kako je dr Šuvar došao na tu konferenciju?

- Dr **Branku Horvatu** bilo je, prema dogovoru s organizatorom, prepušteno da po svom izboru pozove sudionike iz Hrvatske. Kontaktirao je i sa mnom i rekao sam mu da bih ja, kao sociolog, a ne kao ekonomist mogao referirati o demografskim procesima u zemljama jugoistočne Evrope. Predajem demografiju na studiju sociologije na Filozofskom fakltetu, a mnogi moji dosadašnji radovi su bili socio-demografske prirode. Horvat je to prihvatio, pa sam napravio taj referat, koji je izazvao veliki interes u Parizu.

▶ **Jeste li znali tko će još sudjelovati na Konferenciji?**

Nisam vodio računa o tome tko će tamo biti, niti sam to pouzdano znao, ali sam iz pozivnih materijala vidio da se Konferencija priprema uz podršku Evropske unije, te uz podršku francuskih političkih krugova, što se kasnije vidjelo i po činjenici da je primanje za sudionike bilo priređeno u zgradi francuskog Senata. Konferencija je, inače, imala oko stotinjak sudionika, a podnijeto je oko pedesetak referata.

Debata je bila veoma akademska, veoma tolerantna, i nije se moglo osjetiti da bilo tko izričito zagovara obnavljanje Jugoslavije.

▶ **Uključujući i Vukobrata?**

Da, uključujući i njega. On je, u svojstvu predsjednika *Fondacije za mir i rješavanje krize*, bio jedan od tri govornika na otvaranju, uz **Jeana Matuolija**, predsjednika *Ekonomskog i socijalnog savjeta Francuske*, **Pabla Benavidasa**, direktora u komisiji Evropske unije, što je i red, a sudjelovao je i na usvajanju završnog dokumenta, ali ne i u radu četiri okrugla stola.

▶ **Tko je bio iz BiH?**

Iz BiH je bilo teško doći, pa su došli neki Bosanci koji borave u Parizu, a iz samog Sarajeva je došao **Dragan Stojanov**, značajan ekonomista i dobar poznavalac materije o kojoj govori.

▶ **Kako tumačite činjenicu da su iz Slovenije i Makedonije došli ljudi koji imaju podršku tamošnjih vlasti?**

Ne vjerujem da je bilo tko od njih pitao bilo koga u svojoj državi za dopuštenje. Oni su došli kao pojedinci.

▶ **U Hrvatskoj nije bilo tako.**

Iz Srbije, ni jedan od ljudi koji su pisali referate ili su sudjelovali u debati, nije pružao podršku **Miloševiću**. Naprotiv, radilo se o žestokim kritičarima današnje srbijanske politike. Kako sam saznao nakon Konferencije, jedino su u Hrvatskoj vršeni pritisci na ljude da ne idu u Pariz. Jedan je hrvatski ekonomist napisao i poslao referat, ali mu je direktor njegova instituta preporučio da mu je bolje da ne ide...

▶ **Bio je u pravu, jer je odmah po okončanju Konferencije sazvana sjednica Vijeća za nacionalnu sigurnost.**

Ne vjerujem da je to bio stvarni i glavni povod sjednici VONS-a, a ako jest, što proizlazi iz saopćenja sa njegove sjednice, onda ni sam ne mogu da se načudim. Vjerojatno je do predsjednika Tuđmana stigla neka vijest o toj sumnjivoj raboti **Borisa Vukobrata** i ljudi koji su se okupili u Parizu. Ne vjerujem da je bilo tko VONS-u prezentirao stvarni sadržaj konferencije. To je, po svemu sudeći, bila osuda napamet i puhanje na hladno.

▶ **Zašto se onda digla tolika prašina?**

Zato što se Konferencija uklapa u kontekst planova na Zapadu da se pronađe neko rješenje za države nastale na području bivše Jugoslavije, da se one - prije svega ekonomski - povezuju, a da se u tom sklopu onda pronađe i političko rješenje za Balkan i jugoistok Evrope. Cilj je da se tu uspostavi trajan mir kako bi se mogao razviti kapitalizam periferije, da bi Zapad mogao ulagati dio svog novca i osiguravati dio tržišta, doduše ne osobito velikog, za svoje proizvode. Ovaj problem ujedno je i problem polovice evropskog kontinenta, a ako se uračuna i Rusija, onda i više. Za razvijeni svijet je sada pitanje kako da, kad je socijalizam propao i nestala bipolarna podjela svijeta, pronađu neko rješenje za te zemlje. Za njih je pitanje kako će se te zemlje sada razvijati, kako obnoviti kapitalizam, tržište, hoće li se one povezivati ili će biti okružene neprijateljima - kakva je sada tendencija, jer sve te zemlje u susjedima gledaju veće ili manje neprijatelje i traže pokrovitelje po svijetu. Jedino je Rusija u dilemi hoće li služiti Ameriku, ili će i dalje igrati ulogu velike sile, koju ima još od 1709., kad je **Petar Veliki** porazio Švedane koji su tad bili najveća vojna sila Evrope. Tu je i problem hoće li Rusija zadržati kontrolu, ovakav ili onakav utjecaj, na području bivšeg SSSR-a u istočnoj i jugoistočnoj Evropi, a i šire. Neprijateljstva su svestrana, i zato je razvijeni svijet na muci kako to povezati da neprestano ne izbijaju problemi s ratovima i razgraničenjima.

Drugo, regionalne integracije niču na sve strane - u Americi, Aziji, na Pacifiku, uključujući i Australiju, u prednjoj Aziji, oko južnog Mediterana i azijskog dijela Mediterana... Nedavno je bio sastanak 11 zemalja crnomorske regije, od Turske do Ukrajine. Poljaci, Česi, Slovaci i Mađari su formirali *Višegradsku grupu*. Šefovi srednjoevropskih država nedavno su se sastali u Mađarskoj, ali bez **Tuđmana**. Ili on neće tamo da ide, ili se nitko ne otima da ga zove. Hrvatska vodi veoma glupu politiku ako misli da može doći na zelenu granu samo tako da sebe proglašava partnerom velike Amerike i mnogoljudne Kine, i jedino bježi pod skute Njemačke.

▶ **Onda se Vukobratova strategija dobro uklapa i u strategiju SAD, i u trend regionalnih integracija o kojima govorite?**

Vukobrat je pojedinac koji o tome ima pravo razmišljati. On piše knjige, pisma koja šalje uglednim ljudima, časopisima u svijetu, isl. On je francuski biznismen, podrijetlom hrvatski Srbin, koji je dosta ulagao i u Hrvatsku, a u njemu se danas ovdje gleda državnog neprijatelja. Ne znam zašto. On nije učinio ništa osim što poručuje da ovaj prostor treba promišljati o svojoj ekonomskoj budućnosti i o nekom povezivanju.

Primijetio sam da u Parizu, na ovoj Konferenciji, prevladavala misao da zemlje jugoistočne Evrope - ali i cijele istočne Evrope - ne mogu pojedinačno u Evropu bez dobre međusobne suradnje i stvaranja regionalnih tržišta, koja će se, onda, dobro uklapati i u evropsko tržište i preko njega u svjetsko. Posebno se zemlje bivše Jugoslavije ne mogu izvući iz sadašnje situacije bez neke vrste *Marshallovog plana*, ali je pitanje želi li takav plan itko ponuditi. U svakom slučaju, ne može se negirati da se radi o jedinstvenom geopolitičkom prostoru. Bila je ovdje ovih dana jedna debata, hrvatske filijale *Rimskog kluba* koja je netom osnovana, pa je i **Vlado Gotovac**, predsjednik Matice Hrvatske, izjavio (tako su prenijele novine) da *Ilirik nitko nije uspio podijeliti.*.

Prije nekoliko mjeseci je i predsjednik hrvatske Vlade **Valentić** izjavio da države nastale na tlu bivše Jugoslavije, kad se političke prilike normaliziraju, predstavljaju jedan geopolitički prostor u ekonomskom smislu. Znači da bi i njega VONS trebao osuditi.

▶ **Znači, između Valentića i Vukobrata, strateški gledajući, nema neslaganja?**

To ste vi rekli. Nisam pažljivije razmatrao poglede ni jednog ni drugog. No, smiješno je gotovo patološko hrvatsko ograđivanje od svih, sitno natezanje sa Slovencima, i jedino nada u to da će Hrvatska prigrliti čitavu Bosnu i Hercegovinu. Sadašnja hrvatska politika je zaokupljena samo vizijom da Bosnu, kad je već nije uspjela podijeliti, konfederacijom veže uza se, i da Bosna postane hrvatski prirepak. Ali, od toga neće biti ništa.

▶ **Cijela Bosna?**

Da. No, od toga neće biti ništa, jer je Bosna takva da se mora, usprkos Drini kao - po Tuđmanu - najdubljoj civilizacijskoj granici na kugli zemaljskoj (a on je tu samo loš đak raznih geopolitičara-hrvatoida iz prošlosti, **Ive Pilara, fra Mandića** i drugih loših interpreta naše vlastite povijesti) oslanjati i na Hrvatsku i na Srbiju. Bosna mora biti vezana, i u smislu nekih normalnih ekonomskih i građanskih kontakata, i sa Srbijom i sa Hrvatskom. Drugačije bi moglo jedino pod uvjetom da se u Bosni istrijeni Srbe, ali ne vjerujem da taj scenarij ikada može uspjeti. Srbe se eventualno može iskorijeniti u Hrvatskoj, ali u Bosni i Hercegovini malo teže.

▶ **Pretpostavljam - iako nisam vidio sadržaj pariških referata - da se većina njih bazira na tezi da je ekonomsko stanje u svim novonastalim državama znatno slabije no koncem osamdesetih.**

Možda s izuzetkom Slovenije, sve su zemlje proizišle iz raspada Jugoslavije, praćene ovim krvavim sukobima, vraćene bar 50 godina nazad. A i da nisu, treba proteći oko 50 godina da se ovdje restaurira kapitalizam periferije, koji znači prvobitnu akumulaciju kapitala u bitno izmijenjenim društvenim uvjetima, novo formiranje kapitalističke klase i stvaranje društva s deset posto bogatih i devedeset posto siromašnih. Ovaj prostor se tako našao u jednostoljetnom zaostatku za Evropom.

Slovenci su donekle izuzetak, jer su pošteđeni velikih gubitaka i razaranja. I Makedonci su pošteđeni, ali su u mišolovci i veoma im je teško. Slovenska se privreda počela oporavljati na vještom vezanju za zapadno tržište, a i ona je tu već postigla nešto, ali to nije velika perspektiva. Slovenija, kao mala zemlja na istočnoj strani Alpa, također mora računati, ako se misli razvijati, na tržište bivše Jugoslavije, na tržište Istoka, sve do Rusije.

Jože Mencinger je iznosio podatke što je u Sloveniji učinjeno od prevrata naovamo, i jedna mi se rečenica urezala u pamćenje. Rekao je: "Slovenija nikad nije bila politički nezavisnija a ekonomski zavisnija".

▶ **Vaš referat je pokazao uglavnom demografske trendove na tlu bivše Jugoslavije, i neke prognoze o mogućem razvoju stvari. Neki od ranijih trendova - recimo seobe Hrvata i Srba iz BiH, ali i neke druge - pokazuju da su i te migracije u velikoj mjeri imale etno-političke motive u pozadini. Republike su s vremenom postajale etnički sve čistije. Nije li rat samo ubrzao te procese, i dao im dodatnu snagu?**

Stvaranjem zajedničke države Južnih Slavena, faktori jezika, kulture i vjere - ne mora tu postojati neki izričit politički pritisak - privlačili su ljude prema nacionalnim maticama. Hrvati iz perifernih područja išli su prema Zagrebu i najperspektivnijim dijelovima hrvatskog etničkog teritorija. To je bila Slavonija, a poslije Drugog svjetskog rata i Dalmacija. Srbi su jače išli prema Vojvodini i Beogradu.

Sad bih rekao nešto o čemu veliki i državotvorni Hrvati nisu kadri razmišljati. Da nije postojala prva i druga Jugoslavija, Srba bi sada u Hrvatskoj bilo najmanje 1,5 do dva milijuna, jer su činili petinu stanovništva na prostoru današnje Hrvatske u trenutku kad je stvorena prva Jugoslavija. Zahvaljujući 73 godine postojanja prve i druge Jugoslavije, oni su išli prema Beogradu i Novom Sadu, a nije im bilo loše ni u unutrašnjosti Srbije sve do Kosova.

Činjenicu da je Srba u Hrvatskoj sada tako malo možemo, dakle, "zahvaliti" i postojanju dvije Jugoslavije, a, dakako, još više i politici **Pavelića** u tzv. NDH od 1941. do 1945. i politici Tuđmana od 1991. do 1995.

Migracije su po prirodi stvari etnocentrične, to je tako i u drugim zemljama koje imaju složenu etničku strukturu. To je gotovo zakonomjerno.

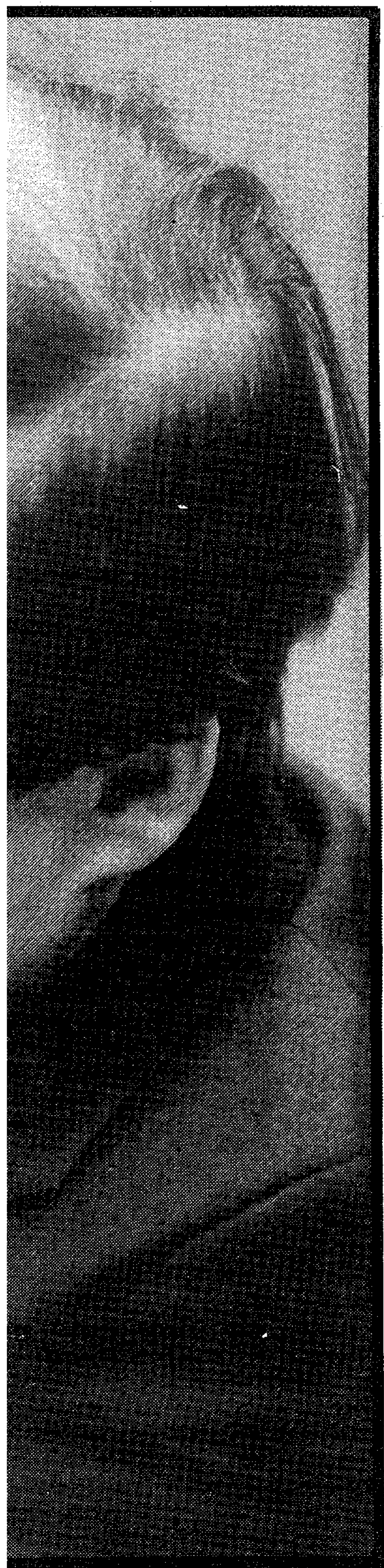
▶ **Ali i Hrvata u Bosni je bilo 25 posto početkom stoljeća, prije rata 17 posto, danas znatno manje s tendencijom daljnjeg pada, slično kao i sa Srbima u Hrvatskoj.**

Sve ovisi o tome kako savjesno iznosite demografske podatke, kako ih prikazujete i da li pritom zanemarujete i prošlost i cjelokupni društveni kontekst.

Muslimana je u BiH nakon austrougarske aneksije bilo 11 posto, a Srba 43 posto. A u BiH, dok je ona nastajala kao federalna jedinica Titove Jugoslavije, smanjivao se postotak



FOTO: ARKPHOTO



utno!

Hrvata, ali i postotak Srba, i to ne manje od Hrvata.

Kad Hrvati iznose te podatke, prešućuju da su se i Srbi selili iz Bosne i Hercegovine. A Muslimani su povećavali svoj udio, jer je i dio Muslimana iz ostalih krajeva Jugoslavije išao prema Bosni, posebno prema Sarajevu. Dvadeset posto Muslimana u bivšoj Jugoslaviji bilo je s one strane Drine. Postotak Hrvata je u poslijeratnom vremenu opao s nešto manje od 23 posto na nešto više od 17 posto, a postotak Muslimana - kad je došlo do njihovog jasnog nacionalnog identificiranja -je porastao na 43 posto, dok je postotak Srba pao od 43 na 33 posto.

Još nije stao rat, ne zna se krajnji bilans etničkih čišćenja, ali koliko mogu procijeniti na osnovu sve dokumentacije koju prikupljam, u BiH se sada nalazi, usprkos svoj tamošnjoj stravi, oko 1,2 milijuna od 1,9 milijuna Muslimana koliko ih je bilo u proljeće 1991.

Srba u BiH, kako u ovoj Karadžićevoj paradržavi, tako i pod kontrolom Muslimana i Hrvata, ima najviše 700 do 750 tisuća, od 1,3 milijuna koliko ih je bilo u BiH 1991. Ostali su ili prebjegli u Srbiju, ili izbjegli u svijet, čak i u Hrvatsku, po raznim osnovama. Hrvata je bilo 750 tisuća, sad ih ima najviše 350 tisuća. I ako se tamo nađe neko rješenje - a naći će se, što je samo pitanje vremena - najmanje 50 posto Srba koji su izbjegli više se nikad neće vratiti u BiH. Hrvata još i više, zato što su Hrvati iz BiH ionako punili Dalmaciju, Slavoniju i Zagreb. Ni mnogi Muslimani koji su pobjegli neće se vratiti, posebno oni mladi i obrazovani koji su dobili dozvolu za useljenje u strane zemlje. Oni će ostati vani čak i kad u Bosni i Hercegovini nastupi mir i brzi oporavak, jer će osjećati strah, a tamo gdje su sada će se adaptirati. Prema tome, BiH koja je imala nešto više od četiri milijuna stanovnika, dolaskom mira imat će manjak od oko 1,5 milijuna stanovnika, što onih koji su morali bježati, što onih čije je živote odnio i još odnosi rat.

▶ A Hrvatska?

Hrvatska u idućih pola stoljeća neće premašiti 4,5 milijuna stanovnika, jer će i u njoj na dugi rok iseljavanje biti veće od doseljavanja. Doseljavati neće gotovo nitko - to je iluzija koju potiče Tuđman. Iz mnoštva razloga, vraćat će se tek neznatna manjina, a masovno će odlaziti najvitalniji i najobrazovaniji kontigenti stanovništva.

▶ Zašto?

Institucije znanosti i obrazovanja propadaju, jer nemamo više ambicija da stvaramo centre razvoja i znanosti. Tu ulogu preuzimaju zapadne multinacionalne kompanije, koje će uzimati naše najbolje ljude, a neće dopuštati da se ovdje razvija pamet koju već imaju u svojim centralama. Slično je i u Rusiji i u drugim zemljama postsocijalizma. Rusi već nekoliko stoljeća imaju najbolje i najtalentiranije matematičare i fizičare u svijetu, imaju najbolje škole. Rusija je, nakon raspada SSSR-a izgubila oko 200 tisuća svojih najboljih fizičara i matematičara. A zemlja bez matematičara i fizičara ne može računati na razvoj vlastitih tehnologija, ona mora ostati na kupovini licenci i gotovih proizvoda od Zapada.

▶ Nismo riješili pitanje etničkih seoba?

Tuđman će "riješiti" hrvatsko nacionalno pitanje tako da se Hrvata, istočno od Drine i Dunava, neće moći naći ni pomoću svijeće. Istočno od Neretve Hrvata također neće biti, a nije sigurno ni da će ih biti istočno od Une. Ostavimo sad otvorenim pitanje hoće li Srbi biti "očišćeni" na prostoru od Kupe do Une, ili će tu imati neku autonomiju. Hrvata neće biti ni za lijek ni u Boki, kako god se inače trudili dokazati da je Boka historijski i kulturno hrvatska. Hrvati u BiH će, bez obzira na državne i pravne odredbe, biti beznačajna manjina u odnosu na Muslimane, pa i na Srbe.

Prema tome, historijski gledajući, hrvatski narod gubi područja koja je naseljavao milenijima i stoljećima, izuzev desetak hercegovačkih općina gdje ima dovoljno kamena, dovoljno zmija, dovoljno drača, nešto uzgajivača duhana i sada obilje švercera, pretežno u uniformama. To će se od BiH eventualno sačuvati za Hrvate. Dubrovnik će biti osuđen na jednu vrstu tavorenja u oazi izoliranoj od svoje okolice koja će pripadati drugim etničkim skupinama. Hrvata neće biti ni u Vojvodini, a nekad su bili značajno zastupljeni čak i u Banatu. I naravno, za Hrvate je izgubljen i istočni Srijem, ostavimo li pitanje Vukovara i Baranje po strani. Hrvatska ima pravo na avnojevske granice, ali pod uvjetom da se i svi Srbi koji se nisu ogriješili o zakone imaju pravo vratiti, i vrate se svojim kućama isto kao i Hrvati, pod istim kriterijima.

▶ Ni Srbi nemaju puno više sreće?

Milošević, koji je uz Tuđmana i sa Tuđmanom drugi glavni igrač na ovom prostoru, riješit će srpsko nacionalno pitanje na ne manje jadan način. Na kraju bi Srbi gotovo mogli iščeznuti u Hrvatskoj, a u Bosni i Hercegovini će, bez obzira na postotak teritorija, biti natjerani u brdsko-planinske rezervate. Jedini značajan grad koji će im pripasti, a kojeg su etnički očistili je Banja Luka, a tu su sad još i Trebinje i Bijeljina. Srba u Vojvodini će biti puno više no ikad kroz povijest, i Vojvodina će sve više biti srbizirana. Na Kosovu se - čak i ako bi došlo do neke nove kolonizacije - neće promijeniti temeljni odnos etničkih masa Srba i Albanaca. Koliko god OESS I Helsinki sada štite postojeće granice, možda će, prije ili kasnije, Srbija ipak dozvoliti secesiju dijela Kosova kako bi se riješila glavnine tamošnjih Albanaca. Ostaje još pitanje Crne Gore i Makedonije. Iz svega ovoga se vidi da nitko nije riješio nacionalno pitanje u korist svoga naroda, a da smo svi mi doživjeli nacionalnu tragediju. Ostajemo živjeti u tim kućicama iz kojih smo jedni druge protjerali. A što će biti u budućnosti? Morat ćemo opet iznaći određene moduse vivendi, ili se seliti s ovih prostora.

Suvremenu svijest ljudi potpuno truju falsifikatori historije, koji su se toliko nadmudrivali što su oni nama učinili, a mi njima nismo. Recimo, Slovenci i Hrvati nisu nikad u povijesti ratovali, a ne mogu naći zajednički jezik oko trivijalnih pitanja. Sad hrvatski nacionalisti nastoje iskopati i koliko su puta Srbi i Hrvati u povijesti međusobno ratovali. Neki od njih, koji najviše lažu, tvrde da je to bilo sedam puta. Koliko znam historiju, Srbi i Hrvati nisu nikad međusobno ratovali osim u tuđim vojskama i pod tuđim zastavama, kao u Prvom i Drugom svjetskom ratu. Kad je austrijska vojska išla na invaziju Srbije, srpski bi vojnik vikao: *Ej, Švabo, nećeš prodrijeti!* A lički Srbin iz austrijske vojske bi odgovarao: *Nijesam ja Švabo, ja sam Srbin iz Like!* Pa su jedni druge ubijali. Prema tome, to je bio i srpsko-srpski rat, a ne samo srpsko-hrvatski. A u Drugom svjetskom ratu su se međusobno malo tukli ustaše i četnici. Analizirajte cijeli rat, pa ćete to vidjeti. Ali su se i jedni i drugi krvavo borili protiv partizana koji su bili vojska sinteze i stvaranja novog zajedništva.

Nostalgija je, po mom mišljenju, prirodno stanje koju većina ljudi sada potiskuje. Prosječan hrvatski čovjek neće sebi priznati da nije bio u pravu, čak će dio njih iz inata i dalje glasati za Tuđmana, iako to ionako nema značaja - Tuđman će ostati na vlasti dok on to bude htio, glasali ljudi za njega ili ne

▶ Još jedno demografsko pitanje je stalno u središtu pažnje. Tvrdi se da hrvatski narod izumire, ima nisku stopu rasta, a da je razlog svemu srbokomunistička zavjera. No, iz Vašeg referata je vidljivo da Srbi imaju sličnu demografsku situaciju.

U bivšoj Jugoslaviji najveći prirodni prirast - dakle razliku između nataliteta i mortaliteta - imali su Albanci. Na drugom mjestu bili su - Hrvati iz Bosne! A negdje '91. najmanji prirodni priraštaj imala je Vojvodina, pa uža Srbija i Hrvatska, dok je u Sloveniji već otpočela etapa takozvane *posttranzicijske konsolidacije i obnove*, pa je Slovenija imala veći prirodni priraštaj od Hrvatske. A Srbija je došla do dna svoje demografske tranzicije i našla se i u gorem položaju od Hrvatske.

▶ I srpski populacionisti dižu uzbunu.

Točno. Ne znam kako se sve zovu, ali ima i Srbija svoje **Ante Bakoviće**! Tvrde da će, ako takvo stanje ostane, Srbi nestati za 20-30 godina. Iznose iste te katastrofične računice. Srbi - u demografskom pitanju - stoje jednako loše kao i Hrvati. I to, ako hoćete, Srbi s obje strane Drine.

Zašto je prirodni priraštaj toliko opao, pa je sada negativan? To je posljedica ovoga loma, od '90. naovamo. A kad će nastupiti oporavak? Prosječna hrvatska obitelj planirala je ranije dvoje ili troje djece. Sad će prosječna hrvatska obitelj željeti dvoje ili jedno dijete. Propaganda populacijskog pokreta tu malo može učiniti. To ovisi o tome kako pojedinac i obitelj gledaju na svoju dugoročnu perspektivu, a na nju danas malo tko gleda ružičasto.

▶ Iz Vašeg referata moglo bi se izvući, mislim, pet značajki budućeg razvoja stanja na ovim prostorima. To su nastavak etničkog čišćenja, daljnja militarizacija, odlazak najboljih kadrova van, i daljnje topljenje nacionalnih manjina u svim sredinama, te daljnje siromašenje. Ne vidi se puno razloga za optimizam.

Mislim da ste ispravno izveli zaključke iz tog referata. Prvo, nekakva brza normalizacija prilika nije na vidiku, ali normalizacije će biti. Ona će biti sporija no što ljudi očekuju. Drugo, nikakva obnova Jugoslavije nije na vidiku, u smislu konfederacije. Ali ekonomska razmjena će rasti, a morat će doći i do slobodnog protoka informacija, kakve-takve kulturne razmjene, slobode putovanja, pa i mekih granica. To ovisi i o tome koliko će to Evropa moći i htjeti diktirati. No, sve ovo od 1991. godine stvorilo je pretpostavke da će sve te države voditi, jedna prema drugoj, restriktivne politike kad je riječ o dodjeli državljanstva i prihvatu tuđe radne snage, pa će radije - ako već na to budu prisiljene - kao radnu snagu uzimati Albance, Rumunje, Ukrajince ili stanovnike država bivšeg SSSR-a, nego stanovnike susjednih država. Trend odlaska najobrazovanijih kadrova iz ovih zemalja bit će dugoročan, a neće ga uspjeti obuzdati ni najrazvijenija Slovenija. Najviše mu je sad izložena Srbija, ali i Hrvatska, a u BiH je taj proces poprimio stravične dimenzije. Prvi su pobjegli najobrazovaniji, jer imaju najveće šanse vani. U vojskama su, da krvare, ostali najsiromašniji i najmanje obrazovani.

Iznio sam podatak da sada na tlu bivše Jugoslavije postoji čak devet regularnih i neregularnih vojski. Tri srpske, dvije muslimanske, dvije hrvatske, slovenska i makedonska. Albanci na Kosovu nemaju vojsku, ali to ne znači da je nemaju u potaji, čak i u Makedoniji. Plus policije. Po mojoj računici, oko 900 tisuća ljudi nosi uniformu. Rasplet će voditi tome da će Hrvatska i Srbija (krnja Jugoslavija) nastojati biti regionalne vojne sile. Slovenci i Makedonci su premali za iole samostalne i jače vojske. Hrvatska se - poslije nedavnog mimohoda - već hvali kako ima "respektabilnu regionalnu vojnu silu", koja će čuvati njezine granice na koje se nije vratila. Srbi ne bi bili Srbi ako ne bi težili biti bar dvostruko jača regionalna sila, kad se radi o natjecanju sa braćom Hrvatima, bilo u dobru ili u zlu. Tako da i militarizacija, kroz ove dvije "najjače" države, jest nešto na što će dugo trebati računati.

▶ Iako su svi ti detalji depresivni, većina bivših Jugoslavena ipak verbalno tvrdi da su zadovoljniji novim stanjem. "Jugonostalgija" je danas himbena objeda & mrska zlopaka. Što Vi mislite o tom pojmu?

Sad postoji jugonostalgija, kao što je postojala austronostalgija, turkonostalgija, ugronostalgija...

Kad god se promijeni neki režim ili propadne neka država, oni koji dolaze kao pobjednici moraju do kraja razvijati mržnju prema onome što je bilo. To se u slučaju raspada Jugoslavije i režima koji je u njoj bio još nije do kraja iscrpilo, i trajat će još neko vrijeme. A onda možemo biti zlobni pa kazati: Austrija se vratila, Turska se vratila. Vidite kako su se te zemlje vratile kao regionalne sile. A u srednjoj Evropi svi sad uzdišu za divnim vremenima i državom koju je stvorila Austrija. Možemo očekivati da će i na ovim prostorima ljudi i narodi kroz nekoliko decenija govoriti s čežnjom o nekim divnim vremenima koje su bila za postojanja nekih Jugoslavija.

Sve ima svoju logiku uspona i pada. Nostalgija je, po mom mišljenju, prirodno stanje koje većina ljudi sada potiskuje. Prosječan hrvatski čovjek neće sam sebi, iz inata, priznati koliko se oduševio obećanjima sreće, savršenog društva i blagostanja, kad se riješi onoga što je dobilo naziv mrak - a to je bio socijalizam, takav kakav već jest bio. On neće sebi priznati da nije bio u pravu, čak će dio njih iz inata i dalje glasati za Tuđmana, iako to ionako nema značaja - Tuđman će ostati na vlasti dok on to bude htio, glasali ljudi za njega ili ne.

Bijes protiv spominjanja bilo čega što se u nedavnoj prošlosti dobro učinilo, proizlazi iz ovog prikrivenog očaja većine pripadnika društva zbog toga što nije došlo do onog što su očekivali i što im se obećavalo. A i neće doći. Baš zato dolazi do stalnog optuživanja "jugozombija", "nostalgičara" i "državnih neprijatelja".

▶ To je i državna politika.

Da. Slično su se ponašale i socijalističke i komunističke snage kada su kao pobjednici izašli iz drugog svjetskog rata. Režim i država monarhističke Jugoslavije su bili krivi za sve, uz tzv. NDH. Onda, kad se izlazilo iz rata, partizani su svugdje održavali predstave, na ledini, za narod. Svi su komadi završavali s porukom, koju bi izricao glavni glumac na pozornici: "Nema više povratka na staro - apsolutno!" I narod je aplaudirao.

▶ Kako ocjenjujete sadašnju situaciju u Hrvatskoj? Najavljuju se izbori, strani tisak najavljuje veliki rat za "Krajinu"...

Izbori neće donijeti nikakvu promjenu. Ona bi bila moguća samo kada bi stranke koje se ne slažu sa sadašnjim ustavnim ovlaštenjima predsjednika Republike, sve zajedno, dobile dvije trećine zastupničkih mjesta u Saboru, kako bi se mogao mijenjati Ustav i predsjedniku oduzeti sadašnje ingerencije. A za to su šanse - nikakve. Niti se te stranke mogu složiti, niti imaju viziju Hrvatske koja bi se bitnije razlikovala od tuđmanovske, osim nekih malih, sotoniziranih, lijevih i regionalnih stranaka. Opozicioni prvaci se igraju malih Tuđmana u državotvorstvu, a on tu vuče sve konce igre. Ako bi se snage naše raznorodne i razjedinjene opozicije i složile oko neke alternativne vizije, Tuđman bi se već pobrinuo da im doskoči, na bilo koji način.

Što se sada tiče vojne konfrontacije, Hrvatska može vojno pobijediti Krajinu. Ali taj bi napad značio goleme žrtve, ne samo u "Krajini" već i na obližnjim područjima i gradovima kao što su Osijek, Karlovac, Sisak, Šibenik, Gospić pa eventualno i Zagreb. Tamo je nagomilano oružje koje može nanijeti velika razaranja. Drugo, ako bi Srbija ušla u rat, Hrvatska bi teško mogla računati na pobjedu. Bio bi to rat koji bi i svijet teško prihvatio. To su momenti koje treba imati u vidu kada je riječ o miru ili ratu.

▶ Za što su veće šanse?

Svijet jako nastoji utjecati na Hrvatsku da ne dođe do vojnog rješenja, a ja nisam siguran da ona neće ići na tu opciju.

Piše: Adam Michnik

Višegradski muzej imaginacije

Naša transformacija ima svoju cijenu koja se pokazuje na različite načine. A krajnji rezultat nije uopće presudan. Stresovi i krize neizbježna su konzekvenca tako dubokih preobražaja

Ideju Evrope središta formulirao je prije desetak godina **Milan Kundera** u glasovitom eseju o otmici Srednje Evrope od bika sovjetskog imperijalizma. Kundera je postavio tezu o radikalnoj kulturnoj posebnosti (bivše) Čehoslovačke, Poljske ili Mađarske od Rusije. Otpor tih zemalja sovjetizaciji bio je ne samo borba za narodnu suverenost i građanske slobode, nego i obrana Evrope pred sovjetskim barbarstvom.

Kundera je optuživao. Optuživao je Sovjetski savez za imperijalna osvajanja, a demokratski Zapad za izdaju dijela evropskog identiteta. Tako je izazvao možda najvažniju intelektualnu diskusiju posljednjih godina.

Poljska je malo sudjelovala u toj raspravi. Naglašavala je svoj zapadni, a ne srednjoevropski identitet. Ipak su unutar demokratske oporbe bile popularne ideje solidarnosti s disidentima Čehoslovačke i Mađarske: prevođene su i objavljivane knjige **Havela i Šimečke, Kiša i Konrada, Kundere i Škvoreckog.**

Beskrvni rat

Određenu ulogu odigralo je sjećanje na višenacionalnu austrougarsku imperiju i nostalgija za mirnim vremenima **Franje Josipa**. Odlučivalo je ipak uvjerenje da sudbina zajednice naroda izdanih u Jalti i predanih sovjetskom diktatu, mora uroditi nekakvom zajednicom akcija centara demokratske oporbe. Takve akcija — makar u simboličnoj formi — bile su poduzimane.

Neka mi bude oprošten osobni akcent. Iz tih godina potiče moje prijateljstvo s Janošem Kišem i Gyorgy Konradom, s Vaclavom Havelom i **Jiri Dienstbirom.** Deseci predavanja, razgovora, sporova učvrstili su me u uvjerenju kako je taj vid razmjene misli izuzetno plodan, jer omogućuje pogled na sebe tuđim očima, iako sličnim — a istodobno i viđenje u tuđem iskustvu drugačiju varijantu vlastitih problema.

Takoje bilo tada, kada smo raspravljali što je komunizam i kao se braniti pred njegovom uništavajućom praksom. Tako je i sada kad diskutiramo o vremenu postkomunizma, njegovim nadama, stupicama, opasnostima.

Razgovarajući sa Čehom, Slovakom ili Mađarom osjećam zajednicu drugačije vrste od one koju osjećam razgovarajući s Rusom ili Francuzom. Volim Ruse i rusku kulturu; obožavam Francusku i francusku duhovnost, ipak znam da postoji određeno područje moje svijesti koje je Rusu ili Francuzu teško razumljivo.

U kanon poljskih lektira spada roman **Stefana Żeromskog** *"Sizifovi radovi"*. Żeromski pripovijeda o nasilnoj rusifikaciji i otporu Poljaka. Drugim riječima, prenosi fragment rata bez krvi za opstanak poljskog naroda.

Češkost

Veliki mađarski mislilac **Isztvan Bibo** zabilježio je ovakvu misao: "Zapadnoevropljanin može si zamisliti ubojstvo, zarobljavanje ili polaganu asimilaciju, ali političko uništavanje koje se odvija iz dana u dan za njega je jedino patetični fantom, dok za istočnoevropske narode predstavlja čvrstu stvarnost koja se osjeća. Ovdje narod ne treba ubiti ili deportirati da bi se osjetio ugroženim. Dovoljno je ako se s velikom snagom i agresijom dovede u pitanje njegovo postojanje".

I tako dolazimo do problema "bijede malih naroda", kako je Bibo naslovio svoj esej. Veliki Čeh **Jan Patočka** govorio je da su "Česi tipični mali narod". Mislio je ne samo na stanovništvo i teritorij. I ne samo na to da je tijekom mnogih desetljeća samo postojanje češkog naroda bilo problematično za same Čehe.

Mislio je na to da je "Češka sa svojim jezikom bila velika, dok je nalazila mogućnosti uključivanja svoje partikularizma u razrješavanje pitanja koja imaju globalne razmjere — to se događalo na istoku Evrope u vrijeme kasnog srednjovjekovlja; moglo bi se kazati: prije nego što je sama kategorija *češkosti* postala temom".

Patočka je sučeljavao dvojicu čeških političara našeg stoljeća: **Masaryka i Beneša.** Masaryk je malome narodu predlagao — veličinu. Njegov nasljednik Beneš — malenost. Masaryk je po mišljenju Patočke "od mladosti imao borbenu prirodu". Na čelo društva i naroda probio se snagom svojih argumenata; udovoljavanje tuđim ukusima, briga za popularnost nisu ležali u njegovome karakteru".

Nije kapitulirao nikada, čak ni u najgorčim trenucima. Kampanja koju je 1900. godine provodio protiv predrasuda o židovskim ritualnim ubijanjima raspalila je protiv njega fanatizirano antisemitsko javno mnijenje. Bojkot ga je okruživao sa svih strana... i poznije je uspjeh". Istodobno, "Beneš je bio slab čovjek koji bi mogao biti sekretar, ali ništa više od toga. I takvom čovjeku bila je povjerena odluka o budućem moralnom profilu češkog naroda. Morao se odlučiti i odlučio se na malenost".

Ne bojati se

Mala povijest — gorko je konstatirao Patočka — novovjekovne Češke težila je ka veličini uz pomoć malenih sredstava. Ta mala sredstva pokazala su se njenom propašću: željela je uštedjeti sebi napor principijelne refleksije, kritičke revizije svojih članaka vjere, ali također i gorkih neophodnosti odlučivanja o životu i smrti — i tako je postala predmet u međunarodnoj političkoj igri".

Zbog toga je pisao o svojim zemljacima: "Česi, to su odozgo oslobođeni sluge".

Isztvan Bibo primjećivao je put ka samodegradaciji "malih naroda" u "najškodljivijem monstrumu političkog razvoja suvremene Europe, tj. u antidemokratskom nacionalizmu".

"U takvom stanju spazmatične napetosti, pothranjivane vjerom kako napredak demokracije ugrožava stvar naroda, ne može se imati koristi od dobrobiti demokracije. Biti demokrat prije svega znači: ne bojati se. Ne bojati se ljudi s drugačijim političkim nazorima, ljudi koji govore drugim jezikom, ljudi druge rase. Ne bojati se revolucija, zavjera, nepoznatih podlih namjera protivnika, neprijateljske propagande, poniženja i svih tih zamišljenih uobrazilja koje postaju istinskom opasnošću upravo zato što ih se bojimo. Zemlje Srednje i Istočne Evrope bojali su se zbog toga što nisu bile spremne za zrelu demokraciju, a takve nisu mogle postati upravo stoga što su se bojale. Pad komunističkog sistema 1989. ponovo je dozvao dileme koje su formulirali Bibo i Patočka.

Ponovo su se pojavila pitanja o statusu srednje Europe, grupe zemalja položenih između ogromnog Sovjetskog Saveza u procesu raspada i Njemačke koja je završavala proces ujedinjenja. U Varšavi, Pragu i Budimpešti nije zaboravljen niti velikoruski panslavizam ni velika njemačka Mitteleuropa. Bila su to ideološka opravdanja za rusku ili njemačku dominaciju nad Evropom središta. Političke elite Mađarske, Čehoslovačke i Poljske poduzele su napor traženja drugih rješenja. To je kratka geneza Višegrada. Radilo se o približavanju Poljske, Čehoslovačke i Mađarske na zajedničkom putu ka Evropskoj uniji i NATO-u.

U izvorima te ideje nalazio se, u narodnoj svijesti duboko ukorijenjen kompleks osamljenosti. Svaki od tih naroda preživio je na vlastitoj koži strahote imperijalnog nasilja koje se odvijalo pred očima svijeta. Čehoslovačka 1938. i 1968., Mađarska 1956., Poljska u rujnu 1939. i kasnije.

Približavanje

Nastanak višegradske grupe bio je vrlo dobro primljen u prijestolnicama demokratskog Zapada. bio je to znak, osobito za Washington, kako države Srednje Evrope mogu međusobno surađivati po raspadu sovjetskog bloka. Bio je to signal suprotan dramatičnim procesima "balkanizacije" u bivšoj Jugoslaviji ili na Kavkazu. Predsjednik Vaclav Havel izjavio je 1990. kako će Prag raspraviti sa susjedima pristupanje NATO-u. S takvom idejom slagao se i mađarski premijer **Jozsef Antall.** Ministri vanjskih poslova i ambasadori višegradskog trokuta nekoliko su puta zajednički istupali ili davali identične izjave.

Bronislaw Geremek, jedan od graditelja takve politike, nedavno je u izvrsnom članku *Identitet Srednje Evrope*: "Bio sam jedan od tih koji su mislili kako uz oslonac na osjećaje solidarnosti boraca ili uz njihovo učešće mogu stvoriti strukture solidarnosti i političke suradnje. skicirali smo s Vaclacom Havelom i njegovim suradnicima plan... kako bi osigurali suradnju među mladim demokracijama srednje Evrope koje teže integraciji u okvirima zajedničke evropske građevine".

A ipak nije mnogo toga proizašlo iz projekta drugog Beneluxa u središtu Evrope. Zašto?

Najprije je nastupio "baršunasti razvod" Čeha i Slovaka. Češku političku scenu osvojila je politička filozofija premijera **Vaclava Klausa,** a slovačku — premijera **Vladimira Mečijara.** Klaus je od početka bio mišljenja kako će češka država lakše naći put ka Evropskoj uniji i NATO-u težeći tamo samostalno.

Slično tome u Varšavi i Budimpešti pojavila se rivalizacija u trci ka Evropi. Mečijar se u unutrašnjoj politici služio kartom konflikata sa Česima i Mađarima. To je stvaralo dodatne napetosti. Geremek je trijezno zapazio kako "privrede te četiri zemlje nisu komplementarne, njihove se evropske aspiracije mogu pokazati konkurentnima, a prije svega jedan od četiri partnera ima veće razmjere od svih ostalih zajedno: postoji stanovit strah od poljske dominacije".

Taj strah Poljaci trebaju razumjeti.

Klatno

Peter Prihoda, češki intelektualac iz krugova demokratske opzicije, ovako je okarakterizirao fenomen politike Vaclava Klausa: "Po mom mišljenju, na optiku premijera Klausa utječe činjenica što je on bez humanističke naobrazbe. To je ekonomist, tehnokrat koji definira svoje političke ciljeve uglavnom kroz prizmu izrazitih godspodarskih učinaka. Klaus stremi tome da naše društvo što prije dosegne razinu potrošnje visokorazvijenih zapadnih zemalja. Za taj program dobio je podršku većine češkog društva. Tomu je podredio sve svoje aktivnosti, računajući na brzu intergraciju s gospodarskim strukturama zapadne Evrope i NATO-a. A ono što tome ne služi neposredno čini mu se beskorisnim. Mislim da je to dosta egoističan pogled koji ne uzima u obzir svu složenost situacije u našoj zemlji i regiji".

Isto to može se reći o političkim elitama u drugim zemljama višegradske četvorke. Premijeri Gyula Horn i Jozef Oleksy također pokazuju plitki pragmatizam. Posvuda se osjeća nedostatak šire političke vizije, nostalgija za socijalnom sigurnošću epohe realnog socijalizma, populistička fraza i duhovna pustoš, loše ispunjena nacionalističkim emocijama. Svaka od ovih zemalja ima vlastite, vrlo često slične probleme s novim identitetom.

Svjedoci smo opasnoga klatna društvenih raspoloženja: od agresivne ksenofobije do kulturnog obezličavanja među gadgetima američke masovne kulture; od mržnjom ispunjene žudnje za osvetom nad jučerašnjim komunistima do cjelovite, bezrefleksivne i cinične amnezije pobjedničkih postkomunističkih elita; od nekritičkog kulta zapadnog gospodarstva do opsesivnog straha pred zapadnim kapitalom; od infantilnih maštanja o povratku u Evropu do divljeg straha od standarda Evropske unije. Iza svake od tih krajnosti stoje realni strahovi, frustracije i drame. Naša transformacija ima svoju cijenu koja se pokazuje na različite načine. A krajnji rezultat nije uopće presudan. Stresovi i krize neizbježna su konzekvenca tako dubokih preobražaja.

To je normalno. Ipak normalnost ne znači cinizam. Ne znači ni fatalistički pristanak na dominaciju sila čija se djelovanja smatraju štetnim i opasnim. U takve snage ubrajam sve one koji djeluju u korist ponovne izolacije i neprijateljstva među našim zemljama i narodima.

Gazeta Wyborcza želi djelovati protiv procesa samoizoliranja Poljske od drugih "višegradskih država". Hoćemo svjesno prelamati uzajamna potcjenjivanja i ignoranciju. Želimo biti od koristi svim inicijativama i ljudima koji rade u korist zbližavanja.

(tekst je objavljen u poljskom dnevniku Gazeta Wyborcza, 20-21. svibnja 1995.)

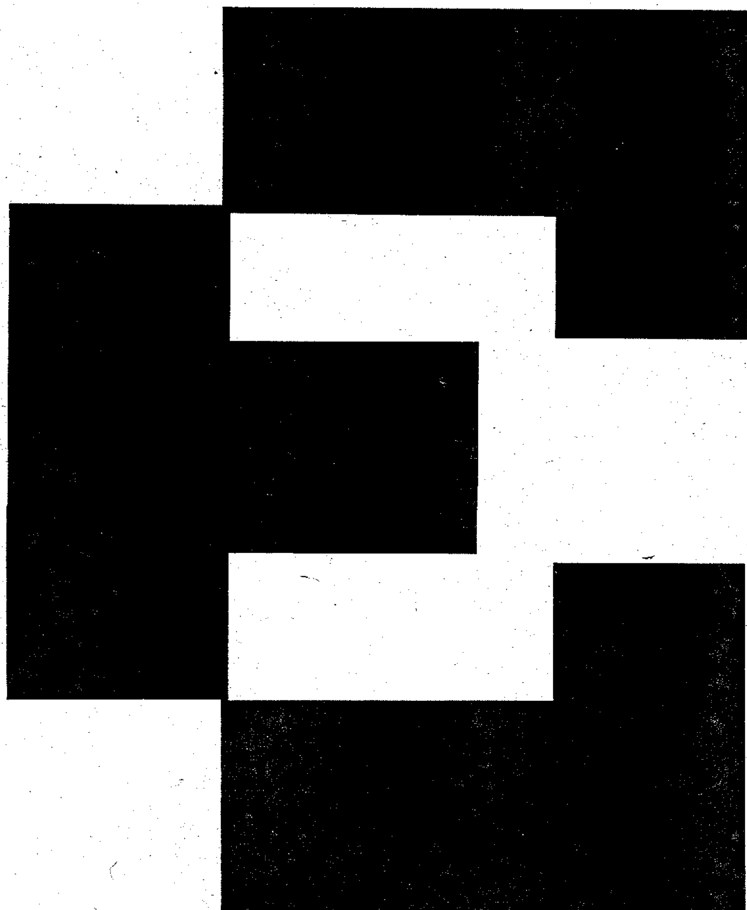
Preveo: Srđan KISIĆ

ZAMIR-ZG A public BBS system for Peace, Human Rights, Environment and a lot more !!!!
• +38-(0)41-271927 • FAX +38-(0)41-271143 • VOICE +38-(0)41-422495 •
• Email: SUPPORT@ZAMIR-ZG.ZTN.APC.ORG



Helsinki Watch kritizira UN

Moglo bi se pokazati da su službenici UN-a preuranio s optuživanjem hrvatske vojske za zvjerstva, smatraju vodeće svjetske organizacije za zaštitu ljudskih prava.
Helsinki Watch u svom izvještaju o akciji hrvatske vojske u Zapadnoj Slavoniji govori i o evaluaciji te akcije od strane UN-a. Naime, Yasushi Akashi izjavio je 6 svibnja da postoje "vjerodostojni i potvrđeni" izvještaji UN-ovih snaga koji potvrđuju da su hrvatske jedinice počinile "masivno" kršenje ljudskih prava. Helsinki Watch međutim smatra da "kršenje ratnog prava nije bilo opća pojava", i naziva izjavu UN-a "nesretnom i preuranjenom". Dodaje se da "zlostavljanja nije bilo u tolikoj mjeri", a da su "informacije s terena bile nekompletne i da zahtijevaju dalja istraživanja i potvrđivanja".
Izvještaj upozorava i na činjenicu da bi takve neutemeljene optužbe UN-a mogle imati negativan utjecaj na stanje ljudskih prava u sukobima u budućnosti.
Ofanziva hrvatske vojske je uspješno okončala okupaciju zone pod srpskim nadzorom, a UN je cijelo vrijeme upozoravao da je to početak velikog rata i zahtijevao od Hrvatske prestanak napada. Činjenica jest da je barem 188 hrvatskih Srba ubijeno tokom akcije, ali Helsinki Watch upućuje mnoštvo kritika na račun UN-ovih procjena o etničkom čišćenju ili drugim oblicima zlostavljanja srpskog stanovništva.
Na samom vrhu problema je nesposobnost UN-ovih vojnika na terenu da verificiraju žalbe više od 7000 izbjeglica koje su putovale u Banju Luku i koji tvrde da ih je na tom putu napala hrvatska artiljerija i snajperisti. Istražitelji Helsinki Watcha pronašli su u tom bosanskom mjestu samo tri dužnosnika UNHCR-a, od kojih ni jedan ne govori srpski, te zaključuju: "Teško je povjerovati da su te tri osobe mogle na zadovoljavajući način ispitati više stotina Srba dnevno, a oni su navedeni kao jedan od izvora za Akashijevu izjavu". Jedan od pripadnika UNHCR-a u Zagrebu smatra da "iako su vođeni razgovori sa srpskim izbjeglicama u Banjoj Luci, oni nisu vođeni na adekvatan način, koji bi mogao poslužiti kao dokumentacija eventualnih ratnih zločina".
Glasnogovornik UN-a, Fred Eckhart, izjavio je da će svjetska organizacija sačekati rezultate drugih istraživanja na području zapadne Slavonije prije nego što donesu konačne zaključke. Posebno je napomenuo da i UN-ov izvještač za ljudska prava Tadeusz Mazowiecki, kao i tužitelj Međunarodnog suda za ratne zločine u Haagu istražuju optužbe o zločinima počinjenim za vrijeme hrvatske akcije i "tek kad ta istraživanja budu kompletirana, moći ćemo ih uporediti s onima Helsinki Watcha".





OPEN YOUR FILE, MY FILE IS OPEN...
OPEN YOUR FILE, MY FILE IS OPEN...
OPEN YOUR FILE, MY FILE IS OPEN...
OPEN YOUR FILE, MY FILE IS OPEN...



Mulitikulturalne otmice djece

Prije deset godina Patricia Roush je izgubila kćeri kada je njezin bivši muž Khalid al-Gheshayan oteo dvije djevojčice i odveo ih u svoju domovinu - Saudijsku Arabiju. Nakon desetljeća čekanja Amerikanka je uspjela ishodovati vizu i dobiti dozvolu da vidi kćeri - ali samo na dva sata.
Roushova se sastala s kćerima u Američkoj ambasadi u Riadu i mogla je razgovarati s 14-godišnjom Aishom i 17-godišnjom Aliom samo uz pomoć prevodioca, jer su djevojčice jedva natucale majčin jezik.
Nakon povratka u Sjedinjene Države Roushova je pokrenula i veliku akciju kojoj je cilj sprečavanje takvih slučajeva u budućnosti. "Vlade bi trebale štititi svoje građane", smatra Michael Wildes, Roushin odvjetnik, "A i saudijska i američka vlada su napustile Pathine kćeri, koje su sada zatočenice u Saudijskoj Arabiji".
Deset godina akcije urodilo je rezultatom. 1988. pedeset i četiri senatora su poslala pismo kralju Fahdu kojim zahtijevaju povratak djevojčica pod majčino starateljstvo, koje je potvrdio Illinoiski sud, već 1986. Čitav slučaj je bio i neposredan povod za osnivanje posebnog tijela pri State Departmentu koje bi se trebalo baviti delikatnim situacijama u internacionalnim slučajevima traženja starateljstva.
Međutim, mnoga djeca su još žrtve nesređenih multikulturalnih brakova. Samo prethodne godine desetoro djece je iz Sjedinjenih Država odvedeno u Saudijsku Arabiju, inače velikog prijatelja i saveznika, bez izgleda da se ikada vrate.
"Saudijski zakon preferira starateljstvo oca muslimana, i teško je vjerovati da bi Path ikada mogla dobiti pozitivan odgovor, ili čak pravo na redovne posjete u sadašnjem sistemu", smatra Wildes. Međutim, Path Roush ne samo da se ne predaje već kreće u novu ofanzivu. Pokrenula je javnu kampanju u kojoj ukazuje na položaj žene u arapskom svijetu i smatra saudijsko društvo "mjestom gdje žene nemaju nikakvih prava ni sloboda", te upozorava na činjenicu da bi njezine kćeri mogle, kao i tisuće mladih Saudijki, biti udate bez prava glasa, isključivo prema dogovoru oćeva, a u kojem slučaju bi ih izgubila zauvijek. "Zaista je neophodno da djevojčice vratimo na američko tlo što je brže moguće", zaključuje Wildes.



Novi egipatsko-sudanski rat?

Sudanska vlada spremna je skrenuti tok Nila ukoliko egipatska strana ponovo napadne njene jedinice u spornom području Halaib, na koje polažu pravo obje zemlje. To bi dovelo do velikih katastrofa u Egiptu, čija poljoprivreda u cijelosti ovisi o vodama 6400 kilometara dugačke rijeke.
Sudanski ministar unutarnjih poslova Al Khair upozorio je da će, ako Egipat nastavi s napadima, upotrijebiti sva sredstva koja im stoje na raspolaganju za obranu, uključujući i poništavanje Sporazuma o korištenju voda Nila. Odbacio je ponovo sve optužbe da je Sudan učestvovao u organiziranju atentata na predsjednika Hosni Mubaraka za njegova posjeta Etiopiji i dodao da su već tri sudanska vojnika ubijena, a desetak ih je ranjeno nakon egipatskog napada na to područje. U državotvornom dnevniku Al Engaz al Watani ministar je izjavio da sporazum o korištenju voda Nila, potpisan u kolonijalno vrijeme od strane pet zemalja "nije potpisala sadašnja Vlada Nacionalne revolucije", koja je došla na vlast lipnja 1989., i kojoj je na čelu general Bashir, a koju zapravo vode muslimanski fundamentalisti.
Međutim, na istoj sjednici Parlamenta na kojoj je Al Khair navjestio vođeni rat, ministar vanjskih poslova Ali Taha pozvao je na "traženje diplomatskog rješenja koje bi dokazalo sudanski suverenitet u spornoj pokrajini". Rat smatra nepovoljnim rješenjem za sve strane i smatra da "ni jedno sudansko tane ne bi smjelo proliti arapsku ili egipatsku krv".
Suprotno tom pomiriteljskom stavu, jedan od zaključaka zasjedanja sudanskog Parlamenta kaže da je "kulturno (islamsko) određenje Nacionalne Revolucije faktor koji je nagnao Egipat na neprijateljstva". Prošlog tjedna, nekoliko dana nakon sjednice i duhovni voda revolucije, dr Al Turabi, kojega Mubarak optužuje kao glavu zavjere protiv njega, izjavio je da bi Sudan "morao razmotriti sporazum o korištenju voda Nila, ako se egipatski napadi ponove".
U odgovoru na ove prijetnje egipatski ministar vanjskih poslova Amer Musa izjavio je prije nekoliko dana da će Egipat zaratiti s "bilo kojom zemljom koja namjerava promijeniti tok Nila, ili narušiti sporazum o korištenju njegove vode".



Uhapšeni švercer i tinejdžerkama

Talijanska policija je objavila da je krajem prošlog mjeseca uhapsila četiri Albanca nakon razbijanja lanca krijumčara koji su dovodili tinejdžerke iz te najsiromašnije balkanske zemlje i prodavali ih podvodačima u Italiji. Četvorka (tri muškarca i žena) je uhapšena nakon dugotrajne akcije, na neposrednu dojavu jedne žrtve - šesnaestogodišnje Albanke. Žrtve su dovođene iz ruralnih područja Albanije u Tiranu s tvrdnom da ih čeka posao ili brak. Odande su prevožene posebnim brodicama u Rim, gdje su prodavane svodnicima iz cijele Italije na pravim tržnicama robljem.



Jugoslavija nema trupa u srpskoj krajini

Glasnogovornik UN-a za mirovne operacije Fred Eckhard odbacio je 28. lipnja hrvatske tvrdnje da Jugoslavija ima trupe u tzv. republici Srpskoj krajini. Eckhart je izjavio da je general Bernard Javier, zapovjednik mirovnih snaga u bivšoj Jugoslaviji izvjestio hrvatsku vlast da ne postoje podaci koji bi dokazivali prisustvo jugoslavenskih trupa, iako i sam dijeli zabrinutost zbog mogućeg stranog uplitanja u sukobe u Hrvatskoj. Također je predložio otvaranje tri nadgledne točke UN-a na Dinari, i tražio od hrvatskih vlasti da pomognu u pregovorima s Hrvatima u Bosni i Hercegovini čije bi akcije na granici sektora jug mogle povećati tenzije u tom području.



In memoriam Alexander Langer

Evropske nevladine organizacije odale su počast Alexandru Langeru, članu Evropskog parlamenta koji se u 49-oj godini života ubio u Firenci.
Negirajući svoju nacionalnost i političku pripadnost, za sve je bio simbol evropskog civilnog društva.
Bio je oličenje zabrinutosti svoje generacije - ili bar onog njena dijela koji je bio zabrinut zbivanjima na međunarodnoj sceni: kako zaustaviti rat u ex-Jugoslaviji, kako izraziti konkretnu podršku i pomoć žrtvama tog i drugih ratova, kako utjecati na odnose sjever-jug, a da ne budu uvijek siromašni oni koji izvuku kraći kraj, kako razviti multikulturalni duh Evrope kao barijeru ludosti nacionalizama i rasizma.
Nježan, osjećajan, i predan radu - takvog Alexandera Langera smo poznavali i voljeli.
Mnogi prijatelji će nastaviti njegov rad, ali sigurno je da ga nitko neće moći zamijeniti.
Hvala ti Alex za sve što si učinio.





ZAMIR-ZG
A public BBS system for Peace, Human Rights, Environment and a lot more !!!!
• +38-(0)41-271927 • FAX +38-(0)41-271143 • VOICE +38-(0)41-422495 •
• Email: SUPPORT%ZAMIR-ZG.ZTN.APC.ORG

Španjolska postaje kolonija Evropske Unije?

Životni standard u Španjolskoj je u padu, a sindikati i ekspertni timovi pripisuju taj trend trenutnoj ekonomskoj recesiji, ali i pristupanju zemlje Evropskoj uniji. Bank of Spain (najviše monetarno tijelo zemlje) u godišnjem izvještaju indicira da je porodični dohodak pao prvi put u posljednjih deset godina, a glavni razlozi su pad realnih plaća, povećanje dijela poreza, kao i smanjenja socijalnih povlastica.

Dva najveća španjolska sindikata, prokomunistički CCOO i socijalistički UGT reagirali su na izvještaj sa najavom zahtjeva da se u 1996. plaće prilagode inflaciji. Na sastanku vođa sindikata Candida Mendeza (UGT) i Antonia Gutierreza (CCOO), predložili su zajedničku akciju kojom bi se slijedeće godine realne plaće vratile na razinu iz 1993.

Prema Gutierrezu "smanjenje kupovne moći pogodit će mnoge firme koje baziraju svoje poslovanje na domaćem tržištu, što će neminovno voditi otpuštanju radnika, a to će samo pojačati recesiju i veliki rast nezaposlenosti koji trenutno pritišće Španjolsku. S druge strane povećanje dohotka bi ponovo oživjelo domaće tržište i u krajnjoj konzekvenci dovelo do otvaranja novih radnih mjesta".

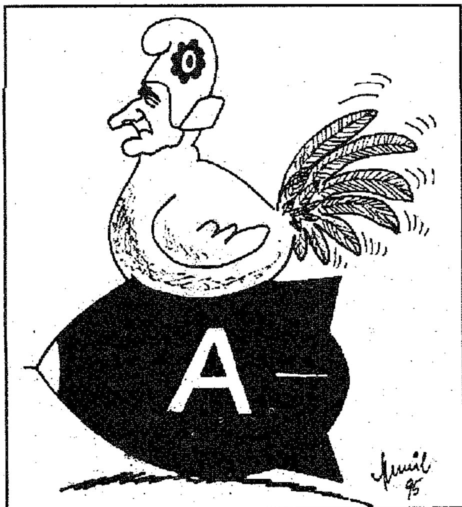
Drugi važan problem - porezni sistem je okrenut naglavačke. Najviše poreznih olakšica imaju oni s najvećim prihodima, a kako se ovi smanjuju tako rastu i porezne obaveze. Smanjenja socijalnih povlastica također pogađaju španjolsko društvo, i prema istraživanjima javnog mnijenja to je glavni uzrok sadašnjeg stanja. Kao posljedica prošlogodišnjih reformi pomoć nezaposlenima pala je u travnju ove godine za 21,8 posto u odnosu na prošlu godinu i sad samo 51 posto nezaposlenih prima pomoć.

Usprkos protestima sindikata i Ujedinjene ljevice nema indikacija da bi stvari mogle krenuti na bolje. I glavna opozicija vlasti, desničarska Populistička stranka, slaže se s restriktivnim mjerama, i smatra da se slijedeće godine izdvajanja za socijalni sektor moraju još više smanjiti.

Prema Nacionalnom zavodu za statistiku, ovakva situacija najteže pogađa mlade, od kojih 77 posto onih koji rade, rade na određeno vrijeme, dok je čak 44 posto nezaposlenih mlađe od dvadeset pet godina.

Glavni uzrok ovakvog stanja većina stručnjaka vidi u pridruživanju zemlje Evropskoj Uniji, koja ne samo da je zahtijevala preinake u financijskoj strukturi i poštivanje kvota u poljoprivrednoj proizvodnji - koja je jedna od glavnih grana djelatnosti - već je i otvorila španjolske granice protoku robe široke potrošnje s kojom se domaća industrija nije mogla mjeriti niti cijenom niti kvalitetom.

Evropska Unija, pak, zahtijeva od vlade da smanji nacionalni deficit sa 7,5 posto nacionalnog dohotka, koliko iznosi danas, na 2,5 do 1997. Ukoliko se to ne ostvari zemlja će biti izložena negativnoj reakciji Unije, što će voditi kažnjavanju španjolske ekonomije u centrima financijske moći.





Španjolska postaje kolonija Evropske Unije?

Životni standard u Španjolskoj je u padu, a sindikati i ekspertni timovi pripisuju taj trend trenutnoj ekonomskoj recesiji, ali i pristupanju zemlje Evropskoj uniji. Bank of Spain (najviše monetarno tijelo zemlje) u godišnjem izvještaju indicira da je porodični dohodak pao prvi put u posljednjih deset godina, a glavni razlozi su pad realnih plaća, povećanje dijela poreza, kao i smanjenja socijalnih povlastica.

Dva najveća španjolska sindikata, prokomunistički CCOO i socijalistički UGT reagirali su na izvještaj sa najavom zahtjeva da se u 1996. plaće prilagode inflaciji. Na sastanku vođa sindikata Candida Mendeza (UGT) i Antonia Gutierreza (CCOO), predložili su zajedničku akciju kojom bi se slijedeće godine realne plaće vratile na razinu iz 1993.

Prema Gutierrezu "smanjenje kupovne moći pogodit će mnoge firme koje baziraju svoje poslovanje na domaćem tržištu, što će neminovno voditi otpuštanju radnika, a to će samo pojačati recesiju i veliki rast nezaposlenosti koji trenutno pritišće Španjolsku. S druge strane povećanje dohotka bi ponovo oživjelo domaće tržište i u krajnjoj konzekvenci dovelo do otvaranja novih radnih mjesta".

Drugi važan problem - porezni sistem je okrenut naglavačke. Najviše poreznih olakšica imaju oni s najvećim prihodima, a kako se ovi smanjuju tako rastu i porezne obaveze. Smanjenja socijalnih povlastica također pogađaju španjolsko društvo, i prema istraživanjima javnog mnijenja to je glavni uzrok sadašnjeg stanja. Kao posljedica prošlogodišnjih reformi pomoć nezaposlenima pala je u travnju ove godine za 21,8 posto u odnosu na prošlu godinu i sad samo 51 posto nezaposlenih prima pomoć.

Usprkos protestima sindikata i Ujedinjene ljevice nema indikacija da bi stvari mogle krenuti na bolje. I glavna opozicija vlasti, desničarska Populistička stranka, slaže se s restriktivnim mjerama, i smatra da se slijedeće godine izdvajanja za socijalni sektor moraju još više smanjiti.

Prema Nacionalnom zavodu za statistiku, ovakva situacija najteže pogađa mlade, od kojih 77 posto onih koji rade, rade na određeno vrijeme, dok je čak 44 posto nezaposlenih mlađe od dvadeset pet godina.

Glavni uzrok ovakvog stanja većina stručnjaka vidi u pridruživanju zemlje Evropskoj Uniji, koja ne samo da je zahtijevala preinake u financijskoj strukturi i poštivanje kvota u poljoprivrednoj proizvodnji - koja je jedna od glavnih grana djelatnosti - već je i otvorila španjolske granice protoku robe široke potrošnje s kojom se domaća industrija nije mogla mjeriti niti cijenom niti kvalitetom.

Evropska Unija, pak, zahtijeva od vlade da smanji nacionalni deficit sa 7,5 posto nacionalnog dohotka, koliko iznosi danas, na 2,5 do 1997. Ukoliko se to ne ostvari zemlja će biti izložena negativnoj reakciji Unije, što će voditi kažnjavanju španjolske ekonomije u centrima financijske moći.

Nuklearni pokusi na dnevnom redu

Slijedom protesta Rainbow Warriora protiv francuskih pokusa na Pacifiku pedesetak Greenpeaceovih aktivista je uljepšalo francusko-njemački summit u Strasbourgu - dok su francuski predsjednik Jacques Chirac i njemački kancelar Kohl raspravljali o budućnosti "posebnih odnosa", aktivisti su letjeli iznad Strasbourga u cepelinu na kojem je bilo uočljivo napisano Zaustavite nuklearne pokuse, a sve je pratilo zavijanje velikog broja sirena.

"Kancelar Kohl je izjavio da su nuklearni pokusi čisto francuska stvar, ali to nije točno", rekla je Barbara Kamrath, Greenpeaceov ekspert.

"Predsjednik Chirac je u krivu kad misli da ima političku potvrdu u Evropi za svoj nuklearni arsenal", izjavio je ispred Greenpeacea Francuske, Ben Cramer i dodao "Pozivamo kancelara Kohla da iskoristi posebno partnerstvo koje imaju dvije zemlje i uvjeri Chiraca da odustane od pokusa. Kohl mora i javno protestirati protiv francuskih nuklearnih pokusa".

Chirac je ranije ovog tjedna izjavio da se nuklerani pokusi na atolima Muroroa i Fangataufa, a s ciljem navodne modernizacije francuskog nuklearnog arsenala, izvode u ime Evrope.

Ali šest evropskih vlada (Belgija, Danska, Švedska, Irska, Luksemburg i Nizozemska) već je objavilo neslaganje s Chirakovim programom nuklearnog testiranja. Evropski parlament je također obznanio rezoluciju kojom se zahtijeva neposredno prekidanje svih takvih programa.

"Predsjednik Chirac se sad suočava s protestom na nivou zaštitara u Južnom Pacifiku, i s političkim suprotstavljanjem u Evropi. Više nema izlaza - praktično nema podrške za svoj program, usprkos njegovoj želji da postane lider Evrope", komentira Penelope Komites, predsjednica Greenpeacea Francuske.

Piše: Jason WEHLING

Nakon pobjede Republikanaca na posljednjim izborima u Sjedinjenim Državama, politička ljevica kao da je izgubila nit djelovanja. Na mnogim mjestima, uključujući i najznačajnije medije govori nam se da ta pobjeda piše novu revoluciju, revoluciju Prava. Uprkos mogućoj istinitosti ove tvrdnje mnogi su osjetili da je njihov aktivistički rad postao bezvrijedan i da je u velikoj mjeri izgubio efekt koji je imao sve do nedavno.

Zanimljivo je da istraživač David Ronfeldt tvrdi da uprkos impotenciji koju su iskazali mnogi socijalni aktivisti, oni još uvijek predstavljaju značajnu i snažnu grupaciju koja se koristi prednostima informatičke revolucije. Pomoću računala i komunikacijskih mreža, posebno kroz najrazgranatiju od njih, Internet, grassroot kampanje se rascvjetavaju, a što je od posebna značaja i vladajuće elite su upoznate s takvim nastojanjima.



Ronfeldt je specijalist za pitanja nacionalne sigurnosti, specijalno za područje Latinske Amerike kao i za utjecaj novih informatičkih tehnologija. Zajedno s još nekoliko kolega svojevremeno je skovao termin netwar, koji izvorno znači akciju autonomnih grupa - za potrebe ovog teksta prije svega društvenih pokreta - koje koriste informacijske mreže da bi koordinirale akcije, a u cilju utjecaja na donošenje političkih i drugih odluka.

Ronfeldtov rad je postao predmet diskusija na Internetu sredinom ožujka kada je Joel Simon objavio članak o Ronfeldtovom stavu prema utjecaju informatičkih mreža i netwara na političku situaciju u Meksiku. Prema njemu Ronfeldt smatra da je rad aktivista na Internetu bio od velikog ako ne i od presudnog utjecaja pri organiziranju masovnih demonstracija u Mexico Cityu u podršku zapatistima. Ronfeldt smatra da je širenje ideja i dokumenata zapatista natjeralo meksičku vladu da pregovara s njima umjesto da jednostavno pošalje trupe i masakrira pobunjenike.

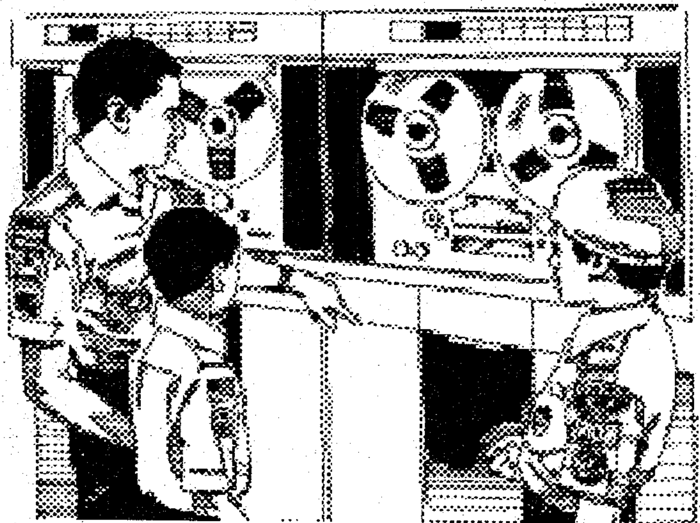
Ronfeldtova pozicija ima mnogo implikacija. Prije svega on nije nezavisan istraživač. On je namještenik zloglasne Rand korporacije koja je, još od svojeg osnutka 1948. privatni privjesak vojnom industrijskom kompleksu i koja je u najvećoj mjeri bila umješana u aktivnosti Sjedinjenih Država u Vijetnamu. Sam Ronfeldt je, pak, ne samo autor mnogih dokumenata za tu instituciju, već je bio suradnik i na mnogim projektima naručenim iz Pentagona i CIA-e. Iz toga je lako zaključiti da njegovo mišljenje nije nešto što treba slaviti u korist grupa i aktivista, već da pokazuje interes civilne i vojne vlasti za aktivnosti Ljevice na Internetu.

Netwars: Rastvaranje hijerarhije

Sve vlade, a posebno ona Sjedinjenih Država, ekstremno antagonistički se odnose prema ideji efektivne upotrebe informacija, posebno onih koje dolaze s političke ljevice. Ovu poziciju je najbolje sumirao **Samuel P. Huntigton** u obimnom izvještaju trilateralnoj komisiji pod nazivom Kriza demokracije. Pišući izvještaj kao reakciju na mobiliziranje ljudi normalno izoliranih od političkih zbivanja krajem 60-ih, Huntigton 1975. piše da "neki od problema vlasti u Sjedinjenim Državama leže u višku demokracije... Umjesto kojega je potreban viši stupanj umjerenosti u demokraciji". Nastavljajući Huntigton bučno zahtijeva da "efektivne operacije demokratskog političkog sistema obično zahtijevaju određene mjere ravnodušnosti i neumiješanosti dijela pojedinaca i grupa... ovo marginaliziranje pojedinih grupa je u osnovi nedemokratsko, ali je jedan od faktora koji su nužni da bi demokracija funkcionirala efektivno". Drugim riječima, glavni američki policy makersi prihvaćaju demokraciju jedino ukoliko je ona limitirana, i ne pretjerano demokratična.

Da bi zaustavio to narastanje sudjelovanja javnosti, taj "višak demokracije", Huntigton predlaže limitiranje pristupa medijima. "Također je potrebno da se osigura pravo vlade da kontrolira izvore informacija... Novinari bi trebali

najutjecajniji mediji nisu zainteresirani za same informacije koje kruže internetom, ali ih i te kako zanima senzacionalizacija, pa čak i demonizacija aktivnosti na mreži



razviti vlastite standarde profesionalizma i stvoriti mehanizme za njihovu implementaciju. Alternativa tome jest regulacija novinarskih mjerila od strane vlade". Očito je da je vlast zainteresirana za kontrolu informacija. Ukoliko vlast smatra da i privatne institucije, među kojima su najutjecajniji mediji trebaju regulaciju, bilo iznutra ili direktno od strane vlasti, jasno je da nekontrolirani protok informacija na Internetu mora značiti novu "krizu demokracije" u očima vladajuće elite.

Da bi se razračunalo s tim trendom Ronfeldt iznosi jasan zaključak: "institucije se moraju braniti i ukoliko je to potrebno mreže se moraju sukobiti s mrežama". On smatra da ukoliko se američka vojska i/ili vlada želi uspješno boriti u ovom ideološkom ratu, s namjerom da u njemu i pobijedi, mora se u potpunosti reorganizirati, baciti na otpad čvrstu hijerarhijsku organizaciju u korist autonomnijih i decentraliziranijih sistema - komunikacijskih mreža. Na taj način, on smatra, "očekujemo da netwar bude sredstvo u borbi protiv ne-državnih učesnika"

Ronfeldtovo istraživanje zapravo bi moralo laskati ljevici. On ne samo da u samoj osnovi priznaje da su napori aktivista na Internetu iznimno efektivni, već i da je jedini način da se tome parira slijediti njihov primjer. On, doduše samo na jednom mjestu, čak pretpostavlja da "informatička revolucija osnažuje civilno društvo u mnogo pozitivnih oblika, i nije nužno da je netwar usmjeren 'protiv' interesa Sjedinjenih Država".

Međutim svi sudionici netwara i sličnih aktivnosti diljem Mreže moraju biti spremni prihvatiti i neizrečeno u Ronfeldtovom radu: da vladajuće elite ne samo da pažljivo gledaju što se događa, već su i spremne uključiti se u aktivnosti protiv njih.

Napad je već počeo

Antagonizam vlade Sjedinjenih Država prema političkom aktivizmu nije ništa novo. FBI je još kasnih šezdesetih otpočeo nešto što je danas poznato kao COINTELPRO, odnosno Counter Inteligence Programs. Cilj programa je bio da "diskreditira, omete, zavara i na druge načine neutralizira" različite političke grupacije, kao što su Crne pantere, AIM, različite feminističke, ekologističke i antiratne grupe. Mnogi smatraju da je ideja programa živa i danas, pogotovo ukoliko se pogledaju ne tako davni napadi na aktiviste različitih grupa diljem Sjedinjenih Država. Zbog same prirode Interneta i drugih komunikacijskih mreža teme koja se pojavljuju na njemu ne priznaju nikakve granice, a pogotovo ne one državne. Zbog toga je zanimljivo pratiti gdje i kada su takve mreže napadnute. A napadi se pojavljuju. Od početka ove godine, veliki broj lokalnih mreža u Evropi je već napadnut i u nekim slučajevima ugašen.

U Italiji su krajem veljače karabinjeri upali u mnoštvo stanova - uglavnom ljudi aktivnih u anarhističkom pokretu. Konfiscirali su magazine, pamflete i druge "optužujuće" materijale, a također su zaplijenili i personalna računala od kojih su mnoga bili domaćini BITS against the Empire, čvora mreže za Cybernet i Fidonet. Ljudi su optuženi pod pomalo smješnom optužbom za "udruživanje u cilju podrivanja demokratskog poretka", što u slučaju osude povlači 7 do 15 godina zatvora.

U Velikoj Britaniji je također napadnut veliki broj kompjuterskih mreža. Terminal Boredom BBS u Škotskoj je prestao s radom jer je policija uhapsila dvojicu hakera koji su održavali sistem. Spunk Press - najveći anarhistički arhiv, sa "sjedištem" u Velikoj Britaniji u posljednje se vrijeme suočava s velikim medijskim napadom: optužuju ih da surađuju s terorističkim organizacijama kao što je Rote Armee Fraktion ili za distribuiranje pamfleta u kojima se objašnjava kako napraviti eksplozivnu napravu, kao i za "remećenje rada škola... i napade na multinacionalne kompanije". Članci u tiražnim časopisima kao što su Sunday London Times i Computing s naslovima tipa "Anarhisti koriste Internet za subverziju", doveli su do toga da idejni vođa arhiva ostane (privremeno op.pr.) bez posla, jer je firma u kojoj radi dobila previše negativnog publiciteta.

Nije čudno da su napadi upereni prije svega na anarhističke i libertersko-socijalističke grupe na Internetu, jer su one trenutno najorganiziranije skupine unutar Mreže. Čak i urednik Computinga priznaje da je "zapanjen razinom organizacije... grupa koje su u iznimno kratkom vremenu zavladale mrežom". To je u potpunosti u skladu s Ronfeldtovom tezom, jer tko bi bolje mogao iskoristiti jedan sistem koji erodira hijerarhiju od decentraliziranih, autonomnih grupa libertera i anarhista?

Međutim napadi neće ostati povlastica anarhista još dugo. U Sjedinjenim Državama priprema se veliki broj propisa kojima bi se trebale ograničiti političke slobode, i zapravo ozakoniti aktivnosti COINTELPRO-a. S gledišta kompjuterskih mreža najznačajniji je takozvani Prijedlog zakona D-NE koji su predložili senatori Exon i Gorton, a koji ne samo da bi kažnjavao "obsceni, lascivni i nepristojni" javni nastup, već bi zabranjivao i obavljanje telekomunikacijskih usluga (u tu kategoriju spada i Internet) koje bi služile distribuiranju takvih informacija i to pod kaznom od dvije godine zatvora na više. Kao jednu od mogućnosti u novom prijedlogu zakona ostavlja se i mogućnost vladi da dijelom ili u potpunosti zakonom zabrani pristup Internetu.

Ne samo vlada, već i mnogi mediji uočili su moć Interneta u rukama aktivista. The Washington Post, Newsweek, pa čak i CNN su imali priloge koji s velikim respektom obrađuju upotrebu računalnog komuniciranja prilikom zapatističke pobune u Meksiku. Odmah treba napomenuti da najutjecajniji mediji nisu zainteresirani za same informacije koje kruže Internetom, ali ih i te kako zanima senzacionalizacija, pa čak i demonizacija aktivnosti na mreži.

Efektivnost netwara

Dobar primjer moći Intereneta kao oruđa u borbi jest nevjerojatna brzina i raspon širenja informacija o događajima u Meksiku, odnosno u zapatističkom ustanku. Kada je Alexandar Cockburn napisao članak o umiješanosti Chase Manhattan Bank u ustanak u Chiapasu samo je limitirani broj čitatelja mogao doći do te informacije. Memo, koji je citirao, a koji je potpisao Riordan Roett, iznimno je važan jer je pokazivao direktan odnos velike banke sa zbivanjima u Meksiku. U njemu se, naime, kaže da "meksička vlada mora eliminirati zapatiste da bi demonstrirala efektivnu kontrolu državnog teritorija i nacionalne sigurnosti". Drugim rječima, ukoliko meksička vlada želi ulaganja od Chase-a mora slomiti ustanak. Ta informacija je bila prilično bezopasna sve dok se nalazila samo u pisanom obliku, ali kada se pojavila na Internetu (uz pomoć mnogih listservera i USENETa), iznenada je ogroman broj ljudi saznao za nju i više stotina demonstracija je upriličeno protiv meksičke i američke vlade diljem svijeta, a posebno mjesto su zauzele aktivnosti protiv Chase banke u Sjedinjenim Državama, koja je na kraju bila prisiljena distancirati se od memoranduma.

Anarhisti i zapatisti su možda najorganiziranije i trenutno najuspješnije grupe na Internetu, ali oni su samo vrh ledenog brijega. Trenutno se na Internetu odvija više stotina, a možda i tisuća kampanji: od lokalnih problema kao što je na primjer anti-Proposition 187 u Kaliforniji, pa do progresivne mreže među koledžima protiv republikanskog prijedloga "Contract on America", a njihov broj iz dana u dan raste. Raste kako broj ljudi umiješanih u akcije, tako i politički utjecaj tih akcija. Postoji mnoštvo paralela između situacije na jugu Meksika i civilnog rata u Gvatemali, kada je vlada mogla spriječiti dotok informacija i ugušiti pobunu u korijenu, dok se meksička vlast susrela s organiziranim napadom međunarodne javnosti samo nekoliko sati prije no što je odaslala trupe. To je i najočitija potvrda Ronfeldtove teze da je netwar, kada se pravilno i organizirano provede iznimno snažno i utjecajno oruđe, i u pravilu postiže makar i djelomičan uspjeh.

Što još možemo učiniti?

Više je nego očito da Rand, ali i ostale agencije establišmenta nisu samo znatiželjne za ono što aktivisti rade na Internetu, već da smatraju njihove aktivnosti efikasnima. Jasno je i da studiraju naše aktivnosti i analiziraju našu snagu. Mi bi morali činiti isto, ali iz dijametralno suprotnih razloga: ne da bi ukočili naš rad već da bi ga unaprijedili. Također, morali bi prihvatiti i nova pravila igre: ukoliko vlasti studiraju naše aktivnosti, mi bi morali činiti isto s njihovim.

Kao što Ronfildt kaže potencijal postoji za sve nas i moramo ga još efektivnije koristiti. Informacija ima u izobilju, što je svakome kristalno jasno, ali na nama je da organiziramo nešto bolje od samog koordiniranja transfera sirovih informacija, što trenutno predstavlja najveći dio "networkinga" na Internetu. Da bi poboljšali dosadašnji rad, moramo pokušati pružiti više - posebno to vrijedi za područje ozbiljnih analiza. Ne samo širenje informacija o onome što rade različite grupe i o onome što radi vlast, morali bi pokušati koordinirati rasparčavanje solidnih i čvrstih analiza važnih događaja. U tom slučaju bi aktivisti širom mreže imali ne samo priviligiju dostupa up-to-date informacijama, već također i utemeljenu analizu o političkom, društvenom i/ili ekonomskom značenju pojedinog događaja, a koja može poslužiti kao još djelotvornije oruđe u borbi protiv zloupotrebe političkog sistema.

preveo: Igor Marković

svi sudionici netwara diljem Mreže moraju biti spremni prihvatiti da vladajuće elite ne samo da pažljivo gledaju što se događa, već su i spremne uključiti se u aktivnosti protiv njih

Netwars

BIBLIOTEKA SE
RAZVOJ I OKOLIŠ

Biblioteka časopisa "Socijalna ekologija"
Izdavači:
Hrvatsko sociološko društvo
Filozofski fakultet
41000 Zagreb, Đ.Salaja 3

Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
41000 Zagreb, Đ.Salaja 3
Urednik:
Ivan Cifrić

Sociološki pristup okolišu

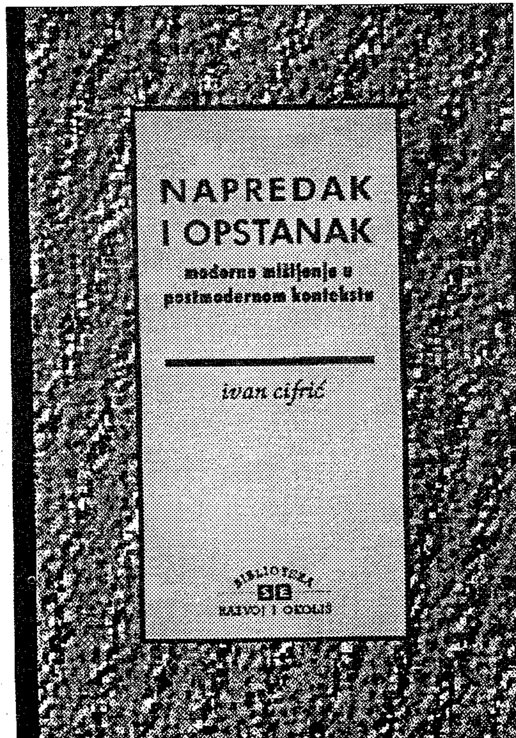
Zavod za sociologiju zagrebačkog Sveučilišta razveselio je našu čitalačku publiku stri nove knjige koje se bave izučavanjem jednog od najvažnijih problema suvremene civilizacije, koje je odavno prešlo iz čisto teoretske sfere u praktično područje gole borbe za opstanak. Radi se, naravno, o socioteorijskim aspektima održivog razvoja

piše: Igor Marković

Ekologija je, uvijek značila ***društvenu*** *ekologiju; uvjerenje da pravi pristup dominaciji nad prirodom potječe od dominacije čovjeka nad čovjekom*

Murray Bookchin

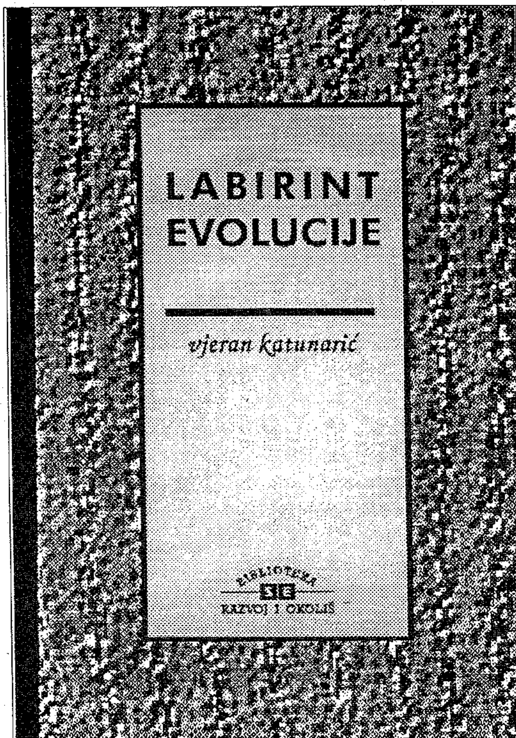
Časopis *Socijalna ekologija*, jedan od rijetkih egzemplara koji se još uvijek bavi teorijom društvenih znanosti na ovim prostorima, a zadovoljava kriterije kako redovitog izlaženja tako i kvalitete tekstova, krenuo je za odličnim primjerom *Filozofskih Istraživanja* i pokrenuo biblioteku časopisa. Službeno prošle godine, a u knjižarama i na drugim mjestima gdje se može nabaviti, početkom ove, pojavile su se tri knjige naših eminentnih sociologa, koji su i sami sud-



jelovali u pokretanju i časopisa i biblioteke. To su *Moderno društvo i izazovi razvoja* **Rade Kalanja**, *Labirint evolucije* **Vjerana Katunarića** i *Napredak i opstanak* **Ivana Cifrića**. Sve tri knjige bave se pitanjima razvoja i napretka, odnosno temama koje "zauzimaju središnje mjesto u suvremenoj socijalnoznanstvenoj refleksiji" kako kaže Rade Kalanj u uvodu prve knjige iz serije.

Seciranje ideje razvoja

Moderno društvo i izazovi razvoja je knjiga podijeljena na sedam poglavlja, od kojih se prva dva bave modernim viđenjima pojma razvoja, ali, uprkos reputaciji briljantnog sistematičara, Kalanj se ovdje nije uhvatio u zamku pokušavajući sistematizirati sve suvremene ideje o razvoju i/ili napretku već se zaustavlja na "ovlašnom" povijesnom pregledu nekih koncepata napretka u prvom poglavlju i na razradi jednog specifičnog, u nas možda i manje poznatog poimanja tog pojma -njegovoj razradi u kršćanskoj znanosti. Ono što je iznimno zanimljivo jest razmatranje suvremenog kršćanskog nauka, odnosno izbjegavanje klišeiziranog pogleda prema kojemu kada se govori o kršćanstvu, preciznije rečeno katoličanstvu, autori uglavnom baziraju analizu na starijim spisima. Možda i najzanimljivije poglavlje knjige pokazuje kako se katolički mislioci bave pitanjima kojima se bave i svjetovni teoretičari i dolaze do sličnih zaključaka, naime "enciklike dosljedno upozoravaju na dvoznačnost napretka i u tome se nimalo ne razlikuju od većine suvremenih kritičkih rekonstrukcija tog pojma". naime vrlo temeljito pokazuje razvoj te misli koji je komplementaran onom svjetovnom od enciklika iz šezdesetih koje se još drže *Knjige postanka* odnosno maksime "napučite zemlju i podvrgnite je sebi", pa preko sedamdesetih, kada se priča pomalo mijenja u "nesmotrenim iskorištavanjem prirode čovjek bi je lako mogao razoriti" do vrhunca u *Centesimus annus* gdje se kaže "Čovjek zahvaćen željom da posjeduje i da uživa ... konzumira pretjerano i neuredno zalihe zemlje i vlastitog života". Na toj toči kršćanska misao kao da sublimira ne samo znanstvena shvaćanja kraja tisućljeća, već i svu silu dubinsko-ekoloških shvaćanja koja pomalo preplavljuju zapadni svijet, već iznuren vječnom utrkom koju mu nameće konzumerističko društvo. Treće poglavlje - *Modernost i moć* -kao da se malo udaljuje od osnovne teme, ali je ipak čvrsto povezana uz toriju razvoja. Naime, razmatranje odnosa moći i razvoja iznimno je značajno na nekolino razina. Prije svega radi se o povezivanju razvoja s političkim ideologijama i posljedično političkom moći, ali se bavi i analiziranjem različitih oblika moći i njihovih utjecaja na tendencije rasta i razvoja i zaključuje da upravo ekologija postaje onaj nezaobilazni faktor koji propituje povezanost tehnoznanstvene i političke moći "u jednom te istom



ključu: ključu napretka i proturječja opstanka". Preostala četiri poglavlja bave se sociologijom razvoja, odnosno pitanjima održivog razvoja koji se, prema Kalanju, "ne može razumjeti ni rješavati bez istraživačko-analitičkog angažmana sociologije". Radi se o tematskim grupama koje obrađuju pitanje odnosa razvoja i subjekta - bez obzira radi li se o pojedincu ili društvu, samu sociologiju razvoja, zatim pitanje međuodnosa civilizacije i razvoja - gdje valja izdvojiti interesantno tumačenje danas već kultnog *Sukoba civilizacija*, te na kraju odnos postmoderne prema razvoju i gorućim pitanjima suvremenog preživljavanja čovječanstva kako u duhovnom tako i u čisto fizičkom pogledu. Knjiga je iznimno zanimljiva i pretstavlja bogati izvor informacija ne samo za zainteresirane nestručnjake već i kao korisno pomagalo studentima različitih društvenih studija.

Evolucija moći

Druga knjiga u nizu bavi se dvama paralelnim stasavanjima odnosno evolucijom ekonomsko-političke moći s jedne i suvremenom interpretacoijom biološke evolucije promatrane kroz sociološku vizuru s druge strane. *Labirint evolucije*, uvodno poglavlje po kojemu nosi naziv i cijela knjiga promišlja evolciju i njezine posljedice na nekoliko poldručja. Osim već navedenih traže se i nalaze implikacije koje ukazuju na promjenjivost u svim područjima ljudske djelatnosti - i to uvijek s osnove selekcije i "zakona jačega". Zanimljiva je teza po kojoj je zapadna civilizacija izpačila teoriju napretka i zapala u kognitivnu bolest. Naime pripadnik te civilizacije "želi sve saznati o okolini u koju ne želi zalaziti, jer mu se čini odvratnom i neupotrebljivom. On bi znao, a ne bi živio". Implikacije ovakve teorije na praktičan život nije teško zamisliti, a svakodnevna događanja ne samo diljem svijeta, već i u našoj najbližoj sredini u priličnoj mjeri joj daju za pravo. Slijedi britak i krajnje zanimljivo ilustriran prikaz antagonističke evolucije, ali i jedne vizije društva "estetske kreativnosti znanstvenog znanja, rada i privređivanja na osnovi kombinacije tržišta i kooperacije", u kome bi se izbjegle zamke antagonističke revolucije i priklanjanja "ratovima i diktaturama, niovim mesijanizmima i novim fašizmima". Jedno od slijedećih poglavlja bavi se pitanjem evolucije nacije i ekonomsko-političke moći na primjeru suvremenog Japana, koji je pravi primjer sudara suprotnosti dviju civilizacijskih evolucija koje zaključuje da se nakon potresa i stresova izazvanih usklađivanjem turbulencija neminovno nastalih pri jednom takvom susretu "društvo i kultura, koji se nakon ... nesporazuma s drugima iznutra smiruju, traže druge i sami se otvaraju da bi bili što potpuniji", što je jedan od "savjeta" i antagonistički evoluiranim zapadnim društvima, koja još uvijek ne uspijevaju isplivati iz labirinta u koji ih je nasukao taj tip evolucije. Vrijedi izdvojiti i poglavlje *Kulturni razvoj i interkulturalizam* koje se bavi evolucijom kulture, odnosno u novije vrijeme skovanog pojma kulturalizma. Glavna okosnica tog dijela knjige je analiziranje barijera između kultura i naroda (civilizacija, ukoliko se opet podsjetimo **Huntigtona**) gdje Katunarić nalazi nekoliko sindroma koji onemogućuju multikulturalizam. To su primitivni sindrom "jedinstvenosti osamljnih, arhaički sindrom "izabranosti", tradicionalni sindrom "velikih i malih naroda", te moderni sindrom "neuvjerljivog bratstva". U daljem tekstu navode se primjeri iz prakse multikulturalizma, prije svega pionirskim pokušajima u obrazovanju, kao i pitanje multikulturalizma u znanstvenoj teoriji, i zaključuje bez optimizma, što nimalo ne manjuje znanstvenu vrijednost zaključka da kulturni pluralizam nije moguć jer "niti ekonomski ni politički sustav više nisu nimalo pluralni. Dapače oni su monistički ili bimonistički", jer njihova osnova leži u natjecanju, evolucijskoj teoriji pobjede prilagođenijeg što sve zajedno "ne ostavlja ni malo vjere u mogućnost pluralnih kultura".

Opstaje li napredak?

Treća i za čitatelja najzahtjevnija knjiga suprotstavlja ideju indutrijskog rasta i pitanje globalnog opstanka čovječanstva. U predgovoru se čitaoc upozorava na možda "prenaglašenu kritiku industrijske civilizacije" ali bi ga bilo bolje upozoriti na prilično obiman i složen metodološki aparat kojime se u knjizi potkrepljuje nekoliko osnovnih teza. Knjiga se sastoji od tri poglavlja koja se mogu interpretirati i kao klasični sociološko-istraživački rad: najprije teorijski uvod, zatim prezentiranje rezultata obimnih istraživanja, te zaključak koji istraživanje sumira. Bez poštenog osvježavanja metodoloških znanja ne preporuča se čitanje ove knjige, koja onima koji se je ipak prihvate i probiju kroz ogromne količine podataka donosi nekoliko iznimno zanimljivih teza, od kojih kao neku vrst mamca treba izdvojiti one koje kazuju da " je kritika suvremene prakse napretka i njezinih posljedica znak početka kraja jedne epohe - a možda i civilizacije", kao i insistiranje na značaju endogenih čimbenika "koji mogu bitno pridonijeti promjeni sadašnjih kriterija i stanja". Ta ideja nije nova, ali u svjetlu antagonističke evolucije teško prihvatljiva na praktičnom nivuo, što pokazuju i primjeri bezuspješnih nastojanja uvođenja moralnih i duhovnih vrijednosti u legislative pojedinih zemalja kada je riječ o okolišu i razvoju.

Sve tri knige su vrijedan doprinos, ne toliko našoj sociološkoj misli, jer je većin radova u njima već ranije u nekom obliku objavljena, širenju ideje o neophodnosti multidisciplinarnog pristupa pitanjima zaštite okoliša i planiranju razvoja koji su danas neraskidivo povezani. Uz svaku knjigu objavljena je i obimna bibliografija - u prosjeku oko tristotinjak naslova - koja vrlo dobro pokriva ne samo bazično područje teksta, već i sve temeljne članke i djela iz srodnih disciplina, a koja će poslužiti kao najbolji putokaz zainteresiranom čitaocu za dalje izučavanje jednog od najvažnijih problema suvremene civilizacije, koje je odavno prešlo iz čisto teoretske sfere u praktično područje gole borbe za opstanak. Jer, kako kaže **Ivan Cifrić** "naša budućnost više ne ovisi o planovima, nego o njihovim posljedicama".



Tko pregrađuje Dravu?

Piše Zlatko Petrović

Ponovo aktualiziranje gradnje hidroelektrane "Novo Virje" na Dravi kod Đurđevca potaklo je podravske ekologiste na nove akcije protiv pregrađivanja rijeke i uništenja prirodnih vrijednosti podravskog eko-sustava

Svojevremeno odustajanje Austrije i Slovenije od dalje gradnje hidroelektrana na Dravi i Muri, koja je nakon pregrađivanja Drave postala prirodna cjelina s nedirnutim tokom Drave doimali su se kao zeleno svetlo zaštitarima prirode, koji su se ponadali pobjedi razuma, a u korist zdrave prirode. Razlog zadovoljstvu imali su mađarski ekolozi jer je mađarski parlament 1991. godine donio odluku o proglašenju toka Drave nacionalnim parkom. Očekivanja hrvatskih ekologista, posebno u Podravini, da će i hrvatske vlasti slijediti primjer sjevernih susjeda pokazala su se iluzorna. Naprotiv, kod nas su ponovo aktualizirani planovi za gradnju hidroelektrane "Novo Virje" što je primljeno s negodovanjem ne samo u domaćim nego i u inozemnim krugovima.

Neprocjenjiv prirodni rezervat

Sedamdesetih i osamdesetih godina kazali su se u Hrvatskoj veliki planovi za iskorištenje energetskog potencijala rijeke Drave. Zamišljen je projekt cijelog niza hidroelektrana koji je trebao gradnjom betonskih brana i stvaranjem velikih umjetnih akumulacija u ravničarskom okruženju Drave osigurati Hrvatskoj jeftin izvor prijeko potrebne energije.

Ti planovi nadovezali su se na već postojeće hidroelektrane, kao i one u gradnji, na gornjem toku rijeke u Austriji i Sloveniji, a realizacija je stigla do Đurđevca. Poslije Varaždina i Dubrave (kod Koprivnice), tu je trebalo graditi najjaču hrvatsku hidroelektranu. U okviru *Hidroelektrane Đurđevac* trebalo je, uz vodnu stepenicu na Dravi, izgraditi i derivacijski kanal kroz šumu *Repaš* što bi izazvalo značajno sniženje nivoa podzemnih voda. Ta promjena, prema procjeni stručnjaka imala bi negativne posljedice na površini većoj od pedeset tisuća hektara. Na najugroženijem dijelu (oko 8.000 ha) sniženje bi se kretalo od deset centimetara do četiri metra. To bi ugrozilo zakonom zaštićenu šumu Repaš, tri tisuće hektara zemljišta pod kvalitetnim hrastom lužnjakom te grabom i poljskim jasenom.

Ovaj jedinstveni eko-sustav predstavlja neprocjenjiv rezervat biljnih i životinjskih vrsta što mu u pogledu zaštite prirode daje izuzetan značaj, upozoravalo je još u lipnju 1989. godine *Ekološko društvo Đurđevac*. Između ostalog, ta šuma ima vrijednost i za zdravlje ovdašnjih ljudi jer osigurava pitkost podzemnih voda i pročišćava zrak. To je posebno važno zbog nusprodukata eksploatacije prirodnog zemnog plina na ovom području - uz devet milijuna prostornih metara plina pretpostavlja se da se dnevno ispušta čak 2 700 tona ugljičnog dioksida.

Za stanovništvo ovog dijela Podravine značaj šume Repaš daleko nadmašuje objelodanjenu vrijednost od 1,5 milijuna dolara a kolika je službena procjena ovog eko-sistema. Uzeta je u obzir vrijednost drvne mase, zemljišta, divljači (tu je poznato lovište *Čambina)* a sama Drava prirodno je mrijestilište. Osim toga, Repaš je čuvar zdravlja u sve zagađenijoj prirodi, zapravo živa pluća Podravine, pa ga i stručnjaci republičkog *Zavoda za zaštitu prirode* smatraju neprocjenjivim.



Udarac prirodi

Rječiti argumenti zaštitara prirode i podravskih poljoprivrednika nisu zaustavili planiranje gradnje hidroelektrane Đurđevac. Od nje se, međutim, odustalo jer je Mađarska povukla obećani, mada skromni (8 posto) udjel u poslu. Kako je u međuvremenu proglasila svoju stranu Drave i njenu obalu nacionalnim parkom, s njom kao potencijalnim partnerom *Hrvatska elektroprivreda* ne može računati. No, HEP ne odustaje. Planovi su prilagođeni i odabrana je nova lokacija: Novo Virje, na užas ekologista Podravine, a uprkos poraznim iskustvima sa tri već izgrađene hidroelektrane Varaždin, Čakovec i Dubrava.

"To je udarac za prirodu jer hidroelektrane ugrožavaju riječni ekosustav" upozorava **Božica Jelušić**, predsjednica Ekološkog društva Đurđevac pozivajući se na saznanja stručnjaka koji su na primjeru Rajne prostudirali posljedice pregrađivanja rijeke. Visoki betonski nasipi (10 i više metara) kakvima su okružene električne centarale kod Varaždina, Čakovca i Dubrave, ne samo da su rugobe u krajoliku, već se oko njih širi pustinja: raslinje uz vodeni tok te zelenilo i svježina krajolika postaju samo "priče iz davnine".

Hidroelektrana "Novo Virje" trebala bi se graditi točno sred zavojitog dijela Drave oko repaške šume. Brana visoka 14 metara nalazila bi se u neposrednoj blizini mađarske granice, a akumulacijski bazen bio bi dug 22,5 kilometara.

"Rijeka bi se izgubila u toj masi", upozoravaju đurđevački zaštitari. Dugačak je popis negativnih posljedica na okoliš koje se, prema dosadašnjim iskustvima na drugim hidroelektranama mogu očekivati: gubitak velikih površina obradivog tla nenadoknadivog za ovaj izrazito poljoprivredni kraj; pad i promjena režima voda; smanjenje ribljeg fonda i promjene zastupljenosti vrsta u korist "ribljeg korova"; nestanak mrtvica i močvarnih travnjaka, čime bi mnoge vrste ptica izgubile gnjezdišta; erozija riječnog dna, a zbog rešetaka će se stvarati anaerobni organizmi koji uzrokuju truljenje organskih tvari i stvaraju otrovne supstance. Zagovornici gradnje hidroelektrane, sa svoje strane, ukazuju na velike mogućnosti umjetnog navodnavanja. Ekologisti sumnjaju da to može biti uspješno poput prirodnog navodnavanja uz redovit dotok podzemnih voda jer smatraju teško mogućim osiguravanje dovoljnih količina soli, minerala i hranljivih tvari.

Studije, studije ...

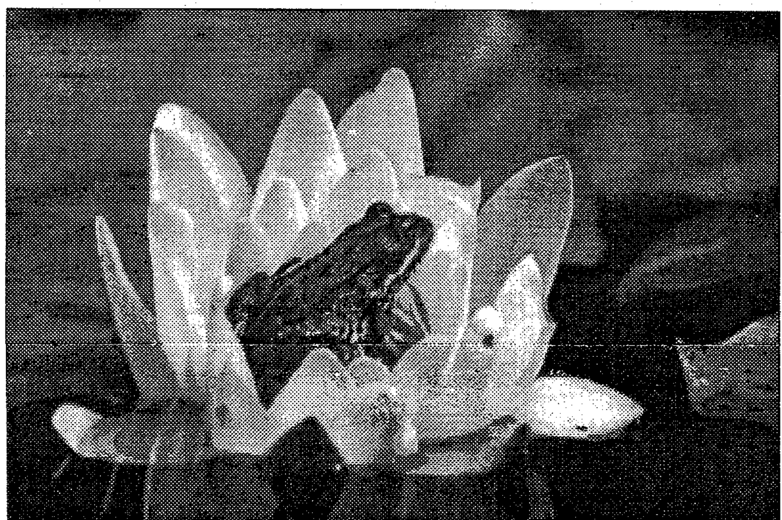
U razgovorima s Podravcima pokazalo se da većina nije dovoljno obaviještena ni svjesna mogućih posljedica gradnje brane kod Novog Virja. Načulo se da se piše čak 110 (!) *Studija o utjecaju na okoliš*, pa se ljudi pitaju poznaju li stručnjaci ovo područje ili sve rade iz kabineta. Kako to da su Mađarska, Slovenija i Austrija odustale od gradnje hidroelektrana na Dravi, a samo u Hrvatskoj se to smatra dobrim rješenjem?

Predstavnici lokalnih i županijskih vlasti zdušno podržavaju gradnju hidroelektrane tumačeći to uvijek istim razlogom - nužnošću razvoja i glađu zemlje za energijom. Seljacima se obećavaju dvije žetve godišnje a zaštitari ukazuju da Podravina nije Mezopotamija već ima šest hladnih mjeseci u godini. Izgubivši dragocjenu pomoć rijeke u prihranjivanju tla putem podzemnih voda, poljoprivredna bi se proizvodnja, smatraju, čak znatno smanjila. A što to za poljoprivrednu regiju znači, ne treba ni dokazivati.

Pozivajući odgovorne na razumno rješenje u skladu s programima za zaštitu prirode za koje se Hrvatska opredjelila i koje je već propisala i potpisala, đurđevački ekologisti predlažu da se eko-sustav Drave i s hrvatske strane proglasi zaštićenim prostorom. U budućnosti bi se osmislio nacionalni park sa svim popratnim sadržajima za odmor, rekreaciju i učenje u prirodi. "U tome nas", naglašava Božica Jelušić, "podržavaju međunarodne organizacije koje su spremne pomoći u iznalaženju alternativnih rješenja za izgubljene kilovate električne energije". O tome je u veljači pismom obavješten i hrvatski predsjednik **Tuđman** ali pismo je ostalo bez odgovora.

O Dravi piše mnoge ugledne svjetske novine i časopisi koji se bave prirodom, posebne priloge pripremile su švicarska i njemačka televizija, a u našoj se javnosti o tome ne čuje ništa. Glas zaštitara biva sve tiši jer ga nadglasavaju interesne grupe koje u gradnji elektrane vide dobru zaradu. Već danas na području Podravine ima dvostruko više mega-objekata naftne industrije nego što bi to priroda mogla bezbolno podnijeti.

Ne sačuva li se Drava, Podravina će izgubiti svoje bitno obilježje po kojem je postala i dijelom europske prirodne baštine. "A Drava bi nam", zaključuje Božica Jelušić, "doista mogla ostati živjeti samo na slikama naivaca i u narodnim pjesmama".


U brojnim rukavcima (mrtvice) cvjetaju lopoči

Projekt: DRAVA

Zemlje: Hrvatska, Austrija, Slovenija, Mađarska

Suradnici: Hrvatsko ekološko društvo, Zemaljska organizacija za zaštitu prirode Somogy, Mađarsko ornitološko društvo i Društvo za zašitu prirode, Slovenski savez za zaštitu ptica, Evropsko prirodno nasljeđe (Austrija)

Najvažniji ciljevi zaštite

- Tok rijeka Drave i Mure do utoka u Dunav mora se sačuvati kao jedan od najvažnijih ekosustava u Evropi. Nedirnutost riječnog toka zato je najvažniji cilj zaštite
- Međunarodna zajednica trebala bi poduprijeti Hrvatsku u odustajanju od izgradnje hidroelektrana na Dravi i omogućiti joj dobivanje energije iz drugih izvora
- Središnja zona zaštite mora biti tok rijeke. To posebno vrijedi za područje Drave uzvodno od Barča, te za Muru između Mađarske i Hrvatske. To moraju biti i mrtvi rukavci, ostaci prašuma i posebno zaštićeni objekti prirode kao što je Kopački rit
- Poplavne šume čine prirodno jedinstvo s tokom rijeke. Zato moraju biti uključene u Nacionalni park kao zaštitne zone. Njihovo pomlađivanje i uzgajanje treba provoditi isključivo sadnim materijalom autohtonih vrsta drveća
- Osim šuma važni dijelovi zaštitne zone su i vlažne livade i pašnjaci. Zbog njihova održavanja potrebno je sačuvati uobičajeni ritam aktivnosti seljaka u Nacionalnom parku
- Važnost Nacionalnog parka za razvoj cijeloga kraja mora se prikazati tako da stanovništvo uvidi da je to šansa za njihovu budućnost. Mogućnosti koje Nacionalni park može pružiti u razvoju cijeloga kraja treba dobro prikazati lokalnom stanovništvu
- Zbog svega toga potrebno je izraditi plan javnog djelovanja, predvidjeti oblike iskorištavanja prirodnih resursa u pojedinim dijelovima toga velikog zaštićenog područja. Od najveće je važnosti i razvijanje suradnje općina i gradova uz Muru i Dravu

LAURIE ANDERSON - digitalne priče o ljubavi i smrti

I wasn't able to inform him that he wasn't going to get twelve pictures, but one very, very complicated one.

Željeli smo postaviti niz pitanja. Željeli smo dobiti mnogo odgovora.
A Laurie, što Laurie kaže?

So here are the questions. Is time long or is it wide?
And the answers? **Sometimes the answers just come in mail**
and you get a letter that says all the things
you were waiting to hear, the things you
suspected, the things you knew were true.
And then in the last line it says:
Burn this.

LAURIE ANDERSON
Krajem prošle godine objavila je Bright Red, svoj šesti album za Warner Brothers. Ranije iste godine izdavačka kuća Harper Perennial objavila je svoju treću knjigu Laurie Anderson, Stories from the Nerve Bible, retrospektivu njenog rada u proteklih dvadeset godina.
Kompanija Voyager, jedan od najpoznatijih izdavača na polju interaktivnih medija (Freak Show Residentsa; The Complete Maus Arta Spiegelmana), objavila je nedavno i njen prvi CD-ROM nazvan Puppet Motel a Warner Brothers i CD The Ugly One with the Jewels and Other Stories, živi zapis njenog pričanja priča uz minimalnu zvučnu pratnju.
Od veljače 1995. krenula je na turneju The Nerve Bible, s prvim većim multi-mediskim performanceom u proteklih pet godina. U sklopu te turneje trebala je nastupiti i u Zagrebu ali je zbog raketiranja koncert otkazan i preseljen u Ljubljanu. Nastup traje gotovo dva sata (dva dijela, s pauzom) tokom kojih Laurie sama na sceni priča, pjeva, svira nekoliko instrumenata (čak i gitaru!), praćena projekcijama videa i slajdova na tri ekrana/paravana koji zatvaraju pozornicu. Dok je ranije izgledalo kako daje samo fragmente iz kojih sama publika treba stvarati cjelovite slike, sada je mnogo uočljiviji ne-linearni, ali narativni karakter potresne i provokativne cjeline.

click to continue

1.] F A C E S & N A M E S

Prvo je Lou Reed s Johnom Caleom osnovao Velvet Underground. Warhol im je za prvi album našao i pjevačicu Nico. Nico ubrzo odlazi a većinu njenih solo albuma producirati će John Cale. U vrijeme snimanja trećeg albuma Cale napušta VU. Na prvom samostalnom albumu surađuje s minimalističkim kompozitorom Terry Rileyem. U to vrijeme je Brian Eno kooptiran u Roxy Music. Nakon drugog albuma For Your Pleasure Eno odlazi. Njegov prvi samostalni projekt bila je kooperacija s osnivačem King Crimson, gitaristom Robertom Frippom, album "No Pussyfooting" objavljen 1972. Eno i Cale surađivali su na nizu vlastitih, zajedničkih, samostalnih ali i tuđih projekata. 1. juna 1974. Nico, Cale, Eno i Kevin Ayers održali su "koncert koji je spasio četiri karijere", zabilježen na live albumu. Cale je 1975. na snimanje albuma The End Nico u pomoć pozvao i Enoa. Iste godine pridonijeo je i minimalističkim ambijentalnim instrumentalima ("enossification"!) na posljednjoj ploči Genesisa sa Peterom Gabrielom - "The Lamb Lies Down On Broadway". Gabriel ubrzo napušta Genesis i na prvim samostalnim pločama intenzivno surađuje s Robertom Frippom. U isto vrijeme, Bowie zove Enoa kao suradnika na trilogiji Low, Heroes i Lodger. Naravno, kao suradnik se javljao i Fripp. 1978. Laurie upoznaje Williama S. Burroughsa. Eno upoznaje i Talking Headse u čijem će big bandu svirati i Adrian Bellew - čovjek koji će kasnije biti član obnovljene postave King Crimson, te surađivati s Laurie Anderson na njenom drugom albumu Mr Heartbreak koji je producirao Neil Rogers (surađivao i s Bowiem). Pjesmu Strange Birds napisala je i otpjevala u suradnji s Peterom Gabrielom. Na njenoj ploči Mr Heartbreak surađuje i William S. Burroughs, popularizator cut up tehnike.

U međuvremenu je Eno u kanadskim pustarama otkrio snimatelja Daniela Lanoisa i njegov mali studio. Surađivali su na nizu Enoovih ploča i ubrzo ga Eno uključuje u svoje projekte kao stalnog snimatelja, ranije je to bio Rhett Davies poznat po snimateljsko-producentskom radu za Roxy Music. Veliki proboj napravili su s U2. Za svoj album So Peter Gabriel poziva Lanoisa za producenta, što je, logično, rezultiralo da na sljedećem albumu Us, surađuje i Eno. Eno je također producirao i nekoliko radova world music umjetnika koji izdaju za Gabrielovu etiketu Real World. Razvijajući svoje para-muzičke interes (Real World, studio, WOMAD...) Gabriel s Enoom i Laurie Anderson (navono su u projekt uključeni i Kraftwerk, band koji nikad ni s kim nije surađivao!) razvija i ideju umjetničkog luna parka za koji su od grada Barcelone uspjeli dobiti i prostor. 1992 u Münchenu Laurie upoznaje Lou Reeda. Eno i Cale realizirali su intimistički zajednički album Wrong Way Up. Reed i John Cale ponovo su se udružili, prvo na Songs for the Drella a zatim i na reunionu Velvet Underground. Eno producira album Bright Red Laurie Anderson, na kojem u jednoj pjesmi učestvuje i Lou Reed.

[To be continued...]



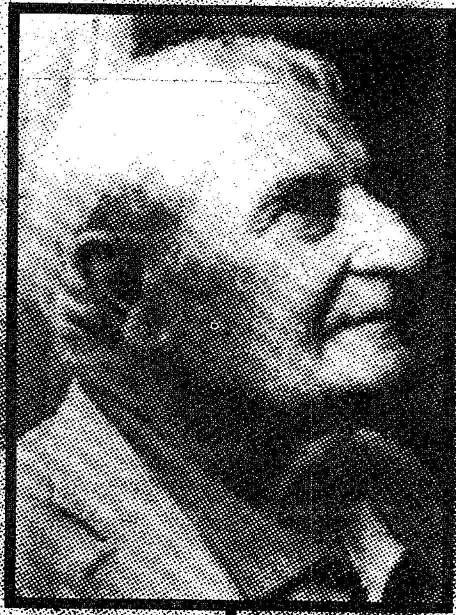
CD ROM
PUPPET MOTEL

Laurie Anderson realiziran je u suranji s Hsin-Chien Huangom. U svom umjetničkom djelovanju Laurie Anderson je uvijek prelazila granice - izvođača i publike, osobnog i političkog, tehnološkog i intimnog, visoke i popularne kulture... Radi kao umjetnik, kompozitor i izvođač, performance artist, politički komentator, fotograf, filmski umjetnik, autor knjiga...
Nema krivog koraka u Puppet Motelu. No ljudi naviknuti na dominantnu estetiku CD-ROomova i videoigara izgleda da se osjećaju frustrirani neostatkom akcije, pucnjave i ubijanja elektronskih neprijatelja. U virtuelnom svijetu Laurie Anderson kliže se na ledu, galaksije se okreću, možetestvarati svoja sazviježđa, svirati elektronske violine, ostavljati poruke na automatskim sekretaricama, slušati dijelove priča s Nerve Bible, premijerno čuti izvedbu pjesme Down in the Soho... to je svijet slika Laurie Anerson - kounikacijskih srestava, telefona, televizora, pisaćih strojeva - kao zaštitni znak, poznat i s unutrašnjeg omota albuma Big Science, američki zidni utikač za struju koji podsjeća na stilizirano lice čovjeka.

click to continue

[X] definirati neprijatelja

Razmišljala sam o budućnosti zbog svih ovih stvari koje su se događale u proteklih godinu i više dana, stvari koje su moj vlastiti rad učinile više političnim i koje su mi otvorile oči prema stvarima u američkoj kulturi koje su neko vrijeme bile skrivene i kad je svatko frenetično tražio razloge da okrivi nekog drugog. Nakon što su nam desetljećima govorili "RUSI DOLAZE! RUSI DOLAZE!" morali smo se suočiti s činjenicom da za sve te godine, niti jedan jedini Rus nije došao.
Mislim, pošto smo se trideset godina gotovo doveli do bankrota pripremajući se za to, da ne spominjem stvaranje svih onih filmova o smaku svijeta u kojima transkontinentalne rakete izlijeću iz silosa, ceste zakrčene izbjeglicama, a izbezumljene horde amerikanaca lutaju naokolo u krpama među radioaktivnim ruševinama svoje zemlje. I tada, iznenada, Rusi su bili ovdje (Hey, hello!), pili su coca-colu i gledali video, kupovali u robnim kućama. I iznenada, izgledali su potpuno isto kao i mi.
Bilo je to kao u vrijeme Američke revolucije kad je Paul Revere jahao kroz kolonije vičući "BRITANCI DOLAZE! BRITANCI DOLAZE!"
I ti si u svojoj zadimljenoj kolibi kolonijalnog stila i čuješ tog tipa kako urliče putem i pomisliš: Stani malo, i ja sam Britanac. Svi ovdje smo Britanci! Ovdje nema nikog osim Britanaca! Pa tko onda, ustvari, dolazi?
Dvjesto godina kasnije, još uvijek je važno definirati neprijatelja da bi se stvorila maksimalna količina nacionalne solidarnosti. Izgledalo je da ta ideja prilično dobro funkcionira u Zaljevskom ratu, ali u ovo vrijeme nacionalnog zadovoljstva, moram reći da bi izgubiti zaljevski rat bila katastrofa, ali pobjeda izgleda jednako opasna.
Jedan od najvažnijih efekata rata bio je pretpostavljena obnova nacionalnog ponosa, brisanje vijetnamskog sindroma. Ramišljala sam o tome dok sam promatrala pobjedničku paradu u New Yorku. Iznenada, tenkovi su prolazili mojim susjedstvom i svi ti ljudi odjeveni kao sportski fanovi trčali su naokolo histerično vičući o tome kako smo Numero Uno.
Ali oni momci na repu parade bili su najviše zastrašujući: vijetnamski veterani još uvijek odjeveni u svoje maskirne uniforme koji su povremeno dizali pesnice u nekoj vrsti davno zaboravljenog pozdrava moći. Zatim sam prije nekoliko dana pročitala zaista zastrašujuću statistiku - dvostruko više vijetnamskih veterana izvršilo je samoubojstvo otkako je rat završio nego što ih je poginulo u njemu.
Ali sve dok pobjedničke parade nisu završile nisam imala vremena da se zapitam, stani malo! Zašto je zaljevski rat prestavljen od strane samo jedne TV mreže? One koja je napumpala događaj super grafikom i gromovitim patriotskim soundtrackom? Što se ogodilo sa svim drugim reporterima?
I počela sam se prisjećati nekih od stvari koje su službenici Pentagona govorili nakon Vijetnama: da nikad više ne bi pokušali dobiti rat bez nepodijeljene podrške novina, da su konstantno medijsko petljanje i javne demonstracije (a ne slaba vojna strategija) krivci za izgubljen rat. I zaklinjali su se kako se takvo što više neće ponoviti.
Zaljevski rat prestavljao je neupitan uspijeh jer nikome nije bilo dozvoljeno a ga ozbiljno propita. Bio je, naravno, predstavljen kao show, kao reklama, kao drama. I nitko se nije bunio iz istih razloga zbog kojih posjetitelji kina ne skaču za vrijeme filma i ne viču stvari poput: "Slab zaplet!"A ako si i protestirao, morao si to maskirati kao još jednu vrstu zabave, poput onih glazbenika koji su se okupili da pjevaju "Give peace a chance" i tada objavili da su možda za rat, možda i ne, ali da im se u svakom slučaju sviđa otpjevati tu pjesmu.



Lucky man Lindsay Anderson

Milan KANAT

LINDSAY ANDERSON ostaje nepobitno najznačajnijim predstavnikom autorski profiliranog ali, nažalost, ne toliko utjecajnog britanskog filmskog pokreta Free Cinema. Nimalo opterećen svojom pripadnošću višoj srednjoj klasi tradicionalne britanske porodice, u najbližem koljenu militarističke provinijencije; svojim autentičnim i počesto autarkičnim angažmanom na području filmskog realizma, L. Anderson iskazuje raritetnu sklonost prema oblikovanju gotovo plakatskog revolucionarnog prevrata britanskog filma - kako u formalnom tako i u sadržajnom smislu. Iako nikada sebe ne smatrajući socijalistom, ovaj je autor ostvario djela koja svojim općim polazištem pripadaju gotovo blanquističkoj beskompromisnosti u tretiranju svojih anarho-individualističkih karaktera. Istodobno, Anderson je u svojim suptilnim opservacijama dotaknuo i područje najzapretenije ljudske osjećajnosti ostajući lučonošom (doslovno, Luciferom!) otvorene mogućnosti nekog humanijeg svijeta. Trojica gnjevnih mladih ljudi naziv potječe iz utjecajnog dramskog teksta Johna Osbornea, Look Back in Anger, po kojemu je mladi Tony Richardson realizirao uspješnu kazališnu predstavu što ju je kasnije prenio i na filmsko platno - Anderson, Richardson i Karel Reisz, stvaraju navlastit i autentičan britanski filmski pokret koji udahnjuje nove pokretačke snage u američkim utjecajem opterećeni engleski filmski svjetonazor. Uz Griersonov dokumentarizam i komedije Ealing studija, Free Cinema ostaje u povijesti kinematografije najznačajnijim britanskim doprinosom najutjecajnijoj ovostoljetnoj umjetnosti. Upravo je gore spomenuti John Grierson osobnost od najvećega značaja za sam nastanak Free Cinema. Filmski pokret koje će možda svoje najvidljivije posljedice imati u nastajanju tzv. struje političkog filma, direktno se nadovezuje na Griersonov dokumentarizam. Sam će, pak, Lindsay Anderson naglasiti da su na njega presudni utjecaj imali namjenski filmovi jednog, širem filmofilskom svijetu gotovo nepoznatog Humphreya Jenningsa. To će ime ostati zabilježeno u Andersonovu osobnom panteonu uz velikane poput Johna Forda, izrijekom, kao i Jean Luc Godarda, prešutno ali i nezaobilazno.

U opusu Lindsay Andersona nalazimo filmove izrazito lirsko-poetskog izričaja, poput Oscarom nagrađenog kratkog dokumentarca Thursday Children (o školi za gluhonijemu djecu) ili Raz, Dwa, Tzry (snimljen u Poljskoj, o audiciji za mlade pjevače, prepun suptilnih duhovitosti i lucidnih opservacija u formalnom kontrapunktiranju njihova nastupa sa minijaturama zabilježenim na ulicama Warszawe). Ipak, ovaj, doista u punom značenju tog iskaza, samosvojni autor ostaće prije svega zapamćen kao satirik - pa zašto ne izreći - i kao cinik britanskog i svjetskog filma. Sklonost autoironiji i, istodobno, nepodnošljivoj lakoći postojanja, one su dominante koje obilježavaju dva, uvjetno govoreći, dokumentarca o ovome izuzetnome autoru, što smo ih imali prilike vidjeti u ovoj ? značajnoj selekciji: Lucky Man **Kevina Mac Mullena** i Is That All There Is?, samoga Lindsaya Andersona. Govoreći o sebi i svojim filmovima, kao i susrećući se s ljudima koji nešto znače u njegovu životu, Anderson se doimlje osobom velike tolerancije, ali i nesklonosti bilo kakvim kompromisima. Stoga je razumljiva i činjenica da je u svojoj dugoj karijeri filmskog djelatnika-umjetnika snimio relativno malen broj igranih filmova, uz velike vremenske hijatuse između pojedinih ostvarenja. Prema tomu, filmovi što ih možemo vidjeti u ovome ciklusu predstavljaju selekciju iz autorova opusa, ali sa značajom retrospektive.

Ovdje je mjesto i značajnoj digresiji o organizatoru ovoga rijetko zanimljivog ciklusa filmova. British Council, svojom nam je, u posljednje vrijeme intenziviranom aktivnošću - sjetimo se nedavnog predstavljanja najznačajnijih britanskih filmskih autora 80-tih u KIC-u - omogućio ovaj rijedak filmski doživljaj. Nažalost, ne i adekvatno posjećen. (Barem ne u njegovu prvome, dokumentarnome dijelu.) Uzgred, budi rečeno, dvorana će Filmoteke 16, KI-NO (koja je bila domaćinom ove selekcije filmova), uskoro postati isključivim kinotečnim prostorom i pod umjetničko-programskim nadzorom **Ivana Ladislava Galete** na taj način odmijeniti staru, kultnu Kinoteku u Kordunskoj.

Andersonov dugometražni prvijenac, This Sporting Life (1963), opora je društvena studija o nemogućnosti pojedinca (Richard Harris) da se, afirmirajući svoj status na području sporta, uklopi u svijet visokog društva te iskaže svoju emocionalnost prema ženi (Rachel Roberts) koja predstavlja jedinu smislenost u njegovu životu. Tragični fatalizam i opća sumornost osnovnog tona ovoga ostvarenja nije se suočila s prihvaćanjem od strane publike, ali su je kritičari podarili visokom ocjenom, te je na taj način Anderson ipak vrlo uspješno debitirao u igranom filmu. Ovaj je film možda najznačajnije ostvarenje - uz Reiszov Saturday Night, Tommorow Morning - što ga je Free Cinema kao primarno filmski dokumentaristički pokret iznjedrio kroz svojevrsnu poetiku socijalnog realizma i na području igranih filmova. Zanemarujući ponekad pretjerano brandovski manirizam u Harrisovoj interpretaciji protagonista, film funkcionira kao izuzetna studija karaktera predodređenih društvenim okolnostima.

Svoju autorsku osebujnost, međutim, Anderson iskazuje tek svojevrsnom trilogijom filmova u kojima je glavni protagonist redateljev omiljeni glumac i, u stanovitoj mjeri, njegov alter-ego Malcolm Mc Dowell. Filmom If... iz 1968. (kojeg, nažalost nismo imali prilike vidjeti u ovome ciklusu) počinje Andersonova afirmacija kao izuzetno socijalno angažiranog autora. Uz Žilnikove Rane radove, ovaj se film smatra pokretačem tzv. struje političkog filma, a svoju umjetničku auratičnost stječe prije svega vlastitom naglašenom svješću o formalnom postupku, gotovo na brechtijanskom tragu. Izmjenjivanje crno-bijelih i dijelova u boji u strogoj je funkciji pomaknutosti od mimetičkog narativnog koda kao i težnji k eminentno autorskom komentaru. Film uspješno dočarava anarhično stanje i kaotične prilike studentskog bunta, istodobno ironički naglašavajući skepsu u zbiljsku mogućnost promjene u strukturi građanskog društva.

Oh Lucky Man (1973), nastao po ideji **Malcolma Mc Dowella**, neobično je zanimljiva pikareska o apsurdnosti svakodnevice kao i o relativnosti uspostavljenih vrijednosti građanskoga društva. Protagonist, naivni poduzetni mladić Travis, pokušava postati uspješnim pojedincem u parametrima što ih propagira duboko iskvareno potrošačko društvo. (Kako izrabljena marcuseovska floskula!) Suočen s pojavnošću hipokrizijskih sustava uspješnosti, zbog svoje navnosti biva kažnjen od represivnih instancija toga društva. Ali, ni moralno preodgojen ne uspijeva se prilagoditi svijetu u kojemu nastoji pronaći vlastiti habitus. Jedini komu se može vratiti jest redatelj čijemu filmu duguje svoju opstojnost. U posljednjoj sekvenci Travis se vraća svim likovima koje je susreo u svojoj pikarskoj avanturi, a Mac Dowell se vraća samome Lindsayu Andersonu! Po kreativnim dosezima i umjetničkim implikacijama ovo je možda najznačajniji Andersonov igrani film.

Trilogiju s Malcolmom Mc Dowellom završava film Britannia Hospital (1982). Radikalizirajući i do krajnjih konzekvenci dovodeći neke od značajki vlastita autorskoga postava, Anderson stvara djelo od izuzetnog značenja za britansku i svjetsku kinematografiju osamdesetih. Apsurdnost ljudske egzistencije supostavlja se s grotesknom, kaleidoskopskom vizurom pomaknutosti svih ljudskih osobina. Izobličenost i dehumaniziranost ostaju jedinom konstantom u ovome svijetu što je izgubio prepoznatljive konture našeg povijesnim usudom danog staništa. Rule Britannia, Britannia rules the World kulturološki je leitmotiv prisutan u ovome gorko satiričnom filmu. Bolnica, odnosno sanatorijum "brain washing institution" postaje razotkrivalištem svih mentalnih regresija britanskog povijesnog korpusa. Metaforički intoniran, ovaj film iznosi na vidjelo, gotovo potpuno ogoljuje britansku kolonijalno-imperijalističku svijest. Bez ressentimenta, ali s izuzetnim smislom za ironiju - u što je naravno uključena i samoironija - Anderson dijagnosticira stanje dubokih, gotovo tektonskih poremećaja u mentalnom ustrojstvu te i takove svijesti.

Netko bi, možda, mogao pomisliti da iza ovako pompozno i pretenciozno intoniranih iskaza stoje filmska ostvarenja čija je osnovna karakteristika eventualna plakatnost i cerebralna predodređenost; gdje simbolička strukturiranost i visoka autorska svijest o postupku potpuno elimiraju značaj narativne komponente filma. To se vrlo često, primjerice, znalo dogoditi jednome Godardu. No, na sreću to nije slučaj kod Lindsaya Andersona.

Njegovi su filmovi prepuni zanimljivih karaktera u zanimljivim situacijama. Linsay doista znade ispričati filmsku priču na suvereni način autora duboko ukorijenjenog u tradiciju obilježenu pripovjedačima poput Dickensa, Thackeraya, Hardyja i mnogih drugih velikih britanskih književnih pripovjedača. Uostalom, govoreći i pišući s velikim simpatijama o Johnu Fordu, Anderson se i eksplicitno deklarirao kao poklonik svojevrsnog iskazivanja složenosti ljudske prirode i međuodnosa na jednostavan, ali duboko proživljeni i promišljeni način kako to čini ovaj veliki pripovjedač američkog filma. I tu leži možda presudni razlog da Linsaya Andersona označimo kao velikog filmskog Autora, upravo s velikim A.

Maestralno izvedena narativna struktura kao, primjerice, u dokumentarističkim ostvarenjima poput O Dreamland ili, na drugačiji način, u Every Day Except Christmas, iskazuje se jasno i pregledno sa simpatijama za ljude prikazane u njima, ali i s dozom blagog ironijskog humora prema njihovim slabostima.

Međutim, Anderson nikada nije sarkastičan poput jednog Altmana, pa i u vrlo oporo intoniranom igranom filmu, zapravo klasičnoj kazališnoj adaptaciji, In Celebration (1974) s **Alanom Batesom** kao protagonistom. Pravo otkriće, kako u formalno-autorskom tako i u sadržajnom smislu predstavlja film doista neobičnog pristupa autora vlastitoj osobi Is That All There Is? Ne izbjegavajući sebe prikazivati - doslovno! - ogoljenog, Anderson stvara autobiografijsko i autoironijsko djelo koje se teško može svrstati u bilo koju žanrovsku i filmsko-rodovnu domenu. S konačnom posvetom glumici i prijateljici **Rachel Roberts**, i uz naslovnu pjesmu njegova prijatelja i čestog skladatelja soundtracka Andersonovih filmova **Alana Pricea** (Ex-Animals), ovaj je film posveta svima onima koji kinematografiju smatraju pogodnim i podsticajnim medijem stvaranja jedne autentične i, prije svega, životne umjetničke kreacije. Linsay Anderson doista je jedan od njih.

post-rock-fest

Nakon tradicionalnog riječkog RI Rocka, Gitarijade Istre i Kvarnera, sve značajnijeg Art & Music Festivala te prošlogodišnjeg osiječkog Festivala slavonskog rocka, i Zagreb je dobio svoj rock-fest nazvan HURA. Festival je zamišljen kao svehrvatski, s ciljem objedinjavanja svih spomenutih festivala, te da pruži još jednu priliku novim grupama kako bi što jednostavnije krenule putem uspjeha.

Žiri u sastavu Kornelije Hećimović, Miljenko Car, Branko Komljenović, Dubravko Jagatić i Siniša Radaković, od pristiglih 98 prijava odabrao je osam za polufinale, a odustao je Lebensformer kojeg je zamjenila devetoplasirana grupa Falschspieler. Najneugodnije iznenađenje, pored nedostatka novca, bio je izuzetno slab posjet sve tri večeri festivala. Hvala grooveu, kao gost finala nastupio je Overflow pa je klub bio ugodno popunjen, što označava cifru od 200-tinjak posjetitelja i samo dokazuje da se i koprivničkim rockerima popularnost smanjila s obzirom da su u bolje vrijeme bili u stanju napuniti znatno veće prostore.

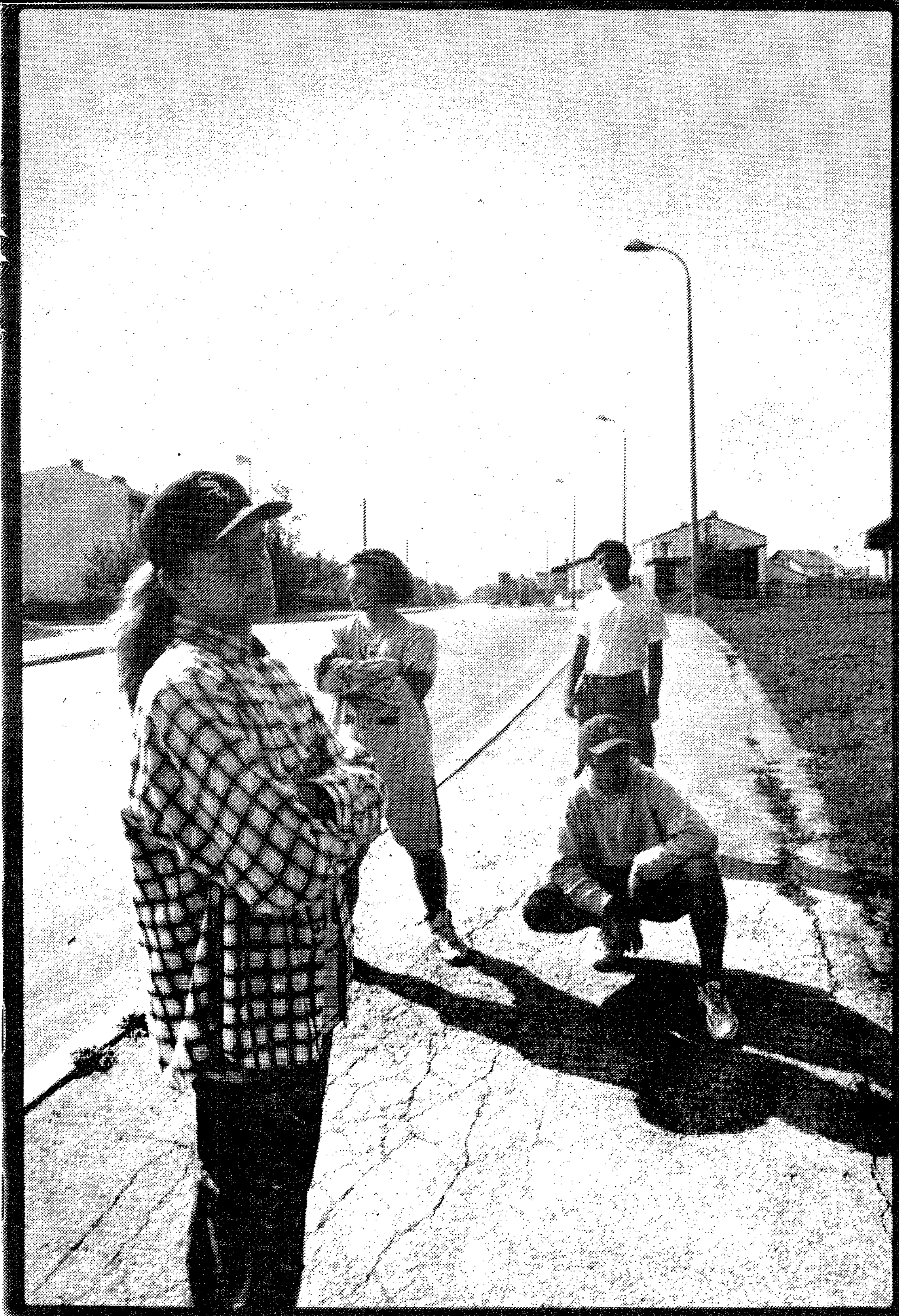
Uz pobjednike Gipss i drugoplasirani Falschpieler, neophodno je spomenuti i grupu Slum koja je bila više nego odlična, a dokaz njihove kvalitete je i činjenica da su nastupili u polufinalu Gitarijade Istre i Kvarnera, a očekuje ih polufinale ovogodišnjeg A&M Festivala u Puli.

Grupu Falschpieler čine Stjepan Anić (pjevač i gitarista), Tin Ostreš (bubnjevi), Goran Kuretić (lead gitara) te Dražen Šimunov (bas) koji mjenja Davora Kosanovića koji trenutno služi domovini s puškom u ruci. Bend je naknadno ušao i polufinale i, kako sami kažu, bili su vrlo skeptični prema festivalskom žiriju.

STJEPAN: Neizborom određenih bandova koji su, po mojem mišljenju, krema hrvatske demo scene, žiri je dosta rekao o svojim glazbenim nazorima i o kompetenciji nekih članova. Pošto oni nisu upali, a za neke od njih smatramo da su mnogo bolji od nas, smatrali smo u najmanju ruku da je kompetencija žirija upitna, a kada smo vidjeli da ni mi nismo upali, odnosno kada smo upali tek naknadno, shvatili smo da se traži nekakva pseudoorginalnost koje zapravo ovdje nema. Svatko može biti pseudoorginalan ako ubaci nešto neuobičajeno i izbaci uobičajeno jer zna što se traži, no to nije mjerilo.

▶ Kakav je bio vaš komentar kada ste ušli u finale festivala?

TIN: Ostao sam ravnodušan.



Falschpieler

Razgovarao: Dubravko Jagatić

Smetaju nam loši i nekvalitetni bendovi

Zagrebačka grupa Falschpieler osvojila je drugo mjesto na festivalu HURA, održanom nedavno u klubu Jabuka u Zagrebu. Iznervirani odlukama žirija i odabirom bendova koji su nastupili na festivalu, Stjepan i Tin iz Falschpielera govore i o nekim drugim, ne baš svijetlim pojavama hrvatskog rocka

STJEPAN: U bendu je vladalo stanje opće apatije. Nismo bili ni zadovoljni ni nezadovoljni.

TIN: U principu, došli smo na festival odsvirati koncert, a ne natjecati se za nagrade.

▶ Iskreno, nastup vam je upravo tako i izgledao - bez groovea, onako usput...

STJEPAN: Kada smo shvatili koliko malo je dobio **Dik'O Braz**, prošlogodišnji pobjednici **A&M Festivala**, i koliko malo znače takvi festivali kod nas, mislili smo da bar koncert možemo odsvirati pristojno.

▶ Koliko vam znači što ste izabrani među dva najbolja banda od stotinu iz cijele Hrvatske, koji su se također prijavili?

STJEPAN: Zapravi, mi već od prije znamo da smo profesori na hrvatskoj demo sceni, a to što je određeni broj ljudi to prepoznao ipak je neka satisfakcija. Međutim, tek ćemo sada vidjeti koliko to zapravo znači za naš daljnji razvoj.

▶ Mislite li da će vam nastup u finalu pomoći pri vašem razvoju?

TIN: Nadam se, ali i sumnjam, jer na dosadašnjim se festivalima pokazalo da to ne znači baš ništa.

▶ Ništa vam ne znači činjenica da je grupa Dik'O Braz nakon prošlogodišnje pobjede na A&M Festivalu u međuvremenu odsvirala više od trideset koncerata u Sloveniji i Hrvatskoj?

STJEPAN: Dik'O Braz nije zbog toga dobio medijsku pozornost, nego zbog ljudi koji stoje iza njega. Samo u Samoboru ima bandova koji su jednako dobri, ako ne i bolji od njih, ali nemaju nekoga iza sebe.

▶ Vas očito brine činjenica što namate svog managera?

STJEPAN: Nije stvar u tome. Problem je što ima bendova koji imaju svoje managere i koji su, po mojem sudu, bolji od onih koje je Hrvatska ikada imala, ali pitanje je koliko su njihovi manageri statusno jaki na hrvatskoj underground sceni. Zna se da postoji određen broj ljudi koji vladaju tom scenom i zbog kojih se ne može ništa napraviti. Ja mogu imati najboljeg managera na svijetu, ali ako on nema nikakvog utjecaja na toj sceni - jebi ga. U nekim vremenima je bilo i pravilo da neki drugorazredni ljudi koji imaju veliku moć na underground sceni po svom drugorazrednom mišljenju uzimaju drugorazredne bandove i predstavljaju ih kao prvorazredne i oni su sada nositelji hrvatske underground scene. Mada ima vrlo dobrih bendova, oni će uvijek ostati drugorazredni, jer nisu dovoljno eksponirani u javnosti. I tu se ništa ne može napraviti.

▶ Imate prilično negativan stav prema festivalu?

STJEPAN: Nemamo negativan stav prema festivalu, ali mislim da je početak mogao biti bolji. Poslje YURMA je bila rupa i uletio je HURA koji nije ispunio određene standarde. Nadam se da će sljedeći put biti bolje, a i sama činjenica da festival postoji već kazuje da se nešto pomaknulo na bolje.

▶ Ima li nešto što smatrate pozitivnim na ovom festivalu?

TIN: Barem ćemo dobiti 300 plakata pa će nam reklama biti bolja. Mislim da nam je to važno jer ljudi još uvijek ne znaju za nas. Probat ćemo se malo više eksponirati po svim dijelovima Lijepe naše i odsvirati nekoliko koncerata, mada je teško dogovoriti da budeš siguran da će koncerti biti i održani. Vrlo nam je bitno da oprema bude dobra, inače ćemo sav trud. Ako te ljudi čuju s lošim bubnjem, lošim pojačalom i lošim razglasom, reći će da je bend loš.

STJEPAN: Nećemo se pozivati na HURA-u već isključivo na našu kvalitetu, a to što će nam festival donijeti veću poznatost u ostalom djelu Hrvatske, stvarno nam je plus.

▶ Koja je vaša najveća prepreka na putu uspjeha?

STJEPAN: Mnogo puta smo doživjeli pušionu i pokleknuli u trenucima u kojima smo trebali biti uporni, kao primjerice u ovom finalu koje je jedan od naših najgorih nastupa. Da smo tu odsvirali kako treba, bez obzira što smo mislili o finalu, bilo bi mnogo bolje. Stvar je u pitanju što mi, zapravo, hoćemo, a mislim da trebamo težiti što većoj profesionalnosti. Mislim da imamo kvalitetu, ali neki ljudi, kojima je nevažna kvaliteta već njihov interes, nisu to prepoznali. U ovoj zemlji treba biti strašno uporan. Što nam znači kvaliteta kada nas mogu suzbiti nekvalitetni i loši bendovi koji su štićenici nekih mecena?

▶ Zbog činjenice da je količina radijskih emisija posvećenih domaćoj rock sceni smanjena na minimum, pokušajte u nekoliko riječi definirati vašu glazbu?

TIN: Nismo ograničeni u slušanju glazbe, pa na našu glazbu utječe sve što slušamo, a slušamo različite stvari - od jazza do grungea. Baza nam je nešto kao metal.

STJEPAN: Nije to pravi metal. Naša je baza gitarsko bubnjarska energija, a to kod nas nazivaju metal. Dugo vremena smo imali jedan svoj moto pri stvaranju pjesama, nešto kao "Dž is the only way". Probajte uzastopce izgovoriti pet puta za redom 'Dž' pa će vam biti jasno o čemu govorim. To je predstavljalo distorziju na gitari. Mislim da mi idemo prema nekom našem kompletno zrelom izričaju koji znači nešto sporije pjesme nego do sada, ali koje su jače i energičnije.

Piše: Cecile Quintal

Najpopularniji domaći stripovi nemaju klasične heroje ni njihove super parnjake, niti su to dječji stripovi ili adolescentske maštarije. Najprodavaniji i najspominjaniji stripovi made in cro su ekstremi. Jedni puni sanja, a drugi sranja.

Autor prvih je, dakako, **Danijel Žeželj**. Njegove stripove čitaju čak i profesionalni kulturnjaci, momka idoliziraju polaznici umjetničkih škola, poteže ga se kao argument u vječno dosadnim polemikama o umjetnosti i stripu. Žeželj se probio u svijest ljudi svojom estetikom i jasnom vizijom onoga što želi raditi. Istu, potpuno jednaku stvar učinio je i drugi momak, mada s rezultatima koji od Danijelovih poprilično odudaraju. Njegovo ime je **Dubravko Mataković**.

Možda bi na ovome mjestu trebalo rekapitulirati njegovu karijeru za onih sedam pismenih koji za Dubravka nisu čuli, koji ga nisu čitali niti prepričavli njegove viceve u jutarnjem tramvaju. Dubravko je Vinkovčanin koji se početkom osamdesetih pojavio prvo u lokalnoj pa onda u, tada još postojećoj, omladinskoj štampi. Potom ga je malo po malo bilo sve više, dobio je nagrade na nekim natječajima, počeo se pojavljivati u strip časopisima, a i u četiri vlastita albuma. Do najvećeg proboja dolazi kada, baš nekako pred rat, Dubravko počinje suradnju s Nedjeljnom Dalmacijom.

Da izmislite takvu priču, rekli bi vam da je patetična. Ovako, Dubravkova suradnja s Nedjeljnom postaje legendarna. U podrumu, nekoliko stotina metara od fronte, Mataković crta stripove i faksa ih u Split. Faksovi dođu, faksovi ne dođu, faksovi dođu djelomično, ali Dubravko ne posustaje, objavljuje redovito i postaje opće mjesto hrvatske kulture. Čisti Hollywood.

Osim što bi Hollywood Dubravkovu priču morao temeljito pročistiti za svoju upotrebu. Svi koji su ga čitali znaju i zašto: u svojim je ranim, studentskoštampnim danima Mataković profuravao ogavnost. Njegovi su ljudi bili gadni, kretali su se jednako gadnim okolišem i radili ništa manje gnusne stvari. Prelazeći u "velike novine", Dubravko se naizgled skulirao. Promatrajući prve tabloe njegovih **Prot Pikčersa** u Nedjeljnoj, vidimo čišći crtež i kadrove manje opterećene gnjusobama. Kasnije, kada se opustio i kada je, s bombama oko glave, zaključio da mu baš puca k...., Mataković je i u takvom listu, velike naklade i širokog profila publike, zabrijao po svom. Od tada su se na zadnjoj stranici čitanog plavog tjednika redovito mogla naći govna, mokraća, prištevi, bolesti, sunećenje, iznutrice, kanibalizam, smradovi svih vrsta, kastracije, političari i još malo govana.

Za vrijeme ovog zadnjeg rata mnogi su, pa i slabo talentirani karikaturisti, imali prilike pljuvati po neprijateljima države i naroda. Takav, podoban, vic i nije morao biti smiješan; podobnost mu je bila bitnija karakteristika. Činjenica da se Mataković (te uz njega **Felix**), radeći dnevnopolitičke teme i ne htijući pritom biti protudržavan, uzdigao nad udvoričkim udaranjem po precrklim i iznemoglim temama do visina zaista smiješnog, samo govori o njegovim kvalitetama. Mataković je, za vrijeme svog "nedjeljnog" mandata bio prvi i najbolji humorist Hrvatske. Sviđalo se to nekome ili ne.

Deklarativno smo u Evropi, na Zapadu, u bijelom svijetu. Faktički smo tamo gdje nas Dubravko stavlja: u govnima, među nakazama. I to ne možemo poreći, jer Dubravkov

Najsočnija govna

Jedini koji ostaju hladni čitajući nevjerojatno duhovite Dubravkove tabloe su oni koji sebe, svoje mjesto na ovome svijetu i ulogu u povijesti shvaćaju ozbiljno, i koji se smiju tek otužnim vicevima što ih učvršćuju u uvjerenju da za protivnike imaju samo budale i niže vrste. A takvih ima svuda, jednako kao što svuda ima i onih koji gutaju govna



humor (ma, humor uopće!) ne bi ni bio smiješan da nije istinit. Samo ako u svakom od tisuća Matakovićevih likova (nijednom istom) prepoznajemo susjeda i odbijemo prepoznati sebe, samo tada se možemo smijati apsurdnosti istina u kojima živimo, pod krinkom smijanja vicu, dosjetki, karikaturi.

A za pronalaženje "stvarnosti kakva jest, a ne kakva bi trebala biti", što je **Ambrose Bierceova** definicija cinika, tko je bolji od Dubravka? On ima u svom uhu i oku, svojoj memoriji, kompletne obrasce ponašanja i govora pokojne Jugoslavije, dijalekte, primitivizme, folklor i legende. Ako zajebava seljake, Dubravko će to učiniti tako da se i oni nasmiju, intelektualci će se vlastitoj bijedi također, mada gorko, smijati. Matakovićevi raniji albumi odlično se prodaju i u Srbiji gdje se ljudi (koji **Reisingerovim** karikaturam prigovaraju faktografske netočnosti poput "vožd Slobo") smiju odlično pogođenom **Miloševiću, Šešelju** i vlastitom mentalitetu. Jedini koji, vjerujem, ostaju hladni čitajući guste, nevjerojatno duhovite Dubravkove tabloe su oni koji sebe, svoje mjesto na ovome svijetu i ulogu u povijesti shvaćaju ozbiljno, i koji se smiju tek otužnim vicevima što ih učvršćuju u uvjerenju da za protivnike imaju samo budale i niže vrste. A takvih ima svuda, jednako kao što svuda, srećom, ima i onih koji gutaju govna i koji će svaki novi Matakovićev rad dočekati s nestrpljenjem, radosni da i njihov život ostaje ovjekovječen Dubravkovim kistom.

Za sve takve radosna vijest: svi Dubravkovi tabloi objavljivani u Nedjeljnoj upravo su sabrani u album **"Imamo Les Proutes"** u izdanju "Ideoteha". Solidno opremljeno izdanje predgovorom je popratio **Ivica Ivanišević**, uredio **Vjeko Đaniš**, a podatke kako se albuma dočepati možete pronaći u našoj redovitoj rubričici stripskih vijesti. Naravno da se od svakog očekuje da album nabavi i uživa u najsočnijim govnima koje je ikada probao.

Drukčija kultura poseljačenog miljea

Piše: Nina Ožegović

U najezdi svakojakih novina političke i senzacionalističke provenijencije, hrvatski je medijski prostor dobio Up & Underground, časopis za kulturu, koji koncepcijom, orijentacijom i suludom grafikom svjedoči o postojanju drukčije energije u našem poseljačenom milјeu. Naime, već i površno listanje časopisa izaziva vedar osmijeh i podršku, a na kraju se javi i nevjerica jer ta lijepa novina manifestnog karaktera, koju potpisuju Gjuro 2, izdavač, te Dražen Kokanović, direktor i Nikola Devčić, glavni i odgovorni urednik, dokazuje kako i u Zagrebu djeluje urbana, kulturna gerila. Zbog toga Up & Underground predstavlja osvježenje i dokument vremena, ali i potvrdu o egzistiranju scene podzemlja, kojoj nisu potrebni javna govornica i etablirani muzejski prostor kako bi dokazala da se nalazi tisuće svjetlosnih godina od kulture ustoličene u liku Vuce.

Po riječima Nikole Devčića, poznatijeg pod nadimkom Mišo te po makrobiotičkim specijalitetima, naziv Up & Underground u biti je dosjetka i izabran je zato da poveže umjetnike na sceni i izvan scene, a ujedno da izbjegne definiranje časopisa i kao fanzina i kao etabliranih novina. Što to konkretno znači? "Budući da je klub Gjuro 2 u proteklih nekoliko godina proizveo jednu zaokruženu underground scenu, koja je danas već relativno poznata", napominje Devčić, "odlučili smo vizualizirati taj programski koncept i ideju opredmetiti časopisom informativno-prosvjetiteljskog žanra. Na temelju iskustva i rada u klubu, zaključili smo kako većina ljudi ne poznaje ni osnovne terminološke odrednice poput postmoderne, techna ili hip hopa pa stoga dio novine objašnjava i definira te pojave, a ujedno donosi i njihove ilustracije iz naše suvremenosti, dok drugi dio novine podastire obilje novosti o događajima iz svijeta glazbe, teatra, fotografije, stripa, književnosti i mode. U budućnosti namjeravamo pružiti priliku i junacima trećeg sporta, dakle, onima koji se ne znoje samo u svetom, sportskom trojstvu. Zbog takvog koncepta u prvi smo broj uvrstili sve one koji su pridonijeli imidžu i stvaranju Gjure 2, od dizajnera prostora Damira Radakovića, Montažstroja i Virus Teatra Michelangelo do Greinera & Kropilaka, Davida Byrna, Miljenka Jergovića, dua Grubimix Labirinth i mladih, modnih kreatorica. Time smo svima željeli pokazati mogućnost prezentacije, postojanje svijesti o regionalnom povezivanju te ukazati i drugima, koji zasad djeluju u anonimnosti, da mogu zaživjeti na pozornici osvjetljene kulture. Naime, presjek predstavljenih autora u stvari je presjek umjetnika koji su u svoje biografije upisali i međunarodna priznanja," zaključuje Devčić i dodaje: "Kreirajući program u Gjuri 2, shvatili smo da je nedovoljno imati samo ideju nego da je nužno to i osvijestiti i raditi i za druge. Zato je klub fiktivno podijeljen na dva dijela, zabavni i sadržajni, u kojem čitavo vrijeme priređujemo različite izložbe, promocije, performance i slično. Ukratko rečeno, iz te interakcije s drugima, stvorilo se klupko energije, koje se sada odmotava u Up & Undergroundu."

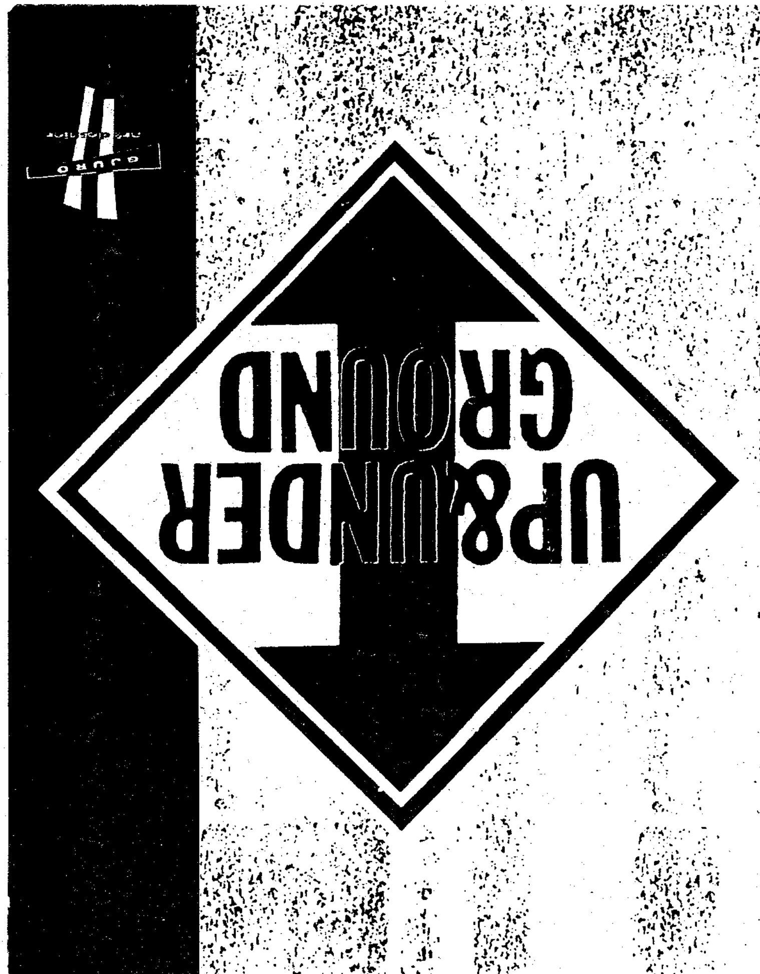
Budući da je koncepcija šarolika, Devčić smatra da je časopis u stvari neka vrsta kulturnog pokreta otpora pa kaže: "U izgradnji novog društveno-političkog poretka, jedna je vrsta ljudi proglašena graditeljima, dok je druga izgurana na marginu, čime joj je osporeno pravo na sudjelovanje u graditeljstvu. Kao produkt takve situacije rađa se invazija najrazličitijih kulturnih proizvoda. U tom trenutku na scenu stupa Up & Underground: totalno apolitična novina, koja nikoga ne želi proglasiti krivim ili odgovornim nego samo želi kulturnu trpezu grada obogatiti drugom dimenzijom. Riječ je o perspektivi koja je bliža asfaltu, urbanom, stvarnosti i akciji, iz čega proizlazi brže reagiranje na promjene i lakše korespondiranje s trendovima, dakle, pogled naprijed," kaže Devčić.

Ali, Up & Underground nije subkulturna novina i ne namjerava pratiti događaje na tzv. subkulturnoj sceni. "Mi ne vjerujemo da ovdje postoji subkultura", ističe Devčić, "jer subkultura može postojati samo u odnosu na jasno definirani kulturni establishemnt, kojeg u našem slučaju - nema. Također, subkultura se postavlja protiv nečega, na primjer, protiv zaokruženog sustava etablirane kulture. Zbog toga smatramo da u nas ne postoje uvjeti za subkulturu. Up & Underground može predstavljati drugu ili drukčiju kulturu, ali ne i subkulturu", programatski ističe Devčić i nastavlja: "Zato je i napravljena koncepcija art dossiera, kojom smo htjeli katalogizirati umjetnike i njihova nastojanja u određenom vremenu i prostoru, kako bi u kasnijim razdobljima ostao dokument o počecima te svijest o korijenima. Također, da oni koji će doći nakon njih shvate tradiciju i važnost povijesnih tragova, ali bez namjere za propitivanjem i okretanjem u prošlost."

Osim konceptualnog backgrounda, valja reći i to da časopis nisu sufinancirale različite inozemne organizacije i da se može kupiti u galerijama, knjižarama i svim prostorima koji imaju ambicija da nadiđu svoju osnovnu funkciju, te kod kolportera. Promoviran je u svim većim gradovima Hrvatske, od Slavonije do Istre i Dalmacije, i zamišljen je kao dvomjesečnik s tendencijom da postane mjesečnik. Čitav je projekt napravljen u duhovnoj suradnji s Društvom za unapređenje kvalitete življenja, koje je dio svjetskog ekološkog pokreta, pa je stoga u prvi broj umetnut i poklon pamflet s osnovnim ekološkim informacijama o važnosti i utjecaju šuma, voda, zraka i buke... na život čovjeka. (Inače, to društvo kontaktira sa sličnim svjetskim, ekološkim te organizacijama za ljudska prava u kojima su se djelovanjem potvrdili i Laurie Anderson, David Bowie, Peter Gabriel, David Byrne, Riuichy Sakamoto, Brian Eno i drugi.)

Čitav je projekt, u stvari, svojevrsni eksperiment, a uskoro se očekuje i druga vizualizacija koncepta - u emisiji Transfer u kojoj bi riječ i slika dobili zvuk. Zaključak? Krupan i zahtjevan zadatak, što potvrđuje i Mišo, i pitanje je hoće li uspjeti, ali valja pokušati.

U izgradnji novog društveno-političkog poretka, jedna je vrsta ljudi proglašena graditeljima, dok je druga izgurana na marginu, čime joj je osporeno pravo na sudjelovanje u graditeljstvu. Kao produkt takve situacije rađa se invazija najrazličitijih kulturnih proizvoda. U tom trenutku na scenu stupa Up & Underground: totalno apolitična novina, koja nikoga ne želi proglasiti krivim ili odgovornim nego samo želi kulturnu trpezu grada obogatiti drugom dimenzijom



radim samo ono što volim!

Berislav Sabolić, vlasnik nezavisne etikete "Ill In The Head" i jedan od najboljih mail-order distributera u Hrvatskoj, govori o kazetama koje je objavio, bendovima s kojima surađuje, hrvatskom undergroundu i mainstreamu, suradnji s Ex-Cessom iz Beograda, o svemu što ga muči i što mu onemogućava rad na promociji novih imena hrvatskog punk/hc-a

Razgovarao: Kornel Šeper

Glazbeno nezavisno izdavaštvo u Hrvatskoj danas je rijetka pojava, margina-lizirana i zanemarena do granica opstanka. Unatoč tome, već duže vrijeme egzistiraju neke, za hrvatsku rock kulturu bitne izdavačke kuće poput **Blind Dog Recordsa** i **Slušaj najglasnije**, dok se nove pojavljuju stidljivo, ne ostavljajući prevelike tragove za sobom. Čini se da je u Hrvatskoj glazbeni nezavisni izdavač neki čudan, nastran tip, koji neumorno kopa i istražuje po onome što nitko ne bi ni pogledao, svojevrsni usamljenik i Don Kihot, koji zbog nekog neobičnog mentalnog poremećaja vrši svoju svetu misiju. Jedan od takvih, "vudrenih u glavu", je **Berislav Sabolić**, koji se u posljedne dvije godine brzo i uvjerljivo dokazao kao jedan od najzanimljivijih i najproduktivnijih izdavača i distributera, uglavnom na području punka i hard-corea, te underground glazbe općenito. Pojavivši se takorekuć' niotkuda, taj mladi i strastveni konzument žestokog zvuka, predanim je i entuzijastičkim radom stvorio zanimljivu listu od 16 kazetnih izdanja na kojima su se našli mnogi domaći, te bendovi iz cijelog svijeta (Ukrajina, Japan, Turska, Amerika...). Jedan od povoda ovom razgovoru bila je njegova nova, vrlo opsežna distribucijska lista, koja baca novo svijetlo na mnoga zbivanja na domaćoj underground sceni, i s tendencijom širenja pokazuje da se tu ipak nešto događa.

▶ Čini mi se da je osnivanje izdavačke kuće koja njeguje manje komercijalne muzičke pravce, u našim uvjetima rijetka i pomalo suluda ideja. Što te potaklo na tu odluku i jesi li imao nekog prethodnog iskustva u tom poslu?

Nisam imao prethodnog iskustva, a ovim sam se počeo baviti sasvim slučajno. Na jednom sam koncertu dobio nekoliko fanzina i čitajući ih, zainteresiralo me na koji se način može doći što bliže toj glazbi, postati akter. Nakon nekog vremena odlučio sam napraviti fanzin, koji je, nakon pola godine rada, objavljen u lipnju 1992. godine.

▶ Kako se fanzin zvao?

"Ill In The Head", a po njemu sam kasnije nazvao svoju etiketu. Nakon fanzina, shvatio sam da je nastala praznina na domaćoj underground sceni. U doba Jugoslavije svakih godinu dana objavljivalo se barem jednu ili dvije kompilacije mladih hard-core/punk bendova, a otkako je počeo rat, toga nije bilo. Upitao sam se - zašto ne pokušati sakupiti neke bendove koji sada djeluju, a koji imaju snimke, i napraviti kompilaciju? Tako je nastala prva kompilacija "Life?", poslije koje su mi dečki iz **Traume** ponudili da im izdam kazetu s dva demo snimka. Zagrizao sam mamac i stvar je krenula, potpuno neplanirano...

▶ Za tobom je 16 kazetnih "Ill in the head" izdanja. Možeš li se osvrnuti na njih?

Napravio sam tri internacionalne kompilacije - "Out Of Control", "Look At The Future" i "Sretna mladost", kao i kompilacije hrvatskih bendova "Life?" i "Return To Eden"; objavio sam kazetu porečkoj **Traumi**, koja sada radi nešto samostalno; potom **No Comment**, vrlo dobar rock'n'roll bend, proizašao iz nekog hard-core alternativnog okruženja, koji je sada sve poznatiji i sve eksponiraniji; **Megabitch**, melodični pop-core, možda najpoznatije izdanje; **Ex-Cess**, beogradski punk-hc bend, što mi je jedno od najdražih izdanja. Bilo mi je pravo zadovoljstvo izdati njihovu kazetu jer su mi uvijek bili drag bend, a i materijal je uistinu kvalitetan. Tu su još dvije kazete **Cardinalsa**, osebujnog benda iz Siska - mješavina hc-a, alternativnih utjecaja i jazz-a, **Porota** - zanimljiv zagrebački hc s nekim duhovnim tekstovima, **Achtung Dichtung** - zagrebački noise bend s elementima hard-core-a, i trešeri **Amorfoza** iz Karlovca.

▶ Što te inspiriralo da svoj izdavački projekt nasloviš "Ill In The Head"?

U doba kada sam počeo raditi fanzin, slušao sam Dead Kennedys. Na njihovom prvom albumu nalazi se pjesma toga imena, što mi se svidjelo. Jednostavno, zar ne?

▶ Odražava li taj naziv, barem metaforički, i tvoju "vudrenost u glavu", jer se baviš ovim poslom?

Vjerojatno se s vremenom neka veza našla, iako sam na početku to ime uzeo pomalo neozbiljno.

▶ Prijedloga za objavljivanje ne fali. Kako vršiš selekciju pristiglih materijala i što te najviše motivira pri odluci da neki materijal realiziraš?

Nisam previše strog u selekciji. Bitno je da odnos između mene i benda bude dobar, prijateljski, da mi se muzika sviđa i da materijal ima neku kvalitetu. Ali nikada ne bih objavio kazetu bendu koji propagira neke nacionalističke, rasističke ili seksističke ideje.

▶ Pored punk/hc-metal izdanja, na tvojoj distribucijskoj listi našli su se i Mamojebac i Voodoo Buddah, koji odskaču iz tvoje uobičajene ponude. Postoji li stilski okvir tvojih izdanja, kao i izdanja koje distribuiraš, te namjeravaš li ići dalje "u širinu"?

Trebalo bi podijeliti izdavaštvo i distribuciju. Distribucijom sam se počeo baviti dolazeći u kontakte s ljudima koji slično rade. Jednostavno smo došli na ideju da razmjenjujemo svoja izdanja da bi više prodali. Dobivao sam sve više kazeta izvana, pa sam napravio jednu distro-listu koja se širila i danas je narasla na nekih 80 kazeta, 30-tak fanzina, ploča, CD-a... Ne gledam na vrstu glazbe i glazbene okvire, već se trudim da ona sadrži underground okvire i ne bude skupa. Želim ljudima omogućiti stvari po pristupačnim cijenama. Pošto je danas teško određivati neke pravce u undergroundu, okvirno sam si zadao, što se tiče baš mojih vlastitih izdanja, da radim glazbu koja je proizašla iz prvobitnog punka i hard-corea, a tolerirao bih i noise elemente. Doduše, objavio sam i dva metal izdanja ali nisu najbolje prošli, pa sam odlučio da ne idem toliko "u širinu", jer mi je teško promovirati one stvari koje iskaču iz kruga koji izdajem. Kod punk i hc izdanja već znam ljude koji će to pustiti na radiju ili objaviti recenziju, dok je metal sasvim druga scena.

▶ Kako nastaju tvoje internacionalne kompilacije?

Ponudim bendu da mi pošalje snimke za kompilaciju, oni ih pošalju, ja napravim kompilaciju, njima pošaljem kopiju kazete, i oni su zadovoljni zato što su predstavljeni u Hrvatskoj, a i ja zato što sam popunio kazetu dobrim bendom.

▶ O kakvim se sve grupama radi, iz kojih zemalja i kojih usmjerenja?

Usmjerenje je ako ne uvijek, onda pretežno punk ili hc, a što se tiče zemalja, nema nikakvih granica - od Amerike i Velike Britanije, gdje je to dosta popularno, do bendova iz Ukrajine, Turske i čitave Evrope.

▶ Gdje dolaziš do informacija o tim grupama?

Preko flyera koje dobijem dopisivanjem, a mnogo je i bendova koji su mi se sami javili.

▶ Tvoj novi katalog vrlo me iznenadio po svojoj obimnosti. Da li je to trenutačno najveća ponuda underground izdanja u Hrvatskoj?

Underground?! Vjerojatno nije. U dućanima poput "Iz sve snage" može se naći mnogo više, ali je pitanje da li je to što oni prodaju underground. Na pravoj underground sceni malo ljudi radi distribuciju i mislim da je u tom okviru to najjača ponuda.

▶ Kako nabavljaš toliko stranih naslova za svoju disribucijsku listu?

Prvenstveno razmjenom s inozemnim izdavačima. Pošto su to izdanja s dosta malim tiražima, razmjenjujemo ih na slijedeći način: pošaljem prvu kopiju svog mastera i desetak omota čovjeku u npr. Veliku Britaniju, a on umnoži kazetu i prodaje je kao original s mojim originalnim omotom. U zamjenu, on meni šalje svoj master s omotima, ja umnožim i prodajem, tako da se u biti na najjeftiniji način šire glazba, ideje i informacije, što je bit undergrounda.

▶ Da li će to ostati na nivou da za to zna nekoliko ljudi koje to zanima, ili će neke od tih grupa možda imati šansu da se tim načinom više čuje za njih u stranim zemljama, npr. hrvatske grupe u Japanu?

Ne vjerujem da će neka hrvatska grupa napraviti boom u Japanu, ali ima grupa koje su sada u svojoj zemlji puno popularnije nego kada sam s njima počeo surađivati. Na primjer **Who Moved The Ground** iz Engleske imali su samo demo snimke kada sam počeo s njima raditi, a sada imaju dva EP-a, koji su potpuno rasprodani, i pripremaju se raditi album za veću diskografsku kuću. Zapravo polovica bendova s kojima sam radio se raspala, a neki su se probili. Tu nema pravila.

▶ Kako je došlo do tvoje suradnje sa grupom Ex-Cess iz Beograda? Da li je netko možda tvoje objavljivanje njihove kazete protumačio političkim činom?

Ex-Cess pratim dugo i kada sam ih slušao, nisam vjerovao da ću im objaviti kazetu. Bio sam presretan kada me Goc pitao da objavim kazetu. Žao mi je što je nitko nije htio pustiti na radiju. Zapravo, ne da nije htio, nego nije smio. Ljudi su rekli da je kazeta u redu, ali da će izgubiti emisiju ako to emitiraju. Također se nije moglo napraviti recenziju za novine, što je žalosno. Ali ljudi koji su kupili kazetu, skužili su da je to odlična glazba u okvirima žanra, i usmenom predajom se sasvim solidno prodala.

▶ Odnedavno su tvoja izdanja nabavljiva i u Sloveniji. Kako je došlo do toga?

Moj prijatelj **Dejan** iz Ptuja radi sličnu mail-order distribuciju. Živi blizu mene, pa mu mogu materijale odnijeti preko granice, bez nekih većih troškova. Tako je lakše, jer je bilo nekih problema s naručivanjem iz Slovenije.

▶ Misliš li širiti taj krug i na ostale zemlje?

Mislim da se naša izdanja ne mogu plasirati vani. Htio bih da se moja izdanja mogu kupiti u svim republikama bivše Jugoslavije. To mi je cilj. Čini mi se da u tom podneblju postoji interes za glazbu s kojom radim.

▶ Što za tebe znači pojam "nezavisni izdavač"? Je li to pitanje stila ili pravnog statusa?

To je nedefinirano. Vani nezavisni izdavači mogu prodavati tisuće ploča, a opet ostati nezavisni, dok se kod nas takva izdanja prodaju mnogo manje. Mislim da u Hrvatskoj pojam nezavisni izdavač označava čovjeka koji se bavi glazbom koju sluša malo ljudi, koji radi više iz entuzijazma i bez profita, koji u najboljem slučaju pokrije troškove.

▶ Zapravo je nezavisan od vanjskih utjecaja i cenzure?

Da. Status nezavisnog izdavača garantira slobodu izbora bendova i materijala koji će objaviti, i ne treba se pokoravati trendovima i željama publike. Jednostavno radi(m) ono što voli(m).

▶ Da li te taj status automatski izolira od medija i publike?

Kod nas je situacija vrlo čudna - nezavisni izdavači se mogu vidjeti na televiziji, bend koji svira tek nekoliko mjeseci može doći na Hitdepo... Došlo je do miješanja estradne scene s undergroundom. Što se prodavanosti tiče, nema pravila. Neka izdanja stanu na 50 prodanih primjeraka, a neka se prodaju u dobrim tiražima, što čak i ne zavisi o reklami. **Ex-Cess** nije imao nikakvu medijsku podršku jer je bend iz Beograda, a znamo i sami kakva je situacija s našim medijima kada je u pitanju "ona" muzika. Reklamirao se samo u fanzinima i ljudi su usmenom predajom govorili da je to dobra kazeta. Prodala se u više primjeraka nego mnoga izdanja domaćih bendova o kojima se u javnosti govorilo.

▶ O kojim se tiražima kod tebe radi?

Maksimalno 300-400 primjeraka, dok su mnoga izdanja ostala u 60, 70 prodanih. U nezavisnom izdavaštvu jednostavno nema love.

▶ Čini mi se da dominantni svjetski glazbeni trendovi dosta utječu i na domaće grupe. Što misliš o preuzimanju gotovih glazbenih obrazaca i postoje li kod nas grupe koje sviraju autohtonu, originalnu glazbu?

Već samim time što bend pjeva na engleskom, on ne radi autohtonu glazbu. Na mojim izdanjima na hrvatskom pjevaju samo **Porota** i **Trauma**, a npr. metal sigurno nije izvorno hrvatska glazba, kao ni hc kod **Porote**. Mislim da kod nas nema autohtonih rock bendova. Postoje neki koji eksperimentiraju i pokušavaju nešto, ali nisam siguran... Odrastao sam na jugoslavenskom novom valu, i mislim da su autohtonu glazbu svirali **Haus-**

DESIGN: MILIVOJ ĐILAS



Foto: Nino Šolić

tor, Disciplina kičme...

▶ Što ti više cijeniš - izvornost ili interpretaciju?

Mislim da sve treba uzeti s dozom rezerve. Ponekad inzistiranje na glazbenoj originalnosti može dovesti do totalne nezanimljivosti. S druge strane, ako se na dobar način preuzmu i recikliraju neki obrasci izvana, može se stvoriti odlična glazba. Ako bend želi napraviti originalnu glazbu, koja će biti šire prihvaćena, on mora kombinirati tradicionalno s elementima modernog r'n'ra. Ali sve je manje ljudi koji pokušavaju raditi nešto originalno. Glazba sve više postaje furka.

▶ Ne opravdavaš to?

Furke ne. Opravdavam samo ako se to radi iskreno. Ako to nekome služi da si prekrati vrijeme, onda je suvišno.

▶ Glazbena scena u Hrvatskoj?

Konfuzno! Nedostaju mi bendovi poput **Haustora**, popularni i pomaknuti. Takvih bendova danas više nema. Ima bendova koji sviraju popularnu glazbu, r'n'r za narod, poput **Majki**, a s druge strane tog velikog jaza su underground bendovi koji su totalno zatvoreni u svom getu. Ne postoji nešto između, neki bendovi koji sviraju za svoju dušu, a da to bude prihvaćeno. **Hladno pivo** mi se sviđa zato što su među tim narodskim bendovima, ali rade s dosta samoironije, što je prihvatljivo. Ne volim kad neki bend sam sebe preozbiljno shvati.

▶ Znači li to da je nestalo one poetike od prije desetak godina, koju su ljudi mogli osjetiti?

Nekad se živjelo mirnije i bilo je manje egzistencijalnih problema, pa su ljudi mogli raditi glazbu za dušu, koja je opuštala. Danas je rade ili zato da iskale svoj bijes i nezadovoljstvo nekim stanjem, kao što to rade mladi punk/hc bendovi, ili jednostavno da bi živjeli od toga.

▶ Može li se definirati underground?

Mnogi bendovi koji nisu underground danas se svrstavaju pod taj pojam, iz prostog razloga što im je tako lakše. Mislim da nisu sposobni da naprave nešto ozbiljnije na estradnoj sceni, pa im njihov underground status služi kao opravdanje za to. Underground glazba je ona koja se radi s entuzijazmom, bez obzira hoće li to biti prihvaćeno ili ne, da li će donijeti neke novčane satisfakcije ili ne, jednostavno radi se zbog toga da se ispolji nešto što je duboko u tebi, a što želiš pokazati drugima. To se radi spontano. Teško je objasniti nešto naizgled tako jednostavno...

▶ Možeš li se malo osvrnuti na povijest nezavisnog izdavaštva u Hrvatskoj, kao i u bivšoj Jugoslaviji?

Donio ga je punk početkom osamdesetih godina. Bila su to manja izdanja, u pedesetak primjeraka. Mislim da je prvi ozbiljan rad na tlu bivše Jugoslavije bio **Franjićev**. On je začetnik nezavisnog izdavaštva i najjača ličnost undergrounda. Najzanimljivije ploče je izdao **Search & Enjoy - Obojeni program**, prve **Majke, Boye**...

▶ Kakva je situacija danas?

Nezavisno izdavaštvo je u čudnoj situaciji. Imamo **Trip Records**, koji je kao nezavisna firma, a opet je pod **Croatia Recordsom**, što ne ide zajedno - nezavisno izdavaštvo i major label, makar to i ne mora biti loše, ako postoji interes. Ali pravih nezavisnih izdavača stvarno je malo.

▶ Gdje vidiš svoju ulogu?

Ne vidim neku posebnu ulogu. Vidim ulogu kuće koja propagira punk/hard-core bendove, i koja to radi dobro. Osobno, želio bih raditi ono što volim i da mogu živjeti od toga, ali u današnjoj situaciji ne vjerujem da je to moguće.

▶ Omoti tvojih izdanja dosta su varirali - od jednostavnih fotokopiranih do profesionalno štampanih, kojih je sve više u zadnje vrijeme. Koliko ti je bitan vizuelni izgled kazeta?

U početku mi nije bilo toliko važno, ali što više objavljujem, čini mi se da omot prodaje kazetu. Bio sam u Austriji na koncertu u nekom squattu i tamo prodavao kazete. One s boljim omotom su se prodale. Ljude je zanimalo što je to iz Hrvatske, a pošto ne znaju kakva je glazba, kupili su one s ljepšim omotom.

▶ Što misliš o bendovima koji zanemaruju taj aspekt? Da li omot na neki način odražava glazbu ili je to napravljeno samo u komercijalne svrhe?

Mislim da omot služi samo u komercijalne svrhe. Po meni, dobar omot može biti i fotokopiran, ali ako je lijepo urađen. Ne volim omote koji su nabacani i bez imalo truda napravljeni. Fotokopirani omot urađen s trudom vrijedi mnogo više nego neki napravljen za pet minuta, a tiskan u boji.

▶ Sva "Ill In The head" izdanja su na kazetama. Koji je razlog tome i planiraš li prijeći i na neki drugi format?

Glavni razlog je što je to najjeftinije i najlakše objaviti, a i takav format u današnjoj situaciji najbolje prolazi. Vinil polako izlazi iz mode, a kod nas još nema dovoljno playera da bi se CD izdanja mogla dobro prodavati. Mislim da iza rada neke izdavačke kuće ostaju samo izdanja koja su na vinilu, tako da ću prije ili kasnije morati napraviti neko takvo izdanje, ako uopće hoću zabilježiti da sam ovdje ikad živio i radio.

▶ U svijetu su česti nesporazumi između izdavača i bendova. Na koji način funkcioniraju tvoji dogovori s bendovima i koje im uvjete nudiš? Jesi li imao loših iskustava?

Loših iskustava nisam imao. Tu nema love, pa se nemamo oko čega svađati. Sve se radi na prijateljskoj, dogovornoj bazi: prihvaćam sugestije benda i kažem svoje mišljenje njima. Uvijek sam spreman za suradnju, a nekih posebnih zahtijeva nema.

▶ Što planiraš u skoroj budućnosti?

S **Tošom** iz Makedonije napravio sam kompilaciju hrvatskih i makedonskih hc bendova, za jesen pripremam novu internacionalnu kompilaciju, kao i kompilaciju najboljih snimaka austrijske izdavačke kuće **Sacro Egoismo**.

▶ I kako dalje?

Sa strašću! A posao... Vidjet ću kada ostarim. Mlad sam, pa još neko vrijeme mogu ovako.

video

Ada Jukić



Bili jednom ratnici

(Once Were Warriors, 1994., redatelj Lee Tamahori)

Novozelandski film, ljubavna priča s ruba viktorijanskoga svijeta, kojoj se pridružila suvremena obiteljska drama iz pučkog okrajka Aucklanda. Beth je potomkinja novozelandskih starosjedilaca Maora. Veza s bijelcem iščupala ju je iz etničkih korijena i zaplela u velegradski korov. Ljubav i seksualna privlačnost bračnog početka ublažili su civilizacijske razlike, ali kolotečina nekvalitetnog življenja potresa slabe obiteljske temelje, sve do tragičnih pukotina.

Prema Zapadu

(Into the West, 1993., redatelj Mike Newell)

Scenarij filma napisao je Jim Sheridan, poznat kao redatelj filmova "U ime oca" i "Moje lijevo stopalo". Generacije Istočnjaka upućuju se u smjeru Zalazećeg sunca. Na putovanje kreću i mali Cigani, braća Ossie i Tito. Njihov otac lutalica (Gabriel Byrne) odluči se skrasiti. Skučeni u stanu u siromašnom dijelu Dublina, Ossie i Tito čuvaju bijelog konja kojeg im je poklonio djed. Kad ih zbog kućnog reda susjedi prijave policiji, oduzmu im kućnoga ljubimca i prodaju ga vlasniku ergele, dječaci kreću u borbu da ga vrate i upućuju se prema zapadu.

Priviđenje

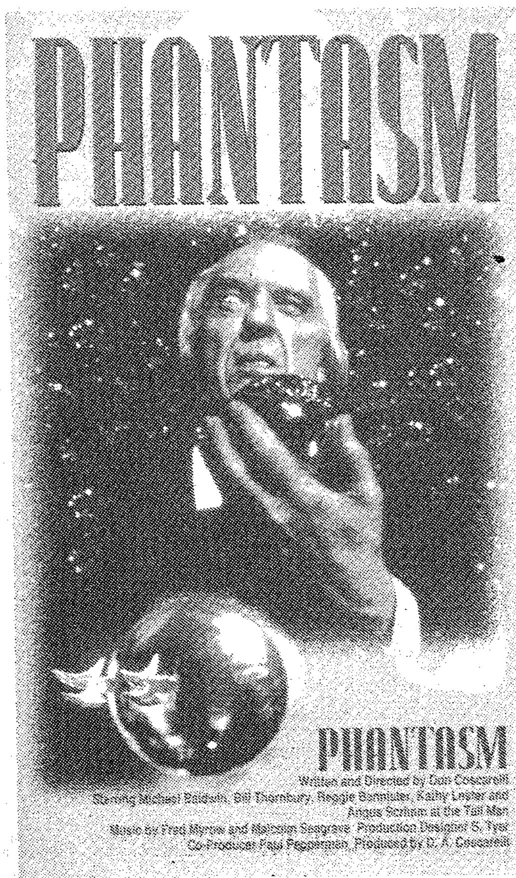
(Mirage, 1994., redatelj Paul Williams)

Redatelj "Priviđenja" ne čuva "ubojitu" tajnu, već u hodu otkriva ubojicu. Njegov glavni junak je bivši policajac Matt Juarez (Edward James Olmos) koji je nesretnim slučajem usmrtio djevojku i zbog toga pati. Na nagovor bivšeg kolege prihvaća ulogu čuvara Jennifer Gale (Sean Young), žene bogatog poduzetnika. Gale je, međutim, dvostruka osoba, a svoju "Mrs. Hyde" otkriva na strip-tease pozornici u baru. U dugačkoj završnici filma, pred glavnim se junacima postavlja pitanje ljubavi i dolara od osiguranja...

Vampirov poljubac

(Vampire's Kiss, 1990., redatelj Robert Bierman)

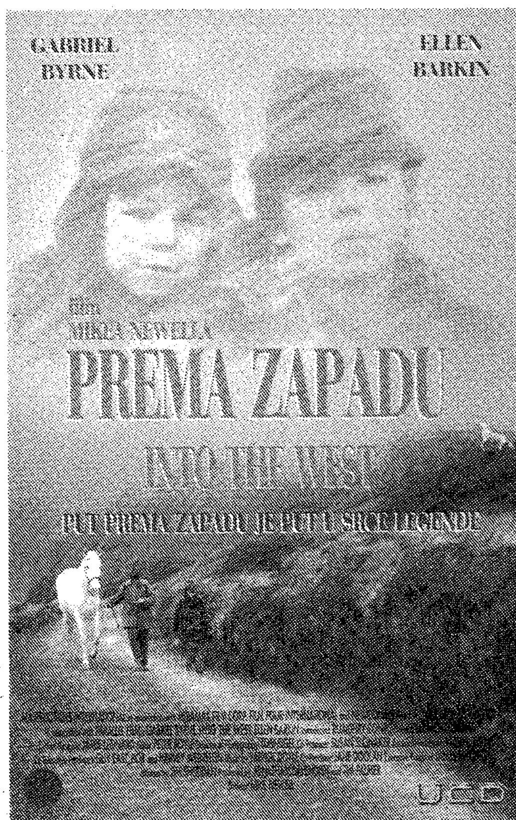
Njujorčan Peter (Nicholas Cage) provodi večeri u baru s usputnim pratiljama. Uvjeren je da postaje vampir i počinje se tako ponašati. Smeta mu svjetlo, boji se križa i čekajući da mu narastu pravi, kupuje plastične vampirske zube. Puca granica između putenih želja i straha, Peter iz bezlične stvarnosti klizne u zanimljivu šizofreniju, a horror se pretvara u filmsku studiju ludila.



Maska

(The Mask, 1994., redatelj Charles Russell)

Neugledni bankovni službenik Stanley Ipkiss (Jim Carrey), čovjek koji propušta glavne životne struje, skoči u rijeku i u otpacima koji su slični utopljeniku, pronađe staru masku. Kada je kod kuće stavi na lice, otkriva se sve ono što je bilo potisnuto u njemu. Budi se njegova izokrenuta osoba uvećanih mogućnosti i neobičnih svojstava, a maska ne prikriva, već totalno izbacuje osobnost. Stanley, ljubitelj marginalnih žanrova, pretvara se u derivacije svojih omiljenih strip i crtić junaka.



Što muči Gilberta Grapea

(What's Eating Gilbert Grape, 1994., redatelj Lasse Hallstrom)

Jedan od "malih velikih" filmova koji se ne nameću ni temom ni njenom obradom, a ipak bivaju zamijećeni. U provincijskom američkom gradiću živi Gilbert Grape (Johnny Depp) s majkom (Darlene Gates), retardiranim bratom (Leonardo DiCaprio) i dvjema sestrama. Gilbert je glava obitelji, njegova majka ima 250 kilograma i ne izlazi iz kuće, a brat Arnie bespomoćan je kao malo dijete. Ipak, kraj ljeta, donosi i događaje koji bi mogli nešto promijeniti u Gilbertovom životu... Scenarij je prema svome istoimenom romanu napisao Peter Hedges.

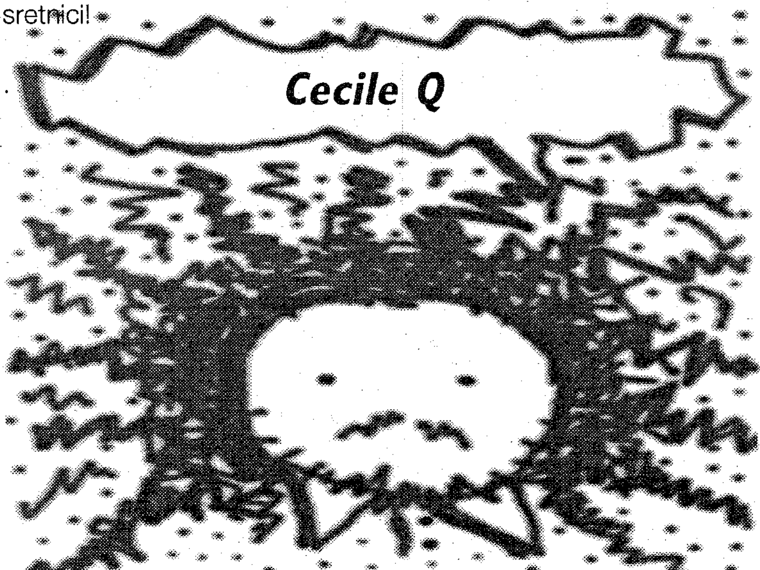
Stara gunđala

(Grumpy Old Men, 1993., redatelj Donald Petrie)

Klasične američke komedije rijetke su u video-izdanjima, pa ih ne treba propustiti, a film "Stara gundala" ponovo povezuje poznati komičarski par - Jacka Lemmona i Waltera Matthaua. Dvojica staraca, susjedi John Gustafson i Max Goldman, u stalnoj su svađi, a dolaskom privlačne udovice (Ann Margaret) postaju i žestoki suparnici. Uz Lemmona i Matthaua, u filmu se pojavljuju hollywoodske zvijezde Burgess Meredith, Daryl Hannah i Buck Henry.

STRIP NJUZ

Za početak, vjerojatno najbitnija vijestica: **Imamo Les Proutes**! Ono što je najavljivano i previše puta, ostvarilo se - objavljen je **Matakovićev** album! Da, da, u ravnomjernoj je utrci bibliografskih jedinica Dubravko ponovo pretekao Danijela i sve nas razveselio svojim petim albumom. Novo čedo mu je podebelo i kompilira na svojih stotinu i trideset stranica sve tabloe koje je Dubravko nacrtao za "Nedjeljnu Dalmaciju", sve "Prot Pikčerse" i "Les Proutese". Izdavač ove vrijedne kompilacije je višnjevački "Ideoteh", firma poznatog stripaša Milana Tomasa, urednik je Vjeko Đaniš, a možete je naručiti na telefon 031/675-617 (u popodnevnim satima) po cijeni od ciglih sedamdesetak kuna. • Nastavljamo još jednim šlagerom: objavljen je i novi **Endem**. Fanzin sve više djeluje kao da će prefiks fan pretvoriti u maga i još jače zablistati. No, dok se to ne dogodi, pogledajmo što nam je donosi njihov sedmi broj. Ima nekoliko autora koje smo vidjeli (Pepe Orbito, Tico Pimpek, Talaja Ikonoklast, Seb Tuöer, Macan Lager etc), ima nekih novih imena (Bingula, Milenko Novi Zeland, Maksh & Drakul) i ima ludi Kuki koji je ovaj put složio wraparound kolorku za naslovnicu, a priložio i dva super stripa. Ima i reklama, kao dokaz kapitalizirane svijesti naših najmlađih strip naraštaja. 'Ajte, zato, sad svi trk na uobičajena ilegalna prodajna mjesta i ubodite novi broj za sitnu paru te ih dokapitalizirajte. Potom ih preporučite prijateljima, neprijateljima i kućnim ljubimcima. Svaki kupac je korak prema svijetlijoj budućnosti. • Komik-šop **More Comics** također se otputio u jedan kapitalističko/tržišni poduhvat: otisnuo je vrećice koje dijeli uz kupljenu robu. Je li taj potez potaknut altruizmom prema kupcima ili pokušaj pariranja jeftinijem "Algoritmu", ne bih znao, ali znam da na vrećicama dobijate jednu lijepu slikicu: spominjani Biukovićev crtež Loba koji šora elijene i ukazuje na pubertetsko/muški profil posjetilaca šopa. Čim je vidio vrećice, Biuković je, kao ekspert za sitotisak, prigovorio da ih je tiskar izvarao rijetkom bojom i sve u svemu sfušanom izvedbom. • Pored uobičajene strane štampe, na kioscima su se pojavile i neke "Marvelove" sveščice na izvornom jeziku. Osobno sam vidio samo diznijevske licence tipa **Beauty and the Beast**, ali mi dopisnici dojavljuju i za **Spidermana**. Sveščice su na trafikama nešto skuplje no u komik šopu (baš kao i također primijećeni **Comics Scene**), ali su pristupačnije masama. Što će od svega toga biti? Vjerojatno ništa, zašto bi se čovjek uopće i nadao nekom pozitivnom razvoju i uvozu francuskih te inih stvarčica. • **Duško Gačić** traži novinu koja bi ga sponzorirala u novom naumu: albumskoj adaptaciji Krležina "Banketa u Blitvi". Dušku za rad i trud treba oko četr' i po' do pet soma marona, a o svim se ostalim uvjetima može s njim dogovoriti na telefon 01/677-998, kad se za koji tjedan vrati s mora. • Za ponovljeno izdanje "Grupe TNT", prvog broja **Alana Forda**, zaslužan je "Borgis" koji nas snabdijeva i novim izdanjima. Na kioscima je, inače, uočen i specijal "Priče Broja Jedan" kojeg smo također, čini mi se, već jednom vidjeli. • "Slobodna Dalmacija" najavila je izdavanja **Conana**. Oni kažu od prvog broja, ali budući da im je uredniku fakt da prvi broj NIJE crtao John Buscema totalno nepoznat, vjerojatno je da će slučaj biti kao i s "Comic stripom" - da će objavljivati što im strani partner odluči. • **Ervin Rustemagić** razaslao je naokolo promo brošuru stripa "Faxes from Sarajevo" koje, prema njegovim ratnim faksovima crta Joe Kubert, a svjetski premijeriše "Dark Horse" u ranoj 1996. • Inače, kad smo kod "Dark Horsea", **Ivo M.** laže koliko je dug i širok. Jedan naš momak nazvao je dotičnu kompaniju, inače izdavača "Sin Citya", i priupitao ih za njihov odnos s Ivom. Oni su rekli da ih Ivo jest nazvao i pitao za prava, oni mu na to rekli neka pošalje kalkulaciju i druge podatke, na što se on više nije javio, a kamoli bilo što platio. • I za kraj jedna najava: ako mi nebo ne padne na glavu, u slijedećem bi broju **Arkzina** trebao izaći separat povodom stotinjak godina svjetskog i nešto manje obljetnice domaćeg stripa. Kupite zato taj broj, čak i ako ste na moru, sretnici! •





muzika

Koncert u Ponikvama
subota, 15.07.

Pomozite u čišćenju i uživajte u opuštajućoj glazbi! Koncert počinje točno u 18 sati, nastupit će 11 mladih bendova, a prije koncerta organizira se čišćenje tog područja od nagomilanog smeća. Zainteresirani za čišćenje okupit će se točno u podne ispred kafića "Lord" u Gajnicama. (Busom s Črnomerca za Gajnice, a izlazi se na osmoj stanici.)

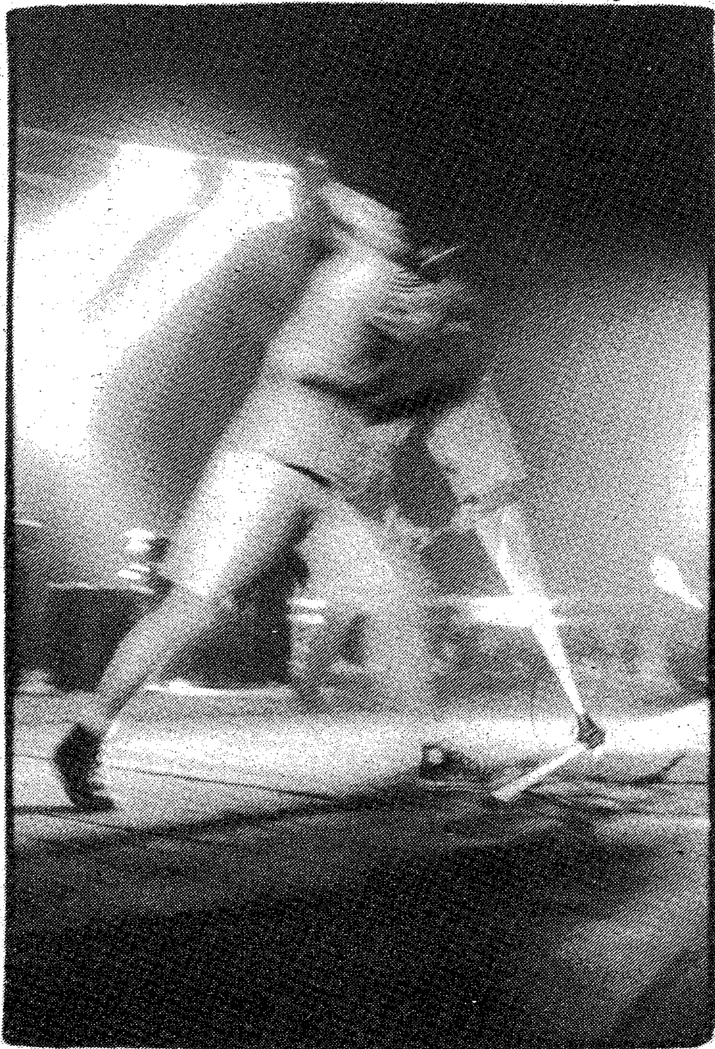
Piknik na Ponikvama nije samo običan piknik gde se ljudi bičuju i tjeraju da čiste ono što su pošteni građani i građanke pobacali, već vrlo neobičan show pun iznenađenja. Hvala svima, osobito onima koji dođu točno u podne. Onom tko ne dođe - može se i bez njega.

Zapatisti & Anarhisti
Anarhistice & Simpatizeri

Svoje gostovanje na ovogodišnjem **Art & Music Festivalu** otkazala je grupa Majke i slovačka grupa Bez Ladu A Skladu. Kao zamjena dogovoren je **Demolition Group** iz Slovenije. Nova zagrebačka techno zvijezda Petra, u rave krugovima poznatija kao **Space Cat**, svoj prvi nosač zvuka trebala bi objaviti ovoga ljeta za njemačku diskografsku kuću Frankfurt Beat odnosno za United Project, podetiketu iste kuće. U Gorskom kotaru 14. i 15. srpnja priređen je **Pre Coalmine Rave Party**, čiju organizaciju potpisuje Muzej suvremene umjetnosti iz Zagreba, Under City Team i Roland Present. Rave party bi se trebao održati u prirodnom ambijentu odnosno u stjenovitom amfiteatru. Kao gosti najavljeni su DJ-i Chris Dis, Roland 138 BPM (Tresor, Berlin), Bjorn (Tresor, Berlin), Kriz Da Rhytm (Tranceglobal, Beč), Gollini (Cheap Enterteiment, Beč), Dixon (WMF, Berlin), Markan, Kiki, Frajman, Felver, te kao specijalni gost Mario De Bellis. Nakon objavljenog singla "The Worm" za talijansku etiketu Goodwill Records, koprivnička grupa **Overflow** ozbiljno se bacila na pripremanje materijala za novi album. Bez obzira na objavljeni singl za spomenutu talijansku etiketu, Koprivničani još uvijek razmišljaju za koga će objaviti novi album jer su već dobili ponude iz Italije, Njemačke i Francuske. **Nakon vrlo uspješnog Planet Earth Rave Partyja** održanog u Zadru, njegov organizator Branimir Markov odlučio se ponoviti svoj organizatorski uspjeh. Sljedeći rave party istog naziva održat će se u disco clubu "Saturnus" u Zadru 28. srpnja. Uz najavu fantastičnih laserskih efekata, najavljeni su DJ-i Sonic, Ed, Felver i Markan. Još se jedan rave party najavljuje za 12. kolovoz i to u podrumu starog dvorca Pejačević u Našicama. Kao organizator pojavljuje se Radio Našice dok se od DJ-i spominju Troš i Umek kao domaćini, te Umek (Ljubljana), Mental Code (Zagreb), Veee (Osijek) i Ping (ne zna se odakle). U fazi potvrđivanja su live nastupi Cortex Thrilla i Omni Modea. Nedavno je u jednom osječkom podrumu pronađena zaliha od stotinjak ploča i kaseta "Bez Tišine" grupe **Vještice**. Izdavač spomenute ploče bila je etiketa Plavi pilot iz Osijeka čiji su vlasnici tijekom bombardiranja grada sklonili ploče na sigurno. Ploča se od nedavno može kupiti u zagrebačkim (uglavnom nezavisnim) prodavaonicama. Osječki Studentski centar i ove godine organizira tradicionalno **Osječko ljeto** koje je započelo 3. srpnja, a trajat će do 29. istog mjeseca. Uz nemali broj raznoraznih kulturnih događanja najavljeni su i koncerti grupa Vještice, Psihomodo pop, Miladojke Youneed, Josipe Lisac, Soul Fingersa... Ovih bi se dana u prodaji trebao pojaviti drugi po redu album zabočke **Zadruge**. Albumu je naziv "Hiti se na pleća", a kao promotivni spot najavljena je pjesma "Mala Čiči" koju Zadruga izvodi zajedno s dečkima iz grupe Hladno pivo. **Dino Dvornik** tvrdi da je njegova posljednja pjesma (ovogodišnji pobjednik splitskog festivala) "Ništa kontra Splita" samo nastavak dosadašnje splitske himne "Nima Splita do Splita", te da je bilo krajnje vrijeme da netko napiše novu himnu grada! Pa kada već svi imaju himne, zašto Split ne bi imao novu?

Dubravko JAGATIĆ

Potpis pod fotografiju: **Overflow**
Foto: Nino Šolić



Radio Virtuale

comandante Malaria

beyond equidistance

virtual radio is: when Scott O'Grady, the best survival pilot in the world, doesn't know how to handle his transmitter, after he was downed by Serb bombers. He is a hero, because he forgot an essential part of his survival training. Or maybe an anti-hero. Absence of skill produces miracles like Scott O'grady.

turn the tape

virtual radio is: a transmitter that is there but doesn't transmit. Explosive! A program that is never made! Implosive! A story that will never be told. A story only in the mond if you wish.

turn the tape

virtual radio is: telephone plus fax plus E-mail plus airplane plus car plus TTT plus Ozjusko minus waves. It can happen anywhere, ANYTIME, anyway. The waves are all over the place.

turn the tape

virtual radio is: a remix of reality, an inversion of distance, a dance of distortion, a dynamo of hidden desires, a hidden option of free your mind, blow your society.

turn the tape

virtual radio is: a sound card, a modem, an account and a recorder. Travelling through Cyberspace with your headphone.

turn the tape

radio-ttt_zg@zamir-zg

p.s. (ESP ZA Ruta): somewhere in your private cyberspace is a text for the invitation for the Wedding Party in Amsterdam. If you send it to me, I will reply with the date.

ECOTOPIA DOLAZI U HRVATSKU

Ecotopia je ... informalni ljetni univerzitet, održivo naselje iz snova, kamp političke akcije ... uglavnom ono što sami stvorite.
Ecotopia nudi kompletan spektar održivih alternativa uključujući ekonomiju, politiku, stil života, spiritualnost i kulturna događanja.
Ecotopia 1996 biti će u Hrvatskoj - adekvatno mjesto za proslavu njezine desetgodišnjice. Prva dva tjedna sudionici bi se na otocima u okolici Dubrovnika bavili održivim stilovima života, a druga dva u Slavoniji praktičnom (re)konstrukcijom života. Na obje lokacije kombinirat će se teme vezane uz okoliš, mir i multikulturalizam.
Kao dio priprema za Ecotopiu 96 organiziran je autobus koji će prevesti zainteresirane na Ecotopiu 95 u Poljskoj.
Svi aktivni u mirotvornom, ekologističkom ili nekom drugom pokretu, ili naprosto zainteresirani mogu iskoristiti ovu priliku da sudjeluju na Ecotopii u Wolimerzu u Poljskoj.
KADA?
Ecotopia 95 traje od 1 do 18 kolovoza
Ecotopia Express autobus polazi iz Zagreba 31 srpnja (zaustavlja se u Baji da bi pokupio sudionike iz drugih republika bivše Jugoslavije) i vraća se 12 kolovoza.
KOLIKO KOŠTA?
Autobus za Ecotopiju je besplatan
Troškovi participacije na Ecotopiji su 15 ecosa dnevno. Eco je alternativa svjetskom monetarnom sistemu i uvijek se mijenja u odnosu 1 : 1 za pojedinu zemlju, odnosno u Njemačkoj je 1 eco = 1 DEM, a u Hrvatskoj 1 eco = 1 čuna
ŠTO PONIJETI?
Ecotopia je u osnovi kampiranje, tako da morate ponijeti vreću za spavanje, ili šator, ili nešto slično ... barem ukoliko mislite spavati
Broj mjesta u autobusu je ograničen, pa se javite čim prije!

dodatne informacije su dostupne ukoliko pošaljete fax ili nazovete telefon 01 611 0951 ili se javite emeilom na ecotopia@zamir-zg.ztn.apc.org



SAVJETOVANJA

#1 **STRUČNA PRAVNA POMOĆ ŽENAMA!** Besplatni telefonski savjeti s područja ženskih prava (radni odnos, obitelj, mentalno i tjelesno nasilje u bilo kojem obliku...) utorkom i četvrtkom od 17-19h na tel: 01/419-302 daje Grupa za ljudska prava žena - B.a.B.e.
#2 **PRIGOVOR SAVJESTI!** Savjetovalište radi četvrtkom od 17-19h. Glede & sveze prigovora savjesti, civilne službe... Adresa: Tkalčićeva 38, telefon: 422-495
#3. **LJUDSKA PRAVA!** Grupa za direktnu zaštitu ljudskih prava ARK-a daje savjete radnim danom od 17-19h. (telefonski ili osobno)
#4. **LJUDSKA PRAVA!** Građanski odbor za ljudska prava - Poreč daje savjete utorkom od 15-17h i četvrtkom od 17-19h. N. Tesle 14, Poreč, tel: 431-449
#5. **RAZNO!** RIJEKA SUNCOKRET: **Prigovor savjesti** - utorkom od 12 do 14 h u ulici M. Gubca 19, Rijeka. **Pravna pomoć** - pon. i pet, ista adresa, tel: 214-366. **SOS za žene izbjegl, progn. i žrtve rata** - pon,sri, sub na tel: 217-235, a izravni kontakt utorkom 10-17h u Kumičićevoj 33a.

ZELENA AKCIJA - 01/610-951
ZELENI TELEFON - 01/611-777
problemi zagađivanja i uništavanja okoliša
ANTIRATNA KAMPANJA
- Ljudska Prava - 01/422-495
problemi ljudskih prava/ savjeti
HRVATSKI HELSINŠKI ODBOR
Zagreb 01/432-754, 434-585
Karlovac 047/621-661
problemi ljudskih prava
NEXUS - 01/154-294
peace hostel, humanitarna pomoć
CENTAR ZA MIR, NENASILJE I LJUDSKA PRAVA OSIJEK
- 031/123-218
RIJEKA SUNCOKRET
- 051/423-696
KOMITET ŽENA IZBJEGLICA IZ SARAJEVA - 051/213-331
ZAGREBAČKI ANARHO POKRET - 01/422-495
HOMO - ljudska prava i grad. slobode - 052/34-055
MAKRONOVA - 01/426-352 (Ilica 72, Zagreb)
DRUŠTVO ZA UNAPRIJEĐENJE KVALITETE ŽIVLJENJA - 01/423-231
CENTAR ZA ŽENE ŽRTVE RATA - 01/434-189
B.a.B.e. - 01/419-302

PROJEKT DRUŠTVENA OBNOVA PAKRACA
KAMP MEĐUNARODNIH VOLONTERA **PAZI VAMO!**
Hrvatskih velikana 11, Pakrac

CROATIAN SPEAKING VOLUNTEERS

za sljedeće vrste poslova:

1. voditelj/ica grupe međunarodnih volontera
2. tajnik/ca projekta
3. glasnogovornik/ca
4. volonteri u ostalim projektnim aktivnostima u suradnji sa srednjom školom Pakrac
5. koordinator/ica kluba mladih
6. voditelj/ica kluba mladih

NUDI SE (od 1-4): privlačan, raznovrstan i dinamičan posao; izuzetno iskustvo u jedinstvenom mirovnjačkom pokretu; edukacija i putovanja; hrana, smještaj, mogućnost honorara; vremenski angažman od 3 tjedna ili duži

OČEKUJE SE: znanje engleskog jezika; spremnost za rad u uvjetima višestrukog stresa; dob iznad 21 godinu; fleksibilnost; posvećenost nenasilju i visoka i jasna motiviranost
INFO SASTANAK: Wednesday, June 7th at 7pm, ARK - Tkalčićeva 38/II

INFORMACIJE: 046/83-435 ili 041/422-495

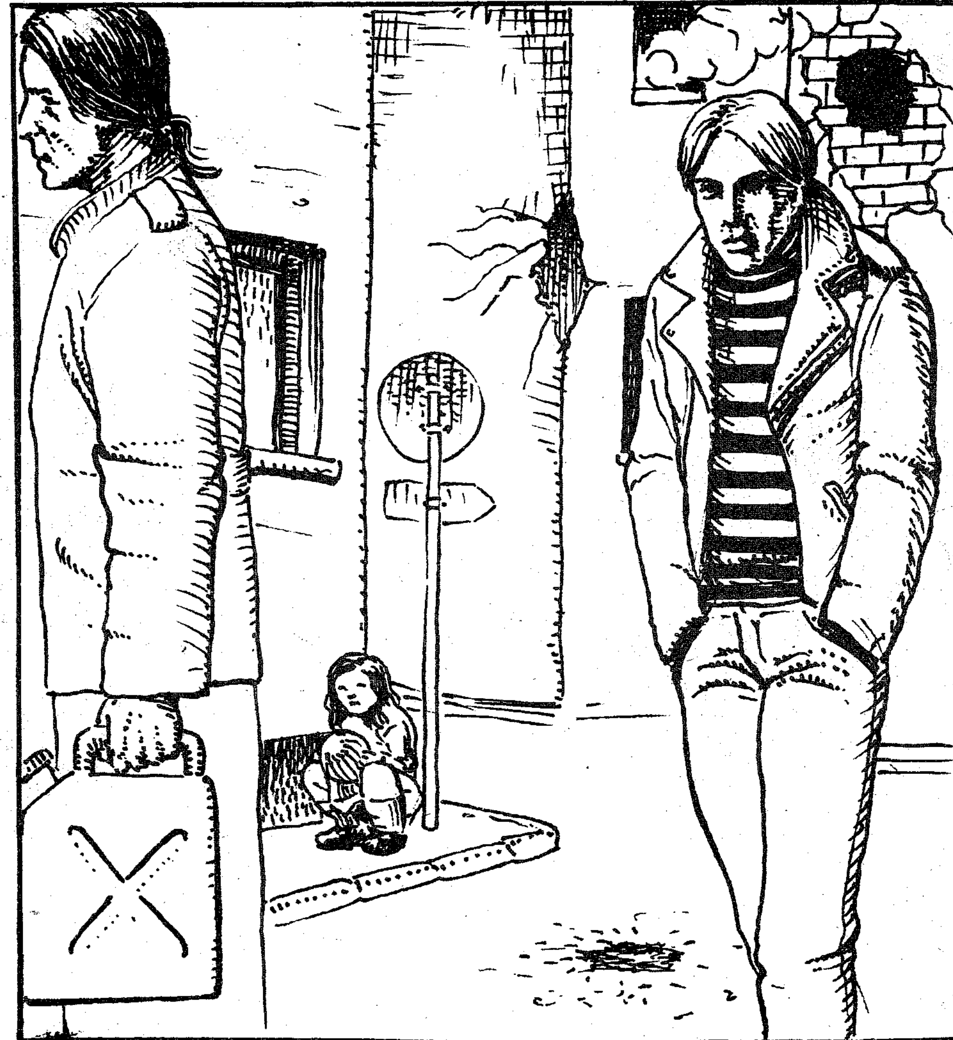
SARAJEVO STORY (PRIČA BEZ STVARNOG KRAJA)

BY ADI GRANOV









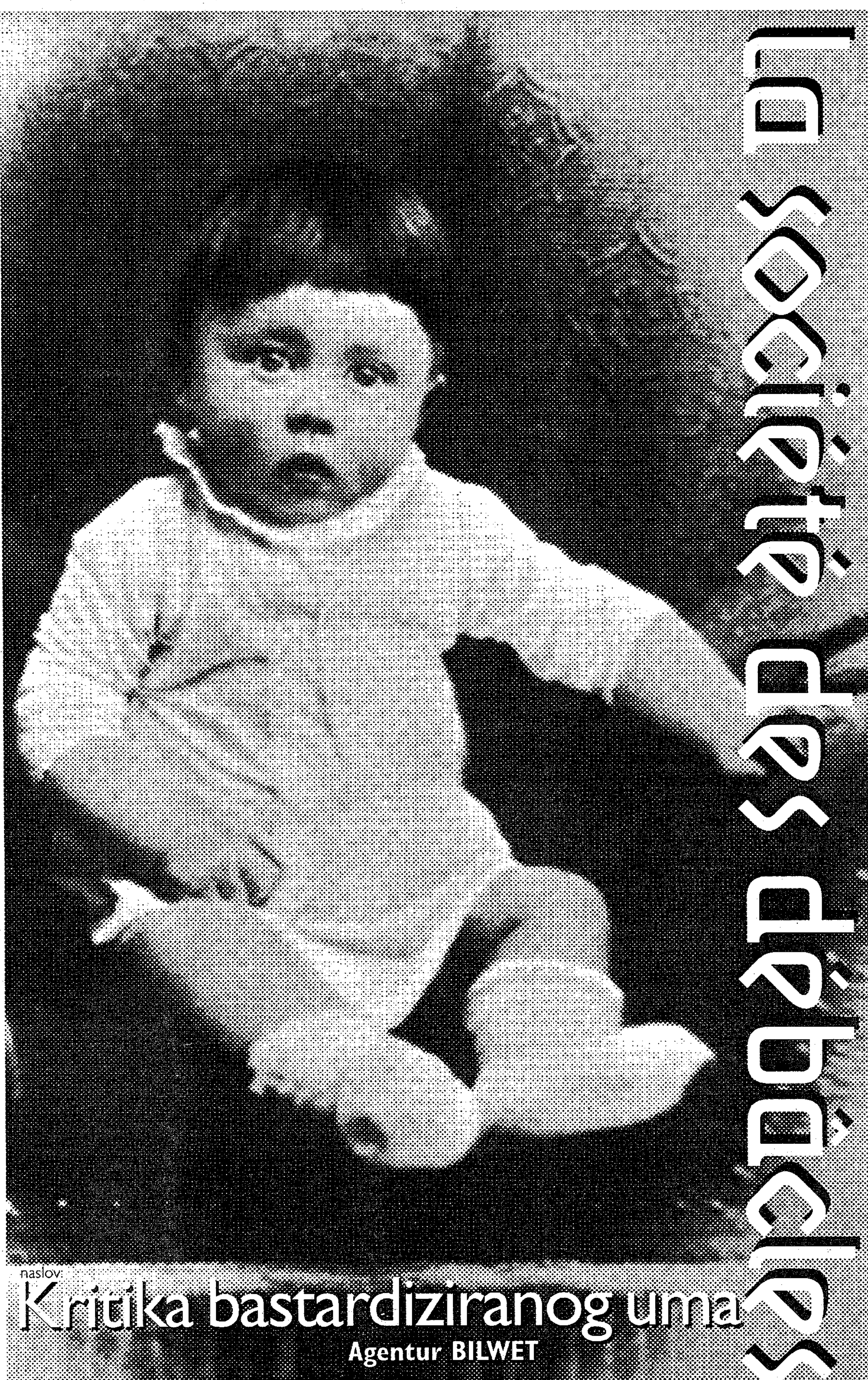




WARNING: THEORY CAN SERIOUSLY DAMAGE YOUR MENTAL HEALTH!

bastard

PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No3, 7. 1995.



naslov:

Kritika bastardiziranog uma

Agentur BILWET

Sada kada se povijesni lik bastarda emancipirao postavši punovrijednim članom obitelji s jednim roditeljem, može on u svojoj potpunoj nevinosti prerasti u jednu odista veliku estetičku kategoriju. Strahota je ustupila mjesto ljepoti (The United Bastards of Benneton). Bastard je po definiciji otjelovljeno zavođenje i očigledni rezultat neodgovorne omamljenosti. Moderni bastard samosvjesno zrači harmoniju novog genetsko-kulturno-tehnološkog sporazuma. Vanbračno dijete kao prototip onoga što nazivamo **Artificial Child** (AC) lik je koji potječe iz epohe građanske obitelji. Devetnaesto stoljeće bilo je prenapučeno služavkama i guvernantama odbačenim zajedno s njihovim društveno neželjenim potomstvom. Licemjerje je pružalo garanciju da će onaj koji je isklizuo iz braka ipak ostati pokriven ogrtačem ljubavi.

Bastard izaziva nježno sjećanje na mogućnost nevine ljubavi. U službenoj verziji, naprotiv, bastard je žrtva silovanja, rasizma, dvostrukog morala ili svjetske povijesti. U prijavnom registru međutim odavno ga više nema kao kategorije. Umjesto toga doživljava bastard svoj povratak kao terapeutski slučaj, kao dijete okolnosti, proizvod razorenih obitelji. Neuspjelo dijete propalog braka u potrazi za vlastitim ocem, vlastitom majkom, vlastitom zemljom, vlastitim jezikom. Nije li to za žaljenje? Kršćanska vjera pruža nam bazični model organiziranog bastarda. Isus Nazarećanin ima doduše majku, ali tko je otac? Odgovor na ovo zakučasto pitanje doveo je do svjetske religije. Iskupitelj, kako nam ga je isporučila tradicija, ima plave uvojke i plavu kosu. Potpunosti radi valja još primijetiti da je rođen u štali i da je u Egipat dopremljen na samaru, što je samo za one koji se zanimaju za Biblijsku egzegezu. Ilegitimni status malog Isusa fungirao je kao most ka sakralnomu, nadzakonskomu. Normalnost proizvodi samo zanemarivi broj svetaca po jedinici prostora i vremena. Čim izbije kriza smiju oni izbrbljati svoja proroštva.

Krivonogi bastard-arijac **Adolf Hitler** laički je ekspert na tom području: *"Jači mora vladati i ne smije se miješati sa slabijim kako ne bi proigrao svoju vlastitu veličinu."* Na drugom mjestu on postulira *"pravu tezu da svako miješanje rasa prije ili kasnije mora dovesti do propasti bastarda, dok god se onaj viši element toga križanja može naći u čistom stanju koje je donekle sličnoj nekoj određenoj rasi."* Otuda je i političku situaciju ocijenio na sljedeći način: *"Rasa 'pocrnjuje' tako brzim tempom da se odista može govoriti o nastanku afričke države u Evropi. Nastaje jedna golema, cjelovita evropsko-afrička mulatska država od Rajne do Konga."* Hitler je riječima dohvatio strah koji se danas preobrazio u želju za miješanjem. Hitler je imao pravo sa svojim mulatskim carstvom i dobro je da je tako. Njegova strastvena upozorenja zvuče u potpunosti *out of date*. Ona pokazuju da se on neprestano natezao sa svojim vlastitim dvojbenim podrijetlom. To vrijedi za svaki interes za ono bastardno. Više i niže, deblje i tanje, tamno ili svijetlo, kraće ili dulje, snažnije ili slabije: puno uspjeha i zadovoljstva pri mjerenju "vlastitog" identiteta!

Nakon što je biološka znanost provela točnija istraživanja, izašlo je na vidjelo da i danas još 10% djece svoje gene nema od zakonita oca. I to zvuči sasvim zdravo. Rasi su za sada potrebni svježi divlji geni izvana, kako bi ostala u formi. Krvni bastard ima svoju emancipaciju već iza sebe te se uspeo od genealoške nečistoće do obogaćenja genetskog krajolika koji bi inače usahnuo i sasušio se... i degenerirao, tako glasi naime vladajući ekološki diskurs. Ako čovjek zbog ozonske rupe ne može više sjediti na suncu, onda on preuzme nekoliko nešto tamnijih gena u krvnu liniju. "U nadolazećim godinama bit ćemo u Nizozemskoj jednostavno nešto smeđiji," tako govori jedan osvjedočeni antirasist na televiziji.

Bastard dolazi iz pojma rasne čistoće i danas fungira kao kontrapunkt kultnoj obitelji, koja je izvodila rituale pred kućnim oltarom. Bastard predstavlja sada onaj realizam koji kaže da se priroda ne da zaustaviti i da se mora svjesno živjeti s konzekvencijama bezrasnog roda. Preuzimanje predaka iz druge linije u naše središte otvara mogućnost razvitka privatnog pragmatizma. Bastard odsada nije više unaprijed opterećen nego se baš kao i svatko drugi mora dokazati. No, kako se i obitelj kao najviši oblik nepotizma nalazi pred svojim krajem, možemo se u potpunosti posvetiti čistoći vlastita djelovanja. "Ja sam pc, ti si pc": praskozorje psihokracije. Od danas nadalje ništa se više ne može svaljivati na pretke i njihovu *nature & nurture*. Vrijeme je potčinjavanja diktaturi budućeg. Sudbina više ne progoni čovjeka, on mora sam juriti za njom. Dok god čovjek pasivno i dalje čeka, zgoda ga prestiže lijevo i desno i uopće se ništa ne događa: život milijuna u parkiranom stanju. No kulturni bastard sprema se na ozbiljenje i teško mu pada pitanje autentičnih etnosa. On mora uvijek zastupati svoju mješavinu. Kritika kulture ostaje fiksirana na analizi pojedinačnih utjecaja, kako bi se potom podigla na etički, humanistički ili religiozni *plateau*. Nakon razjašnjenja slijedi promaknuće u višu kulturu. Riječ je također o realno postojećem miješanju i onečišćenju za koje više nije potrebno držati nikakav plaidoyer. Otuda dolazi da bastard nije nikakav koncept koji bi mogao poljuljati potojeće odnose. Nečista misao ne drži se ograničenja koja su nametnuta miješanju. On parazitira na ljepoti vlastite nečistoće. Miješana inteligencija živi zahvaljujući milosti poroznog pamćenja, nezdravog interesa, neprikladnih argumenata i nečistih motiva. Ona ne zastupa nikakvu promjenu, nego je izvršava a da toga i nije odveć svjesna; sve kodirano ne biva dekodirano nego pervertirano. Bastardizirani intelekt trese reštetkama jakog koncepta. Sve dok nije izvodiva i ne širi nikakav konsenzus, negativnost može pogurnuti stvar naprijed i ostaviti za sobom vladajuće odnose. Jasna ideja za bastarda nije ni od kakvog interesa. On radije prčka uokolo ne bi li prouzročio kakav kratki spoj, u potrazi za sjevajućim mislima, prisilno slijeđen grmljavinom, ponekad udarom groma ili osvježavajućim pljuskom. Bastard troši propadajuće mode, ne s namjerom da ih reciklira nego iz uvjerenja da je cjelina uvijek neistina. Kontaminirano znanje spoznaje da istina ima svoje slabosti, svoje hendikepe, svoje suvišnosti, svoju nemotiviranost i nepodesnu opremu. Katastrofe nam se ne mogu više srućiti na glavu nego prolaze mimo nas. Bastard prekida velike linije koje su drugi povukli u svoju korist i čezne za jasnim snovima o budućnosti. On stoji na rubu neuspjeha, ondje gdje se izvrće perspektiva dobrog i zlog. I to ne iz veselja nad sigurnom propašću, nego iz predanosti prijelazu zapada (Übergang des Abendlandes) u kojem se brišu granice.

Nakon fascinacije zlom osamdesetih, danas je na djelu interes za neuspjeh. Mi ne čitamo više o zavođenju, simulaciji, perfekciji, glamouru i strasti čistog samoizražaja. Zlo je moralo izbrisati sve dobro šezdesetih te je izvrsno udarilo (usp. proboje iz 1989). Potom je međutim ipak došlo nešto drugo. Trijumf dijalektike, historijska sinteza tržišta i demokracije, izostala je, a nije se mogla pronaći čak ni neka nova antiteza. Dobri socijalizam pripravio je mjesto za kapitalizam neuspjeha. Sistem i njegovi kmetovi prošli su kroz prevrednovanje svih vrijednosti i u međuvremenu je sve ostalo po starom. Situacija koju je nemoguće definirati i u kojoj se nitko više ne trudi ovaj svijet i svoje vlastito ja (i sve u vezi s tim) izraziti riječima. *Chaos rules*, a to nije pogodno ni za nezakonito vizualiziranje. Bezvremena muka u obliku uništavajuće privatne inicijative zbiva se usred razmrvljenog betona i bankrotiranih državnih institucija. Ovdje nedostaje herojski privid deklamiranog kraja povijesti. Društvo spektakla neočekivano nas je strovalilo u *société des débâcles*. "Učimo od Guya Deborda".

Poganska vjera u nove medije, projektmenedžment, nadgledanje, fleksibiliziranje, preškolovanje, improvizacija, imago i identitet, to je pouzdana metoda uvođenja novih tehnika. Spočetka nalazimo zbunjenost funkcioniranjem svih tih neobičnih aparata i koncepata. Tek što su se posvuda proširili i stvarno rade, pozornost se pomiče na momente u kojima te metode i te tehnike zakazuju i uskoro ih se već otpisuje. Jednom kad je dospio u normalnost, svaki *cybertechno* gubi svoj sjaj i može se rutinirano upotrebljavati. Čim hard- i software počnu pružati neispunjenje, bijes konzumenata okreće se protiv strojeva i njihovih proizvođača. Nije li to krasno, iživjeti svoj *rage* i sve te neuspjele strojeve izbaciti kroz prozor, masovno, na ulicu.

Grunge i *generation nix* mobilizirali su autentičnost elementarnog neuspjeha protiv lycra-sjaja otkazanog uspjeha. Proboj stagnacije je iznenađujući obrat koji povijest vrši od 1989. Dok god je kraj napretka bio proglašen, ništa se nije dogodilo. Filozof oslobođenja **Fukuyama** nije međutim mogao predvidjeti da će *fuš* nadjačati. Samoorganizirajuća načela kao što su *chaos, artificial life, fractals, internet, kompleksnost, biosfera II, turbulencija*, optimistički se doduše pokrenu, ali zatim se zaustave u svojoj najavnoj fazi. Ne postiže se konzekventno proširenje raka - ostaju modeli. Neuspjeh, naprotiv, u načelu nije nikakav model, a niti neka strategija. U tom pogledu razlikuje se od svih ideja koje su pružile osamdesete. Odumiranje nije nikakav usud: sudbina se približava izvana, dok fijasko dolazi iznutra pa ga se ne može unaprijed programirati. Inherentno razočaranje koje se razvija nije nikakva neravnina koja se može ukloniti iz programa. U razdoblju preorganizira-

nosti i društvenog suviška iskustva, izbjegavanje flopa pokazalo se kao stupica u koju se uhvatilo mišljenje uspjeha. Neuspjeh se još pokušava predefinirati kao poučni moment, ali *omo power*, Intelov *pentium-chip*, Microsoftov *windows 5.1*, Philipsov *CD-I*, atomska energija, brzo ponovno ujedinjenje Njemačke... sve su to snažni koncepti kojima nije nedostajala uvjerljivost, ali iz kojih ipak nije nastalo ništa.

Zabludjeli smo na dva fronta: možemo krivo stajalište uzeti za pravi predmet ili krivu temu dohvatiti na pravom mjestu i tako postaviti ispravnu teoriju. Nakon poze *loosera* u pop kulturi, danas vidimo kako se i u teoriji probija uvid u neuspjeh. **Derrida** objavljuje: "Promašio sam stvar svojom gramatologijom." Jednako kao **Lacan** koji priznaje da nesvjesno ipak nije strukturirano kao jezik. Šteta za čitavu generaciju doktoranata. Sada čekamo na studiju o Nietzscheovim potpunim promašajima: vječno vraćanje uopće nije moguće! Natčovjek je samo bastard. Tek o **Marxu** se ex cathedra govori kako se prevario... Ali što bi bilo od Ryleovog *Concept of Mind* kad bi John Garang na jugu Sudana zasnovao svoj režim na toj teoriji? Razdoblje bezglavo nasrćućeg mišljenja upravo nastupa.

Totalna falsifikacija ne okrnjuje moguću vrijednost teorije kažnjene lažnošću. Pozornije promatrivši vidimo da se mišljenje ne bavi pitanjem kako je sastavljen svijet, nego kako se on organizira kad ga se promatra na određeni način. U današnjoj misaonoj klimi vlada skeptička potrošnja diskursa: može li se time nešto otpočeti, predstavlja li to nešto, radi li se o čemu, može li se nešto praktično učiniti s tim, ima li unutra slikâ, je li jednostavno za čitanje, nije li odveć komplicirano, pruža li to štogod, dade li se unekoliko prodati, je li u neku ruku uvjerljivo, je li to sve odista istinito, mogu li se time zadobiti poeni? Problem Foucaultove ideje diskursa jest u tome da ona ne može propasti (to barem tvrdi tekst na koricama knjige). Diskurs može doduše oslabiti, zastraniti, doživjeti radikalne obrate, proširiti se čitavim područjem zbilje, probiti se do najintimnijih mjesta, biti potisnut, doći na vlast, ili stvoriti protuvlast, ali nikakav ga detektor laži ne može raskrinkati. Stalno se pojavljuje sve više jedne te iste istine. Diskursom se općenito ne trguje javno, ali on podmuklo funkcionira iza kulisa. Da li će medijski diskurs ikada zakazati, potpuno se izgubiti, tako da će svatko smjesta odlučiti da se bavi nečim pametnijim? To se čini i te kako vjerojatnim.

autor: **Borislav MIKULIĆ**

naslov:

Tijelo SISTEM,



Refleksija o funkciji tijela u komunističkim društvenim sistemima nikako nije jednoznačan pojam ni po analitičkim pretpostavkama ni po rezultatima, usprkos očekivanjima koja mogu popratiti jedan simpozij poput ovdje navedenog. Kliše o oficijelom društvenom tijelu komunizma, t.j. o ikoničkoj predstavi kolektivno ili korporativistički shvaćenog društva pod komunističkim režimom te o njegovu tipičnom primjerku u tjelesnom izrazu društvene jedinke, samo je jedan od vidova tematike tijela u totalitarno strukturiranim društvenim sistemima, i samo jedan od problema kojima su bili posvećeni prilozi sudionika simpozija (video-umjetnika, perfomatora, povjesničara i kritičara umjetnosti te filozofa), najvećim dijelom iz bivših komunističkih zemalja istočne Evrope.

Očit nostalgički prizvuk simpozija ne ispoljava se toliko u izboru tematike tijela - tog posljednjeg materijalnog ostatka nestalih svjetova - nego u karakteru koji je simpozij poprimio u svom najboljem dijelu: naime u dinamičnoj razmjeni spoznaja, iskustava i interpretacija interdisciplinarnog karaktera između samih sudionika. Riječ je o onoj dimenziji skupa koja se može nazvati njegovim kolektivnim učinkom, dakle o imaginarnom događaju teorijske sreće jedne znanstveničke zajednice što se u realnom hsitorijskom vremenu nije mogla oblikovati. Nikada i nigdje za postojanja komunističkih režima nije bio i vjerojatno nije mogao biti organiziran umjetnički, znanstveni, teorijski skup, a da njegov metateorijski diskurs ne bi imao za posljedicu svoje vlastito uništenje.

TIJELO KRITIKE

Prilozi podnešeni na skupu podijeljeni su tipski u tri grupe, umjetničke, teorijske i povjesničarske. U prvu grupu spadaju video-radovi popraćeni autokomentarima umjetnika poput Sanje Iveković (Zagreb) *Private body, public body*, Marine Gržinić i Aine Šmid (Ljubljana): Videofilmovi 1984-95, grupe Project subREAL (Calin Dan i Josef Kiraly, Bukurešt) *Bodies in motion. The Aestethics of Immigration*, Else Gabriel (Berlin), *Pritisak i obrat, neugoda i performanca*, te video-perfomatora Marine Abramović (Amsterdam/Berlin) *Body as Material*.

Marina Gržinić, asistentica na Institutu za filozofiju Slovenske Akademije znanosti i umjetnosti, koja je svoje video-radove nastale u suradnji s Ainom Šmid prikazala u posebnoj projekciji u multimedijalnom centru Berliner Kunstwerke, istovremeno se javlja i kao prevoditelj umjetničkog diskursa u teorijski. U trostrukoj ulozi video-umjetnika, sociologa i historičara u svom je referatu *Kako iscijediti tijelo i napuniti ga benzinom i plavim vitriolom? - Tijelo u istočno-evropskoj video-umjetnosti* pružila prikaz i socijalno-teorijski komentar umjetničke video-produkcije u kontekstu pokreta za civilno društvo u kasnim komunističkim društvima na primjeru Sovenije.

U prilogu pod naslovom *Kako odgristi tiraninu uho?*, Jovan Čekić, konceptualni umjetnik i estetičar iz Beograda, pružio je analizu politički subverzivne geste tijela. U sličnom tematskom okviru, autor ovih redaka je u svom prilogu *Tijelo kritičara: O ponovnom otkriću tijela u neotradicionalističkom diskursu postkomunističke Evrope* pokušao tematizirati ulogu klasičnog kritičara-disidenta u komunizmu, točnije konvergenciju između njegova nadsocijalnog samopoimanja s neotradicionalističkim, dijelom antidemokratskim govorom nacionalnog intelektualca koji u izmijenjenim političkim uvjetima daje prednost naddruštvenim institucijama nacionalne države pred navodnom nepreglednošću radikalno-demokratskog društvenog poretka.

Fenomenom kritičke instance u komunističkim društvima bave se i i dva priloga povjesničara umjetnosti, Jana Bakoša (Bratislava) i Ewe Franus (Varšava/ Amsterdam). U prilog pod naslovom *Autoportret: ogledalo ili kamuflaža?* Bakoš je, na matrici razlikovanja dvaju modela modernističke teorije umjetnosti i uloge umjetnika (umjetnosti kao nositeljice društvenih ideala 19. stoljeća, te avangardističke koncepcije umjetnosti 30-tih godina ovog stoljeća što deprivilegira antropološki i socijalni primat umjetnika i shvaća ga utopljenim u društvene procese), prikazao evoluciju autoportreta kao specifičnog vida samopoimanja likovnog umjetnika u rasponu od 30-tih do 70-tih godina; lik kritičkog umjetnika ponavlja se u dominantnim figurama parasocijalnog shvaćanja umjetnosti, od naddruštvene avangarde do pada na status asocijalnog i antisocijalističkog elementa. Pod naslovom *Proturječne instrukcije u pitanjima spolova: Lik žene i njezino tijelo u poljskoj socrealističkoj umjetnosti* Ewa Franus je prikazala ikonografske konstante u razvoju motiva muškarca i žene iz 60-tih godina svodeći ga na njegov rani ikonički izraz u klišeima avangardne umjetnosti u Sovjetskom savezu iz ranih 30-tih. Jedan od fascinantnih elemenata tog prikaza jest uvid u kontinuitet ideološkog postupka u prikazu ženskih likova: oni su uvijek definirani mimetički i izvedeni iz muških (čak doslučajeva pukog udvostručavanja), dok su sami muški likovi konstruirani po dominantnog ideologemu savršenog radnika-stroja.

MUMIJE I ŽDERAČI

Dva se priloga posebno bave povijesnim prikazom ikonografije tzv. javnog ili službenog tijela. U prilogu *Oficijelno tijelo u komunizmu: Lenjin* Kathrin Becker (povijesničarka umjetnosti iz Berlina) pokušala je analizirati ideološku fuinkciju balzamiranja tijela političkog vođe revolucije svodeći ga na arhajsku matricu kulturološkog ponašanja, što se osniva na antičkom i kršćanskom razlikovanju tijela i duše, te osobito na tehnike konzerviranja tijela rabljene i u staroruskoj monaškoj tradiciji. Pri tome je ostala neriješena eklatantna kontradikcija između teološkog sadržaja nosećeg interpretativnog modela i ateističkog karaktera fenomena koji treba objasniti, a isto tako i brkanje modela vlasti unutra partije s teokratskim modelima nasljeđivanja vlasti.

U prilogu *Tito: Tijelo moći* Bojana Pejić, konceptor i organizator skupa, prikazala je na empirijskom materijalu fenomen portreta političkog vođe i pružila analizu ideološke funkcije portreta u ikoničkoj sferi svakodnevice u jednom komunističkom društvu s "humanim licem" kako se prikazivalo službeno bivše-jugoslavensko društvo. Autorica je element "humanizma" pokušala analizirati na problemu javnog i privatnog aspekta ličnosti vođe te na dopuštenim hedonističkim aspektima javnog života, po kojim se taj tip društva razlikovao od drugih poznatih komunističkih režima.

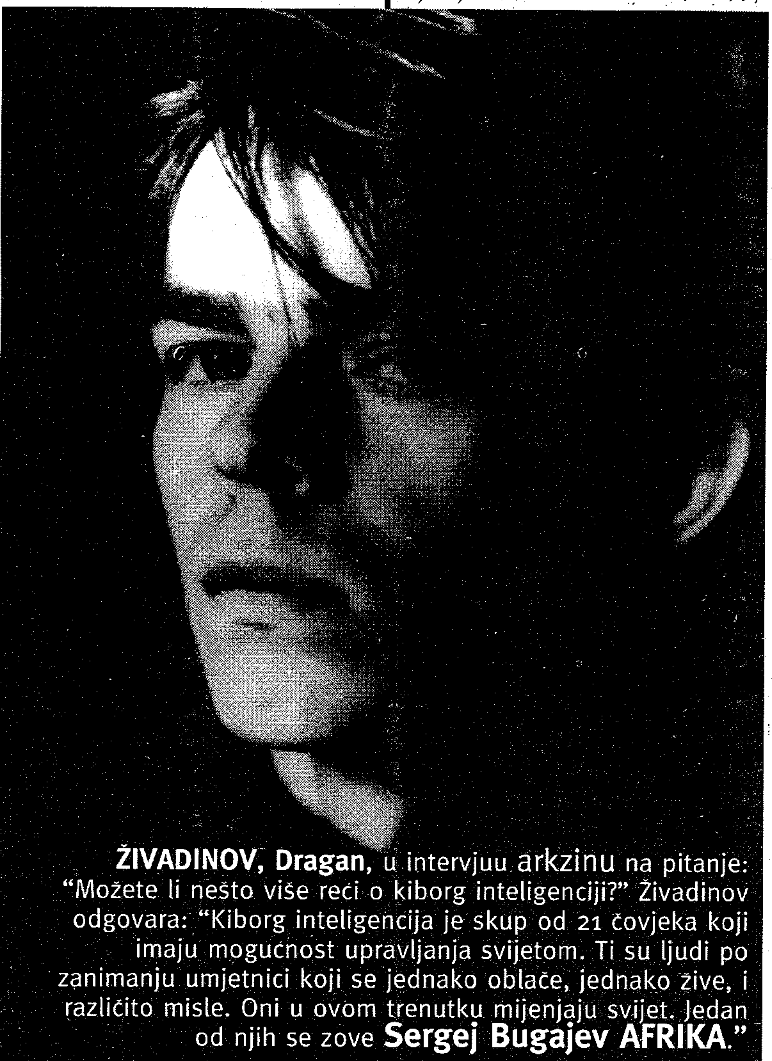
Fenomen hedonističkog društvenog tijela prikazala je Žarana Papić, sociolog iz Beograda, u svom prilogu: *Poskomunističko tijelo: ratničko tijelo. Slučaj bivše Jugoslavije* prenosnikom između nedovršene demokratizacije društvenog i političkog života bivše Jugoslavije s jedne strane i kolektivističkog objedinjavanja društva u naciju s druge strane, na primjeru karakterističnih ritualno-karnevalskih elemenata srpske novokomponirane narodne muzike. Tipične socijalističke fenomene u odnosu jedinke i kolektivističkog tijela prikazali su u svojim prilozima Sabine Haensgen (Bochum): *Kolektivne akcije. Perfomanca na pozadini svojetske ideološke kulture*, te Georg Witte (Berlin): *Tjelesni udovi, dijelovi stroja, poglavlja romana. Sovjetska književnost 30-tih godina.* Istu logiku korespondencije i izomorfije između kolektivnog i pojedinačnog tijela, sve do gubljenja ove zadnje instance u punktualizmu manipulativne mase pokušao je u radikaliziranom vidu predočiti Laszlo Beke (Budimpešta) u prilogu *Ljudsko tijelo kao pixel.*

POVRATAK TIJELU

Opasnosti od teorijskog klišea kako u prikazu tako i u predmetu analize osvijetlila je osobito svojim prilogom Gisela Ecker (Paderborn) *Tijela u prijelazu - Tijela u prijevodu*, analizirajući literarne radove američkih spisateljica podrijetlom iz komunističkih zemalja istočne Evrope. Na tim se primjerima pokazuje da je logika identiteta i identifikacije između kolektiva i jedinke relativna i podvrgnuta promjenama u onoj mjeri u kojoj pripadnici sistema uspiju stvoriti svijest o razlici između ideološke okoline i svog individualnog prostora. Distanca i promjena subjektivnog identiteta pokazuje se povezanom s izmjenom u mehanizmu samopercepcije i samoreprezentacije pripadnika totalitarno strukturiranog političkog prostora, dakle upravo s procesom unutrašnje diferencijacije kojim se jedinka uopće uspostavlja kao svjesni subjekt te pristaje ili ne pristaje na pripadnost oficijelnom tijelu. Zato se svijest o individualnoj razlici spram kolektivnog tijela istovremeno javlja i kao faktor terapije i kao faktor poništenja razlike, odnosno desocijalizacije i resocijalizacije.

Prilog Gisele Ecker pokazao je u podudarnosti s umjetničkim radovima nekih izravnih sudionika skupa kao Marine Abramović ili Sanje Iveković, da percepcija i reprezentacija vlastitog tijela ovisi upravo o situaciji globalne ideološke slike kolektivnog tijela, da je bavljenje tijelom i njegova upotreba najspontaniji i utoliko najelementarniji oblik otpora represiji totalitarnog poretka koji počiva na ideologiji i praksi bestjelesnosti. Bavljenje "sobom", svaki oblik skrbi za sopstvo počinje u totalitarnim uvjetima tjelesne i psihičke egzistencije kao bavljenje tijelom, dok njegova subverzivna narav - kako to pokazuje jedan od ranih radova Sanje Iveković ("Making up/Making down") - u anonimnosti radnje tijela (obično šminkanje) izolirane od svakog sistemski predviđenog i kontroliranog konteksta (smisao, društvo, ideologija, država, crkva, svrha itd.).





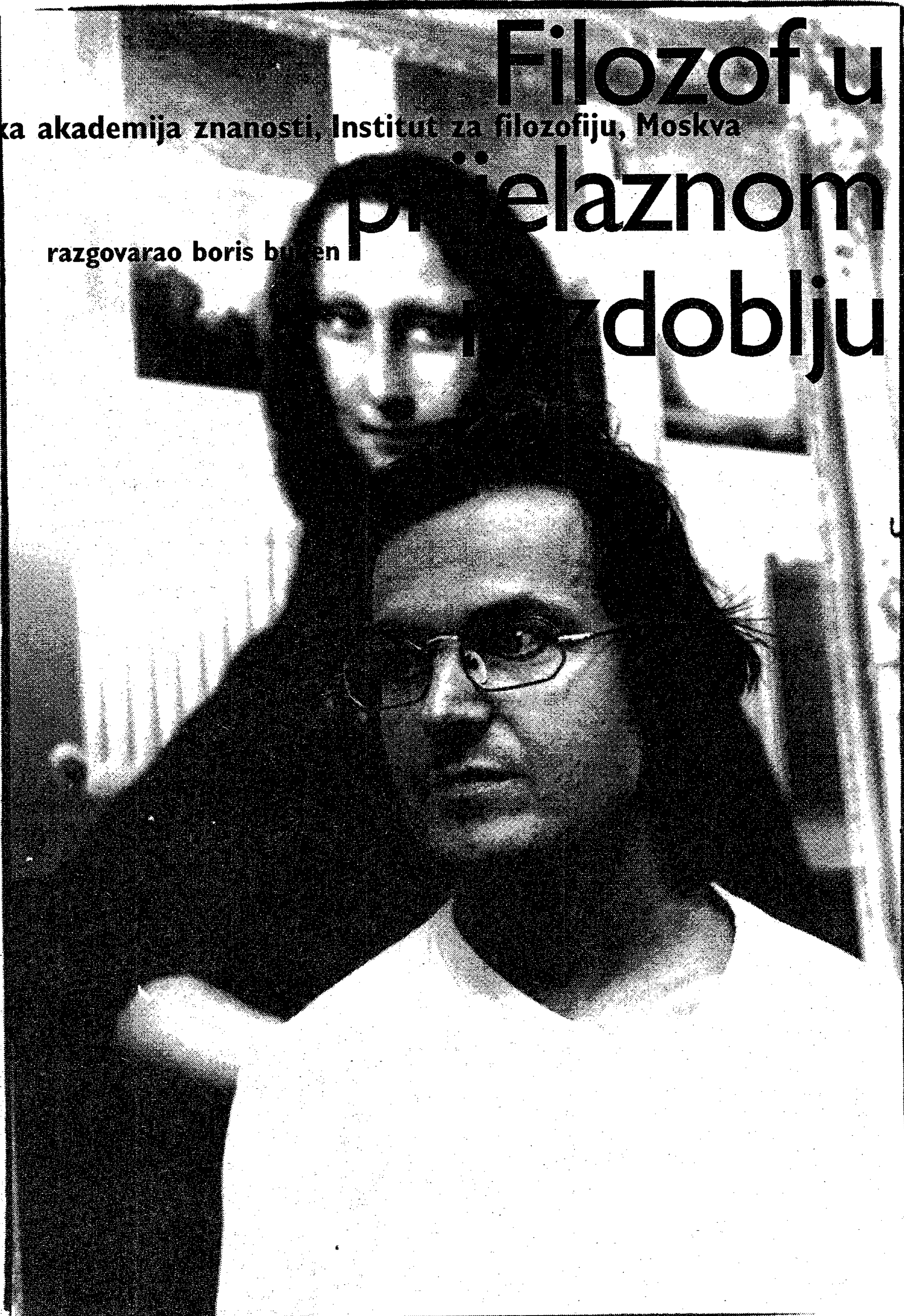
ŽIVADINOV, Dragan, u intervjuu arkzinu na pitanje: "Možete li nešto više reći o kiborg inteligenciji?" Živadinov odgovara: "Kiborg inteligencija je skup od 21 čovjeka koji imaju mogućnost upravljanja svijetom. Ti su ljudi po zanimanju umjetnici koji se jednako oblače, jednako žive, i različito misle. Oni u ovom trenutku mijenjaju svijet. Jedan od njih se zove **Sergej Bugajev AFRIKA**."



Filozof u prijelaznom razdoblju

Vladimir Malahov, ruski filozof (1958) Ruska akademija znanosti, Institut za filozofiju, Moskva

razgovarao boris buden



bastard: ***Analizirajući strukturu nacionalističkog diskursa posebno ističete ulogu koju su u tom kontekstu odigrali intelektualci, odnosno ruska inteligencija. O kakvom konceptu intelektualnosti je tu riječ, što je to inteligencija?***

Malahov: Pojam inteligencije uzet je iz njemačkog, od Alfreda Webera. To znači, kad se ne kaže intelektualci, nego inteligencija onda se misli upravo to. Jedan zatvoreni sloj koji je nositelj izvjesnih vrijednosti i koji preuzima odgovornost za čitavo društvo, savjest društva na primjer. Obrazovanje tu jedva da igra neku ulogu. U sovjetskom društvu jedan inženjer, ili jedan liječnik, ubrajani su također u inteligenciju. Naravno, takav koncept intelektualnosti moguć je samo ako s druge strane postoji netko u čije ime takav inteligent istupa. A to je narod i to ne bilo kakav, nego nijemi narod. Narod u Rusiji, a i kasnije u Sovjetskom Savezu nije predstavljao grupu građana nego je bio pojam za nijemu masu. To je uostalom još kod Puškina tako, *narod malčit* - narod šuti. Taj sloj ruske inteligencije nastaje u drugoj polovici prošlog stoljeća. Riječ je veoma često o loše obrazovanim ljudima, iz seoskog svećenstva - *raznočinci*, tako ih se zvalo - a plemstvo ih je preziralo. Černiševski je bio jedan takav tipični raznočinac. Kad ga danas čitamo, to je upravo strašno kako je taj pisao, katkada doslovno glupo, ali on je bio neobično popularan u cijelom društvu. I prosto je nevjerojatno kako je jedan takav čovjek, tako nedoučen, mogao biti na srcu svoj inteligenciji. Stotine tisuća je željno iščekivalo njegovu riječ.

bastard: ***Primjer Tolstoja ili Solženjicina zorno pokazuje takav tip intelektualca. Oni zahtijevaju od javnosti, a javnost to prihvaća, da ih se prizna u funkciji koja je viša od one pukog umjetnika. Osim kao pjesnici, oni žele biti istodobno priznati i kao filozofi, učitelji, narodni mudraci, političari, proroci, itd. Ali taj tip intelektualca pretpostavlja određeni tip organizacije društva kojoj odgovara i takva intelektualna i kulturna situacija. O kojim društvenim uvjetima je tu riječ?***

Malahov: Vjerojatno je riječ o nepostojanju određenih društvenih institucija, ili, metaforički rečeno, o nedostatku paravana u kulturnom prostoru koji razgraničuju različita područja kompetencije. Kada društvo nije strukturirano, onda riječ tzv. inteligenta zadobiva sasvim drugo značenje od riječi koju izriče neki specijalist. Ona cilja na magično opčinjavanje realnosti. Naprotiv, kada ja kao profesor filozofije nešto kažem, onda je to relevantno za moje studente i meni ne pada na pamet da odem na ulicu i kažem: poslušajte me, sada ću reći nešto jako važno. Uzmimo slučaj filozofa Mamardašvilija, bilo je to osamdesetih. Kada je on filozofirao, recimo nešto o Kantu ili Descartesu, ljudi su se skupljali u stotinama. Ali to nisu bili nikakvi filozofi, ili studenti, obrazovani ljudi, nego jednostavno laici, ljudi s ulice, koji su svojedobno nešto malo studirali, ali njihova potreba da čuju neku istinu bila je naprosto prevelika, kao što je očekivanje društva bilo daleko veće nego ovdje, na Zapadu, gdje je skepsa duboko ukorijenjena, skepsa prema svakomu tko nešto javno govori, jer je sve strogo podijeljeno.

Ili uzmimo drugi fenomen, onaj Visockoga. Dakle glazbeni primjer. Ovdje na Zapadu, kad se baviš glazbom onda te poznaje samo onaj sloj koji se zanima za tvoju glazbu, za tvoj smjer, blues na primjer. Visocki je, naprotiv, bio jedan tipični bard, sam je pisao stihove i glazbu, ali njega je znao svatko, ne pretjerujem, od milicajca do akademika, muškarci i žene, seljaci, radnici, inteligencija, čak kriminalci, svi su slojevi bili zahvaćeni, svi su znali za njega, svi su ga voljeli, svi su pjevali njegove pjesme, i kad bi se pojavio na ulici, s mikrofonom i pojačalom, ne bi stadion bio dovoljan za sve koji ga žele čuti. Ja sam jednom u Donjecku to doživio, bilo je na tisuće ljudi, trg nije bio dovoljno velik da ih primi.

bastard: ***Da li je taj tip intelektuaca, odnosno kulture koju on impicira neka konstanta, odnosno ruska specifičnost?***

Malahov: Ne, nikako. Danas ne bi to tako formulirao jer se od demokratskog obrata zapaža da društvo ipak nije homogeno. Oni koji su svojedobno voljeli Visockoga različiti su ljudi i voljeli su ga iz različitih razloga kao što u *Faustu* stoji, u piščevu djelu svatko nalazi svoje, neki vole nešto uzvišeno, drugi nešto erotsko. Prije, kad se na tržištu pojavila neka nova knjiga, iz filozofije, povijesti, psihologije, svejedno iz čega, svatko ju je kupio tko je nešto učio ili studirao. Knjige su bile jeftine i bila je to stvar dobrog ponašanja, da svatko tko je bar malo bio obrazovan ima sve knjige koje su se pojavile na tržištu tako da su zapravo sve privatne biblioteke bile iste. Tiraže su bile ogromne i to je bio upravo mit o narodu koji najviše čita na svijetu. Sada se međutim ispostavilo da je taj kulturni prostor ipak razdijeljen, samo se to prije nije vidjelo. Kad bismo danas izdali onaj leksikon moderne filozofije koji smo 1991. objavili u tiraži od 150 000 primjeraka i koji je za nekoliko mjeseci bio rasprodan, tako je bila velika žeđ za znanjem, danas jedva da bi išao u 10 000.

Osnovno pitanje je s kojeg razloga su ljudi tada kupovali knjige, otkuda je dakle potjecala ta njihova navodna žeđ za znanjem? Najprije, tada nije bilo televizije, odnosno, gotovo da je nije bilo jer nije bilo nikakvog *entertainmenta*, i literatura je imala zamjensku funkciju za to. Drugo, čitatelji koji su danas našli svoje krimiće, svoju erotsku literaturu, ne kupuju više nikakve psihologe, pa čak ni seksologe. Oni koji su svojedobno kupovali knjige s ljubavnim pričama, kupovali su ih iz drugih razloga, zanimali su ih recimo erotski motivi i oni danas kupuju porniće.

bastard: ***Da li to znači da se rusko društvo intenzivno pozapadnjuje, poprima sve više oblik moderne građanske civilizacije? A što je s tradicionalnim ruskim neprijateljstvom prema Zapadu. S onim animozitetom prema toj građanskoj civilizaciji koja je za Hercena bila "sifilistični čir na tijelu čovječanstva"? Zar tu ne postoji ipak neki kontinuitet s tradicijom?***

Malahov: Otpočetka se tu moraju razlikovati perspektive. Pitanje, o kojem sloju društva, o kojem društvenom strujanju je riječ. Slika Zapada uvijek je bila u najmanju ruku ambivalentna. S jedne strane, od 18 stoljeća, Zapad je prostor reda, napretka, dobro uređena života, itd, riječ je o situaciji obilježenoj politikom Petra Velikog. U drugoj polovici 18 stoljeća mi također imamo naše prosvjetitelje koji su prozapadno orijentirani. Njihov uzor je bio Zapad, naravno riječ je o idealizaciji. Katarina II je bila u prepisci s Voltairom. Ta idealna slika Zapada kao nečega što treba oponašati ostala je sve do danas.

S druge strane, razvila se i averzija prema Zapadu. Šok nije bila Francuska revolucija, nego 1813. kad su oslobodioci Evrope od Napoleonova jarma, kako su sebe doživljavali, ušli u Pariz. Jer oslobodioci su se najednom našli u društvu koje je u mnogim pogledima bilo nadmoćno njihovu vlastitu društvu. I tu nastaje ono što se kasnije razvilo u dekabristički pokret i na koncu, 1825. u ustanak. Sjećam se jednog razgovora koji sam osamdesete, a u vezi mog diplomskog rada, vodio s jednim docentom, koji se u međuvremenu razvio u nacionalnom smjeru. On mi je dakle još tada rekao da od 1813. u nas postoje dvije odvojene linije razvoja. Prva je bila dekabristička i ta je vodila u slijepu ulicu. To je bila ideja revolucije, a ta ideja ne valja, ona je sranje, promjena društva, pokušaj da se nešto profanira. On je mislio na sve revolucije. Za njega su dekabristi bili protoboljševici. A to s revolucijom, to naprosto ne ide, to nije ruska ideja. Onaj drugi put, bio je put slavenofila, Kirejevskoga, Homjakova, a preko Solovjova i drugih. To bi za njega bilo ono pravo, ali onda su došli boljševici 1917. i sve pokvarili. →

DONALDESTRUCTION, "polazeći od središnjeg elementa skulpture Radnik i kolhoznica u Moskvi, elementa kojeg je ukrao zajedno sa Sergejom Anufrievim, i koji u instalaciji fungira kao klatno, AFRIKA konstruira jedan složeni cjeloviti kulturni kontekst u kojem Donald Duck i Donald Trump susreću Lenjina i u kojem se socijalistički realizam i njegova očeličena tijela kontrastiraju s američkim snom - velika metafora o propasti sovjetskog imperija."



AFRIKA, Sergej Bugajev, (1966. Novorosijsk na Crnom moru). Prva samostalna izložba 1982 (sa šesnaest godina) u Lenjingradu. 1983. osniva zajedno s Timurom Novikovim lenjingradsku underground-umjetničku organizaciju pod imenom ASSA. 1984-88. nastupa s grupom Pop-mehanika jazz pijanista Sergeja Kurjokina. Sredinom osamdesetih odbija služiti vojsku i zbog toga odlazi u zatvor. 1988. susret s Johnom Cageom u Lenjingradu, a zatim njegovim posredovanjem suradnja s Merce Cunningham Dance Company. Slijede izložbe grupne i samostalne, po cijelom svijetu: Nantes, Liverpool, Stockholm, Düsseldorf, Toronto, Bienalle-Venecija, Madrid, Mexico City, New York, LA, San Francisco. Bugajev slika, pravi filmove, kolaže, skuplja stare predmete, instalira, piše kolumne za tjednik Moskovske novosti, eksperimentalno se podvrgava psihijatrijskom liječenju, totalni je techno freak. Učenik Josefa Beuysa i Andyja Warhola.

INTERVIEW • Vladimir Malahov, ruski filozof (1958) Ruska akademija znanosti, Institut za filozofiju, Moskva

bastard: ***Već osamdesete, dakle u tadašnjem Sovjetskom Savezu, u univerzitetskom se pogonu zastupala ta jaka nacionalna linija?***

Malahov: Da, to je bilo čak uobičajeno. Da bi se tada još uvijek vjerovalo u oficijelnu sovjetsku ideologiju, čovjek je morao biti ordinarni glupan. Riječ je bila naprosto o jednoj vrsti intelektualne kvaziopozicije koju je predstavljala ta proruska struja. Ona je zastupala nacionalne, tradicionalne vrijednosti, idealizirala je život starih Rusa i sve što je bilo prije oktobra 1917. Boljševici su za njih bili oni koji skrnave i krivotvore tu tradiciju. Mi smo Rusi, ali ne i Sovjeti, to je bila njihova ideja. Prava Rusija su Dostojevski i Tolstoj, a ne Lenjin. Druga opozicijska struja, koja je također s gnušanjem odbacivala Lenjina, bila je prozapadno i prodemokratski orijentirana. To su bili disidenti i neki od njih su imali dovoljno hrabrosti da istupe javno. Tu su bili već spomenuti Mamandašvili, Piama Gaidenkova, Jurij Davidov, Erik Solovjev, važne osobe zapravo. Oni su istupili povodom slučaja dvaju pisaca koji su objavili neke svoje stvari na Zapadu te su zbog toga završili na sudu i bili teško kažnjeni. Ovi, tada krajem šezdesetih još docenti filozofije i sociologije, zauzeli su se kod vlasti za ovu dvojicu, ali su i sami bili smjesta kažnjeni, izbačeni su iz partije, zabranjen im je rad na fakultetu zbog te, kako se tada reklo, solidarizacije s antisovjetskim elementima. Osnovno stajalište tih ljudi nije bilo prorusko, nego prozapadno. I to je bilo ponovno buđenje one druge vrste tradicionalne opozicije, naime, prozapadne. Slično je bilo i u 19 stoljeću. Časopis koji je zastupao tu nacionalnu liniju zvao se *Ruska misao*, dok se onaj drugi zvao *Vjesnik Evrope*.

bastard: ***Povijest "ruske ideje" kako pišete, povijest je borbe protiv građanskosti, protiv ideje onoga "Bourgeois", dakle ideje građanskog društva uopće. O čemu je riječ u tom ruskom tradicionalnom "antievropeizmu"?***

Malahov: Ta averzija prema Zapadu počela je tridesetih godina 19. stoljeća. Povod je bio pitanje probuđene samosvijesti. Tko smo mi? Da li da oponašamo Zapad ili da razvijemo nešto svoje, originalno. Stvorena je moćna opozicija koja se proteže kroz čitavo stoljeće i koja oblikuje javni diskurs. Takozvani prozapadnjaci nisu bili nipošto puki oponašatelji, tu nije uopće bila riječ o mehaničkoj transpoziciji. Program dekabrista sadrži primjerice zanimljive kompromise. Ne dakle modele Francuske i Engleske jednostavno prenijeti na rusko tlo, nego ih prilagoditi okolnostima. Na primjer, ne trenutno oslobođenje seljaka nego postupno. Riječ je bila o samosvjesnom, realističnom postupanju, a ne o stvaranju utopijskih projekata. Onu su zastupali na primjer ideju ustavne monarhije. Ovi koju su protiv Zapada, protiv su modernizacije, protiv tehnike koja mijenja društvo. Oni to nisu tumačili kao objektivni proces, nego kao nešto subjektivno-psihološko. Žalili su se da na površinu dolaze neki neobrazovani ljudi, da je francuski postao loš, da se latinski uči površno, da se uopće više ne misli temeljito i duboko. Modernizacija je shvaćena kao pozapadnjenje. Sve što je bilo novo, neočekivano, neobično i neugodno, interpretirano je kao nerusko, kao neautentično. Riječ je o kritici modernizacije kakvu susrećemo također na Zapadu i u tom smislu bila je to kritika kapitalizma, novoga koje uništava tradiciju.

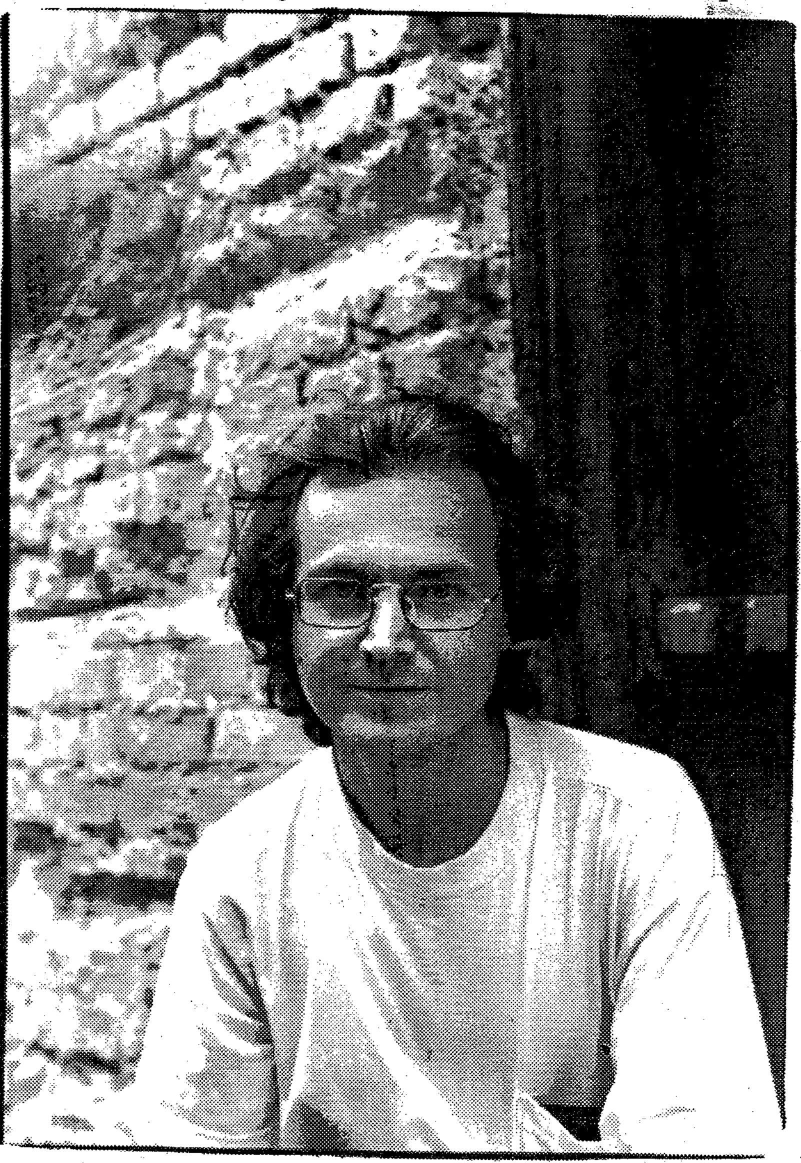
bastard: ***U tomu se je dakle "ruska ideja" osjetila ugrožena?***

Malahov: Ne, "ruska ideja" je u tom procesu tek nastala. Ona ne postoji prije toga. Petar Veliki i Katarina II osjećali su se doduše kao Rusi, ali je za njih bilo nezamislivo da bi se kao Rusi postavili nasuprot Zapadu. Oni su htjeli biti dio Evrope i u njihovim očima nije bilo nikakva imanentna proturječja između Rusije i Evrope. Također i ondašnji prosvjetitelji Tatiščev, Kantemir, Lomonosov i drugi, polazili su od toga da se Rusi ni u čemu bitno ne razlikuju od Prusa, ili Francuza, odnosno Engleza,

bastard: ***Kada onda nastaje ta "ruska ideja", ideja ruske osobitosti?***

Malahov: Sredinom 19. stoljeća. Prvi slavenofil Ivan Kirejevski je 1832. pokušao utemeljiti jedan nezavisni časopis. Taj časopis se zvao *Evropejac*, ponavljam riječ je o slavenofilu. No već od drugog broja bio je zabranjen. Kirejevski je bio plemić, on je imao nekoliko tisuća seljaka i mogao je od toga dobro živjeti. On nije bio nikakav intelektualac u zapadnom smislu te riječi, ali je bio ipak predstavnik inteligencije. Prvi intelektualac međutim, onaj koji je živio od svog intelektualnog rada, bio je Puškin. On je imao samo 300 seljaka. No središnja figura slavenofila bio je Homjakov, a i on je bio anglofil, pisao je engleski, putovao Engleskom. U to vrijeme nastaje pojam "trulog Zapada" i taj pojam se zadržao do Staljina i dalje do brežnjevljeva vremena. Tako nastaje zanimljiva pozicija. Mi nismo doduše Zapad, ali taj Zapad ostaje neka vrsta idealne slike. "Ruska ideja" ne postoji bez pojma tog "trulog Zapada". Slavenofilstvo je dakle prvi pokušaj da se kaže: mi smo drugačiji zato što smo Rusi. I prvi članak koji je pokušao formulirati tu ideju ruske posebnosti bio je koncipiran na francuskom: *L'idee russe*, Pariz 1888., Vladimira Solovjova. Njegova glavna teza još iz 1877. je bila da je "ruska ideja" univerzalistička i da je potrebno pronaći neko posredovanje između carstva bezbožnog čovjeka, dakle Zapada i carstva neljudskog Boga, misleći na Istok, na područje orijentalnih despotija. Rusija je trebala biti neka sinteza tih ekstrema. Također važan tekst je *Puškinova riječ*, Dostojevskoga iz 1879. Tko je Rus, pita se on i odgovara: Rus je čovjek, čovjek koji može sve razumjeti, čovječnost sama. Prvi slavenofili, Kirjakov i Homjakov, također imaju taj moment idealizacije vlastite zemlje. Nasuprot idealnoj Rusiji stajao je realni Zapad.

> Početkom tridesetih **Staljin** sve više shvaća da s internacionalizmom, s idejom svjetske revolucije ne može **izgraditi državu**. Posegnuo je dakle za nacionalnom idejom. Prijelomni moment je lipanj **1941**. Nakon što je izbio rat, šutio je dva dana i zatim održao govor na radiju. Nije međutim rekao: drugovi, nego, *braćo i sestre*. I ljudi su plakali



bastard: ***Gdje je u filozofskom smislu težište te kritike Zapada?***

Malahov: To najjasnije nalazimo izraženo kod Danilevskog, u njegovoj *Rusiji i Evropi* iz 1869. Suprotnost između Rusije i Evrope on vidi u suprotnosti dvaju "kulturno-historijskih tipova" Na mjesto rimsko-germanskog kulturnog tipa treba stupiti slavenstvo. Ono što predbacuje tom rimsko-germanskom kulturnom obliku je prije svega sklonost nasilju, a to nasilje posljedica je prekomjerno razvijenog osjećaja osobnosti odnosno individualnosti. Dakle, prvi predmet kritike je subjektivizam, da se ne polazi od boga nego od čovjeka. To je ta religiozna filozofija koja nikada nije akceptirala ono što je samorazumljivo za Kanta, naime da postoji instancija koja djeluje i misli i instancija koja to djelovanje i to mišljenje promatra, to ovim kritičarima nikada nije bilo jasno. Njihovo ishodište je otpočetka istina. Mi živimo u istini, mi ne moramo otkrivati istinu, ona je već tu. To je tako kod Florenskoga, kritičara Kanta. Za njega nije um uvjet mogućnosti spoznaje, nego obrnuto, istina je pretpostavka mogućnosti uma. Nasuprot subjektivističko-gnoseološkoj orijentaciji zapadne filozofije, Rusi zastupaju ontologizam. U tom smjeru ide glavna kritika. Što je kod Danilevskog bio individualizam, kod Trubeckog je to egocentrizam zapadnog mišljenja. Predmet kritike je uvijek ta subjektivno-racionalistička crta Zapada. Naravno, problem nije tako jednostavan. Niti je zapadno mišljenje identično sa subjektivizmom - sjetimo se Hegela - niti se ono dade reducirati na racionalizam - mislim na Schellinga, Jacobija, Schopenhauera, Bergsona itd. Nije potrebno čak ni spominjati Nietzschea ili pak Kierkegaarda.

bastard: ***Ta kritika ima i svoj socijalnofilozofski izraz, spekulaciju o tipu društva, zar ne?***

Malahov: Naravno, riječ je o pojmu "organizma" koji je temelj diskursa nacionalne autentičnosti, ali predstavlja ujedno i određeni model društva. Premda se taj pojam ne upotrebljava svugdje, u svakom tekstu, on funkcionira kao metafora - kao da u središtu postoji neki organizam i kao da se sve kreće oko tog organizma. Tako imamo "organsku Rusiju" nasuprot "mehaničkom Zapadu". Na jednoj strani "hladni intelekt", "jednostrani razum", a na drugoj "toplo srce", "harmonija uma i vjere", "punina vjerujuće duše". Iz ovakvih parova suprotnosti onda izrasta konzekventno i pojam "trulog Zapada". Naravno, kad se organskomu suprotstavi mehaničko, onda se sugerira neprirodnost tog mehaničkog, arteficijelnost - a to su svojstva koja se pripisuju gradu, nasuprot prirodnosti sela i seoskog života. Riječ je o metafori od koje je napravljena svaka romantika, ne samo ruska. Na socijalnoj razini međutim ova metaforika kulminira u pojmu "kolektivnog tijela". Hoće se društvo harmonije, sloge, sjedinjenja, a to znači organske cjeline, odnosno skladne zajednice. Ne podnosi se autonomija određenih područja života, sve mora biti stopljeno u jedno. Ali u modernom građanskom društvu atomizirane individue ovise jedne o drugima posredstvom izvanjskih veza - riječ je o pravu koje te neovisne atome dovodi u međusobnu vezu. Naprotiv, u društvu "kolektivnog tijela" prezire se ta apstraktnost, pa onda vlada i javna ravnodušnost prema pravnim pitanjima.

bastard: ***Razumljiva je ta prijetnja negativnim posljedicama industrijalizacije koja razara postojeće odnose. Ali otkuda motivacija za to intelektualno suprotstavljanje Zapadu?***

Malahov: To je velikim dijelom povijesno uvjetovano. Problem se začinje u prošlom stoljeću i razvija do današnjih dana. Najprije tzv. seljačko pitanje. Ono je do krajnjih granca mučilo rusko društvo. Dilema je bila da li osloboditi seljake ili ne. Oslobođenje je u to doba imalo i svoju mračnu stranu, mogućnost potpune pauperizacije tog seljaštva. *Obščina* kao model seljačke organizacije u kojoj se živjelo u kmetskim uvjetima imala je nešto pozitivno, naime, relativnu sigurnost članova da, na primjer, neće ni pod kojim uvjetima biti ostavljeni da izgladne. S druge strane, odnos između seljaka i veleposjednika nije bio nipošto obilježen stalnom napetošću. Naprotiv, odnosi su često bili upravo familijarni. Premda je formalnopravno veleposjednik u potpounosti raspolagao životom svojih kmetova, vladalo je nepisano pravilo u neku ruku poštenog tretmana seljaka. I to nepisano pravilo izuzetno se poštivalo. Ono je posebice imponiralo ruskim filozofima i činilo im se važnije od pisanog prava. Otuda i njihova kritika pravnog formalizma, potcjenjivanje pisanog prava uopće - to što stoji na papiru nije toliko važno kao ono što se zbiva u savjesti; ruski čovjek nosi dobrotu u sebi bez obzira što stoji na papiru. Općenito, to je pozicija koja potcjenjuje takozvanu izvanjskost na račun bogate unutarnjosti. Tako imamo kod pjesnika Fjodora Tjučeva ideju da je misao koja je izrečena laž. On je bacao sve što bi napisao, ali je njegova žena to marljivo skupljala i čuvala. Ono što se izrazi gubi nevinost. Nasuprot svijetlom rimskom duhu stoji duboka i tamna ruska duša. Tragikomična verzija tog "proturječja" je ideja Berdjajeva iz 1915. da njemački duh treba na ratištu oploditi rusku dušu Ali ta metaforika dolazi iz sredine prethodnog stoljeća.

Bastard: ***U kojoj mjeri je s tim u vezi panslavizam i ruska imperijalistička ideja?***

Malahov: Panslavisti su bili tada u stvari marginalci za koje jedva da se čulo u društvu. Knjiga Danilevskoga iz 1869 nije uopće bila zamijećena. Slavenofili najprije uopće dakle nisu bili popularni, a nisu bili ni politički instrumentalizirani. Tek osamdesetih godina, nakon Rusko-turskog rata, kada su Rusi bili angažirani na Balkanu, dolazi do slavenskog oduševljenja. Ideja je da bi Rusi trebali biti prisutni na Balkanu kao osobodioci bratskih Srba od Turaka. Antimuslimanski to nije bilo mišljeno, ali je bilo religijski, pravoslavno argumentirano.

bastard: ***A nepravoslavni Slaveni?***

Malahov: To je bilo najprije kao problem potisnuto. Glavna je stvar bila da su oni Slaveni, a ne Germani. U to doba Poljska je, s Varšavom, bila dio Rusije, a ostalo je bilo pod Prusima i pod Austrijom. Aleksandar II koji je vladao od 1855. do 1881. uopće se nije osvrtao na slavenofile. Da ih je slušao nikada ne bi ušao u sporazume s Bismarckom i s Habsburzima, nego bi gledao kako da oslobodi slavensku braću, što je bila slavenofilska ideja, naime, da svo slavenstvo bude pod Rusijom. Tek osamdesetih dolaze političari na tu ideju. Onaj koji zapravo počinje je Aleksandar III koji je vladao od 1881. do 1894. Za njega možemo reći da se dohvatio panslavenskih ideja i da je dotadašnjem ruskom etatizmu pridodao nacionalističku crtu. No njega u tomu zapravo nije slijedio nitko.

bastard: ***A što je s kasnijom komunističkom fazom? Što je s ruskim imperijalizmom ako ne u Lenjinovoj, onda kasnije, u Staljinovoj politici?***

Malahov: Tom razvoju u staljinov imperijalizam bilo je suđeno da postane etnocentičan, nacionalistički jer nije bilo demokratskog pokreta. Ideja revolucije je bila prekid s prošlošću, stvaranje novog svijeta, početak od nule tekoreći, i to se održalo do kraja dvadesetih. Početkom tridesetih Staljin sve više shvaća da s tim internacionalizmom, s idejom svjetske revolucije ne može izgraditi državu. Da bi se izgradila država, potrebno je nešto što ljude drži zajedno. Razvoj onoga što mi danas zovemo "civil society" za njega je bio čisti apsurd. Posegnuo je dakle za nacionalnom idejom. To je međutim išlo postepeno. Prijelomni moment je lipanj 1941. Nakon što je izbio rat, šutio je dva dana, mislim, i zatim je održao govor na radiju. Nije međutim rekao: drugovi, nego, *braćo i sestre*. I ljudi su plakali.

bastard: ***U tradiciji ruske obščine?***

Malahov: Tako je, to je ta retorika. Do tada je društvo bilo ateističko, ne sekularno, ali se odjednom otvaraju crkve i Staljin poseže za crkvom kao integracijskim sredstvom, što se i isplatilo. Pravoslavlje je bilo i dalje prešućeno, nije pripušteno u diskurs, ali je bilo dopušteno. S druge strane, on poseže za tradicijom. Suvorov, Kutuzov, Aleksandar Nevski, na primjer, to su bila tri nova uvedena ordena. Ne dakle orden crvene zastave.

bastard: ***Dakle u tom trenutku motivacijski impuls ideje svjetske revolucije više ne postoji.***

Malahov: Da, u tom trenutku možemo reći da je do diskursa doveden slom te

PUŠKINSKAJA 10, najveći autonomni kulturni centar St. Petersburga. Na 13 500 m². u oko 100 ateljea, i probnih prostora za glazbenike živi i radi sotinjak umjetnika. Zgrada je izborena za kulturnu svrhu od gradskih vlasti 1989. Sjedište humanitarne zaklade "Fond slobodne kulture" koju su osnovali slikari, glazbenici, glumci i pisci i koja nastavlja djelatnost nekonformističkih umjetničkih grupa sedamdesetih i osamdesetih. Techno-Art-centar u sklopu prostora bavi se koncepcionalnim projektima i novim tehnologijama. Tu su još i Nova akademija lijepih umjetnosti, eksperimentalna Galerija Salvadora Dalija, kao i Komitet za podršku podizanju John Lennon-Rock'n Roll hrama. Nekoliko izdavačkih kuća i redakcija časopisa također se smjestilo pod krov Puškinskaje desjat.

KABINET, kulturni časopis koji izlazi tri puta godišnje u 99 primjeraka. Opisuje procese suvremene umjetnosti u odnosu na znanost, mitologiju, psihijatriju, psihoanalizu, ideologiju, socijalni život... Izdavači: Olesija Turkina, Irena Kuksenaite, Viktor MAZIN, Sergej Bugaev-AFRIKA, Timur Novikov. Kabinet je kolektivno tijelo.

Kad se danas u Rusiji želi obezvrijediti misaoni protivnik u filozofskoj diskusiji, onda mu se kaže da on ne reflektira dovoljno duboko i da je pao u stupicu anglosaksonskog pozitivizma. Studenti koji dolaze iz provincije u Moskvu ili Petersburg govore na primjer o profesorima koji su više anglosaksonski orijentirani, da oni još nisu dospjeli na razinu pojma, dakle da su ostali na razini predodžbe ili, da nisu u stanju shvatiti razliku između ontičkog i ontološkog

KRIMANIA; ikone, spomenici, mazafaka, radovi Sergeja Bugaeva AFRIKE izloženi u Muzeju za primjenjenu umjetnost (MAK) u Beču, od 15.03.-20.08. 1995. Instalacije, kolaži, projekti s vlastitim tijelom, dio ogromne vlastite autorove zbirke reprezentacijskih oblika sovjetske vlasti: biste i medalje, tepisi i suveniri, fotografije itd. "Tehnikom kolažiranja, kombiniranja zatečenih objekata i koncentriranjem slika i znakova iz različitih tradicija i kultura de- i rekonstruira AFRIKA ikone ruske povijesti i ruske povijesti umjetnosti - Lisickog i Lenjina, Maljeviča i Gagarina."

ideologije, ona je simbolički ispražnjena. Staljin je to shvatio i jednostavno je ukinuo III Internacionalu, nije mu više trebala. Jednako tako i retorički je napuštena ta ideja. Kasnije, 1945. na proslavi pobjede on govori kao o pobjedi ruskog naroda. Čak dakle ne sovjetskog, ili sovjetskih naroda, nego jednostavno, ruskog. Da bi se netko od tih stotinjak naroda mogao uvrijediti, taj problem uopće nije tematiziran.

bastard: ***Dolazimo do problema nacionalizma i komunizma, ali u kontekstu bliskosti i kontinuiteta, a ne suprotnosti i loma među tim ideologijskim konstrukcijama.***

Malahov: To se dade dokazati. Današnji naši komunisti ili kako ih mi zovemo *krasnokaričnjivije* (crvenosmeđi) su šovinistički, nacionalno usmjereni i taj spoj komunista i nacionalista već je dulje vrijeme jednostavno činjenica. Točka sjedinjenja je ideja snažne Rusije. I oni su jedinstveni na primjer u ocjeni da je Staljin bio važna povijesna figura. Nacionalisti vide u njemu dobrog ruskog patriota, etnički doduše ne Rusa, ali politički sasvim u redu.

bastard: ***Naš hrvatski predsjednik Tuđman i ovdje u Beču još 1991. na predavanju u Schwarzenbergovoj palači naglašavao je tezu kontinuiteta nacionalizma kroz komunizam. Komunisti su bili uspješni samo ondje gdje su slijedili nacionalno-oslobodilačke pokrete, to je bila njegova teza. On prema tome nije nikakav konvertit. On je bio komunistički general zato jer je bio autentični nacionalist.***

Malahov: To je konzekventno i meni sasvim shvatljivo. U nas je primjerice u razdoblju komunizma stalno postojao jedan prikriveni fenomen - antisemitizam. Mnogi su komunisti u svom intimnom krugu bili otvoreni antisemiti. Poznat je slučaj našeg lenjingradskog Romanova - on je sedamdesetih bio partijski sekretar Lenjingrada. Dakle, jedan glumac se bio usudio javno kritizirati režim, ali bilo je to nešto sasvim bezazleno u današnjim mjerilima. Romanov je reagirao ovako: Da tu židovsku njušku više ne vidim u Piteru (Piter - Sankt Petersburg). Dakle, ne u Lenjingradu, nego u Petersburgu. On je aludirao na to da je on pravi ruski patriot koji ne trpi da mu neki pridošlica pravi nered u kući. I to je bilo popularno, naravno, kao što bi se reklo, "između nas". Među nama rečeno mi razumijemo sve, da je ta ideologija glupa, ali što da radimo... Isto tako 1989. na prvim izborima kad je na plakatu nekom od kandidata napisano - Židov - to je znatno smanjivalo njegove šanse da bude izabran. Premda su mnogi takvi ipak bili izabrani.

bastard: ***Ipak, kad govorite o odnosu komunizma i nacionalizma ističete i izvjesnu metodološku suzdržanost. Zašto?***

Malahov: S tom logikom se dade baratati tek kad se naznače granice te metode. Problem je naime s povijesti ideja u tome što se može napisati i neka druga koja ne bi bila manje uvjerljiva. Dade se dokazati i suprotna teza. Dobar primjer je jedna svađa kod nas o prirodi boljševizma. Prema jednoj tezi boljševizam je nasljednik tradicije carističke Rusije, a prema drugoj predstavlja on radikalni prijelom s tom tradicijom. Obje teze su se dale lijepo dokazivati. U čemu je naime opasnost? To što sam ispričao o ruskom odnosu prema Zapadu ili o ruskom razumijevanju inteligencije, često se, ne samo kod zapadnih analitičara, nego i kod Rusa samih, uzima kao da je riječ o nacionalnim svojstvima, obilježju nacionalnog karaktera.

bastard: ***Ali moderne teorije nacionalizma ne uzimaju ozbiljno takvu argumentaciju posredstvom ideje nacionalnog karaktera, ili nekih nacionalnih svojstava.***

Malahov: Točno, međutim problem s tim teorijama nacionalizma, recimo teorijom Gellnera ili Andersona je u tome što definirajući naciju previše idu u smjeru predodžbe. *Imagined communities*, Andersona prevedeno je na njemački kao *Vorgestellte Nationen*, dakle kao predstavljene zajednice. Sugerira se da su one tek misaone tvorevine, da su samo uobražene. Meni bolje odgovara pojam imaginarnog tijela, u smislu strukture politički imaginarnoga - pod izvjesnima sociokulturnim uvjetima neki oblik može biti izgrađen, ali i razgrađen - nije potrebno hipostazirati i spekulirati o nekakvim čvrstim, kontinuiranim tvorbama, nego razmotriti konstelacije pod kojima te tvorbe nastaju. Tako i nacija. Jedan sloj društva, ili velika većina stanovništva osjeti se najednom, kako bi to rekao Althusser, pozvanom od strane te nacije. Oni se prepoznaju u tomu i počinje izgradnja tog tijela, ne samo na diskurzivnoj razini nego i na osjetilnoj. U tom smislu govori recimo Slavoj Žižek kada kaže da je nacija stvar. Ona se naime dade osjetiti. Nastaje također i određena estetika, u kulturnom smislu ali i u smislu svakidašnjice. Kad na primjer govorimo o njemačkom kolektivnom tijelu onda je od velike važnosti ono što je u *Muškim fantazijama* o njemu napisao Theweleit, dakle, kako jedno takvo tijelo treba izgledati. Naravno, konstitutivni moment za takvo tijelo je strano tijelo, u opoziciji spram kojega se ono prvo uspostavlja. Ono dakle što treba analizirati je konkretna konstelacija. I sada kad se govori o identitetu neke nacije na primjer onda nije riječ o nečemu što po sebi postoji, nego o nečemu što se konstituira u određenoj situaciji, i to već prema određenoj potrebi. Nijemac prije Bismarcka i Nijemac poslije Bismarcka dvije su potpuno različite tvorbe. Onaj prvi obuzet je metafizičkim mudrovanjima i nalazi svoje mjesto u maglovitoj udaljenosti od realnosti. Nakon Sadove 1866, Nijemac je onaj koji stoji čvrsto na tlu, koji je realističan, militantan, itd. Također je etnološki zanimljivo kako se konstruira slika Rusa. Kod današnjih ruskih desnih ekstremista, kod Barkašova na primjer, Rusa je teško razlikovati od ordinarnog nacista. Njegova obilježja su čistoća, disciplina, distanca, neprijateljstvo prema Židovima. Uzor je Adolf Hitler, naravno zbog brutalnog odnosa prema Židovima. U slučaju Pamjati, dakle monarhofašističke struje, uzor je Nikolaj II, car-žrtva, onaj kojeg su s čitavom obitelji ubili boljševici. A potom i pravoslavlje, crkva, svećenstvo, sve mora biti blagoslovljeno. Barkašov naprotiv ne treba blagoslov. Kod Žirinovskoga je stvar ponovo drugačija, on je eklektik, polužidov i ima namjeru postati vodeća politička figura, te ne upotrebljava pojam Rusi nego Rusjani, stanovnici Rusije - to je neutralni pojam, jer se i jedan Tatarin može svrstati pod njega.

bastard: ***A zašto je na Zapadu upravo Žirinovski ime za sve zlo koje dolazi ili tek može doći iz Rusije?***

Malahov: To je potrebno jednostavnosti radi. Potrebna je jasna slika zla. 25% glasa za Žirinovskog, on je fašist, dakle rusko društvo može već sutra biti fašističko i ugroziti našu demokraciju.

bastard: ***Ne odgovara li to shvaćanje onomu što su razradili Slovenci, Riha i Žižek na primjer, naime, da je pojam nacionalizma koji se upotrebljava na Zapadu da bi se opisalo stanje u bivšim komunističkim zemljama Evrope samo novi oblik postupka isključenja?***

Malahov: Tako je, nacionalizam je tu prije svega interpretacijska shema. Umjesto da se analizira otkuda on dolazi, uzima se zdravo za gotovo da je tu riječ o starim povijesnim sukobima između naroda koji se međusobno ne podnose ili koji su zahvaćeni nacionalističkim instinktima. Kao kod Srba i Hrvata. Oni ne mogu jednostavno zajedno te je stoga došlo do rata. Isto vrijedi onda i za Armence i Azere, Abhaze i Gruzijce i za raspad Sovjetskog Saveza odnosno Jugoslavije uopće. Model je bio pogrešan i bolje je da su društva etnički homogena. Sovjetski Savez se raspao, ali u današnjoj Rusiji živi još uvijek 89 nacionalnosti. Uobičajeni postupak u slučaju konflikta među nacijama je da se pozovu povjesničari kako bi objasnili sukob. Oni objašnjavaju iz onoga što tek treba biti objašnjeno. Pa ispada kao da su oduvijek znali da do sukoba mora doći, jer govore o uzrocima od prije 200 ili 300 godina. Tako iz nečega što po sebi nema kontinuitet stvarju taj kontinuitet naknadno, kako bi nam se loša društvena stvarnost učinila prirodnom. Metodički, riječ je o retrospekciji. Moderna pojmovnost prenosi se mehanički na predmoderna društva.

bastard: ***Ruska filozofija danas?***

Malahov: Problem počinje već sa samim pojmom koji je iluzija. Kad se kaže ruska filozofija misli se da postoji nešto kao klasična ruska filozofska misao. Pojam je ideološki opterećen. Postoji nešto što je filozofija na ruskom jeziku. Najprije tradicionalno. Postoji izvjesna struja koja je sve jača, zato što je institucionalno poduprta. Riječ je o nastavku klasične ruske filozofije. Oni misle danas s tom tradicijom nastaviti kao da se od Solovjova ništa nije promijenilo. Pokušavaju rusku misao utrpati u Prokrustov krevet te tradicije. Ako se politička situacija promijeni, oni će institucionalno zauzeti ono mjesto koje je prije u ruskoj filozofiji zauzimao marksizam-lenjinizam.

bastard: ***Dakle nacionalfilozofija,***

Malahov: ...ili bolje rečeno, oficijelna ideologija koja se kao sporednom temom bavi nekim filozofskim pitanjima. No, hvala bogu, ta tendencija u ovom trenutku nije još odlučujuća ni prevladavajuća. Između 75. i 80 to je bila zanimljiva moda. Ja sam bio ponosan što pripadam nekolicini koja čita Sergeja Bulgakova (ne Mihaila, Sergej je bio suvremenik Berdjajeva) i imao sam osjećaj da sam skočio u neku struju, tako je to bilo pomodno tada. Drugi smjer nazvao bih kvazihegelijanski odnosno kvaziheideggerijanski. To je uglavnom naime isto, tj, pokušaj da se metafizika iznova zasnuje. Mišljenje u duhu klasičnog njemačkog idealizma koje je kroz Heideggera ponovo oživljeno. I kad se danas u Rusiji želi obezvrijediti misaoni protivnik u filozofskoj diskusiji, onda mu se kaže da on ne reflektira dovoljno duboko i da je pao u stupicu anglosaksonskog pozitivizma. Studenti koji dolaze iz provincije u Moskvu ili Petersburg govore na primjer o profesorima koji su više anglosaksonski orijentirani, da oni još nisu dospjeli na razinu pojma, dakle da su ostali na razini predodžbe ili, da nisu u stanju shvatiti razliku između ontičkog i ontološkog. Neki radovi, manji, Heideggera prevedeni su 1981. Wittgenstein je međutim bio preveden 1958, njegov *Tractatus*, i to je bio početak analitičke filozofije u nas.

Treća struja je francuski orijentirana, uglavnom u Moskvi i u Rostovu na Donu. Sredinom osamdesetih zbiva se recepcija Foucaulta i Deleusa-Guattarija. Za to su zaslužna dva moskovska profesora. Posebno zanimljivo je da oni francuske autore ne tumače kao komentatori, nego ih uzimaju kao poticaj za vlastito mišljenje kojemu je predmet naše, rusko društvo. Na primjer tema terora. Naravno, ni ruska tradicija nije tu zanemarena. Podoroga, jedan od tih dvaju profesora veliki je fan Tinjanova, Ajhenbauma, Šklovskog.

Postoji dakako i škola strukturalno semiotičke analize. Mislim na školu Lotmana. Njihov je predmet bila prije svega ruska klasična literatura.

Ostalo nije filozofski relevantno.

MAZIN, Viktor, rođen 1958. u Lenjingradu/St. Petersburgu. Kritičar umjetnosti, filozof, autor, prevoditelj (Paul de Man, Emanuel Levinas, Jean François Lyotard). Jedan od urednika KABINETA, urednik mnogih izložbi, teoretičar NEKROREALIZMA.

Cancel OK

naslov:

Na grobu neznanog junaka

autor:
Srećko PULIG

Benedict Anderson: Nacija: zamišljena zajednica, Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma, Školska knjiga, Zagreb 1990.

Ratovi na prostoru bivše Jugoslavije i bivšeg SSSR-a mogli su se pretpostaviti desetak godina ranije. Za takvo što nije trebao suptilan studij raznih memoranduma, već malo volje da se rigidni evropocentrični i nacionalno povijesni pogled, umjesto mitomanskih zaklinjanja u svjetsku povijest, s krajem ili bez, uistinu potrudi oko svjetskosti. Tada bi svatko mogao u novinama pročitati da socijalističke države, Kina, Vijetnam i Kambodža, međusobno ratuju, a da vojnu intervenciju i ne pokušavaju legitimirati nekom uvjerljivom marksističkom retorikom. I prije su komunisti nasrtali jedni na druge, no to je pravdano vraćanjem "zabludjelih" na "ispravni" put socijalizma. Već od 70-ih g. komunističke zemlje u svojoj imperijalnoj politici posizanja za tuđim teritorijem ne trebaju nikakvog marksizma. Upravo su one ponovo otvorile doba raščišćavanja računa među nacijama ratom.

Potaknut tim političkim događajima i uviđajući njihovu enormnu anticipativnu važnost i prije formalnih "tranzicija" s marksističke na nacionalističku legitimaciju u mnogim zemljama, britanski povjesničar, točnije profesor Azijskih studija na Cornell sveučilištu (SAD), **Benedict Anderson**, piše već 1983. g. svoj zapaženi esej o porijeklu i širenju nacionalizma, inspirativna naslova: "Zamišljene zajednice" (Imagined Communites). U već živoj britanskoj diskusiji potaknutoj zbornikom **Toma Nairna** "The Break-up of Britain" (1977.), u kojoj uz Andersona važno mjesto zauzima i u nas prevođeni **Eric Hobsbawm** (svi sudionici su neomarksisti), Anderson radikalno zaoštrava lapidarnu i do tada vladajuću konstataciju po kojoj je "teorija nacionalizma najveći povijesni promašaj marksizma" (Nairn). Prije će biti da je nacionalizam nezgodna anomalija za marksističku teoriju (ali i za liberalnu). Kako inače objasniti skandal da Marxova misao iz Manifesta 1848., po kojoj "proleterijat svake zemlje mora prvo razračunati sa svojom vlastitom buržoazijom", čitavo jedno stoljeće nije bila problematizirana. Pojam "nacionalne buržoazije" komforno se upotrebljavao, bez da se teorijska relevantnost upravo te njene segmentacije (u njenom nastupu kao svjetske klase definirane proizvodnim odnosima) ikako pravdala.

Dugo, i ne samo od marksista, proricani "kraj ere nacionalizma" nije uopće na vidiku. Prije suprotno, bivanje nacijom (nation-ness) je najuniverzalnije priznata vrijednost u političkom životu našeg doba. Potrebno je iznova promišljati zašto je to tako.

Nacionalnost, bivanje nacijom i nacionalizam su kulturne tvorbe posebne vrste, omogućene spontanom destilacijom složene "smjese" zasebnih povijesnih sila. Njihovo je najvažnije svojstvo da se jednom stvorene mogu otrgnuti svojim tvorcima i postati "moduli", sposobni za svjesno presađivanje. Nacionalizam treba razmatrati zajedno sa "srodstvom" i "religijom", a ne s političkim ideologijama npr. liberalizma ili fašizma. Jer nacija je zamišljena politička zajednica i to zamišljena kao istovremeno inherentno ograničena i suverena. Naoko banalna činjenica da pripadnici i najmanje nacije nikada neće upoznati većinu drugih živih pripadnika svoje nacije (o mrtvima da i ne govorimo), a da u mislima svakog od njih živi slika njihovog zajedništva, bremenita je posljedicama. Sve zajednice, veće od prvobitnih sela u kojima se svi međusobno poznaju, zamišljene su. Ono što ih međusobno razlikuje upravo je način zamišljanja. Ne govori slučajno slavna Renanova definicija biti nacije o tome da u njoj svi moraju "mnogo toga zaboraviti", a **Ernest Gellner** čak definira nacionalizam "ne kao buđenje nacija do samosvijesti, već kao izmišljanje nacija tamo gdje one ne postoje". No ne radi se o izmišljanju u smislu "izmišljotina" i "laži", već prije o "zamišljanju" i "stvaranju".

Što u tim zamišljanjima od najduže dva stoljeća novije povijesti tjera ljude da u to ime ubijaju, ili, što je mnogo češće, dobrovoljno pođu u smrt? Via regia u srce problema i za Andersona je zaobilaznica. Najfascinantniji simboli moderne kulture nacionalizma su spomenici palim borcima i grobovi neznanih junaka. Kult hotimično praznih spomenika novum je bez povijesnog presedana. Oni su prožeti sablastima nacionalnih zamišljanja i "genijalac" koji bi "otkrio" ime neznanog junaka mogao bi pokvariti svečanost!

Snaga nacionalizma leži u tome što se on, za razliku od političkih ideologija, bavi smrću i besmrtnošću. Umire se nužno, ali sam način čini se proizvoljnim. Život je pun takvih kombinacija nužnosti i slučajnosti. Teret neizvjesnosti ublažava religija. Dajući odgovore na maglovite nagovještaje besmrtnosti ona neumitnost preoblikuje u kontinuitet. Povlačenjem religije pod naletom prosvetiteljstva i racionalističkog sekularizma bilo je, i još uvijek jest, potrebno pronaći način da se sudbina pretvori u kontinuitet, da se slučaju da smisao, a ništa nije pogodnije za tu svrhu od ideje nacije (zato se i religija u nas "šlepa" na naciju). Nacionalne države mogu biti "nove" i "povijesne", no nacije su drevne i, što je još važnije, postupno prelaze u beskonačnu budućnost. Možda sam i slučajno rođen Hrvatom, ali Hrvatska je vječna!

Ipak je za nastanak modernih nacija od propadanja vjerskih zajednica i dinastičkih kraljevstava značajnija promjena koja se zbila u shvaćanju vremena. Benjaminovim terminima rečeno: mesijansko vrijeme istodobnosti prošlosti i budućnosti u trenutnoj sadašnjosti zamijenjeno je modernim homogenim, praznim vremenom. Nacija je postala zamisliva kao društveni organizam koji se kalendarski neprestano i ravnomjerno kreće niz ili uz povijest. Iako ne zna čime se njegovi sunarodnjaci trenutno bave, pripadnik nacije duboko vjeruje u njihovu neprestanu, anonimnu, istovremenu aktivnost. Novine su (a danas TV), u svojoj nezamjenljivoj ulozi pri stvaranju nacija, najbolji primjer kako se fikcija tiho i kontinuirano pretače u stvarnost, stvarajući to jedinstveno povjerenje zajednice u anonimnost.

I smrt i jezik žilavi su protivnici kapitalizma. Nepopravljivo stanje opće jezične raznolikosti može se "popraviti" samo izumom tiskanih jezika. Oni su stvorili unificirana polja razmjene i komunikacije. Tako je postao moguć poseban jezik vlasti, koji je olakšao postavljanje temelja nacionalne svijesti.

Opseg novih zamišljenih jezičnih zajednica bio je isprva u posve slučajnim vezama s postojećim političkim granicama i veliki **Johann Gotfried von Herder** nije čitao novine, kada je s nehajnim nemarom za sve izvanevropsko tvrdio da se svaki narod nacionalno formira u svom jeziku. Bivanje nacijom kao nešto povezano s jezikom u privatnom vlasništvu zajednice najčešća je predrasuda u razmatranju nacionalizma. Jezik nije sredstvo isključivanja. Svatko može naučiti bilo koji jezik. Čak se i iz razlikovnog rječnika hrvatskog i srpskog jezika, kada bi bio dobar, može učiti srpski, jer su unutar korica knjiga, za razliku od politike, jezici ravnopravni. Usput, nije li među onima koji barem razumiju, ako već ne govore hrvatski, usprkos svim razlikovnim nastojanjima, više ne-Hrvata od Hrvata samih? U biti je jezika da uključuje. Stoga nacionalizam ne izmišlja pojedini jezik *per se*, on izmišlja tiskani jezik.

Esej završava vraćanjem na početak, suvremenim ratovima. Jesmo li produbili naša shvaćanja o razlozima njihova izbijanja? **Tom Nairn** misli da je britanski politički sistem čak jedini primjer polaganog, konvencionalnog rasta, dok su svi ostali proizvod namjernog izmišljanja koji proizlazi iz neke teorije. Oni koji se javljaju kasnije pokušavaju jednim potezom sumirati iskustva stoljeća. No prvo iskustvo je ostalo samosvojno, kasnija buržoaska društva nisu mogla ponoviti taj rani razvoj, već su samo proučavanjem i oponašanjem stvorila nešto bitno različito: modernu doktrinu apstraktne "bezlične" države, koju je bilo moguće dalje oponašati. Stvarno ponavljanje i oponašanje gotovo da i nije moguće, jer je univerzum već previše izmijenjen prvim uzrokom što ga se kopira.

Ako to Nairn kaže za državu, Anderson misli da isto vrijedi i za srodne koncepcije revolucije i nacionalizma. Olako se zaboravlja da su i one kao i kapitalizam i marksizam (socijalizam) pronalasci bez patenta, izloženi kradljivcima ideja. Iz tih krađa proizlazi anomalija. "Komunistička", "postkomunistička" i "trećesvjetska" društva sama sebe poimaju "naprednijima" od "starih demokracija", ali se zbog niske produktivnosti, bijednog standarda i zaostale tehnologije smatraju i "zaostalima", pa žele "stići i prestići". Nacionalizam je zadnjih 200 g. prošao procese modulacije i adaptacije u različitim erama, političkim režimima, ekonomijama, društvenim strukturama. Posljedica je da se "zamišljena zajednica" proširila u svako suvremeno društvo. Politike koje provode radikalni revolucionarni i nacionalistički režimi mogu se samo u vrlo ograničenom smislu pripisati tradicionalnoj kulturi njihovih stanovnika. Aktualni ratovi, pa čak vjerovatno i oni među afričkim državama, definitivno nisu etnički sukobi, već promišljene državne politike, "službeni nacionalizam". Za shvaćanje tih politika mnogo su važniji modeli koje su te države preuzele iz francuske i oktobarske revolucije (prve planirane), nego li lokalni običaji. Model službenog nacionalizma poprima relevantnost ponajviše u momentu kada revolucionari uspješno preuzimaju kontrolu nad državom i kad su prvi put u poziciji koristiti moć države da bi ostvarili svoje vizije. Iz toga proizlazi i "državni" makjavelizam tako očit u postrevolucionarnih režima. Mi smo uspjeli da nam se to dva puta dogodi. "Revolucionarna vlast" okoristila se starim "električnim centralama" za "novo" svjetlo. Vodstva su ta koja koriste današnje "nacionalne revolucije" za "kancelarske ratove", mobilizirajući pučki nacionalizam uvijek retorikom samoodbrane.

Nema mnogo osnove za nadu da drugi ratovi neće slijediti ove već započete, pisao je Anderson 1983. g. Jesmo li mi danas vidovitiji? Nažalost, jedino što duh može, je, riješiti se iluzije da je nacionalizam samo puka patologija moderne razvojne povijesti. Tko hoće i zna čitati, Andersonov esej će mu puno reći o "krizi na području bivše Jugoslavije", iako je napisan prije nje. Shvatit će da je i hrvatski nacionalizam smjesa pučkog i službenog, u kojoj je drugi dominantniji. I usprkos "srednjeevropskoj" i "austro-ugarskoj" maniri našeg Franje Josipa koji traži samo ljubav spram sebe i dinastije, nehajno mareći za "svoje" narode, "revolucionarna", "azijska", "trećesvjetska" i "antikolonijalna" iskustva ("oslobođenje" od Srba i od "dekadentne" međunarodne zajednice) ipak govore više o stanju i samorazumijevanju naše države. Pri tome ne valja nikada zaboraviti da su "Istok" i "Treći svijet" evropske "izmišljotine".

Kako su izmišljeni Indonežani

Slučaj Indonezije dovoljno je zabavan i nepoznat. Ta je zemlja velika, mnogoljudna, geografski rasparčana na 3000 otoka, vjerski šarolika (muslimani, budisti, katolici, protestanti, balinski hindusi i "animisti"), etnolingvistički raznolika (stotinjak grupa). Njezin opseg ni približno se ne podudara s nekim predkolonijalnim područjem, već naprotiv s posljednjim nizozemskim osvajanjem (1910.). Neki od njenih naroda fizički, etnički, jezično i religiozno srodniji su Malajcima no ostalim Indonežanima, pa ipak prve smatraju strancima, a neke s kojima ne dijele ni materinski jezik, ni narodnost, ni religiju sunarodnjacima.

Veze su najjače podupirale škole koje su stvorile čvrstu hijerarhiju po strukturi analognu državnoj birokraciji. Jednoobrazni udžbenici, diplome i svjedodžbe, nastava i nastavni materijali po sebi su stvorili odijeljen, koherentan univerzum iskustva. Važna su bila i geografska obilježja hijerarhije. Hodočašća učenika završavala su u Bataviji koja je davala "smisao" svim tim putovanjima, dajući objašnjenje zašto smo "mi" "ovdje" "zajedno". Zajedničko iskustvo učenika davalo je zemljopisnoj karti kolonije koju su proučavali prostorno specifičnu zamišljenu stvarnost.

A što su svi zajedno bili? Nizozemci su to znali. Bili su *inlanders*-urođenici, riječ paradoksalnog semantičkog naboja. Značila je da su "inferiorni" i da "im je tamo mjesto" (kao što je nizozemskim "domorodcima" mjesto *tamo* odakle su došli). Riječ je implicirala i to da su inlandersi u svojoj zajedničkoj inferiornosti *jednaki*. No, nije bilo svejedno otkuda su. Iza crte na karti kolonije rođaci nisu bili inlandersi, nego *natives*. Osim toga postojali su i *vreemde oosterlingen* (strani Istočnjaci), a to su bili "strani domorodci", Kinezi, Arapi kao i Japanci kojima je bio priznat viši status - "počasni Evropljani". Sedimentacijom inlander se, isključivanjem bijelaca, Nizozemaca, Kineza, Arapa, Japanaca i natives, sve više specificirao po sadržaju i tako je nastao "Indonežanin". Činjenica da je Indonezija "izmišljena" u 20. stoljeću, nije nipošto smetala predsjedniku Sukarnu da slavi 350 godina herojske borbe za slobodu.

Oni koji se zanimaju za suvremene teorije nacionalizma mogu na našem jeziku čitati tek tri monografije o tom fenomenu:

- **Hugh Seton-Watson**: Nacije i države: ispitivanje porijekla nacija i politike nacionalizma. Prev. Nada Šoljan, Globus, Zagreb 1980.
- **Benedict Anderson**: Nacija: zamišljena zajednica, Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma. Prev. Nata Čengić i Nataša Pavlović, Školska knjiga, Zagreb 1990.
- **Eric J. Hobsbawm**: Nacije i nacionalizam, program, mit, stvarnost. Prev. Nata Čengić, Novi Liber, Zagreb 1993.



AFAZIJA, "potpuni ili djelomicni gubitak sposobnosti usmene jezicne komunikacije uslijed ostecenja mozga". Pojam afazije posvuda se srece u radovima Bugajeva. Proizlazi iz lingvisticke perestrojke i kao fenomen predstavlja izraz raspada Sovjetskog Saveza, raspada njegova teritorijalnog, nadnacionalnog, politickog, ekonomskog jedinstva. Afazija - raspad jezika! Taj pojam u umjetnickoj praksi Bugajeva daje teorijski temelj prekontekstualiziranja, dekonstrukcije i kolaza. Rebusi i zastave, dvije su serije radova koje sazimlju iskustvo afazije. Filozof i lingvist Roman Jacobsen, cije ime se cesto pojavljuje u njegovim radovima dao je Bugajevu onaj nuzni terijski poticaj za problematiziranje fenomena afazije u umjetnickoj praksi, narocito u eksperimentima s metaforom i metonimijom koje AFRIKA provodi u sferi vizuelnih slika.

E C E P C I J A

NEKROREALIZAM, smrt realizma i realizam smrti, začet 1984 u Lenjingradu ovaj umjetnički pravac parodira krepavajuću idologiju Sovjetskog Saveza. Grupa radikalnih underground umjetnika (Jevgenij Jufit, Andrej Mjertvij, Jevgenij Kondratjev i drugi) snima u nezavisnom filmskom studiju M'šalalafilm mutne i šlampave 16mm filmove prepune crnog humora i apsurda - homoseksualnost kao naličje mačističke muškosti, slaboumnost kao ekstremna parodija herojskog patosa i preziranje smrti kao prirodna posljedica kolektivne etike. Smrt se svodi na čisto materijalno-fiziološko stanje. Ukida se opozicija prirode i kulture. Uzori: Slapstick-stil Mack Sennetta, šok-estetika fancuske avangarde, sovjetski film dvadesetih.



naslov:

Iz (post)krležijanskog univerzuma prema otkriću individualnog stila

autor: **Ivan MOLEK**

Stanko Lasić: "Hermeneutika individualnosti i ontološki strukturalizam. Prilog teoriji književne znanosti", Durieux, Zagreb 1994. (str. 75)

U namjeri da korigira prethodne i naznači novu etapu razvoja vlastitog teorijskog projekta, **Stanko Lasić** je "Hermeneutikom individualnosti i ontološkim strukturalizmom" učinio presedan. Razvoj koji je uz manja odstupanja tendirao tome da prethodne etape prevlada zahvaćanjem sve većih dijelova predmetnog područja i doveo do šestosveščane "Krležologije" dobio je ovim radom svoj privremeni epilog u omanjoj knjižici. Ta prekretnica je izravno vezana uz pripremu ontološkog strukturalizma za suočavanje s književnim "materijalom" koji više ne bi bio Krležin budući je on prema vlastitom priznanju iscrpljen. Priprema za otvaranje protječe u znaku čitanja odnedavno u prijevodu dostupne knjige **Manfreda Franka** "Kazivo i nekazivo. Studije o njemačko-francuskoj hermenutici i teoriji teksta" (Naklada MD, Zagreb 1994.). Prije osvrta na tu pretežnu, u osnovi hegelijansku, dimenziju Lasićeve posljednje knjige nekoliko riječi o pristanku da drugi određuju njegovu poziciju unutar književne znanosti, pristanku na "dijeljenje sudbine vlastite znanosti" (str. 75). Ukoliko bi taj korak trebalo opravdati ne samo završnim naputkom "Hermeneutike individualnosti", već i mjestom u "Kazivom i nekazivom" iz kojeg je Lasićev problem prekretnice precizno prepoznat, onda bi valjalo navesti razlog Frankove sumnje u teorijski "zaokret": »Duhovna pokretljivost i sposobnost učenja sigurno su kriterij za filozofskog genija ... No genij se ne potvrđuje toliko otvorenošću prema nekoj mogućnosti iz neograničenog obilja iskustva i materijala, nego stupnjem u kojem uspijeva to obilje potpuno interpretirati, upravo ukrotiti jednim jedinim presudnim uvidom«.

Recepcija "Krležologije" dobar je primjer zapreka što se kod Franka samo naziru (ne spominje on uzalud "staromodnu kategoriju genija") a eksplikaciju dobivaju kod Lasića. Riječ je o promjeni istraživačke perspektive koja nastupa pri prelasku kod kojega individualni spoznajni napori postaju predmetom interesa znanstvene zajednice. Iz razgovora kojemu je sudjelovalo desetak zagrebačkih književnih stručnjaka i objavljenog u "Republici" (1-3/94.) može se zamijetiti da unatoč gotovo jednoglasnoj prosudbi o "Krležologiji" kao visokovrijednoj studiji, odstupanja u argumentacijama diskutanata govore u prilog, po svoj prilici trajnog, izostanka onog "jednog jedinog presudnog uvida" na nadindividualnoj razini teorijskog rada. Vidi se to posebno pri žanrovskim određenjima Lasićeve studije; višekratno isticanje antiteze kao temeljne figure Lasićeva i Krležina diskurza pokazalo se divergentno u pokušaju fiksiranja onoga što u antitetički odnos ulazi. U prilogu **Ive Frangeša** antiteza zahvaća oprečne Lasićeve kvalitete kojima je ekvivalent moguće naći npr. u Bulgakovljevu Wolandu. Na jednoj je strani sprema: »... od svih darova koji Lasića rese možda je najvredniji taj što je svoju filozofsku naobrazbu upotrijebio po znanju i savjesti«. Na drugoj je radna etika koja ne preže od iznevjeravanja znanstvenog žanra: »Lasić se ne ustručava pisati o živima! To što je on pisao o Barcu [1955; o Krleži od 1982.] zamišljeno je kao *hommage* ... a postalo je nekrolog!«. U tom je smislu instruktivno mjesto gdje se sažimlje metodološka Lasićeva procedura i registrira slijed njene preobrazbe, pri čemu posljednja karika niza poprima oprečnu funkciju od početne: »ozbiljnost, želja, nastojanje da se problem zahvati kritički, "obračunski"«. Antiteza je kao interpretativni ključ prisutna i u argumentaciji **Velimira Viskovića** kada govori o "akribičnom znanstveniku" i "angažiranom intelektualcu", a reperkusije pozitivnog vrednovanja oba ta talenta, potkrijepljene umjerenim antiakademizmom, dolaze do izražaja u većem stupnju prihvaćanja žanra spram Frangeša: »Po svojoj formi "Krležologija" je svojevrsna žanrovska mikstura ... na tragu postmoderne skripture«. Početna stroga simetrija znanstvenika i intelektualca, u kojoj se zahvaćaju dimenzije akademske "uštogljenosti" i spremnosti na preuzimanje građanskog rizika, nije međutim i simetrično razrađena. Jer kada kaže da je »Krleža [nekada, a danas **Stjepan Markuš**] tu zapravo medij koji pomaže Lasiću da artikulira svoje političke stavove ne u formi kakvog pragmatičkog politikantskog teksta već u superiorno strukturiranom, teorijski kompleksnom i domišljenom obliku« onda je on korak pred određenjem Lasića kao *ideologa*, i to kako sam kaže "striktno neoliberalističke" pozicije. Kada međutim treba pozicionirati Lasića kao *teoretičara* i provesti kritiku njegovog ontološkog strukturalizma onda ga uloga moderatora priječi da elaborira visoku ocjenu o "lucidnoj" metodologiji. Upravo taj zadatak kritike preuzima **Milivoj Solar** s oslonom u hegelijanstvu, polazištu kojeg dijeli s Lasićem: »Tvrdnja da je literatura o Krleži u nas prošla sve, baš sve, temeljne modalitete duha ... kako bi se [duh] na kraju smirio, to se i meni čini ipak u najmanju ruku pretjeranim. A da ne kažem pri tome i kako mi se taj "hod duha" u empirijskoj građi činio daleko više nalik posrtanju nego pobjedničkom mimohodu«. Posrtanje u ovladavanju totalitetom govora o Krleži očituje se u krajnjem izvodu u nerazlikovanju jezika i metajezika, a rezultat je taj da "Krležologija" više nalikuje "romanu pojma" nego znanstvenoj analizi.

Trajan Lasićev napor da proučavanju književnosti zajamči filozofsko utemeljenje, specifičnost kojom odstupa od "zagrebačke škole", zaustavio se u prethodnoj etapi na nizu struktura ili pravila koja utvrđuju odnose među svojim članovima. Kako takav strukturalizam ne dopire do strukture koja će funkcionirati totalno, tj. na svim područjima i svim vremenima i pre-

naslov:

Struggle 4 recognition

autor: **Boris BUDEN**

Charles Taylor, Izvori modernog identiteta

izlaganje na simpoziju <u>Identity: Do we need it?</u>, održanog krajem svibnja u Beču u organizaciji IFK (Međunarodni istraživački centar za znanost o kulturi)

Pojam ideniteta za Charlesa Taylora moderna je pojava. Obično se upotrebljava u tri konteksta.

1. Najprije je riječ o smislu koji pojmu identiteta daju psiholozi. Za Erika Eriksona na primjer identitet je definicija sebstva koju pojedini čovjek mora znati elaborirati tijekom svog odrastanja i koju mora kontinuirano redefinirati tijekom svog života. Trenutak u kojem je nečiji identitet ugrožen Erikson određuje kao trenutak krize - krize identiteta. Nadalje, identitet je ono što čovjeka pojedinca smješta u moralni univerzum i taj moralni horizont jedan je od parametara diskursa o identitetu.

Unutar ovog prvog, psihološkog, konteksta identitet je zamisliv samo kao moderni fenomen. U onom smislu u kojem ocrtava horizont osobnosti. Da bi se govorilo o identitetu u današnjem smislu bilo je potrebno prihvatiti ili izumiti ideju da svako ljudsko biće ima svoj vlastiti način bivanja ljudskim. Identitet je dakle moderan kada i ukoliko je on stvar individua u njihovoj individualnosti.

2. Identitet je nešto osobno, potencijalno ekscentrično ili originalno i u skladu s tim nešto izumljeno ili pretpostavljeno. Te karakteristike također ga čine modernim fenomenom. Naprotiv, za predmoderne ljude kažemo da imaju identitet u smislu u kojem oni žive u određenim moralnim horizontima koji su međutim daleko od onoga što danas razumijemo pod identitetom. Ti su moralni horizonti bili, prvo, univerzalni, ne dakle nešto što pripada individuama, nego grupi, klasi, rangu ili spolu itd. I drugo, bili su unaprijed fiksirani, postojali su na isti način na koji postoji sudbina ili objektivna činjenica. Prostor za inovaciju i istraživanje nije postojao; originalnost se ispoljavala samo kao devijacija ili greška.

Dakle, tek onda kada identitet napusti horizont determiniran sudbinom postaje on integralni dio moderne civilizacije. Taj identitet rađa se u "ekspresivističkoj revoluciji", u kojoj svaka individua napokon stječe pravo da odabire svoj vlastiti način bivanja ljudskim. Međutim, čovjek ne može definirati samoga sebe sobom samim. Da bi bio svoj, potrebno mu je priznanje drugih. "Ekspresivističku revoluciju" otpočetka dakle prati "borba za priznanje". Tema priznanja je stara, uglavnom Hegelova ideja, premda Taylor njen izvor pomiče ka Fichteu i još dalje ka Rousseau. Temu priznanja Taylor je razradio u svom eseju "The Politics of Recognition" (Amy Gutmann, ed. *Multiculturalism and "The Politics of Recognition"* Princeton, 1992)

3. Treći parametar u diskusiji o modernom identetu proizlazi iz pitanja: u čemu se sastoji grupni identitet?. Grupa, kao i individua, entitet je u stalnoj potrazi za sobom. Ona mora također definirati što je to što sačinjava njenu originalnost i držati se toga. Grupe, narodi na primjer, baš kao i individue, zahtijevaju jedni od drugih priznanje - žele biti uzajamno priznati u svojim neizbježnim ali komplementarnim razlikama. Premda su oba nivoa, individualni i grupni, paralelna, oni su istodobno i izmiješani. Grupa ima identitet samo ako veći broj njenih članova definira sebe u njenim pojmovima. S druge strane, individue se često definiraju posredstvom svojih grupnih odnosa Taylor razmatra slučaj kolektivnog identiteta demokratske nacije-države, utemeljene na teoriji narodne suverenosti. Članovi ovog oblika društvene zajednice tvore jedinicu koja donosi odluke (<u>decision-making unit</u>). Da bi međutim ova jedinica donijela odluke, njeni članovi moraju moći zajednički razmišljati o njima. To implicira izvjesni stupanj kohezije na kojem u demokratskim uvjetima članovi moraju znati jedan za drugoga, saslušati jedan drugoga i razumjeti se međusobno.

Problem nastaje kada na primjer jedna podgrupa "nacije" smatra da ju drugi dio ne želi saslušati, ili da nije u stanju shvatiti smisao njena stava. U tom slučaju ova podgrupa drži da je isključena iz zajedničkog promišljanja. Ali teorija narodne suverenosti zahtijeva od nas da živimo u skladu sa zakonima koji su izvedeni iz jednog takvog zajedničkog promišljanja. Onaj pak tko je isključen iz toga ne može imati udjela ni u donošenju odluka, pa ga one, kad su donijete, više ne obvezuju. Podgrupa koja nije saslušana, s jedne je strane isključena iz "nacije", ali s druge, nije više ni vezana voljom te nacije!

Moderna demokratska država ne može bez jakog kolektivnog identiteta i u tome se razlikuje od hijerarhijskih i autoritarnih zajednica prošlosti. One su se raspale zajedno sa širenjem ideje narodne suverenosti - kada podgrupe više nisu htjele ili mogle biti vezane u te šire zajednice. To je era nacionalizama.

Proces prijelaza predmodernih evropskih društava u oblike nacionalnih država demokratskog tipa Taylor razmatra u kontekstu povijesne tranzicije od "časti" ka "dostojanstvu". Čast je oblik priznanja u društvima organiziranim na načelu "hijerarhijske komplementarnosti". Uzajamna ovisnost pripadnika tih društava nije ih ujedno činila jednakima - kriteriji časti koji vrijede za jedan stalež na primjer, uopće ne postoje unutar nekog nižeg staleža. Područje priznanja je strogo ograničeno. Na primjer, kriteriji časti za jednog su plemića fiksni, nisu nikakva stvar diskusije. Pitanje je samo ispunjava li ih on ili ne, o čemu sud donose naravno samo pripadnici istog ranga, također plemići, a ne neki drugi, građani, ili seljaci možda. Egalitarna revolucija briše te granice i otada govorimo o pojmu dostojanstva, u smislu u kojem je o tome govorio Kant: to je nešto što vrijedi za sva ljudska bića. Kategorija onih koji sada mogu suditi o mom dostojanstvu i o mojoj ljudskoj vrijednosti širi se u beskonačnost. Jednako i kriteriji istinskog dostojanstva nisu automatski dani. O njima se bez prestanka raspravlja i oni se uvijek iznova dogovaraju. Teoretski dakle pojedinac se u svom zahtjevu za priznanjem može obratiti čitavom čovječanstvu, dok će kriteriji tog proznanja bit stvar rasprave između njega i onih do čije podrške je njemu stalo.

Ova drama priznanja odigrava se međutim i na grupnoj razini. I samo u tom kontekstu borbe za priznanje, predlaže Taylor, moguće je razumjeti nacionalizam kao moderni fenomen. U eri dostojanstva moderne nacije ne mogu definirati svoj kolektivni identitet samo unutar svojih pripadnika. One moraju izboriti priznanje od drugih, po definiciji, jednakih nacija. Da bi preživjele u svojim identitetima današnje nacije moraju dakle prihvatiti borbu za svoje dostojanstvo u areni međunarodne javnosti.

Na kraju Taylor je dao i jedan primjer. Ono zbog čega je Salman Rushdi osuđen na smrt nije bilo toliko to što je uvrijedio Proroka koliko činjenica da je svoju "blasfemiju" objavio na engleskom, za zapadnu publiku. Ali ni *fatva* izrečena pred televizijskim kamerama nije više bila tradicionalni čin. Sfera međunarodne javnosti zahvatila je svaki kutak našeg svijeta i ta činjenica igra odlučujuću ulogu u oblikovanju modernih, individualnih i kolektivnih, identiteta.



IMPRESSUM: bastard
PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No 3, srpanj 1995.
koncept & glavni urednik: Boris Buden
realizacija & lay out: Dejan Kršić • Photoshopping by Mak, Rutta & D.K.
izdavač: Arkzin d.o.o.
adresa: arkzin, Republike Austrije 23/I, 41000 Zagreb
Tel/Fax (041) 57 19 11
E-mail: arkzin_zg@zamir-zg.ztn.apc.org
tisak: Hrvatska tiskara, Slavonska avenija 4

bivati u svojoj čistoj općenitosti, on se ne može zakonito nazivati ontološkim bez onog "jednog jedinog presudnog uvida". U "Hermeneutici individualnosti" taj uvid nazvan je temeljnom antitezom i glasi: »Nešto (univerzalni subjektivitet, "opće biće čovjeka", struktura) *vs* Ništa (individualni subjektivitet, stvaralačka praznina, "le néant", "šutnja") ... totalitet koji je nastao iz sudara individuuma s "nestrukturiranim" ili neartikuliranim bićem strukture, s bitkom« (str. 61). To hegelijansko rješenje potpomognuto Sartreovom "poukom da slobodno biće (čovjek) nikada ne postaje (Hegelov) totalizirani totalitet" dužnik je, kao što je predhodno rečeno, čitanju "Kazivog i nekazivog". Čime to Frank zadužuje Lasića i zašto tek hermeneutikom individualnosti njegov strukturalizam postaje ontološki?

Vlastiti je strukturalizam valjalo korigirati, i to ne u pravcu poststrukturalizma jer onda ne bi bio ontološki. Umjesto za Habermasov model kritike (post)strukturalizma, Lasić se opredijelio za Frankov model kritike (neo)strukturalizma. Bilo bi neumjesno taj izbor tumačiti nekom većom blizinom Franka hermeneutičkoj tradiciji, posredno filološkim i književnoznanstvenim institucionalnim središtima proučavanja književnosti; cjelokupan Lasićev teorijski razvoj (traženje oslonca u hegelijanstvu, strukturalizmu, uključujući i povremene "otvorene padove u pozitivizam" kao u slučaju monografije o Zagorki) daje jasne naznake da *Literaturwissenscaft* u polazištima, nadležnostima i procedurama shvaća nestandardno. Budući je cilj spašavanje antiteze, koja bi trebala biti temeljna, opreka moderno - neokonzervativno, temeljna u radu kasnoga Habermasa, pokazuje se zbog svog ograničenog epohalnog karaktera neprimjerena. Pojam intersubjektivne komunikacije, pored toga, tendira upućivanju ili na partikularne prakse svakodnevne komunikacije ili na argumentacijski diskurz koji operira u idealnim uvjetima, pa bi njegova primjena na književnost imala nesumnjivo dalekosežne posljedice. Neumjesno bi također bilo tumačiti Lasićevo priklanjanje Franku kao svrstavanje u sporu koji povremeno prekoračuje okvire spora među konkurentskim teorijskim projektima. (To, međutim, ne znači da bi Frankovoj kritici trebalo osporiti valjanost; za nju bi se opravdano moglo tvrditi da je potkrijepljena, detaljno i pomno argumentirana polemika protiv "neostrukturalističke francuske hermeneutike", dakle ono što Rorty tvrdi za Habermasa u "Contingency, Irony, and Solidarity".) Najkraći sažetak polemike mogao bi glasiti: dok njemačka hermeneutika razumijevanja smisla (paradigma refleksije) tvrdi da »otuđenje svijesti od sebe same može biti samo postaja na putu stalnog vraćanja te svijesti k sebi samoj«, francuska hermeneutika polisemije/diseminacije (teorija teksta) odgovara: »No put reflektiranog k sebi kao reflektirajućem je zakrčen, i to izvanjskošću označitelja koja se ne može odstraniti. "Govor je, kaže Derrida, preduhitrio moju samosvijest"«. Lasićev je interes u tom sporu usmjeren na lociranje one istancije koja bi sa strukturom tvorila antitetički par. Rješenje nalazi u Frankovoj reaktualizaciji **Schleiermacherove** hermeneutike. Jezična struktura određuje u njenoj teoriji divinacije samo koje realizacije govornik *može* aktualizirati, ali ne i *normirati stil individuuma* jer govornik koji doslovno radi poetski (naime producira nov smisao) nameće jeziku svoju još nekodificiranu individualnost.

Uspostavom temeljne antiteze u kojoj je individualni subjektivitet relacioniran s univerzalnim subjektivitetom Lasićevoj se teoriji otvaraju dvije perspektive. Prvu sažimlje iskustvo filozofa smisla da se nakon onog "jednog jedinog presudnog uvida" duh ne smiruje mimo jezika, te da oni nastavljaju govoriti i nakon objelodanjivanja smisla, nakon što su "sve" kazali. Frank zato i govori o st*upnju* potpune interpretacije neograničenog obilja iskustva i materijala. Na drugu upozoravaju predstavnici "meke misli" u kritičkoj bilanci njemačke hermeneutike - npr. Maurizio Ferraris ("Zastarijevanje škole sumnje"): »Hermeneutičko izvješćivanje o djelima prošlosti, govori Gadamer, ne znači niti *rekonstrukciju* izvornog povijesnog svijeta, kako je to namjeravao Schleiermacher, niti jednostavno, po hegelovskom modelu, upisivanje [*integraciju*] djela u povijesnu teleologiju koja bi ga motivirala i mišljenjem uspostavljala posredovanje sa sadašnjim životom«.

naslov:

Kriza svjedočenja ili istina izvan povijesti

autor:
Renata JAMBREŠIĆ

Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History, Shoshana Felman and Dori Laub, M.D., Routledge, New York and London, 1992., 284 str.

Ako suvremena hrvatska književna teorija, zahvaljujući rijetkim ali vrlim autorima, dijeli recentne teorijske interese kakav je onaj za autobiografije, ne bismo mogli reći da je to posljedica istovrsne i bogate književne produkcije. Kada je **Mirna Velčić** knjigom *Otisak priče: Intertekstualno proučavanje autobiografije* (dovršena 1989, a objavljena 1991.) uspješno uspostavila dijalog sa vodećim stranim teoretičarima autobiografije, u prostoru domaće autobiografske proze sramežljivo su prednjačili memoari istaknutih političara nedavne prošlosti. Od početka rata u Hrvatskoj, ovaj prostor, međutim, u potpunosti ispunjaju ratni dnevnici, pisma, apeli, svjedočenja i drugi oblici ratne autobiografske proze u kojoj zalog osobnosti treba jamčiti vjerodostojnost zahvata u traumatičnu ratnu stvarnost. Tako je hrvatsko ratno pismo, opterećeno konvencionalnim boljkama naše konvencionalne književnosti, srećom mobiliziralo mnoštvo *običnih malih* ljudi, intelektualaca različitog profila, mnoštvo nesretnika i izgnanika koji su više ili manje uspješno tragali za smislom onog što se njima i njihovim bližnjima dogodilo, kao i za novim modusima iskazivanja. Iako bi bilo za očekivati da je u interesu našeg društva da potpomaže (duhovno i materijalno) objavljivanje što većeg broja svjedočenja o traumatičnim ratnim iskustvima, ovom prilikom je, srećom, izostala jedinstvena institucijska podrška, pa se tako susrećemo sa samizdatima i knjižuljcima pisanima iz najrazličitijih pobuda i financiranima iz najrazličitijih izvora. Treba li spominjati da je najpoznatija i najprodavanija knjiga o ratu na prostoru ex-Jugoslavije dnevnik jednog *teenagera* - sarajevske djevojčice **Zlate Filipović**.

Većina čitatelja pronalazi u knjizi **Shoshane Felman** i **Dori Laub** odgovore na pitanja što ih ona sama izrijekom postavlja - kako se odnositi prema svjedočenjima o Holokaustu, na koji način i s kojom svrhom prikupljati i dalje ova svjedočenja, koji je njihov status unutar službene i "školske" povijesti, kako slušati preživjele svjedoke genocida da bismo zaista čuli što nam oni govore i na taj način - spoznajom onog što jesmo pomoću onog što je iza nas - mogli pomoći sebi, njima i budućim generacijama. Mi ovu knjigu, međutim, čitamo s višestrukom pozornošću i radoznalošću jer ona posredno odgovara na metodološka i etička pitanja koje nas najviše muče - kako komunicirati: međusobno, s onima obilježenima bremenom svježih traumatičnih iskustava, s onima *prijeko*, s onima *izvana* za koje smo svi mi prije svega samo svjedoci, pripovjedači etnički parcijalizirane istine. Ili, kako žrtve, ispitanike, promaknuti u punopravne sugovornike, ne prilagođavati ih vlastitim znanstvenim konstrukcijama o mehanizmima proizvodnje identiteta i nadomišljanja osobne povijest, o traumatičnom iskustvu kao stigmi zbog koje se teško integriraju u zajednicu, već im prije svega pomoći da zadobiju (komunikacijsko) samopouzdanje, povjerenje u ljude s kojima žive i s kojima bi trebali dijeliti kako svakodnevne nedaće tako i priče o osobnom iskustvu.

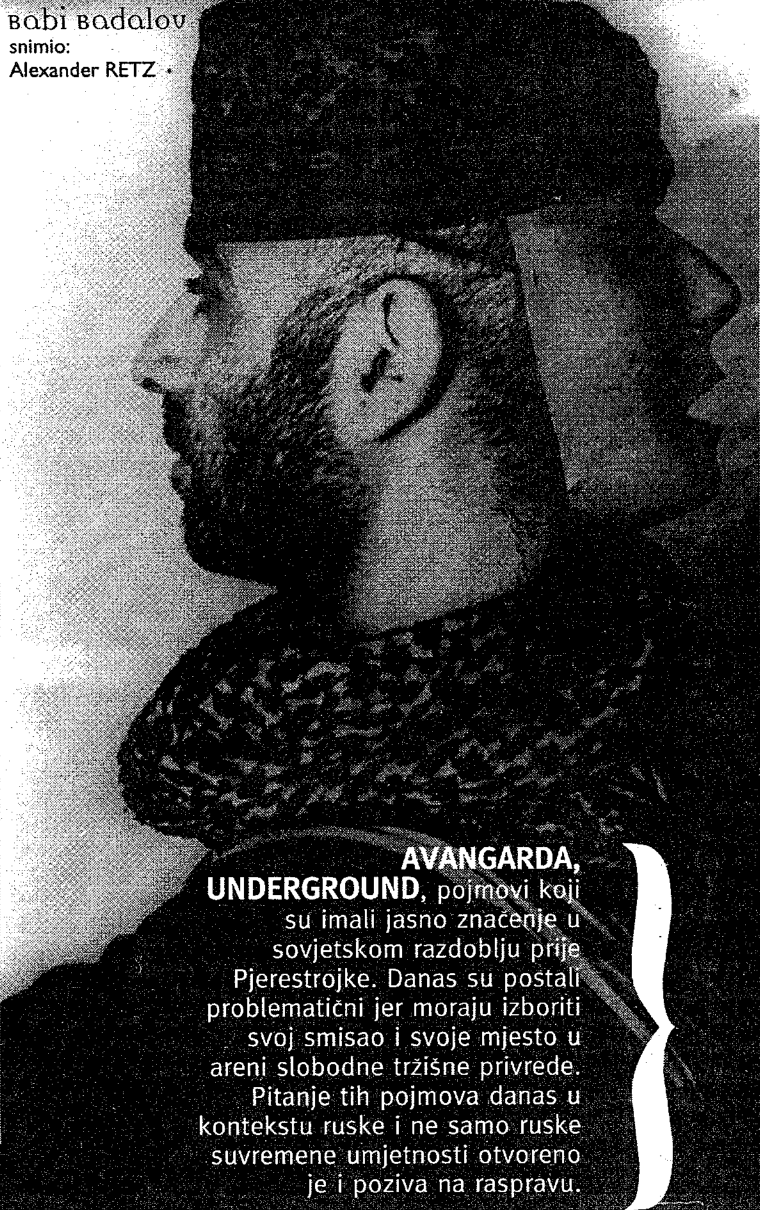
Svjedočenja su kao žanr usmene povijesti, a literatura svjedočenja (*testimonial literature*) kao žanr autobiografske književnosti, rubna po svojem položaju, a centralna po pitanjima koja nameću proučavanju povijesti i književnosti kao diskurza - pitanje kriterija razlikovanja književnosti i povijesti, literature i dokumenta, službene i usmene povijesti, jedinstvene sudbine i stereotipiziranih verbalnih obilježja naracije o vlastitom životu. Tvrdnju prema kojoj žanr autobiografske literature određuje i omeđuje recepcija, u spomenutoj je knjizi razradila M. Velčić, a na svoj je način postavljaju i D. Laub i Sh. Felman na primjeru svjedočenja kao konverzacijskog čina pripovijedanja koji po svojoj prirodi nalikuje psihoanalitičkom razgovoru, a moralnom snagom ispripovjedanog dovodi u pitanje legitimitet posredovanja povijesne istine jezikom činjenica i brojki, te melodramatskim zapletima koje službene nacionalne povijesti posuđuju iz (loše) književnosti.

Iako je nekoliko poglavlja posvećeno analizama književnih djela i "slučaju de Man", središnji je problem vezan uz sugovornika kao profesionalnog slušača (npr. psihoanalitičara, etnografa, povjesničara) koji arhivira, ali i vrednuje usmena svjedočenja, te ih podastire široj javnosti. Njegova je reakcija vrlo često neodgovarajuća jer su svjedočenja o traumatičnim doživljajima po svojoj pravoj prirodi, prema D. Laub, žanr koji nas odbija, izaziva u nama nelagodu, nijemost ili pak razvija "obrambene mehanizme" nezainteresiranosti i bijesa koji (nesvjesno) pripisuje žrtvi dio krivnje za to što je "prihvatila" ulogu žrtve. Svjedočenja preživjelih žrtava prisiljavaju nas da se suočimo sa pitanjima što ih u svakodnevnom životu izbjegavamo - pitanja poput: tko smo, u čemu je smisao naše povijesne egzistencije, kakva je priroda čovjeka? Dakle, u činu svjedočenja, riječ je o neravnopravnom i neprirodnom "odnosu snaga" sugovornika. Lingvistima su odavno poznate konverzacijske strategije ovakove komunikacije (uzmicanja, predusretanja neželjenih reakcija, borbe za pravo na riječ itd.), psiholozi se većinom slažu inicirani proces prisjećanja na traumatične događaje uz pomoć sugovornika (ne nužno terapeuta) pozitivno djeluje na osobu kazivača. Međutim autorice, ne samo kao lingvistkinje i psihoanalitičarke, zanima što multidisciplinarno proučavanje svjedočenja posljednjih preživjelih žrtava Holokausta predstavlja u kontekstu postmodernističkih teza o nepostojanosti sjećanja, o stereotipnosti pripovijedanja o vlastitom životu, o nepodudaranju identiteta govornog subjekata i osobe pripovjedača, o nepostojanju nepobitnih dokaza, o povijesnom supostojanju konkurentskih verzija događaja umjesto jedne jedinstvene istine kao nepovijesne priče. One priznaju nestalnost, nepostojanost (*vicissitudes* kao ključna riječ) slušanja, pamćenja, pripovijedanja kao upliv fikcionalnog u svaki verbalni događaj, ali smatraju da nema istine izvan povijesti - a povijest imenuje svoje aktere i prepoznaje njihove uloge. Relativiziranje bolne povijesne istine o neprestanim zločinima protiv čovječanstva pomoću argumenata o neprezicnosti pamćenja, nije samo neozbiljno i nemoralno, već dovodi u pitanje opstanak svih nas.

Problem identiteta svjedoka nameće se kao višestruko važan - dok na jednoj strani i usmeno svjedočenje podliježe "autobiografskom ugovoru" prema kojem se stvarna osoba i govorni subjekt u potpunosti ne podudaraju tj. u različitim situacijama, pred različitim sugovornicima, naše se pripovijedanje *istih* događaja oblikuje u drugačiju priču; s druge strane - pravne norme i etika znanstvenog rada sa svjedočenjima prema kojima se ni jedan njihov dio ne može objaviti bez odobrenja kazivača, a i tada se to najčešće radi pod pseudonimima - dodatno "terete" žrtvu ponovo je "osuđujući na anonimnost". Ako povijest zločina ovisi o sudbini zločinaca, možemo reći da sudbina preživjelih svjedoka genocida (i ratnog nasilja) u velikoj mjeri ovisi o njihovim pomagačima - prije svega znanstvenicima kao posrednicima njihovih kazivanja, kao kreatorima intelektualne klime u kojoj se promišlja (velika pisana) povijest i kao onima koji se još jedini mogu oduprijeti medijskom žrvnju koji od osobnih tragedija stvara jednokratne senzacionalističke vijesti koje se nikog stvarno ne dotiču.

Zato je prema autoricama ove knjige kod sugovornika, ali i svih nas kao recipijenata, na djelu *hazard of listening* - prava je iznimka čuti i razumjeti na pravi način poruku priče o "nezamislivom" stradanju nevinih u ime "dobro nam znanih" ideologija, te nekome uistinu pomoći. Ako to i unutar zajednice stručnjaka, onoj antropologa ili psihologa, teško uspijeva, možemo li očekivati da će ona usamljena časna znanstvena pregnuća moći doprinijeti takvoj otvorenoj intelektualnoj, medijskoj i političkoj klimi u kojoj će žrtve rata moći i htjeti slobodno govoriti vjerujući da za njihove sudbine, njihovo iskustvo, ali i za njihove životne planove postoji razumijevanje. Bilježeći kao etnolozi, etnografi, poklonici *oral history* metode istraživanja, rame uz rame tj. mikrofon uz mikrofon, potresne iskaze o ljudskoj bešćutnosti kao i ljudskoj izdržljivosti i požrtvovnosti, svjesni smo da je jedan od naših primarnih i najtežih ciljeva boriti se protiv instrumentalizacije i svakodnevne politizacije svjedočenja od strane novinara i političara. Svjedoci smo svakodnevne zlorabe osobnih svjedočenja (ako se tako mogu nazvati montirani isječci provociranih iskaza) o okrutnosti mučitelja, o stradanjima i "nadljudskoj" borbi za preživljavanje kako bi se ilustrirala ne samo izjednačenost krivnje, nego i izjednačenost patnje - prema stranim izvješćima u ratu na prostoru ex-Jugosiavije svi trpe i svi mogu biti "junaci dana". Danas ne možemo ni zamisliti opseg najnovijeg poglavlja usmenih i pisanih svjedočenja žrtava rata na našim prostorima. Zasigurno, ono će vapiti za znanstvenicima takvog intelektualnog i moralnog legitimiteta kakav posjeduju Sh. Felman i D. Laub jer su, u međuvremenu, metode falsifikacije povijesti, proizvodnje istine i mitizacije žrtava na Balkanu napredovale, a glasovi protiv "kodiranja" osobnih svjedočenja u *national narrative*, nacionalni mit, sve slabiji. A mit žrtve jedan je od onih koji možda dobro korespondira s našom prošlošću, ali ne bi bilo dobro da nam posreduje i budućnost.

DERRIDA, Jacques, jedan od prominentnijih posjetitelja petersburškog ateljea Sergeja Bugajeva AFRIKE (ostale zvijezde-gosti: John Cage, Felix Guattari, Jean-François Lyotard, itd.). Ožujka 1994, za posjete, zastaje Derrida u predsoblju pred ogromnim Staljinovim portretom. Njegove riječi upućene Africi: "Mislim da vidim čemu težite. Vi ovim predmetima želite podariti status objekata koji stoje izvan povijesti i koji su istrgnuti iz konteksta svoga vremena. S tim u vezi sjećam se kako se u ožujku 1953. u Rue d'Ulm u Parizu (tamo se nalazi Ecole Normale Superieure) reagiralo na smrt ovog čovjeka, Staljina. Mnogi su tada plakali, osjećali su pravu žalost, smrću tog čovjeka u njihov je život ušla uzvišenost. A Vaša strategija, kako vidim, sastoji se u tomu da ovu žalost za konkretnim tijelom u koje su milijuni ljudi u Vašoj zemlji, ali i mnogi evropski intelektualci - da li s pravom ili ne, ovdje je nebitno - položili toliko nade, preobrazite u apstraktnu žalost nad okolnošću da se svijet derealizirao, da zbiljnost više nema ništa čime bi samu sebe poduprla."



Babi Badalov
snimio:
Alexander RETZ